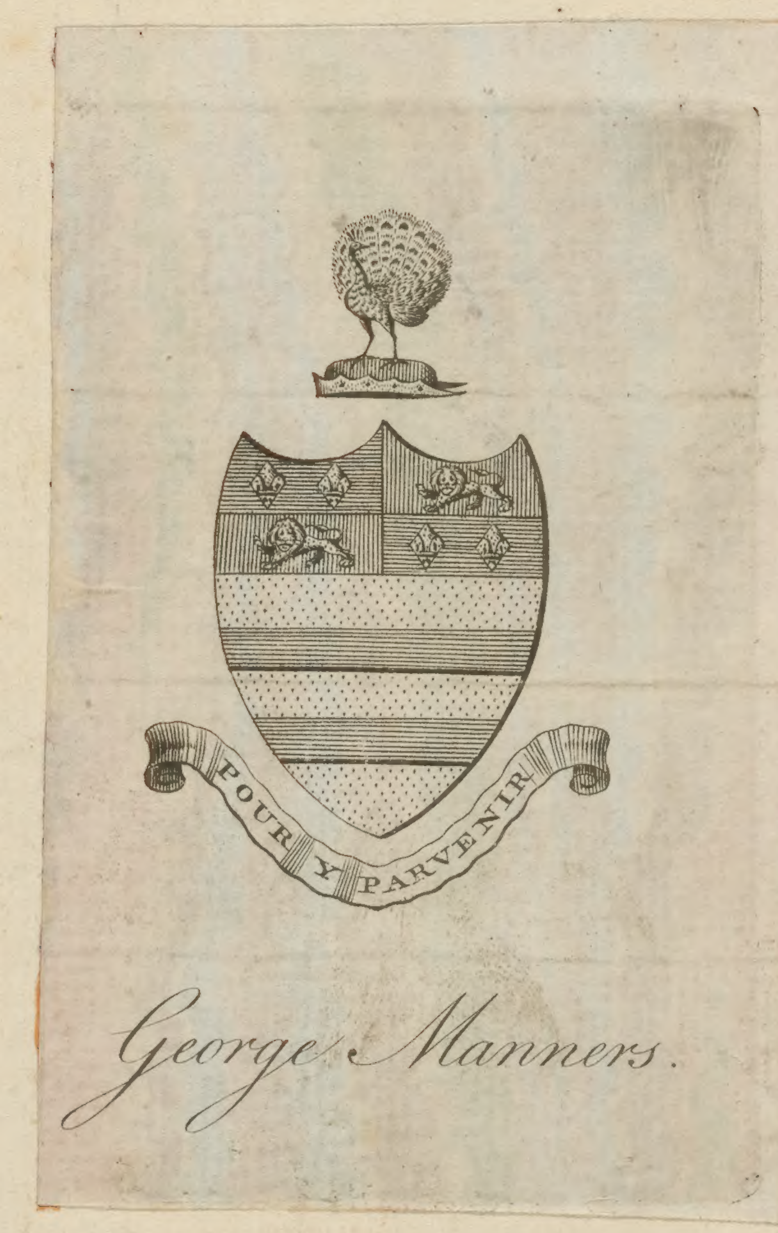
Theodore Besterman

ROMANÆ MAGNITVDINIS MONVMENTA

QVÆ VRBEM ILLAM ORBIS DOMINAM
VELVT REDIVIVAM EXHIBENT POSTERITATI
VETERVM RECENTIORVMQVE QVOTQVOT HAC DE RE SCRIPSERVNT
AVTHORITATE PROBATA
QVIBVS SVFFRAGANTVR NVMISMATA, ET MVSEA PRINCIPVM
PRÆSERTIM FRAGMENTA MARMOREA FARNESIANA
QVÆ VRBIS ANTIQVÆ ICHNOGRAPHIAM CONTINENT

RESTITVTA ET AVCTA

Cura, Sumptibus ac Typis
Dominici de Rubeis, Io: Iacobi hæredis
ad Templum S.ᵃᵉ Mariæ de Pace

ROMÆ

ANNO M.DC.XCIX. CVM PRIVIL.º SVMMI PONT.ˢ ET LIC.ᴬ SVPER.

2
VIRTVTIS ET HONOR
Em̃o, et Rm̃o Dñ̃o Hieronymo Card. Casanatæ
S. R. E. Bibliothecario
Omnium bonarum artium Cultori, ac Mecœnati meritiss.o
Antiqua Majestas, cuius adspectu Mortales ad egregiorum facinorum imitationem exardescunt, veterum monumentis eruendis mirificè reviviscit, Princeps Em̃e. spirant enim in ijs unà cum splendore, ac munificentia, sublimium adhuc animorum imagines, quas Tu Sacra, profanâque veterum Sapientiâ instructus in magnificentissima Bibliotheca, maximè verò in Tua mentis amplitudine conditas excipis atque complecteris. Quo contigit, ut cum alij nobis Laboribus suis antiquorum res, et monumenta reddiderint; Tu egregijs dictis, factisque glorioso vitæ Cursu virtutes omnes veterum, simul cum doctrina restituis illustriores. Te igitur hęc Romanę Magnitudinis memoranda meritò respiciunt: Cum enim summâ rem Litterariam beneficentiâ augeas, nullum est opus eruditorum, quod non Amplissimę virtuti Tuę pro beneficiorum fœnore debeatur.
Emin.æ Tuæ
Humillimus et addictissimus Servus
Dominicus de Rubeis.
Petrus Sancti Bartolus incidit

Terrestris Pugna Victoria — Maritimæ Pugnæ Victoria

ROMA·VETVS·HOC EST ÆDIFICIA·EIVS·PRÆCIPVA·SVIS QVÆQVE LOCIS·VT·CAPITOLIVM·TEMPLA·AMPHITHEATRA·THEATRA CIRCI·NAVMACHIA·ARCVS·TRIVMPHALES·CVRIÆ·BASILICÆ COLVMNÆ·OBELISCI·PALATIA·THERMÆ·HIPPODROMI·AQVÆDVC^vs·HORTI·SEV NEMORA·FESTA·VARIA·VENATIONES·IN·THEAT^is· COLOSSI·FVNEBRIA·RELATIONES IN NVMERV̄ FALSOR̨·DEORV̄ IMPERATOR̨·FVNERA·SACRIFICIA·ANTIQVA·PONT·MAX·CREATIO CVM·SVIS·CEREMONIIS·ET·IN·CON̄VB^iis·C̄OTRACT^ve·MATRIMONII·ORIGO ET·CVLTVS·FALSOR̨·DEOR̨·DESCRIPTIO·ROMANI·IMPERII·EIVSD̄· MONARCHIA·REGES·ET·REGINÆ·VARIAR̨·Q·GENTIV̄·CAPITA·AC DVCES·DVCTI·ROMAM·IN·TRIVMPHV̄·ILLVSTRIA·QVOQ̨·GESTA V̄II·REGVM·ROMANOR̨·CONSVLVM·DICTATOR̨·ET·IMPERATOR̨ ITEM DE LIBERALITATE IVSTITIA PIETATE ET CONTINENTIA INVICTISSIMOR̨·ROMANOR̨·ET·PRÆCIPVA·CAVSA INCREMĒTI·EIVS DE MONARCHIÆ

Sacrificia

Reginæ ac Reges in Triūphū ducti

Triumphus

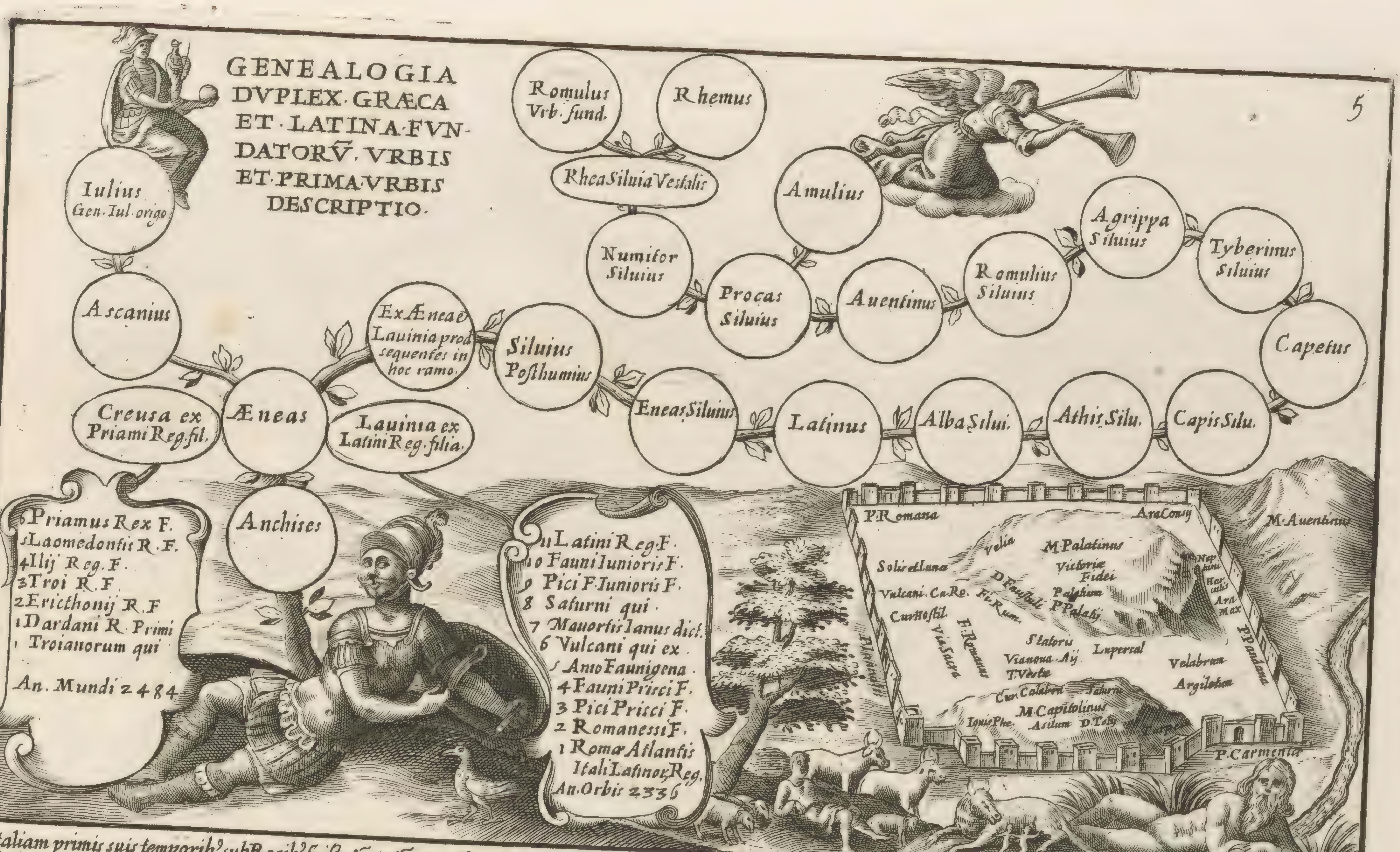
Reges subacti Prouinciæ domitæ

Contiñetia Scipionis in Hisp^nia. — Curtij in Patriam amor — Traianus iustitia clarus — Horatij fortitudo in retinēdis hostiū copijs ne in Vrbem irruerent. — Mutij Sceuolæ constantia

Quatuor hæc animalia, quæ Danielis hoc in Vaticinio describũtur, Nicolaus Lyra sacrarũ literar; interpres accuratiss. cũ Bened. Pererio et alijs in comẽtario ad eũdẽ locũ docet, quatuor esse imperia terrar; nobiliss.
Nemo enim est qui de Hierosolymæ excidio et Ecclesiæ Cath.cæ cladib. p membra Antichristi illatis, eorũq caput tẽpore nouiss. inferẽdis huiusmodi prophetiã explicãs spõte Lyrani iudicio nõ subscribat. Cũ aute hoc in opere profiteamur
nihil de Romani Imperij gloria, et amplitud.e prætermittore, dabimus operã ut quã breuiss. et planiss. monstruosas hasce imagines explicemus; ut tandẽ ad quartã deueniamus, cuius ratione quid fusius de Romano Imperio dicere ualeam
Prima igitur bestia Leenæ similis Chaldeor; designat imperiũ, tũ ob eor; ferocitatẽ, tũ ob libidinẽ, qua utraq Leenã affectã esse Naturæ scriptores cõmemorãt: tũ ob principẽ eor; Nabucodonosorẽ, qui quod diuinã affectauit, beluinã p septẽniũ uitã
in agris exegit; propterea a Dauide psal. 78. Aper appellatus; expedit sic interpretari qd Daniel Propheta subiecerit supra pedes hanc leenã quasi hominẽ substitisse; ut innueret, ipsũ resipuisse postea, et humanũ sese ac fragilẽ agnouisse duas et alas
addidit, ut armor; opũq copias declararet; secũdo Vrsũ expressit truculentia Leenæ inferiorẽ, ut ostẽderet Medorũ et Persar; imperiũ, quor; Rex Cyrus mitius cũ Iudæis in seruitute abductis egerat, tẽplũ eis reædificari præcipiens.
Præterea Medos ac Persas ursinæ naturæ cõposuit, ob cibor; parsimoniã, laborũq tolerãtiã, qua max.e pollet in bello, Trogo autore, ursi instar, qui modico cibo utitur, et quasuis iniurias tẽporis patientiss.e tolerare cõsueuit. denique cum
triplici dentiũ ord.e Danielianus hic Vrsus cõparet, qd Persæ tria Regna quasi ore mansa et cõtrita ita miscuerũt, ut unũ, ac tertiũ, ut ita dicã, effecerint. 3.am feram Pardo similem fecit, ut ex Pardi pernicitate, et uarietate regnũ Alexãdri Græcorũq
adumbraret, qui mira celeritate totũ fere Oriẽtẽ, diuersa regna, et potestates imp.o subdiderũt. 4.r alis corporis robur, fortitudo animi, liberalitas et industria in Alexandro cõmendãtur. Denique p 4.r capita 4.r ipsius successores assignat
quib. moriturus diuisit Imp.um Nã Ptolomeo Aegiptũ, Seleuco Syriã, Antigono Asiã, Philip.o Græciã testamẽto reliquit. 4.m et ult.o animali Romanũ expressit Imp.um eo magis metuẽdũ, atq mirab.e quod hic sine nomine et lineamẽtis proprijs circũfertur
quasi hac re uates innueret, nullis imaginib. neq colorib. Romanor; Monarchiã nec quo ad sapiẽtiã nec uirtutẽ, nec quo ad dominationẽ, et sæuitiã posse dipingi. adhæc demostrare uolẽs in huiusmodi animãtis natura oĩum descriptar; uiras et in
genia cõtineri. Huc etiã Rex psaltes allusit psal. 78. ubi Incognito cũ alijs interprete, de Romanor; potẽtia agẽs p Titũ et Vespasianũ in Hierosolymas exercẽda singularis inquit, ferus depastus est eã, nõ leonẽ, nõ Vrsũ nõ Pardũ dũtaxat
appellauit, sed ferã quasi ipsã faciẽs ad hæc tria genus animãtia, quia oĩa in sese mũdi regna cõuertit, cunctisq potiss.me imperauit imo et singularẽ: ferã ut ostẽderet Romanor; singularẽ monarchicã imperãdi rationẽ. Denique et
singularẽ, ut feritatẽ quoq demõstraret, quã sæpe diuque (Christianã dum fidẽ nõ agnoscebãt) in piss. milites inuictiss.os debacchati sunt. Si rem ergo pressius cõsideremus facile erit intelligi Romanor; unicã et singularẽ potẽtiã
ex ceteris ultimo coalescentẽ, singularũ, quæ extiterũt uires et attributa cõseruasse. Nõne Romanos Leoni siue Nabucodonasori similes dixerim, quis uis ita Imperatorib. stulte diuinitatẽ ambierũt ut nõ solũ eos morientes Diuor; cõ:
sortio, sed etiã uiuẽtes ipsor; titulis et nomine decoraret, quis geminas eis alas negauerit illor; uictorias passim aligeras factis et simulacris adspiciẽs, Nonne et ut Vrsus extitere patientiss, qui in bello laborib. et inediæ assuefacti sũt, Præterea
et humaniores, quã Cyrus ursi sũt in suo Magno Cõstantino cũ Christianis eo usque latitantib. et afflictis nõ uniũ templũ sed multa Romæ et ubiq gentiũ uero DEO uni ac trino ædificari pmiserit imo et ipse ligone arrepto SS. Petri et Pauli
Basilicæ fundamẽta pfoderit. Tandẽ quid et nõ Pardo cõparauerim: cũ ob incredibilẽ uelocitatem quã res magnas, et arduas peragebãt nequaquã quidẽ immemor Cæsaris illius sẽtentiæ Veni Vidi Vici cũ de Pharnace triũphauit: tũ ob
diuersi colores, ut ita dicã, nationes sibi uectigales atq subiectas nec etiã fuit Alexandro dissimile dũ nouimus Romanã potẽtiam suo iã pondere corruentẽ, tandẽq morituram principatus diuisisse suos, atque uni Oriẽtis, alteri Occidenti
et c. imperiũ cõmendasse. Hinc etiã 4.r capita habuisse intelliges, quæ totidẽ quasi uno tẽpore coimperatores agnouerit. Quæ quidẽ mundi regna unũ qd hodie in Germania extat a Romanis ductũ Imperiũ respiciunt acuere et incorrupte, testatur uel
gnia quæ Imperiũ illud Augustũ ante oculos nobis proponit dum Aquila una duob. cũ capitib. nigricãs dipingi cõsueuit: duplicitate quidẽ capitis mundi regna intueri significãs, unitate Aquilæ unicum et singulare esse Imperium.

Italiam primis suis temporib⁹ sub Regib⁹ fuisse, tā notū est, quā quod notissimū. Primus in ea Ianus principatū tenuit quē cū Annio Viterbien. Noem multi existimāt a quo Ianiculū quod ibi habitare cœperit, appellatur. 2 successit Saturnus, qui e Grecia in Latiū filij Iouis arma fugiēs in eo incolas tunc in siluis degere, et gladib⁹ uescisolitos agriculturā docuit, ac domos fabricari fecit, et uitēs cōserere. quoniā uero totū id tempus in eo latuit, Italia Latiū appellari cōsueuit, autore Virgilio; 3 secutus est Picus Saturni filius 4 Faunus 5 Latinus qui trienio regnauit, unde et in Latinos nomē abyt, et Latinorū correctio literarū, quas Carmēta Nicostrata reperat. tūc Hercules Geriōnē illū tricorporē intermisse fingitur, et Cacū callidū boū eius abactorē Tiberis accolā oppressisse, bouesq. recepisse, ut idē Maro et Liu. meminere. Hac etiā tēpestate Troia capta est a Græcis, et Æneas pfugiēs in Italiā uenit, et Lauiniā Latini Regis filiā duxit uxorē. 6. post Latinū successit Ascanius Æneæ ex Creusa fil. qui tādē hoc regno Nouercæ suæ relicto Albā logā quā cōdidit, regnū trāstulit quod ut ordine Italiæ Reges enumerē. 7. Posthumius Silius frater eius sed nō germanus regnū accepit. 8 Æneas Silius 9 Alba. 10 Athis. 11 Capis Capuæ coditor: 12 Capetus Tiberinus, a quo Tiberis Romæ flu. antea dictus Albula quod in eo obrutus fuerit, sortitus est nomē. 13 Agrippa Remulus Auentinus qui et nomē mōti illi indidit ob ipsius ibi obitū et sepulcrum 14 Procas 15 Amulius f. qd fratrē maiorē natu regno expulerit, et Rheam Siluiam fratris filiam Vestæ ne hæredē regno propriū daret cōsecrauit quæ tādē a Marte cōpressa Remū et Romulū geminos pepit, quā obrē Rhea a Patruo uincta, et Gemini in flu. alueo expositi sūt, qui partiā Pico uolucri partiā lupa cętera tādē ab Acca Laurētia Faustuli Pastoris cōiuge educati postea adulti patruū occiderūt. unde 16 Numitor in regnū successit. At uero Romulus cū esset Pastor Pastorū manu, quos spōte sibi ipse subiecerat, vrbē posuit. Año post excidiū Troiæ CCC XXXIII regnāte Achaz Reg. Iudæ Ante Salutis An. CCCLII quā Romā, ut uidetur Romulus suo de nomine appellauit, uictor ex augurio tūc tēporis uane, ac supstitiose inter alia obseruato quod ipse 12 vultures, frater sex tātū uiderat. Legis tādē a se latæ studio quā frater p contēptū uiolauit ipsū occidere nō dubitauit. Describitur hic Roma in figura quadrata eo modo, quo tum vrbē Romulus ædificandam inducto sulco circundedit quæ Capitolinum, et Palatinum colles includebat; ut uerior tenet opinio, quam sequitur Faunus cum omnibus fere Recentioribus.

Quoties Romanorũ potentiã per Reges inchoatã, per Consules prouectã, per Imperatores absolutã cõspicio, nõ possũ nõ Dei Opt. Max. in ea prouidẽtiã demirari: cũ ex tãuaria dominãdi ratione nõ imutari, sed cõseruari, nõ iminui, uel in deterius prolabi, sed mirũ in modũ sic crescere, et augeri potuerit, ut toti terrarũ orbi uenerabile sẽper, et augustũ caput erexerit. Etenim sub Romulo Rege primo nata, et sub sex alijs p 243. ãnos enutrita intra 18. millia passuũ exercuit, nec ultra Portum Hostiaq. effudit Infãtiã. sub Cõsulibus (quibus Dictatores, Decemuiros ac Tribunos ãnumero) p ãnos 447. adolescẽs usque trãs Padũ capta creuit Italia, Africa, Hispaniaq. subactis, Gallia, et Britãnia uectigalib.⁹ Illyricis, Histris, Liburnis, Dalmatisq. pdomitis, Achaia subiecta, Macedonia expugnata, Dardanis, Mæsis, Tracib.⁹ debellatis, accedẽte Danubio, in Asia post Regẽ Antiochũ depulsũ, post uictũ Mitridatẽ Ponti regno, et minori Armenia occupatis, adiũcta Mesopot.ª cũ Parthis fœdere inito, cũ Carduenis, Saracenis, et Arabib.⁹ prelijs gloriose ac feliciter gestis, Iudea omni, Cilicia, et Syria superatis, tãdẽq. Ægypto socijs adiũcta. Sub Imperatorib.⁹ incredibile est dictu, uirilis illius ætas uiguerit, et ad ãnos integri, et uirtutis accesserit. Ab Aug.° enim usque ad Theodosij supioris, et Honorij et Arcadij eius filiorũ tẽpora p ãnos 440. Cãtabri, Astures, totaq. Hispania, Alpes marit.æ Gottiæ que Rhetiæ, Noricũ Panoniæ, et Mæsiæ imperio accesserũt: oĩs ora Danubij in prouĩciã redacta est. Põtus oĩs, Armenia minor, oriens totus cũ Mesopotamia, Asia, Arabia et Ægyp. sub Imp. Rom. iura transiuit; Quo autẽ ord.e Rom.i hæc oĩa assecuti fuerint, breuiter Sextus Ruffus ostẽdit.

Nõ facile dixerim studiose lector quãtũ studij et laboris in hisce Regibus Reginis, et Principib⁹ atq viris ampliß.is Romanorũ potẽtia subiugatis, ac diuersis tẽporib⁹ eorũ ductis in triũpho colligẽdis insũpserim. opus sane hũc usque intractabile aggrediẽs sæpissime
eo recesisse, nisi præsertim tibi placendi desiderio, speq adductus ões obiectas difficultates abrupiße, ut quãuis defatigatus et sudãs metã cõtingerẽ; Magni igitur æstima, hanc unius tabellæ imaginẽ, quæ pũcto tẽporis omniũ Regũ, et Reginar, ac uiror, max. dignitatis qui ab inui-
ctiss. Romanis diuersis fuere temporib. debellati eor, in triũphis adducti. 1. Rex Veietiũ senio cõfectus, Quẽ p. Romanor, Rex Romulus superauit et in triumpho duxit Idib. Octob. Autorib⁹ Plutarcho 12. Dionysio Liuio Solino et Valerio. 2. Volscor, Dux Aequus Clælius, qui quod
Ardeã P. Ro: cõfederatã obsidione presserat uictus et ductus in triũpho M. Gegany Macerini Cos II. Liu. ex Capitolinis triumphis. 3. Samnitũ Dux Pontius captus, ductus in triũpho Q. Fabij Gurgitis Procos. Valer. l. V. Plutarch. 4. Syphax Rex Pœnor, glorioso ductus in triumpho
Pub. Cor. Scip. Africani. Polyb. Liu. Appian. Florus Eutropius. 5. Demetrius filius Philippi Regis Macedoniæ et Armenes Nabidis Lacedæmoniæ Tyrãni filius obsides ab eorũ parentib⁹ accepti ductiq in triũpho T. Quinti Flaminij. Plut. Flor. Eutrop. 6. Perseus
Rex Macedoniæ cũ Philippo et Alexandro filijs ducti in triũpho L. Æmilij Pauli Procos. et Gñ Octauij quẽ quide triumphũ per triduũ Roma celebrauit 1.a die signa, tabulasq 2.o arma pecuniasq 3.o captiuos ipsumq Regẽ esse transuectos meminere. Orosius
Florus, et Velleius, et Valerius Antia qui ex Liu. et Plutarc. tradit inumerab. tũc pecuniã ab eo in ærariũ allatã. 7. Gentius Rex Illyrior, cũ cõiuge et liberis et fratre Carauãtio ductus in triumpho L. Anitij Quirinalis. Liu. Velleius. Eutrop. Flor. Atheneus lib. 14 Plutar. in Paulo Appia-
nus in Illyrici et alij. 8. Aristonicus Rex Asiæ a M. Perperna capto, et in eius triũpho ductus. Velleius. 9 Bituitus Rex Aruernor, Galliæ transalpinæ uictus et ductus in triũpho C. Caßij Longini et Sex. Domitij Caluinij qui simul et una die triũpharũt Orosius. Vell. Appian. M. Marcellinus
quin et Rex bis in triũpho trãsuectus uidetur significare Flor his uerbis ut bene aduertit Sigonius. Nihil tã cõspicuũ in triũpho, quã Rex ipse bis uictus discolorib⁹ in armis argẽteoq carpẽto qualis pugnauerat secũdo ergo de eodẽ triũphasse cõijcitur Domitius cũ Fabio cũ quibus illũ pugnasse Strabo
commemorat. 10 Iugurtha Rex Numid. et duo eius liberi in triũpho ductiã C. Mario. Salustius Plut. Florus et alij. 11 Principes Pyratar, filius et fil. et uxor Tigranis Reg. Armenor, et Rex Iudæor, Aristobolus Mitridatis soror cũ 5. filijs Albanor, Hiberor, Comegenor, Regis obsides triũphati in triũpho
Cn. Pompei Mag. Plutarc. 12. Vergetorix Rex ductus in triũpho C. Cæsaris Dion. 13. Arsinoe Reg.a Ægypti trãsuecta in triũpho eiusdẽ Cæsaris. 14. Iubã Regis Mauritaniæ fil. qui et hist.m conscripsit captiuus in triũpho ductus ab eodẽ C. Cæsare. Dio. App. Plut. Suet. 15. Cleopatræ statua (nãq
[illegible] ducerétur) aspid. spõtaneo morsu morte sibi cõsciuerat) elata in triũpho Octauiani Cæs. 16. Zenobia Regina uxor Odenati Regis Palmirenor, pretiosiß. induta uestib⁹ intortis aureis gemis et unionib⁹ elegãter exculta catenis more captiuor, ligata aureis cũ hostiũ armis et manubijs, et
[illegible] curribus auro gemmisq ornatiss. quor, unus Odenati Zenobiæ mariti ipsius Reginæ fuerat 3.s tandem a Rege Persidis dono missus Aureli. Cæs. in eius triumpho ductacum uariet. ac multitud. ferar, P. Vopis. 17 Tetricus tyrannus Galliæ cum liberis in eodem Aurel. Cæs. triumpho eo modo q. alij triũ. F. Vopis

QVEMADMODV̄ MAGNATES ILLI ROMANI IMPERATORES DE ALIQVA PROVINCIA REGIONE POPVLISVE EXCISIS ET DEBELLATIS AC DE REGIBVS VICTIS ET CAPTIS ROMÆ TRIVMPHARVNT TABVLIS ÆNEIS INCISA EX VETVSTISS. LAPIDV̄ NVMOR. ET LIBROR. MONVM. ACCVRATIS. INSPIC. DESC.

1. Congiarium populo Romano datum.
2. Templum Iouis Capitolini.
3. Camilli et Flaminij.
4. Ara
5. Consules
6. Lictores
7. Ministri turbā baculis submouēter.
8. Lictores
9. Magistratus
10. Senatores
11. Tubicines
12. Tabulę eburneæ et æreæ colossus signa captar. urbium mōtiū fluuior. et mariu simulac.
13. Aurū argentū aes rude et aliquot signi impressa
14. Tabulæ signa aurea argētea ærea eburnea purpura coccus bissus uestes.
15. Coronæ militib. romanis et legionib. uirtutis ergo donatæ.
16. Gentiū uictar. arma pharetræ frena enses
17. Galeæ scuta thoraces gladij signa
18. Pecunia
19. Vasa aurea et argentea
20. Tubicines
21. Hostiæ popae uictimarij
22. Camilli et Flaminij
23. Elephanti gentiū uictarum
24. Currus arma diademata coronæ regum aut ducū captorum
25. Reges captiui cū familia filijs filiab. que suis
26. Gentes bello captæ
27. Coronæ a prouincijs Imperatori triumphanti donatæ
28. Lictores laureati
29. Thuris et arabū odorū suffimēta
30. Is qui uictis insultabat triumphantē monebat.
31. et 33. Tubicines
32. Imperator triumphans
34. Suauiss. odorū suffimenta
35. Propinqui ducis triumphantis
36. Ministri et scutiferi
37. Legati tribuni exercitus duces
38. Legio
39. Centurias et manipulos distributos
40. Exercitus Populi Romani in legiones cohortes

ORDO · TRIVMPHI · CAII CÆSARIS · PER · VIAM · TRIVMPHALEM · AD · CAPITOLIVM

1 Templũ Iouis Capitolini.
2 Congiariũ P.R. datũ.
3 Ara.
4 Camilli et Flaminij.
5 Consules.
6 Lictores.
7 Ministri turbã baculis submo.tes
8 Lictores.
9 Magistratus.
10 Senatores.
11 Tubicines.
12 Prouinciæ Mon. Flu.
13 Diuersæ Ferar. pereg.
14 Vrbes regiæ et metrop.
15 Aurũ et arg. cũ sig. impre.
16 Tabulæ signa aurea etc.
17 Vestes gematę et statuæ.
18 Gentiũ uictar. arma etc.
19 Multi principes ductĩ in triu.
20 Galea, scuta et alia milit.ia
21 Vasa aur.i et arg.a plena mone.
22 Vasa inumera aurea etc.
23 Alia Vasa pretiosa.
24 Multa Vasa disci et phialę.
25 Tubicines
26 Hostię poppę Victimarij
27 Tauri multi ad sacrifi.a
28 Camilli et Flaminij.
29 Elephantes uicti.
30 Currus Regij cũ coronis
31 Cur.s reg. cũ corõ. duũ don.us
32 Reges ducti in triump.
33 Milites strenui p merĩti cor.
34 Lictores laureati.
35 Odores Arabici.
36 Tubicines.
37 Is qui uictis insul.ti tabat triũp.te monebat.
38 Imp.r triumphas.
39 Musici.
40 Sufmĩ.o odor.
41 Propinqui D.T.
42 Legati tribi duces
43 Ministri e scutiferi
44 Prefecti
45 Homo armatorũ aũt.
46 Arciferi
47 Iaculatores
48 Aquiliferi
49 Labarigeri
50 Signacũ Du. Imaginib.
51 Draconiferi.
52 Alia diuersa signa
53 Legiones et centuries

DE DIGNITATE MILITARI APVD ROMANOS

Dignitas militaris, qua nihil præstantius apud Romanos inueniri poterat, quatuor ornamenta continebat: primũ erat Labarum, siue siparum Imperatoris insigne purpureum candyi, hoc est fusti seu hastili insertum, quod ante eũdem in expeditionẽ aliquam exeuntem, deferebant, ut plane Gulielmus Choul Lugdunensis in lib. de religione Rom. expressit ex aureo Augusti numismate. In quo quidem Labaro, imperio declinante, Maxentius aquilam pingi fecit, ut ex ipsius quoque nummo perspicitur. Tandem uero Constantinus iam fidei Christianæ compos, et beneficiorum in se Christi Dñi immortaliter memor eo maxime, quod illius in cælo Crucem conspexerit, unde et uictoriã de Maxentio qui cum pugnabat reportandam disertissime legerat his uerbis; in hoc signo uinces, deinde non aquilæ imaginem, sed cælestis agni Christi nomen hocmodo ☧ suis posteris in Labaro deferendam mandauit; quo etiam argumento Tertull. apol. aduersus gentes c. 16. docet, imaginem Crucifixi labaro superadditam fuisse felicibus illis primeuæ Ecclesiæ temporibus ut bene obseruauit Iacobus Gethserus ex Societate Iesu in lib. cõt. Iun. Aliud, erat Aquila, qua in uexillis, Celeriq. suorum insignibus utebantur ut huius alitis symbolo quæ auium primatum obtinuit supereminentem alijs potentiam suam exprimerent. unde tamen hoc auspicati, non facile dixerim nisi inuenter ex Cornelio Nepote qui de L. Tarquinio Prisco Romanorum Rege V. breuiter scribens commemorat à suis, hoc est Græcis Romam aufugienti aquilam pileum sustulisse, quod ex Tanaquilis uxoris quæ augurandi disciplinam callebat sententia regnum sibi portendi cognouit, unde forsitan ex eo tempore aquilam sibi suisque, in uexillo gestari fecerit. Tertium consulatus, quem, Regibus exactis, constituerunt, a consulendo mitiore uerbo dictus. bini creabantur Consules, primi quidẽ omnium L. Iunius Brutus et L. Tarquinius Collatinus; summam Imperij gerebant, copijs que imperabant. Ne autem regium aliquando nomen usurparent, neu in quemquam desæuire possent ius ab eis prouocandi concessum. ultimum Tribunatus magnæ quidem autoritatis in bello, quem Imperator, constituens. traditam sibi in milites potestatem significans, gladio manu sua donato decorabat. munus erat, castrorum, equitum peditum que ordini, et indemnitati consulere, munitioni, ne quid deesset, prouidere, milites iuramento constringere, emeritos, iussu tamen Imperatoris, cum honoribus et immunitate dimittere ignauos exauctorare, claues castroꝝ custodire, ægrotos inuisere, uulneratos medicari, nomina militum scribere, ac potius memoriæ ut singulos nominare posset, defigere. militum tandem quæstiones dirimere.

DE ORDINE MILITVM ET MAGISTRATVVM MILITIÆ.

1 Rorarij ad primos congressus, parma gladioq. muniti.
2. Antesignani qui primi erant agminis.
3. Pilani qui pilis hoc est iaculis depugnabant.
4. Hastati qui erant fere tyrones.
5. Triarij magnæ uis et firmamenti in prælio, ex ueteranis.
6. Velites siue læuis armaturæ ad excursiones in hostile agmen faciendas in secũdo bello punico inuenti.
7 Sagittarij inter hos Ferentarij. idest funditores et c.

1. Milites pretoriani siue celeres ad custodiã Imperatoris.
2. Vrbani ex quibus uexillares cohortes delegebant.
3. Cataphracti suis iuuamẽto erãt hostibusq. terrori, ũdique armis cooperti.
4. Statarij Equites suris inermibus, cetera munitissimi.
5. Accensi, in mortuorum locum suffecti.
6. Calones et lixæ qui necessaria ministrabat quę seruilia officia Brutijs erant propria quibus eas Romani damnauerant ob eorum ad Annibalẽ defectionem
7. Picentes tabellarij et uiatores exercitus.

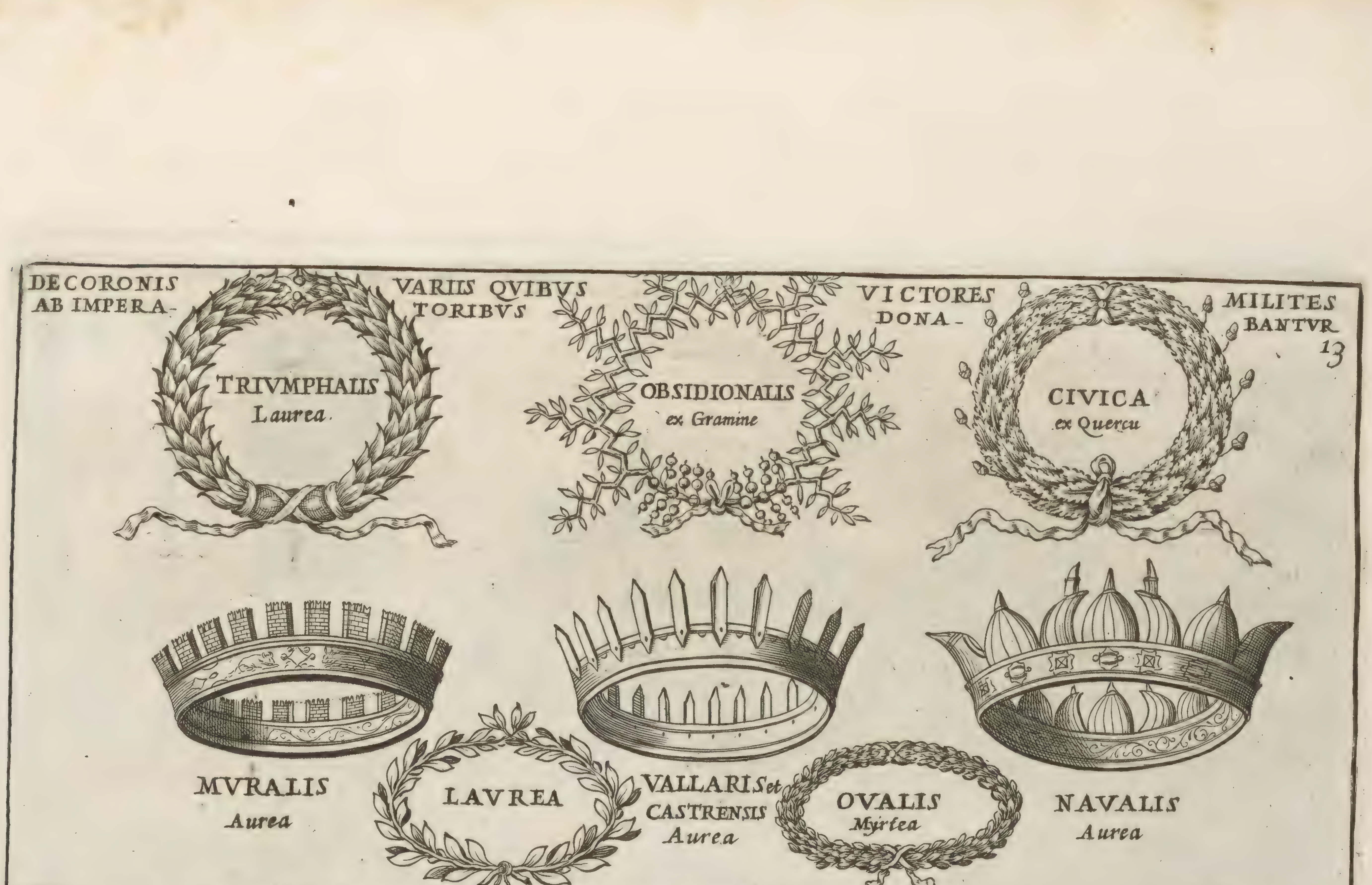
1. Milites centurioni suberant.
2. Centurio tribuno
3. Tribunus prefecto Castrorum.
4. Præfectus Legato.
5. Legatus Consulis parebat imperio

ALLOCVTIO IMPERATORIS TRIVMPHĀTIS AD VICTORĒ EXERCITV̄ ET PRÆMIOR. SEV DONOR. VELVTI PECVNIÆ CORONARV̄ ARMILLAR. HASTAR. VASORQ. AVREOR. DISTRIBVTIO

HIS · ALIISQ · PRÆMIIS · AD · EORVM · EXACVENDAM · VIRTVTEM · BELLICAM · MILITES · A · SVIS · DVCIBVS · DONABATVR
ARMILLAS · SINISTRO · BRACHIO · INSERTAS · IVXTA · HVMEROS · GESTABĀT · VT · IN · ANTIQVIS · STATVIS · VIDERE · EST.

T. Liuius l. 4. dec. 1. testatur capta et prædæ data Terracina statuisse senatū ut stipendiū miles Rom. de publico acciperet, cū ante id tempus suo quisque functus eo munere esset: nihil acceptū inquit idē unquā a plebe tanto gaudio traditur fuitq. igitur P. et Cn. Cornelijs Cossis Fabio Ambusto Valerio Potito tribunis militarib.⁹ licet repugnātib.⁹ trib. pleb. populo indictū tributū, et in militū stipendia et in alias Reip. expensas · coepere Patres primū conferre, eos plebs omnis sequuta. stipendiū autem Varrone, Festo, Plinio, et Vlpiano auctoribus dicitur a stipe idest ære quia nondū erat argentū signatū hi tribuni mil. consulari potestate soluebant militib.⁹ de hoc tributo pub.ᵒ sed præter æris stipendiū nō sufficeret, nā in singulos ānos terna illis dabantur stipendia, triū ducator. singula, ita ut stipendium annuū nouē esset ducator. C. Cæsar 4. addidit Equitibus tamen triplicabatur stipendiū, merebāt autē triplex inquit Liu. l. 7. d. 1. ea tempestate Præmia autē siue donaria ita distribuebantur, parta uictoria, Consul siue Imperator ex edito loco pro concione aduocato strenuissimo quoque milite, eiusq. publice primum collaudata uirtute præmia pro cuiusq. merito distribuebat; hos corona uaria, seu armillis illos hasta uesteq. donabat: Huiusmodi seu laudis seu præmij incitamentis mirum est quantum militum animos qui partim honore partim utilitate capiuntur, incitarent ad res deinde præclariores bello gerendas; quibus cum accederet disciplina militaris exacta assiduus usus exercitatioq., otio et luxu longius ablegato, nil quoque mirum quod bellis uictorias adæquarent triumpharentq. de toto terrarum orbe nam Imperatores ut plurimum paucis contenti uictoria potiti prædam omnem militibus partiebantur Cuiusmodi fuere Cincinatus qui cum quatuor agri iugera possideret eaq. ipsemet. coleret ex agro ad Dictaturam uocatus uictoria obtenta præda omni militibus dimissa, ad colendum agrū rediit, Spurius Caruilius Papirij collega prædam ex Hetruscis deuictis collectam militibus spartitus est centenos asses in singulos. Paulus Æmilius 70. in Epiro Vrbibus captis quæ pro Perseo steterant prædam omnem exercitui contulit. Quid de Alexandro Seuero dicam qui fracto et in fugam uerso Artaxerse potentissimo Persarum Rege qui 700. Elephantis mille et 800. falcatis quadrigis et multis equorum millibus in certamen leuem descenderat opulentissima parta præda exercitum ditauit. Neque tamen Duces Imperatorésq. sua uirtutis laude caruere, nam præter publicos honores, occasiones, et triumphos amplissimos eis a Senatu decretos, statuis etiā, et arcubus triumphalibus, perpetuisq. honorum monumentis exornabantur.

Pro uarijs et egregijs militū rebus in bello gestis terra mariq. uarijs quoque ueluti præmijs coronis ab Imperatoribus donabantur quas hic expressimus Plin. l. 16. c. 4. ait Bacchū primum sibi coronam ex hedera imposuisse, quod antiquitus nulla nisi Deo dabatur, postea uictimas quoque coronare consueuisse, et homines uarijs de causis. Quare Aulus Posthumius Dictator, ut idem refert, l. 33. c. 2. apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis ei cuius maxime opera capta essent coronam auream ex præda dedit. Et exercitus Romanus a Quintio Cincinnato Dictatore liberatus eundem corona aurea libræpondo donauit, ut testatur Liu. l. 3 dec. i. ut etiam P. Decius Tribunus militum uictis Samnitib. quod exercitū Romanū ex angustijs uallis conclusū et obsessū ab hoste liberasset a Consule pro merito collaudatus et aurea corona donatus fuit ut est apud eundem Liuiū l. 7. d. i. Papyrius quoque filius a Papyrio Cursore consule patre ob rem egregie bello gestam cū quatuor Centurionibus armillis et corona aurea fuit ornatus Scipio item Massinissæ regi laudata prius pro concione eius uirtute coronā auream dedit, cum alijs donis et Clælio alterā ut auctor est Liu. l. 10. d. 3. M. Agrippa a Octauio postea Augusto cum M. Lepidum nauali prælio apud Siciliam deuicisset coronam naualem accepit cuius meminit Plin. l. 16. c. 4. et prius eo ut ibidem est M. Varro a Cneo Pompeo. De alijs coronis scribit Gellius aitq. coronā triumphalem Imperatoribus in triumpho dari solitam fuisse quōdam e lauro compactam, Obsidionalem e gramine: dabatur Obsessorum liberatori ut P. Decio apud Liu. l. 7. i. d. Ciuica erat e quercu et et ex ilice, hac ciuis ciuem ab eo extremo uitæ discrimine liberatus donabat. Hæc erat tantæ æstimationis, ut ei teste Plinio, ceteræ omnes et aureæ cederent, tanti erat ciuem seruare; hinc disce quæ debebatur Xpo Dno qui tot Sanctorum ciues suæ uitæ discrimine seruauit: quæ quoque martyribus eius Muralis erat quæ dabatur qui primus hostium muros inuaserat quare cum Gothifredum Ducem qui primus Hierosolymorū mænia ascenderat aurea corona uellent insignire, noluit in ea Vrbe ubi Xpus Dominus spinea fuit coronatus, neque etiam ille egregius miles Christianus de quo Tertullianus de corona militis Castrensis et Vallaris dabatur qui primus Castra uallumq. subierat, ut Naualis qui primus Naues occupauerat. Erat hæc aurea, ut myrtea fuit Oualis, quā cingebatur is qui Ouans minoris triumphi specie Vrbem inibat. Refert Plin. l. 15. c. 29. Papyrium Nasonem qui primus in Monte Albano triumphauit de Corsis myrto coronatum, ludosq. circenses spectare solitum quod cæteris quoq. concedebatur ut coronati spectaculis cum honore interessent, ysq. assurgeretur. et Postumium libertum in consulatu de Sabinis triumphantem primum omnium Ouantem Vrbem ingressum, quoniam rem leuiter sine triumpho gesserat Myrto Veneris Victricis coronatū, hancq. postea Ouantiū fuisse coronam excepto inquit M. Crasso qui de fugitiuis et Spartaco laurea coronatus incessit, et Massurio auctore, ait curru quoque triumphantes myrtea corona usos. Aulus Gellius scribit, et meminit eiusdem Plinius l. 7. c. 28. L. Sicinium Dentatū uictorem fuisse in 120. bellis et 45 cicatrices aduerso corpore recepisse. 34. spolia reportasse donatumq. fuisse 18. hastis, 25. phaleris. 83. torquibus, 160. armillis, 26. coronis, 14. ciuicis 8 aureis, muralibus 3. et obsidionali una. Mitylene capta C. Cæsari donata fuit ciuica corona a Termo Prætore. Augusto Cæsari 13 Septemb. Cicerone filio Cos. donauit Senatus coronā Obsidionalē et Ciuicā. Aureliano etiam fuerunt a Valeriano donatæ Bizantij quatuor murales quinque Vallares Nauales 2. et duæ Ciuicæ.

SACRIFICIVM·MILITARE·AD·PORTAM·VRBIS·A·TRIVMPHATVRO·OFFERRI·SOLITVM· 14

*Vt Pyrrus Ligorius tam diligens antiquitatis indagator, quā solers eiusdē delineator describit, Imperator exercituū ex consēsu S.P.Q.R. triumphaturus portaq vrbis soléniter in:
traturus cū partis spolijs omnibus atq opibus ex Regnis Prouincijq subiugatis, cū captiuis principibus carrisq auro, gēmis, alijsq spolijs onustissimis. ut in sequenti triūpho uberius uidedūerit
in portæ ipsius ingressu solēne sacrificiū A. Ioui, B. Iunoni C. et Marti sublime positis inportatili loco, pānis sericis, alijsq diuitijs exornato fieri consueuerat. D. Ante aram ubi ad mactādā
uictimā succensus erat ignis. E. Imperator triumphans pro obtenta uictoria gratias Dijs agens sacrificiū offerebat, ingenuē uel potius inique confitēdo eorū beneficio talē accepisse uictoriā
cū autē Imperator dignitate Pontificia nō gaudebat, templorū Pont. Max. coram illo. F. cū sacerdotib⁹ assistentib⁹ ac uictimarijs rite litabat. In quo sacrificio G. taurus inauratis cornib⁹, et capite fas:
cijs ex bombicino hinc indeque pēdentib⁹ inuoluto offerebatur. Dum fiebāt cæremoniæ H instrumēta tubæque audiebantur. I. præsenti centurionū et militū turba, quorū capita lauri frondib⁹ redimita
erant. L. Victimarius manu securim tenet uictimā iā facturus. peracto sacrificio pulchro ordine, magnificoq cū apparatu triumphator Romā ingrediebatur, uiaq triumphali p Vrbē inuehebatur,
quæ et ipsius tēpla peristromatis uelata erant, uiæ ramis stratæ uirentib⁹ omniū tempora lauro coronabatur populus præ sūmo gaudio exultabat, atq p plateas, uias, porticus et fenestras ad hæc mira:
spectacula cōfluebat ut etiā in basilica L. Pauli Æmilia locus erit amplior hæc eadē copiosius demostrādi Nihilominus Romani eo tēpore ut a fidei nostræ lumine alieni hæc faciebāt quodcūque sibi fe
liciter accidebat, Dijs suis accepti referētes, quod quidē summo, ueroque Deo debuissent.*

A. Numisma Domitiani æreũ, quo d in ludis secularib' sacrificiũ exprimit, cui cũctus pop.^s cũ Imp.^re aderat, genib' cũ eo flexis Deos suos uenerabãtur ut refert D. Guliel.^ius Choul Lugdũ. in antiq. Rom. relig.^e c 25. B. cum Romani nihil prorsus sine augurio facerẽt caueã pullariã in sacrificiũ portare cõsueuerãt qua z pulli Gallinacei inclusi erãt, ut ex eor; alacritate aut tarditate in mãducãdo faustũ uel infaustũ diẽ illũ fore æstimarẽt: idfaciendũ, uel omittẽdũ sacrificiũ ideo augurãdi munus tãti putabatur, ut nõ nisi senatores id ãbirẽt, cũ Deor; interpretes haberẽtur domo instar tẽpli structa utebãtur ubi Augurator sedẽs uelato capite, uesteq. promissa, quę trabea siue lęna dicebatur, manu tenebat lituũ, quo 4 cęli angulos designabat. C. Discus max.^s qui intestina mactati in sacrif.^io animalis recipiebat; erãt et alij in forma paterę, qui et sanguinẽ, ut ex Virgil. cõstat. tepidũq. cruorẽ suscipiũt pateris. D. Acerra arcula thuris, alior;q. suffis matũ receptaculũ, quę tauri carnẽue aliã sacrificij spargebãt, ut nidorẽ cõbustę carnis extinguerẽt, ut idẽ Gulielmus existimat, E. Solitaurilia uictima dicebatur pfectiss.^a, quę quinto quoque ãno a Censore fie bãt ad Romã expiãdã dicta à soli quod hetrusca lingua unde ritus et auguriũ Romana sũpsit supstitio integrũ significat et taurile q̃ taurũ nobilius animal, qui cũ scrofa, hirco et ariete mactabãtur. F. P. la ubi aqua dicta Mercurij seruabatur sacerdoti pfusi putabãt leuia sese posse crimina expiare, ut docet Virgil. et Macrob. inuit hoc carm.^e idẽ ter socios pura circũtulit unda, spargẽs rore leui, et ramo felicis oliuę. G. Ara sacrificij. H. Vas uetus dictũ Prefericulũ aut urceolus, in quo ui num erat, q̃d ut p uictimæ caput sacerdos effũderet. I. Gestamen capitis albũ quo Flamen dialis utebatur. K. Mytra, siue Cydaris quã sũmus Pont, qui oĩbus pręerat sacerdotib' gestare cõsueuerat Põtificia dignitas olim etiã sũmo in pretio habita cuius munus erat ritus, prodigia et funeralia curare cęlestia interpretari sacrificia Dijs assignare. L. Altare ubi fructuũ primitiæ ponebãtur. M. Candelabrũ. N. Olla ubi carnes coquebãtur, quæ ex sacrificio supererãt quibus sacerd.^es cognati et amici ac cet. O. Malleus quo animãtia pcutiebãt. P. Aspergillũ ex lauro, uel oliua. Q. Ancilia scuta quædã quę è cęlo lapsa fuisse credebãt. R. Securis. S. Secespita uetus culter. T. Culter. V. Pellis uictimæ. X. Lituus hec aũ

COLVMNA MILIARIA IN FORO ROMANO

Romani iam olim totius orbis imperio prepotētes colūnā triūphātis suæ urbis in medio quasi in ūbilico posuere; ut eo signo ueluti indice quoquouersus potētia, et maiestatis gloriā demōstraret, atq ipsā urbē, quæ mūdi iā dici caput cōsueuerāt, cor etiā illius esse īnueret, unde uniuersis ac singulis regionib9 terrarq tractib9 respōderet et tāquā suis mēbris decus, firmamētū, et salutem infūderet. colūnæ huius locū nomen, et usū uaria apud ueteres et recentiores inuenio. Plin. l. 24 eam quā ætate sua extitisse testatur in capite fori Romani positā esse cōmemorat, et Tacitus et Sueton. iuxta ædem Saturni qđ idē fere est. Appellationes etiā diuersas obtinuit; enim u. meta, uel colūna dicitur; sed pleruq aurei milliarij nomine designatur. De usu tamen diuersissime Autores inter se discrepāt. Plutarchus enim tradit colūnā fuisse aureā, in qua incisæ oēs Italiæ uiæ finiebāt; Plinius u. unde ipse, metinitiū capiebāt: quod utrūq nisi de uijs consularib9 et militaribus tenēdū sit, stare nō potest: nam quo pacto diuersis uiar flexibus, ac ordinibus conueniret. Altius quidē et solertius (quod initio mōstrare cæpimus) Romani rem huiusmodi attingebāt: dum mirabili artificio sparsū ubiq gentiū imperiū uno ueluti obtutu cōspicere, atq uno in abaco numerare eo aureo utentes milliario uoluerūt. Quamobrē Gamutij sentētiam libens amplector, qui hanc eo erectā colūnā et dictā miliaria fuisse tradit, quod in illa miliaria uiæq qua copiæ cōpendio ac sine detrimento ideo uiæ illæ Consulares et militares dictæ ad prouincias ducebātur, incisæ erant; ex quibus cognosceret quandiu cū necesse erat, terra mariq missi milites subsidio peruenirēt. fidē quoq adstruit R^dus admodū, apprimiq eruditus Lope Vazques à Figueiroa, qui mihi retulit se à Mugnosio uiro Mathematū peritiss. et emeritiss. accepisse, huiusmodi colūnā alijs totius Imperij Ciuitatib9 in medio positis respondisse, ac proxime illis accedere immo et ipsas esse, quas hodie in Castiglia Rollos, in Lusitania pilorignos uulgus nūcupat, ab eo quidē tēpore quo Rom. eo colonias deducebāt, in medio urbis erigere consueuerāt, quāuis res postea in desuetudinē abierit, ut quæ antea ad milliaria indicanda spectabat nūc u. hodie (præcipue apud Lusitanos) ad exēplū edendū Iustitiæ ibidē innocētes deseruiat. lucē denique rei tandiu obscuræ doctiss. Hieronymus Surita Cæsar Augustanus attulit, qui in itinerario Antonini Pij disertis uerbis docet ab Augusto (autore Dione hunc aureū Milliariū in capite Romani fori statutū, ex quo spatia uiar p urbē mearent: spatior mensuris ab ipso milliario decurrētibus, neque Italiam modo, sed et uniuersas Romani Imperij prouincias eo decore, et ornamento affectā fuisse, ut qui pro cōsulib9 eo munere fugeret facilius prouinciar urbes atq conuētus obiret: præterea idem autor asseruit certa tunc itinera fuisse nō magistratib9 modo sed principibus obire solita quæ ideo cōsularia et Regia dicebātur. uide Amm. Marcell. et P. Victorē in libello de Regionib9 urb. ex quib9 exactiss. Autoris uerbis cōstat quis Autor huius columnæ fuerit, quis usus, et quæ uiæ huiusmodi. ne lector existimet hanc milliariā esse illā, quæ in Capitolio hucusq uisitur cū eius inscriptio planissime doceat primi ab urbe milliarij tātūmodo fuisse indicē. ut tandē lectori columnæ huius argumentū ususq magis inōtescat, antiquā ab urbe ad prouincias per uias tales eo tempore obire solitas distantiā et ad ornamētū circū circa stationes habitu uultuq diuersas apposui.

Romani, genus ut Plin. uerbis utar, in gloriã suã effusissimũ tãtar laudũ hinc et illinc pullulãtiũ segete nõ cõtẽti singulis singula erigere et sacrare monumẽta uoluerũt; quæ imortali tropheo suor. ducũ memorias cõseruarẽt; quãobrẽ columnã excogitarũt, quę qđ nauiũ effictã rostra protẽdebat, et ex hostiliũ captar. nauiũ rostris cõflata erat, rostrata merito dicebatur, naualiũ unde decor. insignia depẽdebãt, sita erat in Capitolio, ubi et hodie semidiruta parietiq. infixa, cũ antiquiss.ª inscrip.ne uisitur. ad eũ locũ oratores, qđ clietes suos dicẽdo tuebãtur, dicere pro rostris lector, intelligas. Autor huius colũnæ C. Duilius fuisse creditur qui cũ triũphũ naualẽ p.s egisset, à Senatuq. id honoris accepisset, ut sibi a cœna reueneñti tibicines canerẽt, et funale præferretur quotidie, eã erexit; Martiq. cũ spolijs cõsecrauit, ut disertis carminib.9 Sillius Italicus cecinit lib. 6. Rostra gerẽs niuea surgebat mole colũna exuuias Marti donũ, quæ Duilius alto Ante oẽs mersa Pœnor. classe dicabat; cui nocturnus honos funalia clara sacerq. post epulas tibicen adest; fauet etiã antiqua, de qua memini, inscriptio: nec aliter intelligẽdus est Plin: 34. p.s ergo qui Romanis suasit naui concẽdere Oppiũ Claudiũ Caudicẽ fuisse Suet.s in Tiberio p̄ibet, eo cognominatũ, qđ tabular. cõtextũ ex quib.9 naues ędificãtur, caudicẽ appellare cõsueuerãt, et ipse Claudius eodẽ autore Trãquillo p.s fuit qui freto classe traiecto Pœnos Sicilia expulit: quãobrẽ huic Oppio Claudio, qui aditũ nauigãdi atq. hostes inuadẽdi patefecit, posteri uictoriar. et triũphor. suor. gloriã acceptã referre debuisset. p.s qui naualj prelio uicit 1. fuit C. Duilius qui ad Milas 50 naues cepit Ãnibali, primusq. triumphauit. 2. Cor.s Scipio Cos: de Pœnis Sardis et Corsis nauali ex uictoria triũphauit, ut ex tabulis Capitol.us cõstat. 3. C.Aquilius Florus procõsul Amilcarẽ Pœnor. ducẽ paucis nauib.9 supauit. Oros. Gellius l. 3. Pli. 22. Frõtin Val. l. 5. 4. Cn. Octauius Pretor Kalen: decẽb. de Rege Perseo naualẽ triũphũ egit, Velleius; et Plin. l. 34. 5. Attilius Regulus Cos de Pœnis triũphauit quia seniorẽ Ãnibalẽ prelio nauali uicerat. Oros Flor. in epit. 6. Attil.s Calatinus paucis nauib.9 uictor Amilcaris triũphũ duxit. 7. Luctatius apud Ægatẽ in mari Siculo Hãnonẽ Pœnor. ducẽ gloriose deuicit qua in pugna 63 naues punicas cèpit et 125 demersit. Eutrop. 8. Seruilius Pretor prędones maritimos uicit, et uectig.s impio Ro. fecit. Marcelli.9 l. 14. et Cretã Ciliciãq. bello pyratico p̄domuit. Iust. l. 2. et eo bello Paphiliã obtinuit et Ciliciã Pisidãq. deuicit ac fecit prouinc.s Iornan. 9. M. Agrip.ª rastrata nau. cor.ª a C. Cęsare donat.9 ẽ p̄ et triũpali more in vrbẽ p̄uectus. Dion. 10. Octauius Aug. Antoniũ et Cleopatrã ad Actiũ nauali prelio uicit. 11. L. Æmilius Regillus pretor inter Ephesũ Samũ et Chiũ cũ prefectis Reg.s Antioc. pugnãs classẽ eius uicit, fudit, cotudit, fugauitq. ac naues lõgas cũ oibus socijs cepit [illegible] 12. Cn. Ful. Cẽtumalus ex Illyricis naual. triump. egit. 13. Q. Fab. Q. F. Q. N. Labeo prę. ex Creta Insula naual. egit. 14. Cn. Octauius Cn. F. Cn. N. Op. R. ex Maced. et Rege Perseo naua. egit.

DE COPIIS ROMANORVM MARITIMIS.

Per maria, et fluuios portus habebant, ubi classes in proptu essēt ad maris inferi, superique defesione ex Suet. Tacito lib 4. ānal et Vegetio, duos maximos, ceteros minores, in quibus maiores, uel minores copias cōtinebāt. Portus Miseni et Rauēnæ: ille, quia est ad Sicilia, classes recipiebat ad Galliā, Hispanias, Mauritaniā, Africā, Aegyptū, Sardiniā, et ipsā Siciliā cœrcēdas, et a Pyratis defēdēdas. Hic uero, qui 250 naues Dione uel potius Iornāde teste capiebat classim habebat, quæ Epyrū, Macedoniā, Greciā, Propōtidē, Pontū, Cretā, et Cyprū et reliquā Oriētis regionē plustrabat. cæteri ad huc portus minores erant, uidelicet, Coloniæ, et Fregy uel Foro Iulij in Gallia Narbonen. ex Tacito l. 4 ānal. et in Ponto ad initiū maris Mediterranei supra Bizantiū, qui Portus, ut meminit Strabo l. 7. centū nauiū capax erat, ubi Iosephi Historici tēpestate tria millia militū et 40. naues longas rostratas cōtinebāt; et in Ostia ut ex Suet.° colligitur. Preterea p fluuios classes disponebāt nēpe in Rheno ubi erāt copule, naues nō ita grādes imo potius naiculæ, liburnæ hoc est biremes: et in Danubio, ubi genus erat nauiū quas Lusorias appellabāt, quib' flu.ⁱˢ discurrebāt; et in Euphrate aduersus Parthos. in oībus ijs copijs 100. millia armator, et remigū uersabātur. ubiq turres Pharos dictas erigebāt, unde, luminaria p noctē disposita uiā late nauigātib' præsertim portū intraturis ostenderet.

MATRIMONIVM A LATINIS OLIM ET ROMANIS NONDVM CHRISTIANIS FIERI SOLITVM

Veræ Religionis simia superstitio non ad salutarem pietatis, morumq. disciplinam suis tradendam cultoribus sed ad eorum animos ad cultum Cacadæmonis misere imbuendos suos ritus in
sacrificijs. sacrisq. sponsionibus excogitauit. ac mysticis tegumentis supposuit, ut suam ipsius præstantiã, fidemq. commendaret. Cum ergo ueteres Romani Matrimonium mortalibus fæ=
dus a natura insitum, ac uniuersæ propagationis esse aditum cognouissent, id multis tegere et ornare cæremonijs ut sacrum suo modo redderent, decreuere. Quibus hic leuiter demonstratis,
facile erit studioso lectori non paucam præcipuè ex antiquis Poetis de eiusmodi re loquentibus eruditionẽ percipere. unico, uulgari et consueto modo (ne de confarratione et sortitione loquamur, quarũ
hæc aliquando, et raro, illa solis Pontificibus dabatur) antiqui Romani Nuptiarum fœdus inire consueuerant usu et coemptione etenim dote tanquã pretio uxor uirum coemere uidebatur, quicquid in
contrariũ sentiat Alexander ab Alexandro aduersus quẽ Virgilius testis adducitur illo carmine: Teq. sibi generũ Thetis emat omnibus undis. stipulatione facta A. ignẽ et aquã in limine ap:
positam contingebant. qua etiam A. noua nupta aspergebatur, ut hoc duplici elemento ad uictum pernecessario inexplicabile illud interse uinculum demonstrarent, quod idem Romulus
panis et aquæ symbolo fieri præceperat. B. uersicolore ueste induebantur, non secus quam ut innuerent uaria ingenia colorum disparitate designata unius uoluntatis quasi telæ ad
concordiam intexta esse oportere. C. Iugum deinde subire faciebant ut æquali sese iugo matrimonij copulatos agnoscerent. ne unus se altero minus obstrictum ad fidem seruandam, atq.
onera sufferenda existimarent. D. caput sponsæ obnubebant, ex quo uerbum nubere, fœminis peculiare duxit originem, pro signo matronalis pudicitiæ, quod uelum flammeum pro:
prie dicitur idq. S. Doctor Hieronymus ad nostrarum Monialium uelum non inuenuste transtulit, Virginem appellans Christi flammeo consecratam. E. nupta ipsa præcingebatur
cingulo ex lana græce zona dicto, nodo quodam quem dicebant Herculanum, implicatissimo. ut uirginĩ Herculis fœcunditatẽ portenderent, qui (ut fertur) una nocte uirgines
so, uitiauit, et grauidas fecit; quem nodum maritus in toro geniali soluere poterat, unde zonam soluere iuste uel iniuste uirginem uitiare significat F. continuo sponsam nup:
tiali sic mundo comptam lunata pelle pecudis sedere faciebant, forte non ob aliam causam, quã ut sponsam Lucinæ ope, quam Lunam quoque appellabant fœcundã
quasi pecudem fore designarent. His addendus mos ritusque nunc etiam apud nos seruatus de annulo, quo sponsus sponsã sibi subarrhare consueuerat, et clauis, quã idẽ
ipsam donabat, ut curam familiæ, reique custodiam cõmendaret; atque in diuortio eandẽ ab uxore auferebat, ut docte et ingeniose Petrus Victorius annotauit locum
appositum adducens apud Ciceronẽ ex Philipp.

SPONSÆ COMITATVS AD MARITI ÆDES SVB NOCTEM INVDENTIS

Egressā domo sua sponsā A· tibicē, et is cui Talassiū, siue Hymeneū, hoc est nuptiale carmen modulari curæ erat, antecedebāt B· stipabat chorus affiniū C· colū compta, et fusū cū stamine deferebat, ut innueret
muliebre id esse pensū, studiūq peculiare, uel equidē quantū opinione auguror, ut ijs insignibus pacti illius memoriā recolerēt, et confirmarent quod Sabini iā Romanis pacifici, et concordes de suis fili-
abus, quæ per raptū sub eorū potestate erant, cū ipsis inierāt; ne eas scilicet in re ulla alia, quā in lini et lanæ factione occuparēt D· Duo patrimi et matrimi pueri ipsā quasi ex delitijs acclinantē hinc et
illinc sustinebāt E· tertius puer tædā ex pinu alba accensā ferens anteibat F· qua prælucēte ad uirū usq et talamū ducebatur, unde et a poetis tædæ ipsæ pro cōnubio accipi solitæ G· unus deinceps far tostum
lance deferebat, quod tam erat in nuptijs religiosū, ut diffarrationis uocabulo diuortiū nō raro exprimerent H· alius uas portabat aureis gēmeisq ipsius ornamētis plenū et opertū. Eidemq domum ingressuræ
I· alius iuglādes nuces aspergebat, quo sponsū sponsaq monitas uolebāt iā nuciū ætatē, ac puerilia nugamenta reliquisse et aliā maturæ, seriæq uitæ rationē suscipere oportere L· Sponsus eam uenientem
aspectās iam fores, uti mos erat, lana, uittisq laneis, et lauro redimierat, ut eo quoque ornamento uxorē sui iterū officij cōmoneret M· illā autē uiro appropinqātē limen ipsū aut uestibulū transcēdere, ne dū tange-
re nō sinebāt, quin etiā a suis quasi rapta trahebatur; ut designarēt tantū esse pretiū pudicitiæ, ut si fieri posset, nec iniusto quidē cōnubio prelibāda fuisset. Si Romani illi ueteres tātū uirginitatē faciebāt quo maiore pre-
tio Christiani hanc celestē margaritā, p legē Euangelicā melius de eius docti prestantia ducere debuissēt, quā si quisquā ob prolis incrementū imminuere et labefactare cōstituat nō iā ipsi matrimonio tanquā naturæ
fœderi, ut antiqui, sed uti etiam sacramento gemā aliā inestimabilē, nempe gratiā cōtinētē dantique acquiescat. si ergo nos Christiani melius omnibus pudicitiæ hanc gēmā cognoscimus quare illius pretium
nō pensitamus, ne ipsā nisi cū Deo, eiusq gratia cōmutamus? Præterea postes ipsos suillo et Lupino adipe inūgebāt quo ueneficia ceteraq id genus nocumēta abigi credebāt. Nec tandē tres illos asses pre-
terire debeo, quas sponsa ante talamū mystice tractare cōsueuerat primū enim coniugi dabat pro signo coemptionis ut diximus; alterū sub pede cōtinebat deinde in ignē lariū cōburendū demittebatquo
docuisse censeo fœminæ iā nuptæ pecuniā esse cōtenendā, pedeq cōculcandā ac neq in fucos, mūdiq uanitatē, sed in usū lariū, hoc est suæ domus absumendā; tertiū et ultimū in sacciperio, nempe maiori
crumena reponebat, quasi benigne cū Dijs agendū sibi esse demonstrarent.

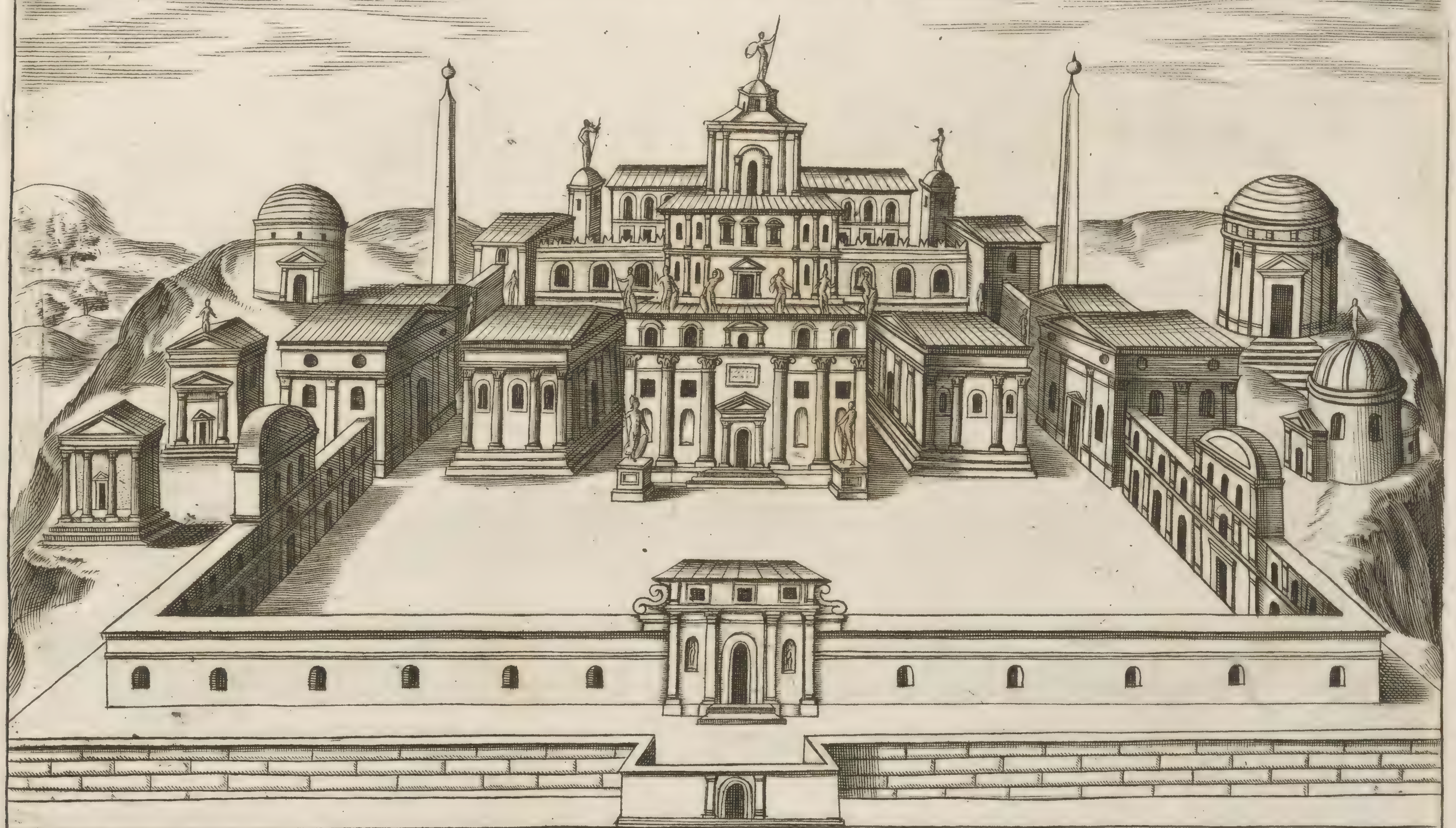

Oriens
ANTIQVÆ VRBIS
Castrum Pretorium
Aqua Martia Tepula et Iulia
Aqua Claudia et Anio nouus
Porta Numentana
Porta Salaria
Porta Pinciana
Via Collatina
Aqua Virgo
Porta Lauicana
Porta Coelimontana
Via Campana
Vallis Aegeria
Porta Latina
Porta Capena
Via Appia
Porta et uia Ardeatina
Regio V. Exquilina cum colle Viminali
Collis Ortulorum
Regio IX. Circus Flaminius
Regio XII. Piscina Publica
Regio XIII. Auentinus
Regio XIIII. Transtiberim
Moles Adriani
Circ. Adriani
TIBER FLV
Porta Ianiculensis
Porta Portuensis
Via Triumphalis
Circ. Neronis
Naumachia Neronis
Septemtrio
Meridies
Occidens
1. T. Iouis Capitolini
2. T. Vestæ
3. T. Pacis
4. T. Romæ
5. T. Faustinæ
6. T. Saturni
7. T. Iouis Statoris
8. Ar. Seueri Boarij
9. Settizoniũ Seueri
10. Insula Tiberina olim Iouis Licaonij
11. T. Fortunæ Virilis
12. T. Portumni
13. Meta Sudans
14. Arcus Domitiani
15. Arcus Gordiani
16. Ar. Marci et Veri
17. Ther. Alexandrine
18. The. Neroniane et Adri.
19. Forum et T. Mineruæ
20. Curia Hostila
21. Basilica Al. Seueri
22. Basilica Antonin.
23. Pons Ianiculus
24. Pons Palatinus
25. Basilica Augusta
26. T. Mart. Vltoris
27. Basilica Ale. Seueri
28. Pal. Augusti

VERA·CAPITOLII·ET·ARCIS·ROMANÆ·TOPOGRAPHIA·EX·VETVSTEIS·MONVMENTEIS·DELINEATA 22

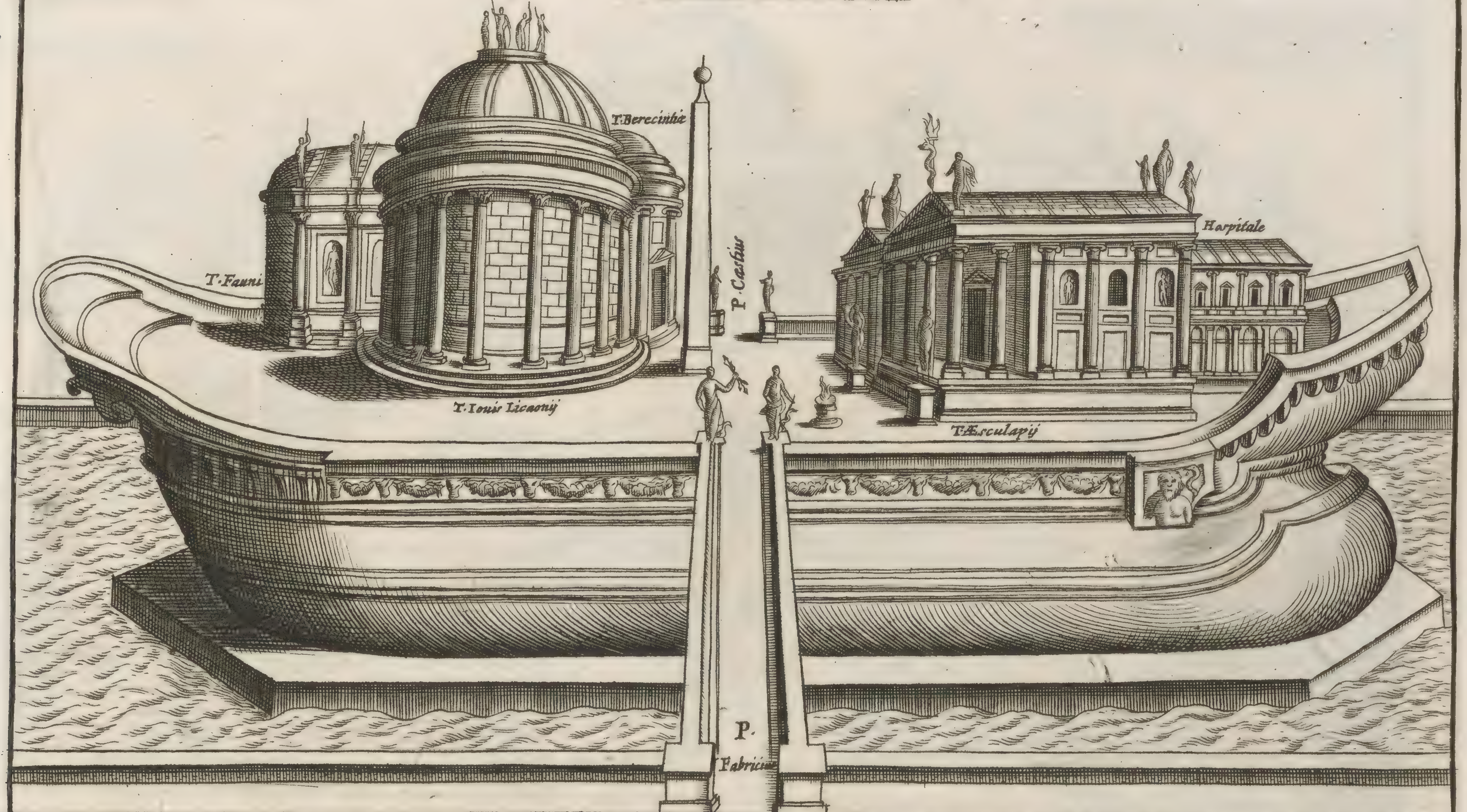
1. Templum Iouis Capitolini. 2. Bibliotheca Capitolina. 3. T. Iunonis Monetæ. 4. T. Iouis Custodis. 5. T. Fidei. 6. T. Termini. 7. T. Concordiæ 8. T. Iouis Tonantis. 9. Asylum. 10. Curia Calabra. 11. T. Iouis Feretrij. 12. Aedes Mentis et Veneris Ericinæ. 13. T. Apollinis. 14. Senatulum. 15. Atrium Publicū. 16. Porticus Capitolinus. 17. Carcer Tullianus. 18. Ædes Libertatis. 19. Via Sacra usque in Arcē. 20. Trophæa Marij. 21. T. Vestæ. 22. Aliorū Deorū sacella. 23. Statuæ et Columnæ. 24. Intermontium duorum Quercetorum. 25. Centum gradus 26. Equus Max Domitianus. 27. Arcus Septimij Seueri. 28. Arces Capitolinæ. 29. Saxum Tarpeium.

CAPITOLIVM

Capitoliũ ita dictũ, ut ait Varro, quod cũ fundamẽta eruerẽtur T. Iouis Capitolini ædificãdo caput humanũ integrũ fuerit repertũ quod portẽderet Vrbẽ Romanã caput Orbis futurã ita Liu. l. 1. et Pli. l. 28. Arx Romanæ primum dicebatur, ut ante Mons Saturnius deinde M. Tarpeius, seu Rupes aut Saxũ Tarpeiũ à Tarpeia Virg. filia Sp. Tarpei qui arci præerat: hæc quod Sabinos in arcẽ accepisset, ab ipsis quib⁹ eã prodiderat, armis obruta, ibiq. sepulta monti seu cliuo nomen dedit. Hic Collis alter post Palatinũ urbi fuit inclusus. Hic ubi nunc Aracæli Templũ omniũ primũ fuit ab ipso Romulo cõsecratũ Ioui Feretrio quo Romulus uictor spolia retulit opima. Aliud deinde celeberrimum eidẽ Ioui designat Tarquinius Priscus quod bello Sabino uouerat, areamq. ei, ut ait Liu. occupat fundamẽtis, dictusq. Iupiter Capitolinus quod ei Capitoliniũ fuit cõsecratũ pfecit hoc tẽplũ deinde Tarq. Sup̃bus se deo regno pulso, dedicauit M. Horatius Consul Poplicolæ collega qui eã dedicationẽ exoptauerat ut uult Plut. in eius uita sed cum cõflagrasset Mariana clade Sylla restituit eo autem ante dedicationẽ mortuo, dedicauit Catulus Catuli nomẽ inq. Plut. tẽplo inscriptũ est. Verũ cũ iterũ Vitelliana seditione perijsset incẽdio Vesp. tertiũ restituit, qui ut ait Suetonius, ruderib⁹ purgãdis manus primũ admouit ac suo collo quædam extulit quod dicitur fecisse Constãtinus Magnus pro sua eximia pietate in collocãdis fundamẽtis D. Petri T. cui Iouis merito cessit, nã duodecim cophinos in honorẽ 12. Apost. eruta terra plenos dicitur ipse quoq. extulisse, cũ p. arrepto ligone terram effodisset. Verũ cum iterũ sub morte Vesp. cõflagrasset Domitianus eius fil. ut idẽ ait Suet. restituit ea mag. ac splẽdore ut quẽadmodũ refert Plut. ubi sup. duodenis talentorũ millib⁹, eoq. amplius æstimaretur, et ferũt inquit idẽ Tarquiniũ impẽdisse in fundamẽta tẽpli libr. argẽti 40. millia nec ad inaurãdũ solũ ditiss. hõis opes suffecisset adiunxit Domit. idẽ T. Iouis Custodis. Huc ad T. Iouis Cap. ascendebãt triũphãtes Ioui eidẽ sacrificaturi, aditu p Velabrũ, qui uidetur fuisse præcipuus, plurimi alij erãt ascẽsus descẽsusq. e Capitolio, max. in forũ Romanũ p arcũ Septimij. Narrat Liu. præter portentũ humani capitis in fundam. inuẽtũ illud etiam accessisse quod cũ cetera fana exaugurarẽtur ad Iouis T. ædificãdũ, Termini nõ fuisse exauguratũ idq. portẽdisse Terminũ Imp. futurũ ppetuũ quodquidẽ Deus opt. Max. mira prouid. uidetur ita disposuisse futurũ aliquãdo eius imperium spirituale perpetuum.

INSVLA TIBERINA OLIM IOVIS LICAONII HODIE INSVLA S·BARTHOLOMÆI

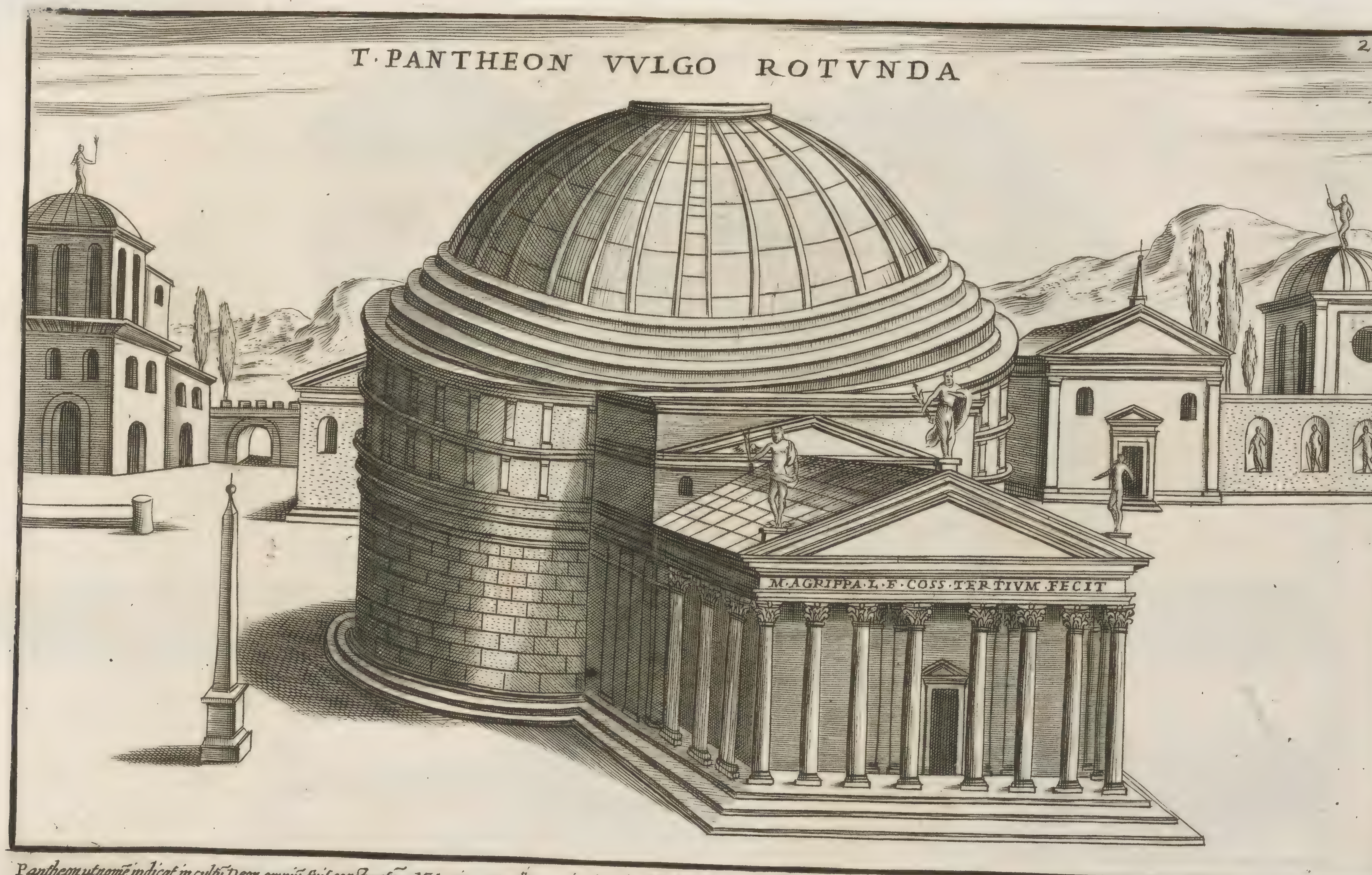
Insula Tiberina fertur primũ facta, ut ait Liuius lib. 2. ex segete farris quã desectã cũ stramento ex agro Tarquinior; Romani in eorundẽ sceleris poenam fudere in Tiberim, nã cũ fluuius magnis caloribꝰ lenis ut solet, flueret aqua, facile segetis aceruũ corbibus inmissi, limo illiti uadis hærentes fecere insulã, ex alijs etiã quæ flumen temore fert eodẽ inuectis postea credo inquit Liuius additas moles, manuq; adiutũ ut tam eminẽs area firmaq; templis ac porticibus esset. refert autẽ insula formam nauis seu potius triremis, quod Æsculapius, qui hic colebatur Epidauro Romam naui fuerit aduectus nam cũ Vrbs trieniũ peste laborasset, inspectis libris Sibyllinis, decretũ ut mitterentur legati qui Æsculapiũ Epidauro Romam accerserent, ut est apud eundẽ Liu. lib. 11. et Vrbi laboratũ præsto esset. Narrat autẽ Valerius Max. l. 1. c. 8. Aesculapium anguis specie Legatos e templo eius egressos comitatũ, et alacriter, quod ad sedẽ clariorẽ pergeret, in triremẽ cũ eis irrepsisse Romãq; aduectũ, e ripa Tiberis ubi descenderũt, in Insulã hanc, ubi templũ ei dedicatũ fuit, tranauisse, aduentuq; suo pestem cessasse miro sane dæmonis artificio ad fallendos eos miseros specie serpentis, ut p. ᵉˢ nros parẽtes, nam ut Deus falso crederetur ut aerẽ inficerẽ sic eundẽ potuit purgare. Adlatus Æsculapij templi ubi nunc templũ S. Ioãnis Collybitæ posuere nosocomiũ, quod cũ Æsculapius Apollinis filius medicinæ repertor esset, iccirco Deus ægris præfectus crederetur, hic paucis ab hinc ãnis quod nõ sine peculiari Dei prouidẽtia factũ notarunt plurimi xenodochiũ Xpianor; fuit cõstructũ. ubi erat templũ Iouis Licaonij a quo insula dicebatur Licaonia nũc extat templũ S. Bartholomei Apli eiusq; corpus asseruatur et ab eodẽ nunc S. Bartholomæi insula appellatur.

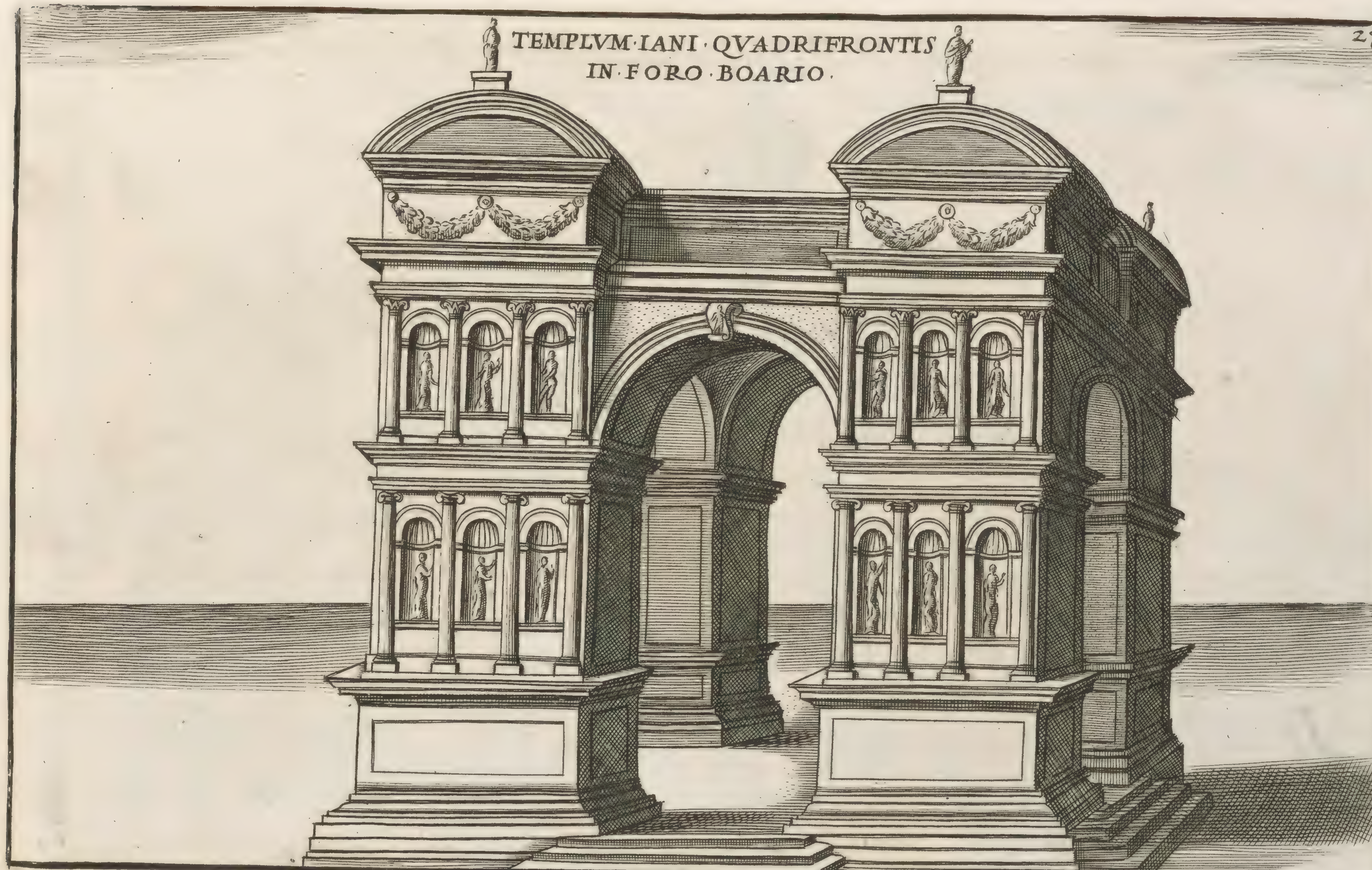
Ianiculus: mons septē Romæ montiū uetustate, et antiquo Romanoꝝ cultu celeberrimus per Transtiberinā regionē protenditur, propterea hoc nomine appellatus, quod ibi Ianus habitauerit ac moriēs sepeliri fecerit Ianus
in quā ille Noemus a nonnullis habitus, qui ex diluuio superstes cū liberos, et nepotes ad implendū orbē diuideret, ipse Italiā eo in loco incolendā sibi proposuit. Nec tamen desunt scriptores ut Faunus, et Marlianus ac cæteri, qui referant
eundē Ianiculū fuisse dictū, quod ex eo Romani primū iter in Hetruriā fecerint. si namq. Cicero, et Macrobius cōsulantur Eanus id est Ianus corrupto uocabulo ab eundo, siue transeundo dicitur. Hinc Ianus ab ineunte seculo aureo, teste
Andrea Fuluio, læuū latus Tyberis in Hetruria tenuit, cū dextrū Saturnus habuisset, uinū et far eos populos tum temporis agrestes conserere docuit. Vestam habuit uxorē, quæ uirgines in unum congregauit, quarū studio et custodia
sempiternū suū ignē conseruaret, quibus et Ianus ualuas, seras et claues inuenit, ideoq. in posterū ianuæ ab eo dictæ. quod quidē ostendunt hodie nonullæ illius imagines dum Ianū manu una uirgā et altera clauim tenere conspici:
mus. quā obrem, et ob ipsius egregias uirtutes facile gentē illā opinione sui aliqua imbuere potuit, ut post mortē loco numinis coleretur et multis ibi, alibiq. altarib⁹ adorari consueuerit, quem admodū in eodē Ianiculo cir:
cum Mammeæ sacellū 12. Iana altaria erecta sunt ut Pyrrus Ligorius in sua urbe demōstrauit forte ob numerū 12. mensiū ex quibus annus solaris efficitur, cuius caput et initiū ipse Ianus habebatur, et ideo gemina an:
te et retro facie a præterito et futuro quæ uidet quandoq. quadriformi a 4.or anni temporib⁹ exprimitur. cæterū pro isto Māmeæ sacello ac 12. clauigeri Iani altarib⁹ antiquoꝝ superstitione celebratis, hodie ibi Xpiana relig. monast.
PP. Fratrū Frãciscani ord. uisitur, et templū S.mo Petro cælesti clauigero erectū pariter cū sacello eidē cōsecrato in monte illo aureo uere aureo, ubi ipse Princeps Apostoloꝝ gloriosū pro Christo Dño martyrium consūmauit.

Ad portã Carmentalẽ Bellonę Martis sorori uel aurigę (uterque enim armorũ præses habebatur) A. Templũ nõ minus quã Iani celebre fuit ob ritus et ceremonias a Roma-
nis bellũ indicturis utrobiq. fieri solitas. Nã ante ipsius ędẽ B. columella ex marmore stetit; quo C. Consules cũ Magistratuũ, D. Militũq. corona ex Iani templi in foro Olitorio
positi reseratis forib' cõtendebãt: atq. E unus ex illis cui bellũ exercitusue curę erat inde hastã regionẽ illã uersus intorquebat: ut Ouid: in fastis huiusmodi meminit: Prospicit à
tergo Sũmũ breuis area circũ est ubi nõ paruę parua columna notę: Hinc solet hastã manu belli prænũcia mitti in regẽ et gentẽ cũ placet arma capi. simile uidetur tetigisse Virgil.
sic ait et torquẽs iaculũ dimittit in auras, principiũ pugnę: socij clamore sequũtur. Sill. Ital. l. 6. princeps pœnis indictę more paretũ Appius adstabat pugnę: Qui uero solitus fuerit
pro belli inditio hastã iaculari, nõ facile Alex. ab Alex. id de Consule affirmãti crediderim; cũ iã ab Anco Martio, qui primus bellicas ceremonias instituit, statutum fuisset ut Feciales uel
Patres patrati (qui ijdẽ sũt) a fide et patrãdo. i. sãciundo fœdere iuxta Varronis sẽtẽtiã sic dicti, tãquã populi internũtij et proxenetæ hastã ferratã et sanguineã præustã in fines
hostiũ cõceptis carminib' proijceret; quod ex Liu. 1. ab urbe cõdita pdiscimus. si tamẽ ãtequã de columella Bellonæ cõsul hastã emitteret alibi Feciales id ipsũ factitauerint. Ædis huius author Pyr
rho qui pace negata multum animo uidit lumine cæcus erat. litabant ei sacerdotes sanguine sibi per uulnera ex brachijs emisso: ut ea detestabili libatione Deam illam nefariam humaniq. cruoris appeten-
tem ad uictoriam inflecterent. Notandum ultimo eo die Salios in sua curia uel in Martis sacrario ancylia mouere solitos, ut eo motu atq. concussu Martem sibi concirent.

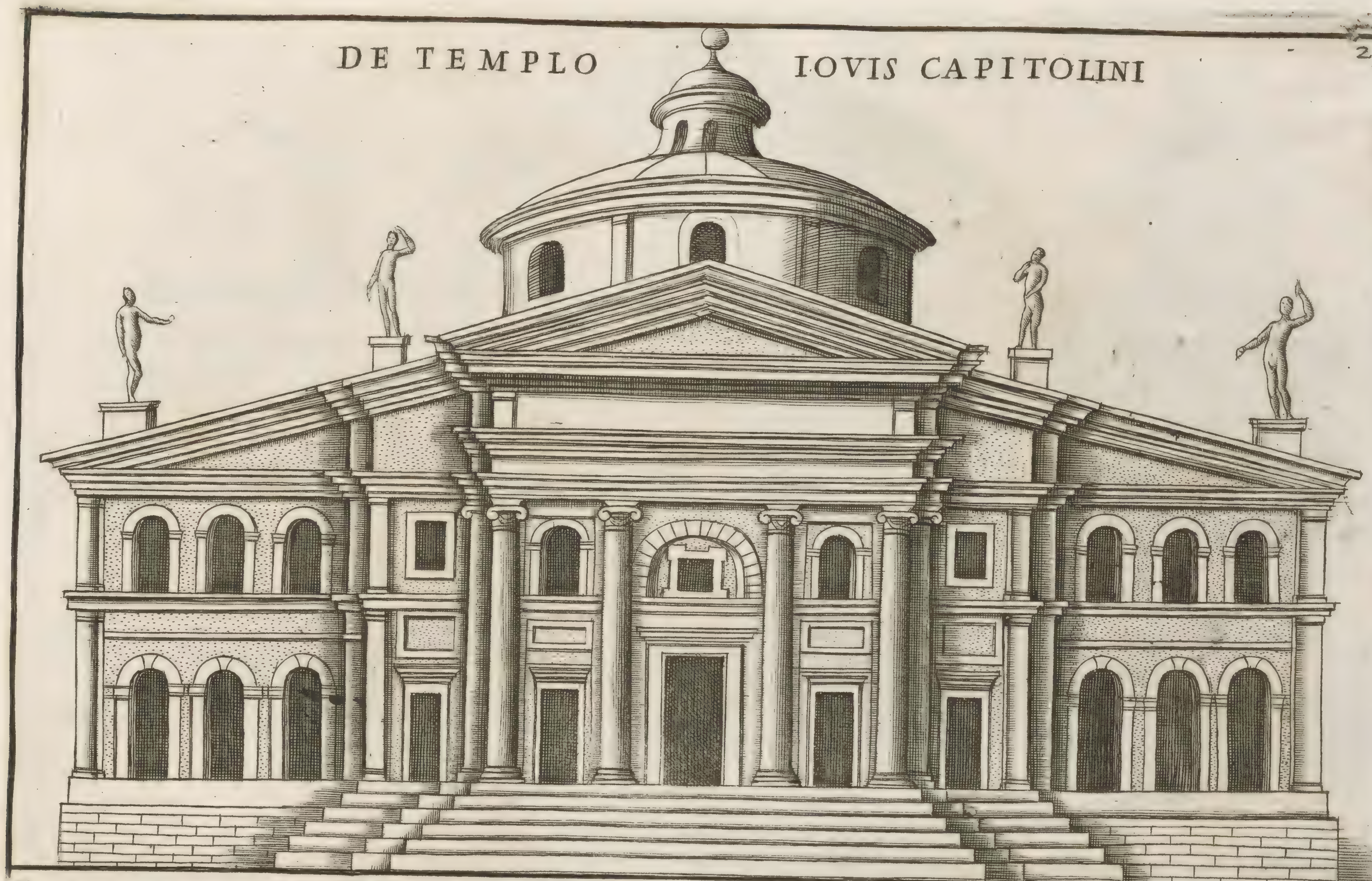

Pantheon, ut nomē indicat, in cultū Deoꝝ omniū fuit constructū a M. Agrippa Aug.ti genero, ita inscriptio indicat, et Plinius lib. 36. c. 15 fuit ab eodē Ioui Vltori et Dijs omnibus dedicatū: ædificiorum Romæ preser: tim templorum facile pulcherrimum, opere corinthio, forma rotunda, et ideo ita uulgo appellata, fortasse ut cæli seu mundi figurā imitaretur; columnis circū amplissimū concameratū fastigiū seu tholum fulciē tibus, quod ne ipsomet suo pondere ruat, fuit circūquaque quadratis locis excauatū. Propterea autem uidetur optimi templi structurā exprimere quod muro continuo 30 palm. lat. circum: ducatur, unica tantum ianua, unico quoque foramine in supremo arcuato culmine lumen admittit undequaque æqualiter circumfusū, cui in pauimento ex marmore opponuntur concauitates seu spira: cula ad aquam pluuiā absorbendā. Altitudo eius tanta est quanta latitudo 144. pedū in circuitu, in suis quæq; loculamentis seu sacellis dispositæ erant Deoꝝ Dearumq; statuæ pulcherrimæ inter quas fuit egregiū Veneris simulachrū ex ebore a Phidia confectū cuius auribus unio ille Cleopatræ Reginæ in conuiuio superstes, et Actiacâ uictoriâ Romam delatus ab Augusto colloca: tus est. Habet loco uestibuli porticū amplā 16. columnarū Sustinebat trabes ex ære inaurato, quæ ab Vrbano VIII. Pont. Max. in usum Sanctuarij Va: ticani conuersæ. Instaurauit ex Spartiano Adrianus, Septimius quoque Seuerus et Aurelianus ut in inscriptione ibidē cernitur. At uero Bonifacius 4. S.mus Pontifex expiatū ut olim in honorē Iouis ōium Deoꝝ, sic in honorē et cultū B. Mariæ Virg.s et ōium Sanctoꝝ Imp. Phoca consecrauit. Alex: VII. P. M. foro complanato decori restituit.

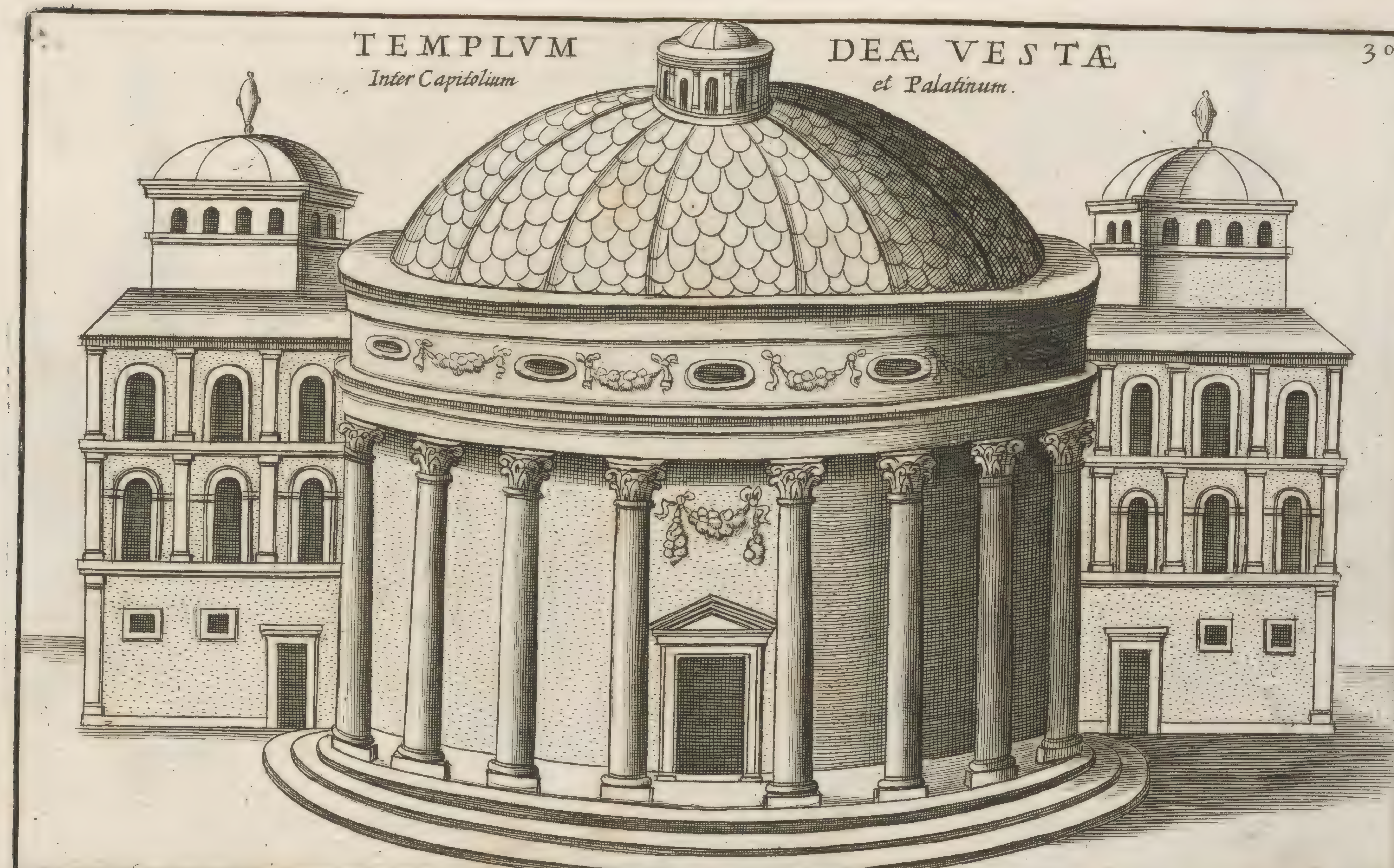

Ianum de quo in Ianiculo mentionẽ aliquã fecimus, templũ in foro habuisse boario nemini dubiũ esse potest, præcipuũ quidẽ, et maximũ, cũ ipsius quadrifrõte simulacro, quẽ in locũ testatur Andreas Ful.ius à Numa trãslatum fuisse Romã, qđ captis Phaleriis ciuitate Tusciæ inuentũ fuerat in magna ueneratione habitũ; de quo sic Ouidius memorat Qui Puteal, Ianũq. timẽt, celeresq. calendas năq. ad forũ attingebat puteal hoc quod in mercatorũ sedẽ Libonius extruxerat. idẽ etiã inuit lib. i fast. cũ sint tot Iani cur stas sacratus in uno hic ubi iuncta foris tẽpla duob' habes. quin etiã nr̃is ibi tẽporib' uestigiũ apparet, qđ ad porticus accedit effigiẽ ut bene B. Gamucius in sua urbis antiq.te descrip.tt quã si magna ex parte collapsã, dirutãq. uidemus, ac omni prorsus ornamẽto destitutã, et circũcirca loculis in pariete excauatis qui columnulis Ionicis (ut ex una quæ extat uidere est) fulciri ac decorari uidebãtur nihilominus ex eo tẽplũ Ianõ dicatũ instar porticus in quatuor diuisæ facies Antiquarij fuisse contẽdũt, qđ et Augusti numisma cõfirmat ubi simile templũ quadratũ cũ Iano quadriformi desup eminẽte exprimitur. Obseruãdũ est autẽ Ianũ eundẽ bifrõtẽ a Numa antea ex ære cõflatũ, cũ a Romulo ex ligno factũ accepisset ut significaret autore Macrobio Ianũ Regẽ prudẽtiss. extitisse, qui præterita cõsiderabat, futurisq. cõsuleb atq. postea u.o quã apud Phalerias ut ostẽsũ fuit ipse Numa quadriformẽ inuenit Romãq. fecit asportari, deinceps relig.us coli cœpit p oẽsq. urbis regio.es diuersa ex materia fieri cõsueuit qđruplici eo uultu innuere uolentes uel Ianum in 4.r terræ orbis angulos dominatũ fuisse, ut apparit e sese iactãs Adria.us suis in numism.is demõstrauit, uel initiũ ãni facere, cuius et p.s mesis a sese nomẽ accepit, qui quidẽ ãnus 4.r in tẽpora distrib.r 12. uero loculi, qui in pariete cõcinne fabricati erãt 12. mẽses, aut totidẽ Zodiaci signa declarabãtur Gamuccius A. Fuluius tãdẽ Berosus affirmat Ianũ Deũ dictũ fuisse pacis postquã Romulus et Tatius pcusso inter se foedere cõiuncti summa in concordia et trãquillitate uixerũt atq. ex eo tẽpore belli pacisq. Hieroglificũ præbuit. nã pacem obseratis forib9, patefactis uero bellũ uel quasi ruptã esse pacẽ prętẽdebat quoties u.o ab urbe condita usq. ad Imperiũ Octauiani Iani fores apertę fuerint.

DE TEMPLO IOVIS CAPITOLINI

Hoc templũ maximũ Iouis Capitolini, siue Optimi Maximi (ut indignè appellatur) p partes confectũ fuisse constat; Nã Tarquinius Priscus uouit, Superbus deinde impẽsis maximis à fundamẽtis extruxit, sed præ obitu consecrationẽ obire nõ potuit; quod postea quidẽ obtinuit et dicauit M. Horatius Publicola Collega ut ex sequenti titulo uidere est. Marcus Horatius Consul. ex lege templũ Iouis Optimi Max. dedicauit ãno post Reges exactos à Consulibus postea ad Dictatores, quia maius imperiũ erat solẽne claui figendi translatũ est. Sitũ fuit hoc templũ supra crepidinẽ ut testatur Dionisius, quẽ locũ Dei tutelares potissimũ tenere consueuerãt, quasi tutelæ illius Vrbis incũbentes. in eo tria erant sacella inter se cõmunia habentia latera. mediũ quidẽ Iouis, ab utraque parte Iunonis et Mineruæ sub una aquila, unaq; uelata tectura. unde Ausonius. Trina in Tarpeio surgunt consortia templo. cur autẽ hæc tria Numina Tarquinius sub eodẽ tecto statuerit Macrobius exponit ex tribus rebus quæ ad uitã conducũt; nimirũ spiratione quæ Ioui tribuebatur, corpore p quod Iuno, animo rationis cõpote p quẽ Minerua designabatur. Erat multis statuis exornatũ, quar; unã auream X. pedũ dicauisse Claudiũ scribit Tremellius, et multis alijs ornamentis excultũ uidelicet uasis preciosissimis, libris Sybillinis, eo noui consules ibant sacrificatũ, quia Ioui omne deberi initiũ existimabant. Fingitur Iupiter Saturni et Opis filius coniux et frater gemellus Iunonis, in Creta natus, et in Aulatia eiusdẽ insulæ oppido sepultus in testimoniũ multiplicis adulterij et lasciuiæ, et tyrãnidis in patrẽ Saturnũ exercitæ prosumo Deo habitus et Opt. Max. appellatus: quod quidẽ horribile uidetur dictu nedũ cogitatu.

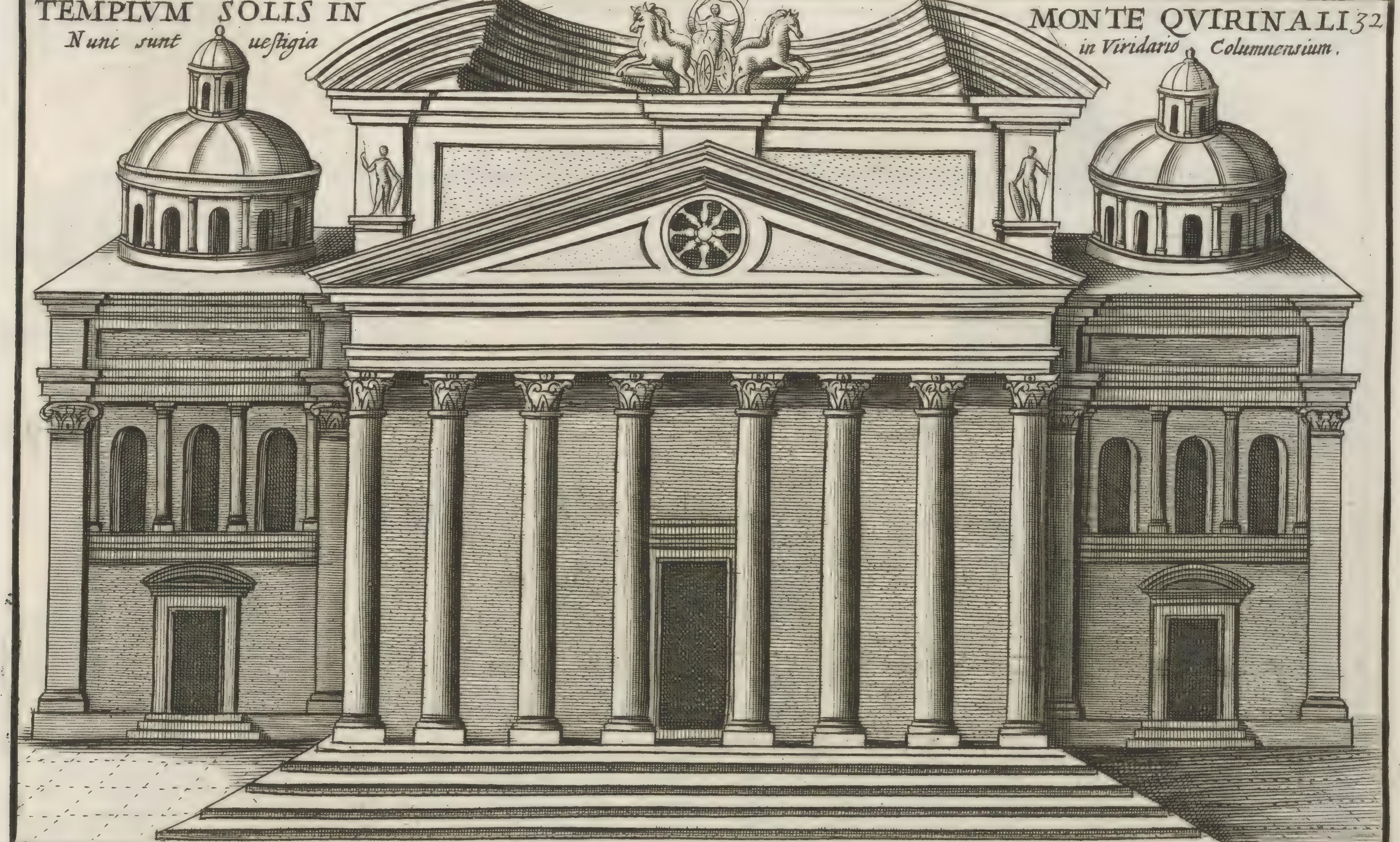
Templũ Deæ Vestæ fuit a Numa Põpilio II Romanorũ Rege (ut eiusdẽ sacra instituta) ædificatũ forma sphærica, ut ex numismatib⁹ Vesp.ni et Faustinæ cõstat, et hic describitur: cingebatur autẽ 18. columnis. In ipso T.lo extabat Vestæ
simulachrũ cui Virgines e præcipua nobilitate consecrabatur, sed nõ ante sextũ nec post decimum admittebãtur ætatis annũ, ad trigesimũ Virginitatẽ seruabãt, quo expleto nubere ipsis ex lege permissũ primis decẽ ãnis instruebantur
ceremonijs et sacrificijs alijs decẽ ipsæmet ea faciebãt, reliquis postea decẽ ipsæ iuniores instituebãt, ut ex nũmis eiusdẽ Faustinæ liquet ubi iuniores cũ prouectiorib⁹ Deæ assistunt. Quæ uero omnibus præerat Maxima
dicebatur, ut apud nos Abbatissa quæ Monialib⁹ præest. Constat hoc ex Epitapio Flauiæ V.V. quod ita habet Flauiæ Maniliæ V.V. Max. cuius egregiã Sanctimoniã et uenerabilẽ morum disciplinã in Deos quoque per:
uigilẽ administrationẽ Senatus laudando cõprobauit, Aemilius frater et Rufinus frater et Flauij Siluanus et Hireneus sororis filij a militijs ob eximiã erga se pietatẽ præstantiamq. Harum Virginũ munus
præcipuũ erat ignem sacrũ perpetuò fouere et tueri: ne extingueretur si quando (quod erat maximũ portentum) alicuius negligentia extingueretur, ea a Pontifice Maximo castigabatur. sic Liuius nar:
rat quandam flagris propterea cæsam quod sacrum ignem negligenter habuisset. Et ut illesæ erant omnibus uenerationi sic læsæ stupro uiuæ defodiebantur. quædam iniuste accusata uiolatæ uir:
ginitatis ad comprobandam innocentiam nauim zonæ qua præcingebatur alligatam attraxit, altera cribro aquam tulit in senatum. Numa stipendium eis e publico statuit ut qit Liu.l.1. plu:
rimaq, ipsis bona præterea legabantur, quibus se splendide et egẽtes familias complures sustentabant. Romanos sæpe bello ciuili dissidentes reuocarunt ad cõcordiã. Perseuerarũt ad Theodosij Imp.
Xpiani tempora quieq; reditus plurimũ imminuit quod diceret non decere (ut consueuerant) curru uehi ad pub.ca circi et amphitheatrẽ spectacula.

TEMPLVM HONORIS ET VIRTVTIS

M·Marcellus ad portam Capenā hoc honori et Virtuti templū dedicauit anno 17. a Patre eius primo consulatu in Gallia citeriori uotū antea, quod fere in id temporis cōuenit, quo Liuius Romam 2.° bello punico occupatā fuisse cōmemorat aliud quoque posuit Marius teste sest. Pompeio: celebre sinō ob materię prestātiā, cū multa tunc fana hac illud re facile antecellerēt, ut pote quod Vitruuius nob.^{us} et antiquis.^{us} Architectus nō marmoreū fuisse testetur his uerbis, nō solū scripta à Cossutio sūt desideranda, sed etiā a C. Mutio qui magnificētia confisus ædes Honoris, et Virtutis Marianæ cellæ, columnariūq, et epistiliorū symetrias legitimis artis institutis perfecit, id uero si marmoreū fuisset, ut haberet, quē admodū ab arte, sic à magnificētia, et impensis autoritatē, inprimis et summis operibus nominaretur. Nihilominus operositate atq elegantia unū ex sumptuosis.^{us} fuisse constat, ut ex Vitruuio legimus, nō solū sculpturæ artificio, quo intus, ac deforis renidebat, sed etiam imaginibus ornatissimū quas autore Plinio Cor. Pinus, et Actius Priscus Vespasiano restituēte pinxerūt. quib^9 etsi ornamētis caruisset hoc sane celebratissimū semper foret quod mysticam, et hieroglyphica spectatorib^9 mentē innueret, dū uolētib^9 Honoris introire templum nullus quā per ostiū Virtutis ædis ibi affabre, et ingeniosè factū pateret aditus. S. Augustinus de ciuit. Dei arcanū hoc aperuit docens hac ure antiquos Romanos uoluisse nemini honorē tribuendū sine appetendū, qui ingressū in Virtutē, imò et progressus non fecisset. Virtus enim quæ tanquam Honoris custos hoc in loco describitur sola est quæ ueris candidatos suos honoribus afficit et quæ Vera ac propria nobilitas est quæ et fasces mytras, et Coronas continet ei datura præcipuæ, qui templū suum frequentauerit, qui in Dei gloriā animæq salutem diligēter attenderit, qui uero aliunde quàm per uirtutis ianuam uiam ad honores affectare contenderit per tectū quidē uel fenestrā latrunculi et tyrāni more conscendens rapere illos non consequi consueuerit. Mementote ergo terrarū Principes animo collabentia templa Virtutis excitare nec ullū uelle mouere ad honorē uestigiū quod p Virtutē nō feceritis discite indigniū quemq honoribus iudicare, qui templū Virtutis non adierit et assiduus eius cultor nō extiterit. Hoc quidē considerātes, uel illi qui à Xpiana fide abhorrebant, antiqui Imperatores moralib^9 quibus poterāt, se uirtutibus excolebant et huiusmodi politicis Remp: disciplinis instruebant, nec ante sibi maximi titulū uēdicabāt, quā optimè de uirtute meruissēt, à qua optimi cognomē obtineret. quorū ex numero, ut cęteros prætermittā, Antoninus, atq Traianus extiterūt, qui quoniā res suas gestas uirtutis robore fulciebant nullaunquā tēporis calamitate bellorūq impetu exciderūt huius rei quidē ingēs argumētū accipimus columnas illas duas max. una a Traiano altera ab Antonino excitatas, quę hodie in sua integritate ac elegātia pmanēt

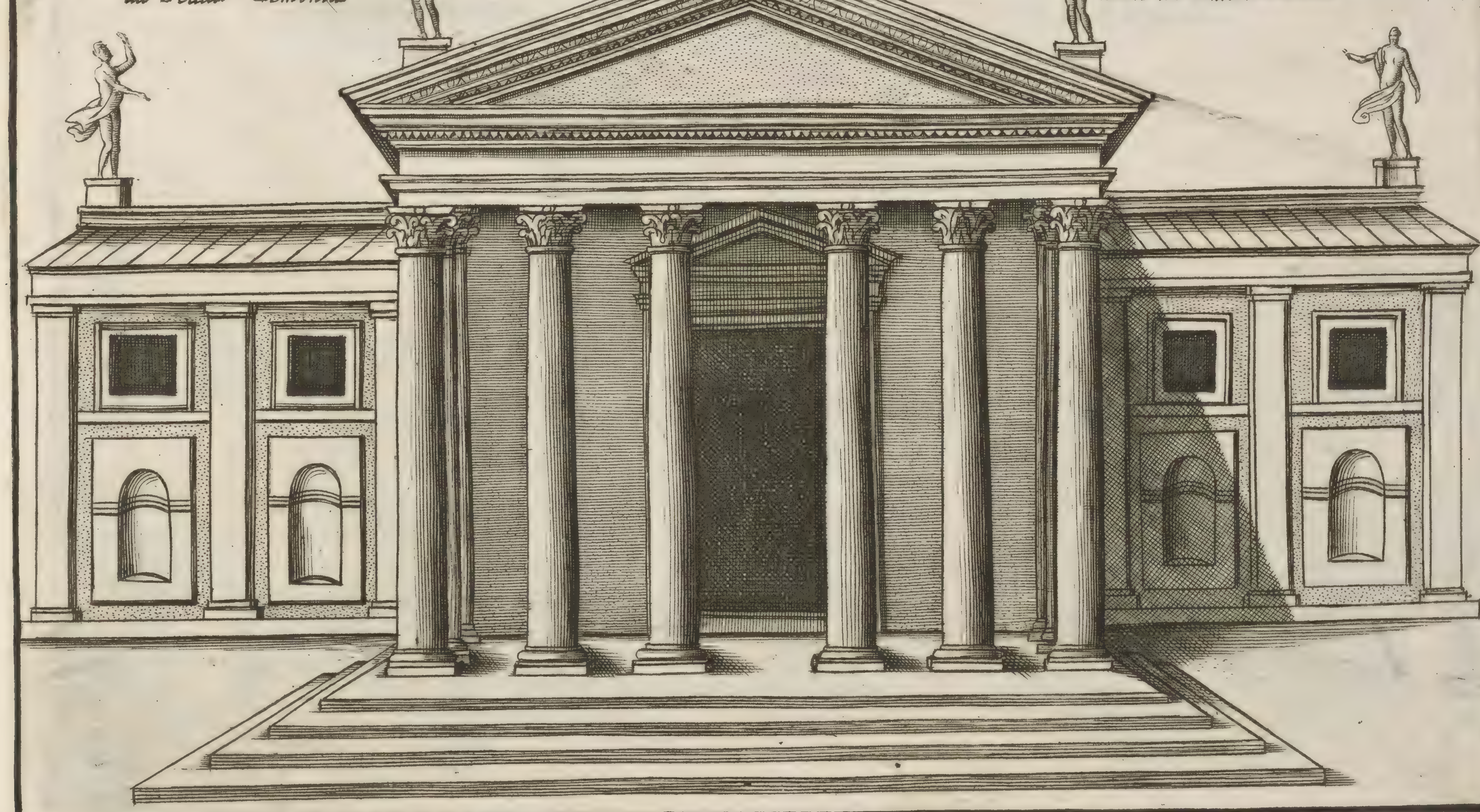
Templū Solis dicitur in Monte Quirinali ab Aurelio Imp.re iuxta Thermas Cōstātinianas magnifice extructū, ornatūq, intus et foris columnis eximiæ elegātiæ sicuti meminit de hoc Flauius Vopiscus. porticus eius 12 columnis sustinebatur, quo numero et 12 menses et 12. Zodiaci signa significabātur. In hoc frontis eiusdē fastigio eminebat quadriga qua: tuor equis ex metallo inaurato qui referebāt 4.or āni tempestates in ipsomet templo sublimi in loco erat statua Solis ænea inaurata licet quidā uelint fuisse aurea quo fiebat ut templū ipsū intrinsecus et forinsecus undique emicaret et ob marmoris ipsius candorē et 12 signa extantia quæ motū solis et iter eius ānuum indicabant et locū ubi singulis mēsib9 diuertit, declinationesq, eiusdē. hæc omnia uarijs interuallis distincta cū picturis eximijs et columnis ex Aegypto transuectis admirabilē reddebant speciē intuentibus. Hic Sol qui nunc Apollo nunc Phoebus nūc alijs nominib9 appellabatur ortus in Aegypto Iouis Ætheris filius dicitur fuisse singulari pulcritudine et scientia præsertim astror, lyræ quoq, et arcus inuentor simulachrū eius stultissime colebatur ut Deus et falsam augebat opinionē quod per illud dæmon uaria reddebat oracula et responsa primum templum obtinuit in Delo in Claro deinde Lycia et Ionia alijsq, regionib9. tandem Romæ magnificentissimū eiq, instituti ludi Apollinares et sacrificia. Huc, ut ad alia idola, sæpius adducti sapientiss.i nri Martyres ad sacrificādū, maluerūt fortiss.e pro Xpō uero Deo et iustitiæ sole occūbere quā rē adeo stultā et detestādā cōmittere.

Templũ Deæ Mineruæ ædificatũ seu dicatũ fuit à Magno Pompeo ex Manubijs ubi omnia uictar; a se gentiũ insignia ac titulos reposuit ut est apud Plin. l. 3. c. 26. Templũ uarie ornatũ instructũq; fuit addito simulachro ipsius Deæ cui uaria quoq; a suis sacerdotib' fiebant sacrificia, nã ei uictores redeũtes è bello triũphantesq; sacrificabãt ingratiar; actionẽ quas ei tanquã Deæ armigeræ referebãt, quo circa etiã ægide sinistra et hasta manu dextra longa indutatoga fingi pingiq; erat solita interdũ caput Medusæ in scuto præferens Bellona propterea quasi Deabellatrix dicta, a Græcis Pallas, Minerua a Latinis dicitur alijsq; nominib' Iouis Aetheris primogenita ut test. Leontius auct. Grec.s Atq; iccirco fabulãtur eã Poetæ e Iouis cerebro natã ob eam fortasse causã quod cũ sapientiss.a fuerit foemina et ideo sapientiæ et bonis artib' auctorib' præposita, significare eo cõmẽto uoluerint sapientiã pro qua sumebatur Minerua ex inexhausto diuinæ sapiẽtiæ fonte dimanasse. Meminit huius cõmẽti S. August. l. 5. de ciu. c. 10. Tritonides quoq; dicebatur a poetis præsertim, eo quod Ogygis Regis tempore circa Tritonidẽ Africæ paludẽ uirginali facie et habitu dicabur appruisse Diuinitatẽ autẽ uidetur obtinuisse apud cũgẽtẽ tãquã de hominib' benemerita q dolei et lanificij credatur fuisse inuẽtrix ludi in eius honorẽ celebrabãtur Quinquatria dicta quæ ad sua usq; tẽpora pseuerasse test.r Plin. fiebãt autẽ 5. dieb' quib' pueri uacabãt a studijs, preceptoribq; ferebãt munuscula in honorẽ Deæ de quo Ouid. Varro scribit ab ea fũdatas Athenas alij uolũt q dijs nomẽ dederit obolivã ei dicatã insignũ Victoriæ et pacis. Merito hoc Deæ sapiẽtiæ tẽplũ cessit ædi B. Virg. ueræ sapien. matris cui ibidẽ P.res Pred.i eiusd. sap. cult.res inseruiunt.

DE·IVNONE·REGINA·ET·EIVS TEMPLO IN·AVENTINO

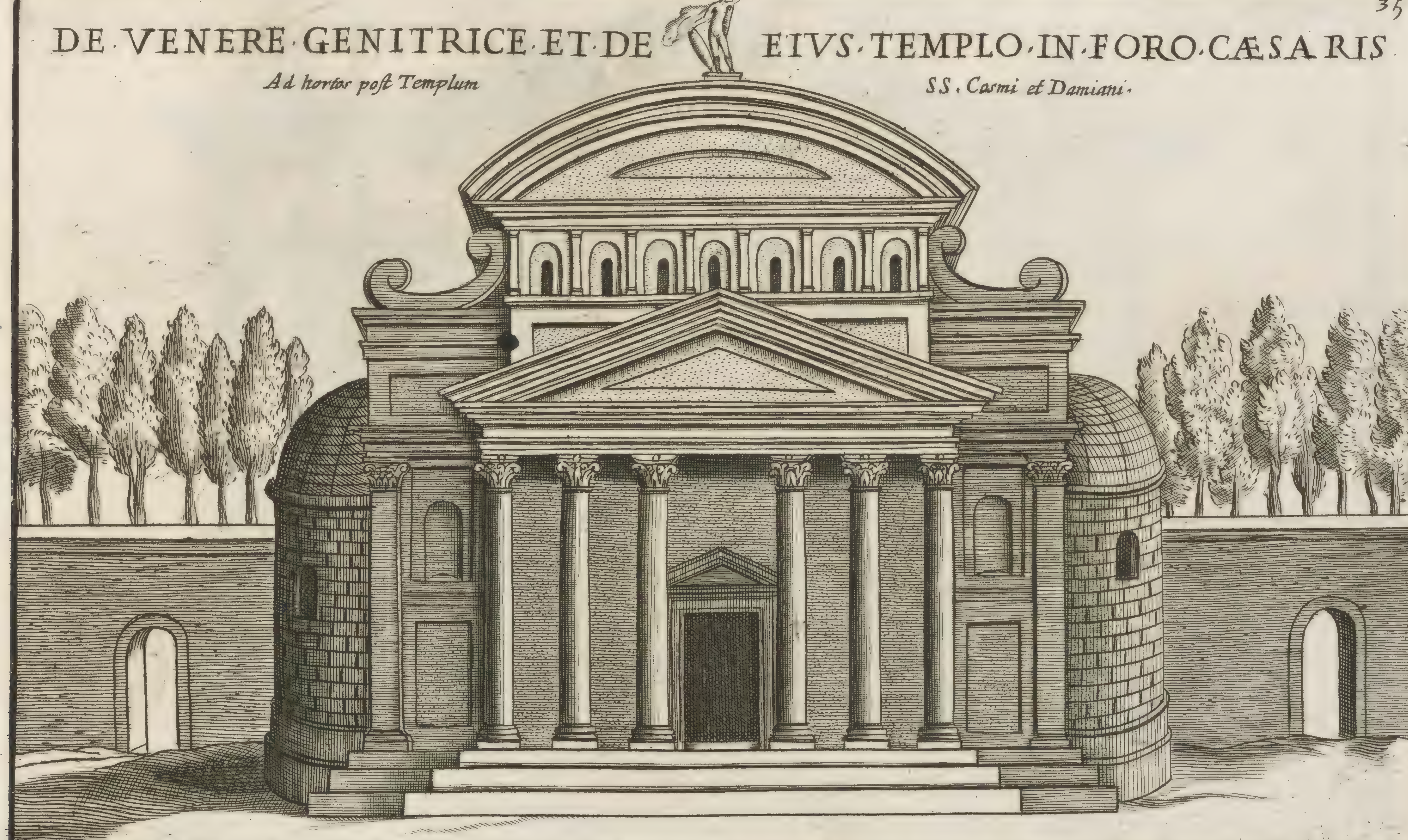
ad Scalas Gemonias — *hodie ibi Ædes S·Sabinæ*

HocTemplū Camillus Dictator ex manubiaɽ, quæ spolia erant manuēsia parte; quas uictor ex Veietanis obtinuit, Iunoni reginæ ex uoto posuit. cuius simulacrū cū e Veijs in Vrbē inferre uellent Romani, fabulantur et annuiße, et uelle respondiße militi cuidā siue per spiritū, siue per iocum illud interroganti: uis ne Romam ire Iuno: quod quidem nec uisum, nec etiam audi: tum miraculum conclamatum est à cæteris. exinde uero in honore habita fuit ista Iunonis effigies, et cū ingenti pompa ac ueneratione in templum, quod ei Camillus erexerat, illata fuit, et ibi reposita. Hoc templum in Auentino erād cliuum ubi Gemoniæ scalæ, illæ celebres fuerunt, ad quas sontes unco trahi, ac præcipitari solebant: de quibus Marcus Tullius Sue: tonius, et multi alij meminere. quæ quidem respondent in locum, ubi hodie S. Sabinæ templum flumini imminet. Matronas et Virgines statis temporibus alterutras sacra Iunoni facere, Liuius accurate commemorat: numero 27. Virgines erant, quæ duo Iunonis Reginæ simulacra cupressina sequebantur in uestibus oblongis, carmen quoddam rude atq ineptum, sed illi ætati fortasse non ingratum modulantes. et c. Iuno errore Gentilium Regina Deorum est habita; soror Iouis et coniux: regnis, opibusq præsse, et puerperijs patro: cinari credebatur ut constat ex Virgilio, et Plauto. ei currus et arma Homero teste tribuuntur. quatuordecim ei Nymphæ ancillantur ut scribit Virg. eadem Februæ, Cynthiæ, Luci: næ, Populoniæ, et Proserpinæ, et alijs obscuris nominibus ab effectu uocitatur. Pauo sub illius tutela continetur in cuius caudam Argum illum oculosum fuisse uersū fingit Ouidius.

DE·VENERE·GENITRICE·ET·DE EIVS·TEMPLO·IN·FORO·CÆSARIS

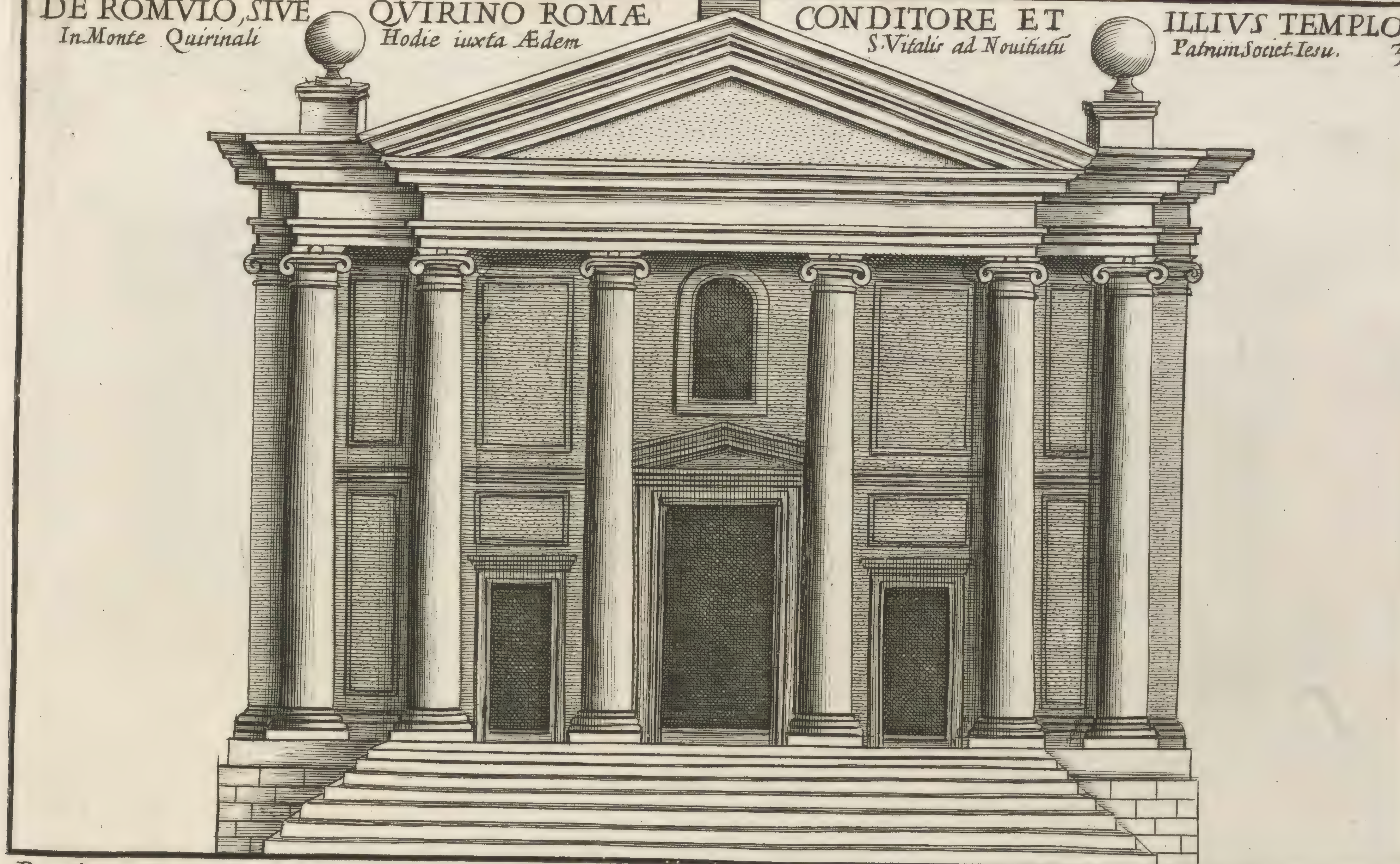
Ad hortos post Templum SS. Cosmi et Damiani.

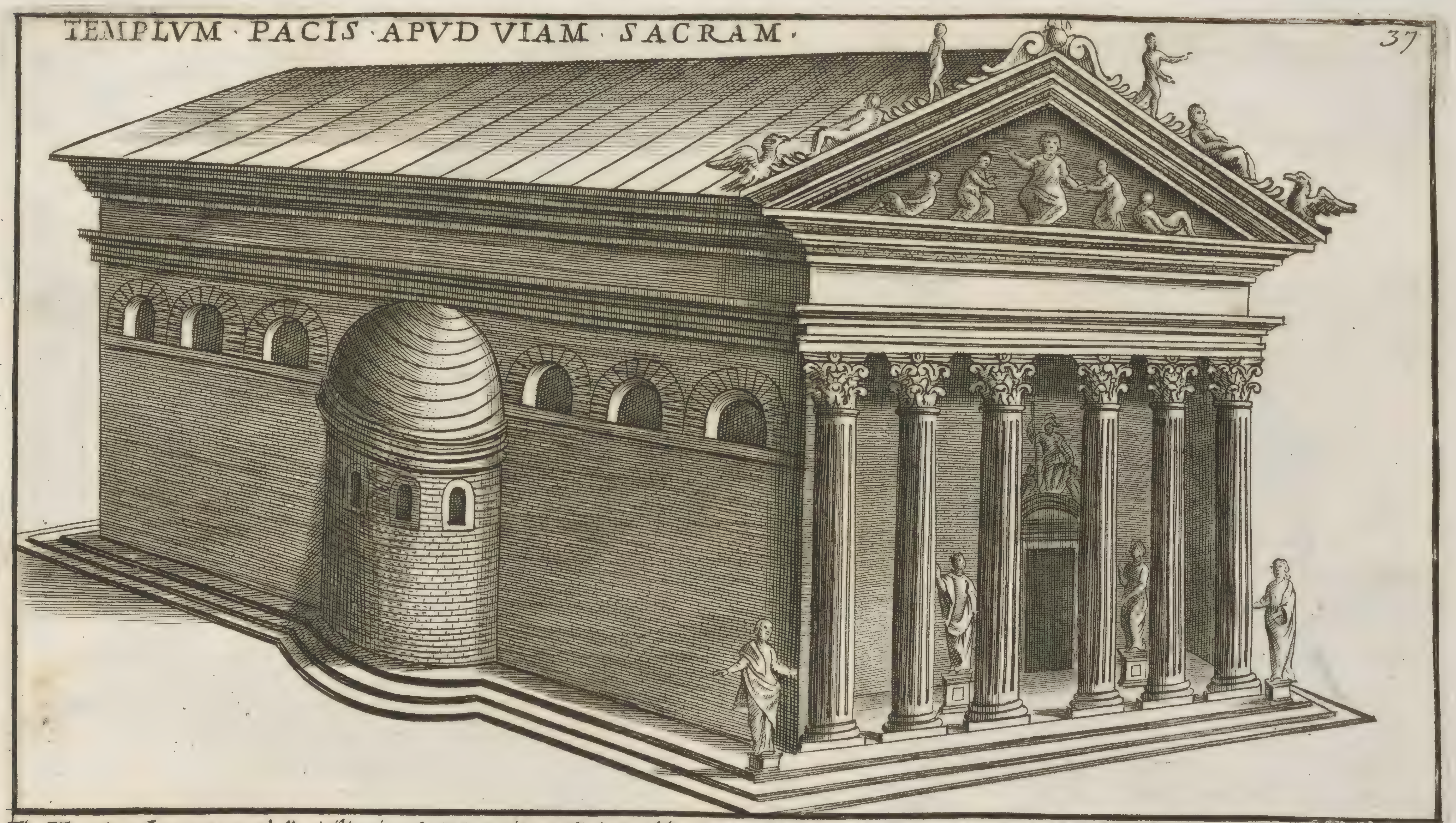
Hoc forum Cæsaris appellatur, quia Cæsar Aug. siue dictator post Pompeianā Victoriā illud à fundamētis extruxit. Ad quod extruendū scribit Plin. solū tantū emisse mille ducentis sextertijs, extructū instituit, ut tradit Appianus, ad causas, iudiciaq. tractanda. quod quidē nec procul erat à Comitio, ut ex Plin. colligitur, neč etiā à templo Iani. Hodie respōdet ei loco, quo post SS. Cosmi et Dā. ædē horti conspiciuntur. In hoc foro prope uiā sacrā templum erexit Aug. Veneri genitrici, quod in Pharsalia uouerat: de quo meminit idē Appianus; et illud Iulio Cæs. dedicauit. quod templum tabulis, ut autor est Plin. sūmo pretio emptis exornauit: et pro illius forib' simulacrū equi sui posuit, qui neminē, quā se sessorē patiebatur, et priores pedes hōis similes habebat. fuit hoc forum Romanū ut modicū ita pulcherrimū modicū, quia cū ille partes boni principis ageret, nemini molestus nec iniurius esse uoluit, uicinas domos ciuiū ad id operis occupando: Pulcherrimum uero fuit, quia multis erat statuis ornatiss.m inter quas præcipua illa erat Veneris Genitricis loricatæ, opus Archesilai, quāuis præ studio dedicādi nō absolutū. cuius corpus, teste Plin. lib. 7. 6. unionibus, quos ex Anglia ipse portauerat, fecit aptari, et in medio foro collocari. Hæc tandē, quæ Venus Genitrix, siue Magna appellatur, gemini Amoris mater dicitur ab Ouidio, tribuitur et cingulū, siue cestos ob legitimas nuptias; seruitus cupidinū, cygnor. et columbarū, qui bini nunc isti nunc illi ipsius pertrahunt currū, ut uidere licet ex numismatis. ex arboribus myrtū, ex floribus rosam sibi uendicat. Cytherea Aphrodite, et Acidalia et cuel a loco, uel ab effectu dicitur; denique et genitrix, quia credebant naturæ prolē suppeditare. unde et Lucr. initio sui de rer. nat. ea inuocat, Æneadum genitrix hoīum diuūq. uoluptas. Sub eodē ergo nomine priuatā sibi genitricē Cæs. Te. statuis et imaginib.9 honorauit, ex qua per Iulū Aeneæ filium genus suum ducere gloriabatur.

DE ROMVLO, SIVE QVIRINO ROMÆ CONDITORE ET ILLIVS TEMPLO

In Monte Quirinali Hodie iuxta Ædem S. Vitalis ad Nouitiatũ Patrum Societ. Iesu.

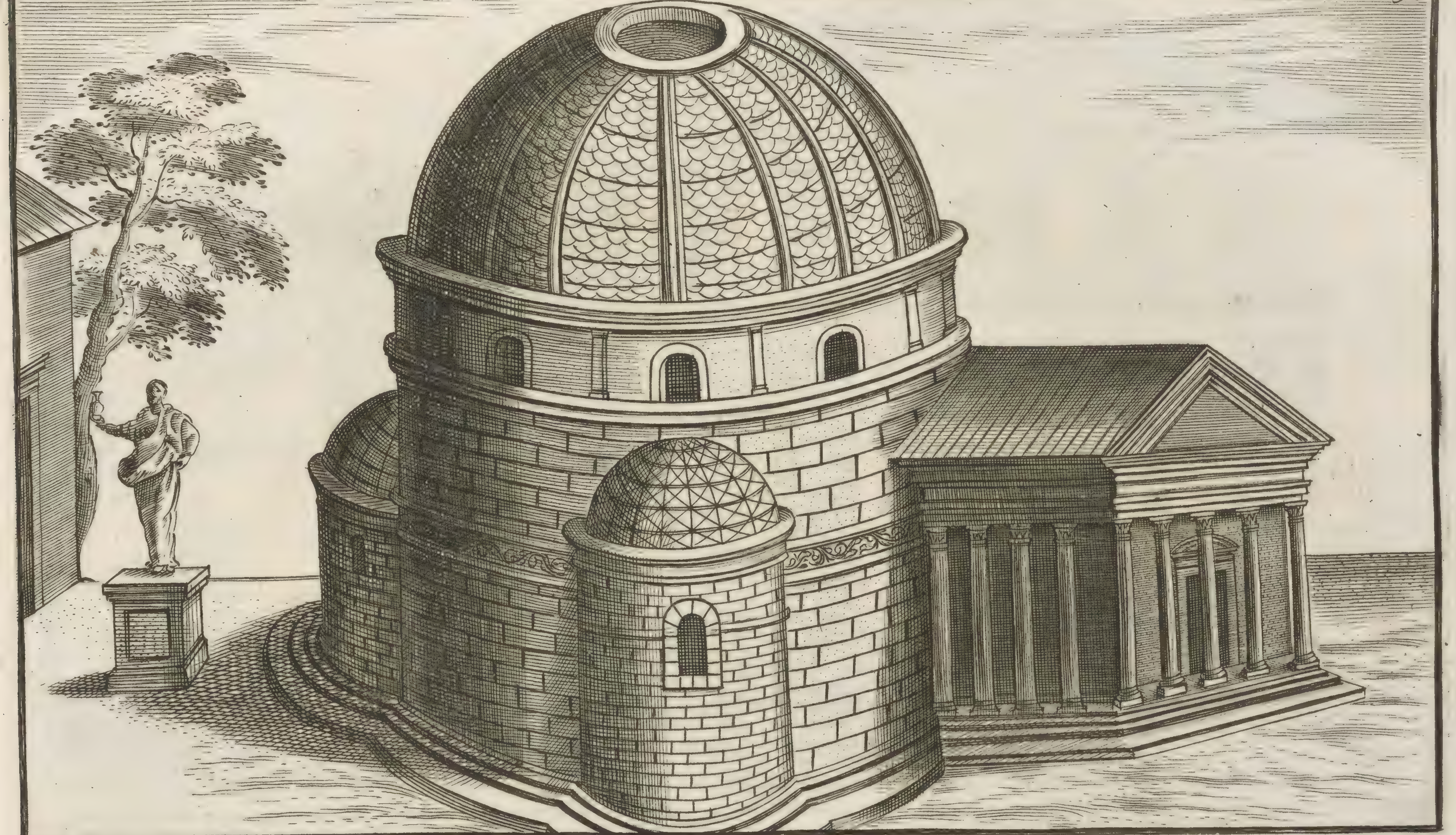

Romulus siue Quirinus Romæ primus regnauit, quã condidit. Hunc quidem incerto patre natũ, et spuriũ fuisse cũm alijs placet auctoribus, tum maxime Plutarcho in Theseo. Quicquid teneat uetus opinio eum ex Marte et Ilia uirgine uestali Numitoris Albani Regis filia furtim fuiße genitũ, atq ideo ad profluentẽ Tyberim expositũ et à lupa fæta enutritum: tandem a Faustulo Regio pastore deprehensũ, et ab Acca Laurentia educatũ usq ad annos adolescentiæ, quibus Amulium postea obtruncauit, fratremq Remum cũ quo simul editus fuerat, ob gloriam inaugurandi domiciliũ, interfecit. tandẽ uero post multos triumphos, quos ex Ceninensib' et Antemnatibus, de Camerinis, de Fidenatibus, et Veientibus egerat, ut ait Dionysius lib. ii. Plutarchus et Liui. lib. i. referunt cũ ad Capræ paludẽ concionẽ haberet subito coorta tempestate magno cũ tonitru et fragore è concione illa euanuiße. ; nec demde in terris Romulũ fuisse. quanuis id Varroni cõmentitiũ uideatur, qui aßerit post Rostra Romuli sepulchrũ fuisse; quã sententiã confirmat Horat. ode. 16. Tum uero cum Romani Regis desiderio oblanguescerent, Iulius Proculus ut eos animaret persuasit Romulũ sibi ãgustiore forma in Quirinali colle apparuisse et ab eo accepisse se in cælũ deuehi, populoq nũquã defuturũ. Idcirco in eo colle Romulus sub nomine Quirini adorare coepit in templo, quod illi consecrarũt. cuius nominis etymologiã Ouid. quadrifariã declarat in fastis. Verum est tamen quod Lactantius lib. 1. de falsa relig. cap. 15. attestatur, eundẽ Proculũ subornatũ fuisse à Patrib' ut nunciaret plebi suæ, uidisse se regem humano habitu augustiore, eumq mandaße ad populum ut sibi delubrum fieret, se Deum esse, et Quirinum uocari.

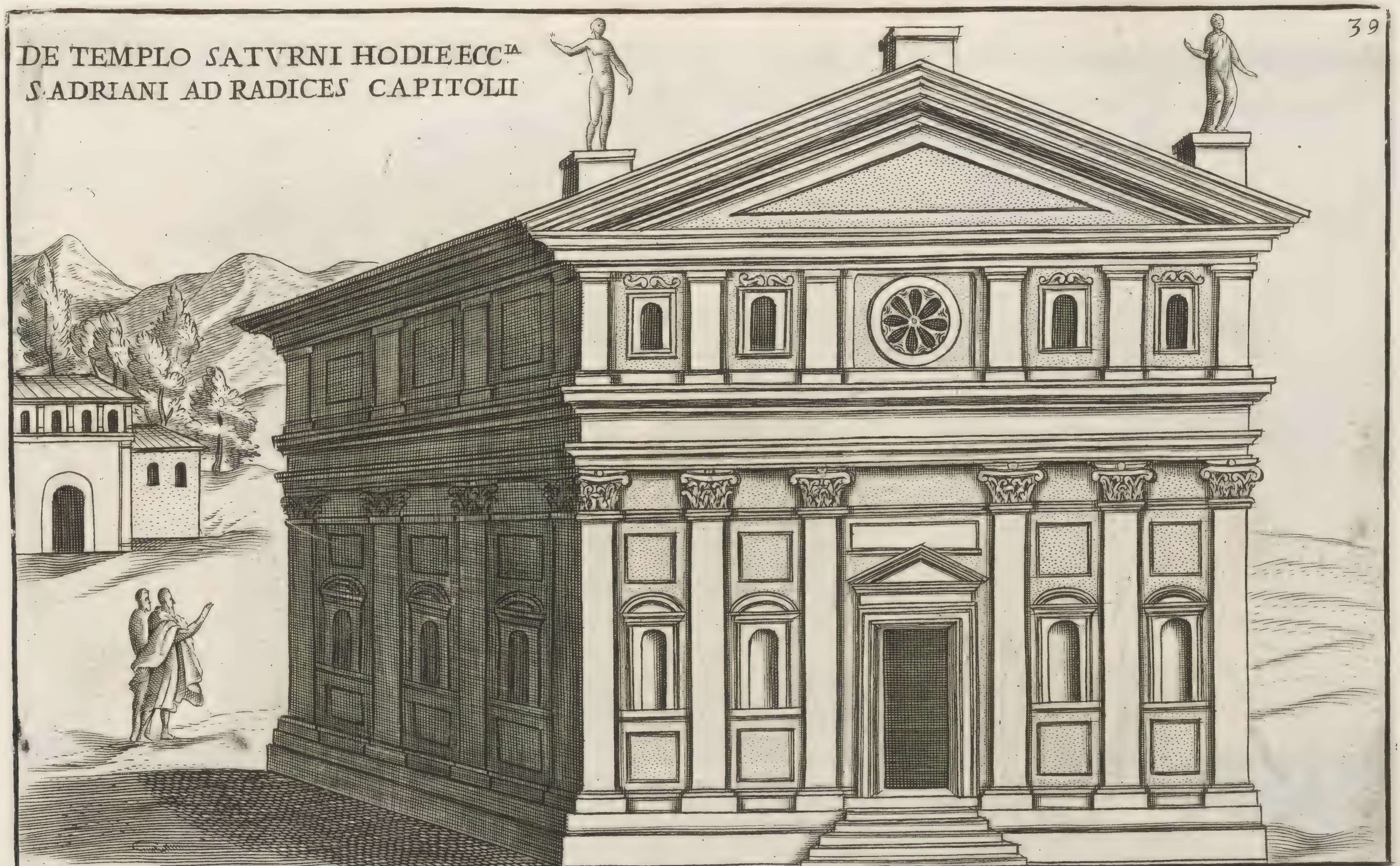
Flau. Verpasianus Imperator post bella ciuilia mira celeritate struxit, atq̃ cõfecit Templũ Pacis ut Suetonius et Iosephus commemorãt a fundamentis incipiens; opus quidẽ molis amplitudine labor,
artificio, diuitiarũq̃ cumulo totius Vrbis augustiss. teste Plin. lib. 31. Nãquo ad magnitudinẽ affirmat Gamuccius, qui et illius plãtã inuenit ac delineauit loca ubi Porticus liuia et curia hostilia Basilicaq̃ Catonis steterãt occu:
passe, ut architecturæ bonũ ordinẽ nihil impediret, quominus tẽplũ illud absolutiss. foret, ac nullis Romæ eo usq̃ cõditis delubris cõcederet, quo ad uero manus artificũ, quæ foris intusque eminebat; multas tẽpli partes claris:
simor, pictor. Timãtis, Protogenis, Sillæ et Nicomachi picturis exornauit, preterea Veneris, cui et tẽplũ dedicauit, imaginẽ a Thumale egreg. statuario factã et Herois, et Hyalisij, cuius Cicero ad Atticũ meminit multaq̃ alia simulacra se
posuit. tãdẽ quoad opulentiã, illud pro certo habemus Herodiano autore fuisse ditissimũ, nã et S. Hieronymus scribit oĩa uasa, et ornamẽta templi Hierosolymitani, quæ in celebri illo triumpho Titus aduexerat, eidẽ cõsecrãs
quæ et in arcu Titi adhuc expressa ab uno latere uidetur, quia uero ibinõ amplius quã candelabrũ aureũ, et arcã fœderis sculptura explicat, nouerit studiosus lector innumerab.es ac pretiosiss.as gazas à Tito fuisse Romã allatas,
patriaq̃ in tẽplo collocatas, arcã nimirũ gẽmis, aureisq̃ laminis coopertã, tabulã ex auro solidã, et multa alia quæ Hebreis usui in sacrificijs sacrisq̃ ritib.9 utebãtur, candelabrũ aureũ, unde ramor, triplicitas omni ex latere cũ
totidem luminib.9 pullulabat. Tãdẽ uero tẽplũ hoc max.um ornatiss. et ampliss. refert Herodianus Imperatore Cõmodo nocturni casu fulminis deflagrasse, cuius hec preter alia sunt uerba potiss.a totũ de improuiso pacis tẽpl.
cõsũptũ incẽdio est, quod unũ scilicet opus cũctor, tota urbe maximũ fuit atq̃ pulcherrimũ, et opulẽtiss.um quippe uniuersi ferme illic diuitias, quasi in thesaurũ cogerebãt. cũ uero in hoc templo 8. fuisset max. opere corinthio
col.a unã quẽ semisepulta superat S.us Pater Pont. Paulus V. erui et recõcinari iussit deindeq̃ adsportari ad locũ e regione Basilicæ S. Mariæ Maioris, nihilnõ pretermittẽs. qd ad Sanctiss.e Dei matris, quã studiosis. colit, gloriã
cultũq̃ spectaret, nõ etenĩ contentus eidẽ sacellũ, gẽmis, auro pijs simulacris, et picturis ornatiss.um cõdidisse, et qui sacrã rẽ faceret, et ipsius laudes cõcinẽ modularetur, instituisse, hãc etiã colunã erigi ac desup. Deiparæ Mariæ
Virg. effigie cõstitui impauit, quã SS. Petrus et Paulus suis in colũnis impositiuẽ Reginã suspiciãt Romaq̃ Patronã sibi singularẽ præcipuẽ et pacis presidẽ uenerẽtur, et agnoscat. Vespasianus Vitellio successit, optimus Imp.or et in Rep.
officiosiss. cuius emolumẽtum suo semp. anteposuit, in pecunia quã Pop. Rom. neruũ appellabat, nõ sibi sed Reip. cogerenda in honore talẽ se gerebat ut ex eo quãtũ satis esset ad bene imperãdũ iudicaret in cetero oĩbus equalem
se esse diceret. Rem senatoriã militareq̃ auxit, quã prope collapsã inuenerat. facilis oĩbus adeũ aditus patebat, nã in foro, ut domi oẽs libẽtiss.e audiebat. nihil æquiis ferebat, quã alunde sibi illatas iniurias. cũ uero aliquẽ sibi aduersa:
[illegible]niri necesse erat lacrymas effundebat, ne uel in iusta crudelitatis specie filio sucessori, aut alicui foret exẽplo. Hic tamen ita clemens et benignus Imperator crudeliss.us in Iudeos extitit in hoc potissimũ ostẽdẽs nõ suo sponte,
sed auctore Deo p. ipsum tãquam p. uirgam Assur, duræ ceruicis populum puniente, bellum illud p. se Titumq̃ filiumq̃ confecisse, ut Iudeos de Vnigeniti Dei filij nece, eorũq̃ contumacia uendicaret, de quo in arcu Titi nulla diximus.

TEMPLVM CYBELES *in Monte Palatino*

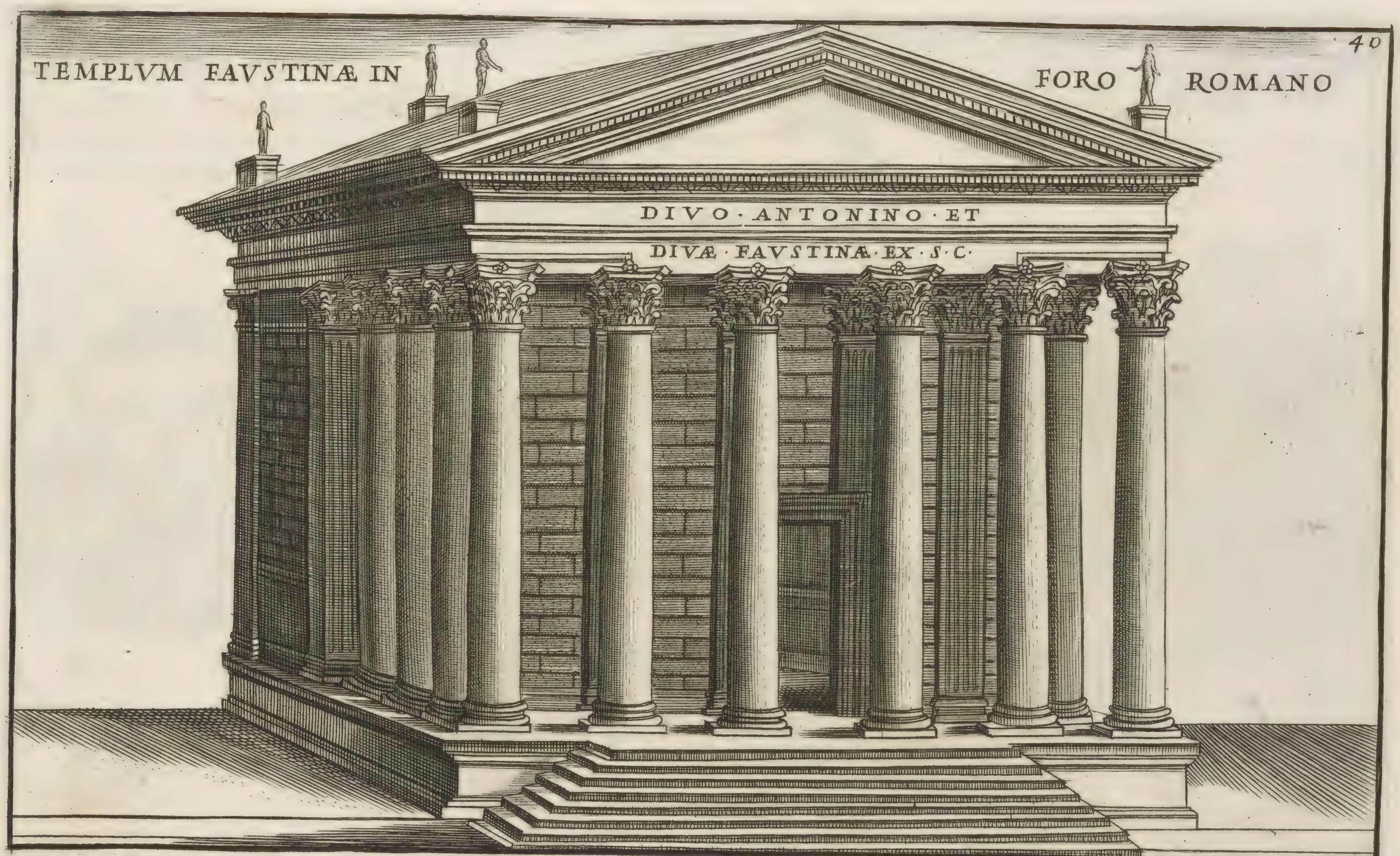

Pub. Nasica, quẽ falsæ illius diuinitatis oracula et senatus optimũ suæ ætatis ciuẽ iudicarũt, primus Cybeles Deor, matris creditæ ab antiquis relig^is. Christianæ tunc rudib^9 simulacrũ in tẽplo Victoriæ, quod erat in Palatio, col-
locauit cui postea Iunius Brutus tẽplũ ibidẽ cõdidit, et dicauit, ludisq Megalẽsib^9 exornauit. Quid uero causæ fuerit, quare Deã istã eatenus peregrinã suor, in ordine Deor, ac numero habere cœperint, comentãtur ut refer.
Cornelius Nepos c. 83. Anibale Italiã deuastãte Sibillinor, libror, responsis urgẽtib^9 simulacrũ Cybeles Deæ à Pesinũte ciuitate Phrygiæ accersitũ, nauiq p Tiberim deportatũ adhesisse uadis, nec ulla ui unquã inde extrahi
potuisse quoad Vestalis Virgo Claudia incestus antea accusata inocentiã suã prese ferret, quia zona, qua precincta erat nauẽ illã facile impulit mouit, ad portũq applicauit. quia u.^o simulacrũ luto infectũ erat, postero die in Al-
mone flu.^o ablutũ Nasica p Capenã portã in Vrbẽ aduexit. Ne hoc quãuis uerũ esset lector admiretur, nouerit Demonẽ suis à natura uirib^9 ad hec puenire potuisse. ut de alia Vestali Virg.^e traditur, quæ pariter ut florẽ pudicitię
nõ usque eo raptũ demõstraret cribro aquã fluminis tenuit quę tamen potẽtia ad uaticiniũ extendi nullo modo potest. quo quidẽ spiritu ex arcano Dei cõsilio Sibillę prę ditę fuerũt: ut p numismata uidere est Seueri, Getæ, Iuliæ Piæ et
Antonini Pij effigies huius Deæ uarię in marm.^e quouis ue materia ducebatur; modo. n. ut ex antiquo marm.^e Romæ hodie uidetur curru leonũ sedit, una manu tympanũ globũ ue tenẽs altera spicas frumẽto grauidas cũ et corona in
capite turrigera imponebãt cũ hac subscrip.^e M·D·M·L·E attinus L. Cornelius Scipio Oredinus V.C. Augur et c. id innuerẽt terrã ędificijs siue suis mõtib^9 quasi turrib^9 coronari. timpanũ adiũgebãt, ut terræ rotũditatẽ, uel uẽtor, uim in ea inclusam
demõstrarent. spicas addebant, ut oẽ genus fructuũ designaret quo tellus tãquã oĩum sola mater uiuẽtes pascere, et nutrire consueuit modo uero cũ eadem corona, sceptroq fingebatur mãmarũq multitudine, ut ipsã totius orbis nutricẽ exprimerent duos
brachijs leones sustinẽs simbola quidem ipsius potẽtiæ et fortitud.^is diuersas circũ retinẽs animantes ut eos quasi suo ex utero produxisse ostendere tãdẽ uero geminos ceruos ad pedes habẽns nõ ideo ut eam se esse Dianam agnoscerent, sed puto ut
melius significarent terrę partus similes esse coruar, . quę nõ pariunt nisi tonitruis ac imbrib^9 terreantur, et madefiant hæc ideo mater Deor, credebatur, sacerdotes ei eunuchi seruiebãt quos Gallos appellabãt. Boccatiu.

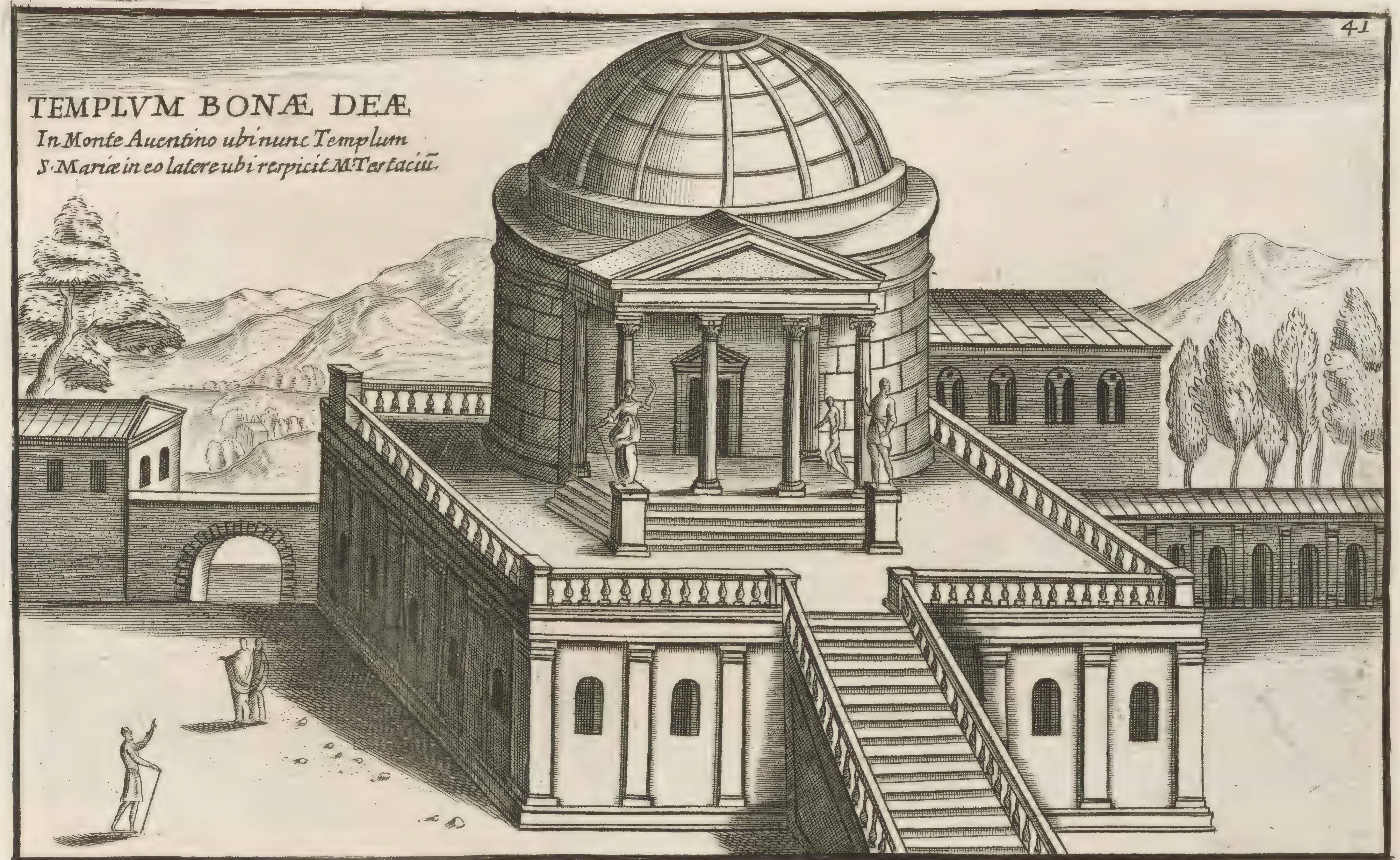
DE TEMPLO SATVRNI HODIE ECC^IA S·ADRIANI AD RADICES CAPITOLII

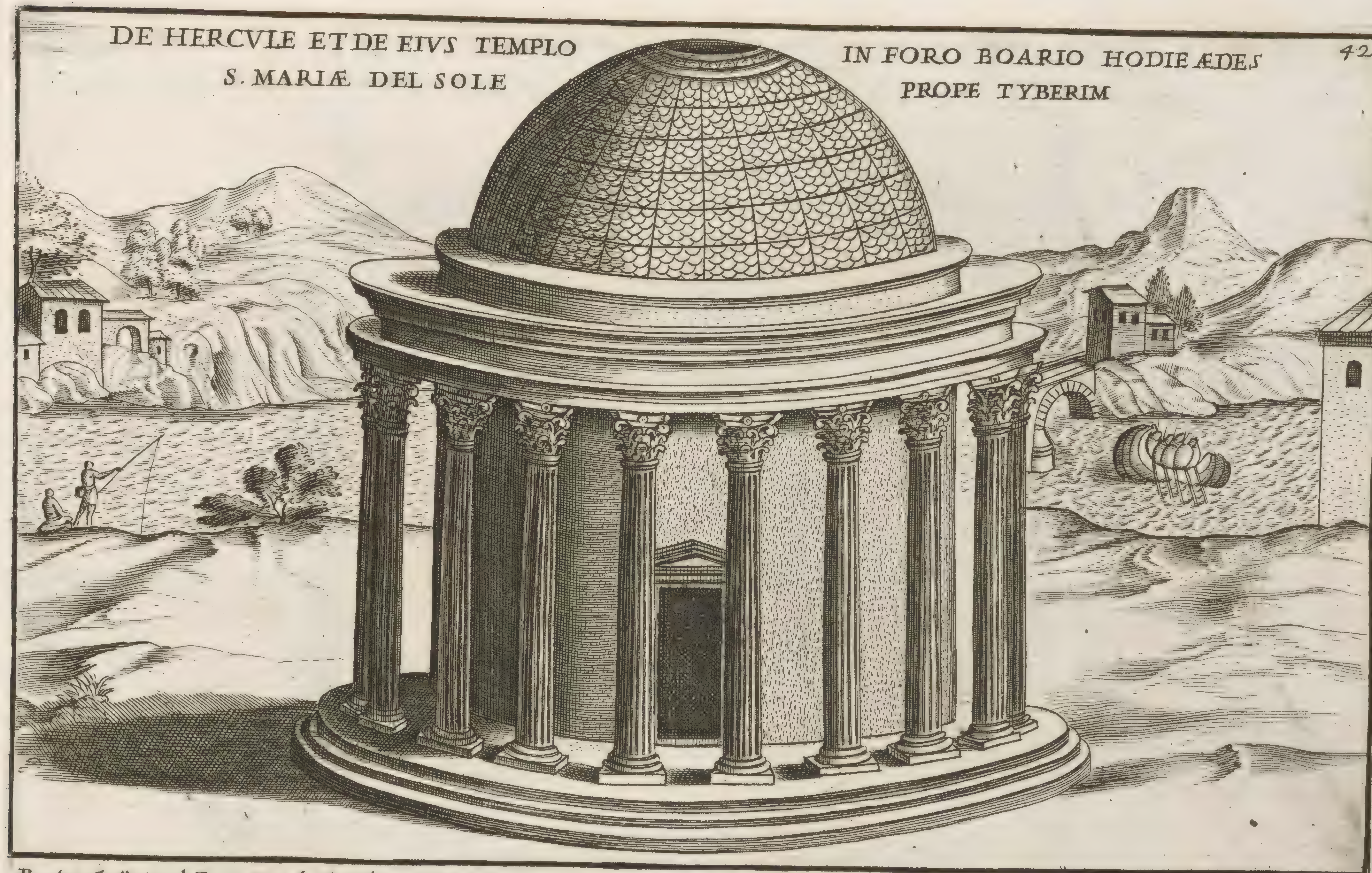
Infra eam partem montis post cliuum quæ rupes Tarpeia est dicta Saturni ædes fuit. cuius quidem conditor quis nã fuerit, diuisa est Autorũ sententia. nam Solinus meminit à Comitibus Herculis fuiße conditam Varro à T.Tatio, Macrobius à Rege Tullo. in hac autẽ æde fuit ærarium omnium primũ institutũ et tutrina: eiusq. uestigia extitiße suo tempore, testatur idẽ Varro. unde effectum est ut Recentiores nostri nunc eam in statera cognominent. nõ desunt tamen qui affirment M·Horat. Publicolã omnium primũ ædem Saturni ærarium declarasse templũ hoc intus marmoribus uersicoloribus coopertũ erat de foris uero maltha, aliaq. materia abductũ. Respondet autem hic locus ei ubi quonda extitit sacellũ cũ turri S. Saluatoris cognomento in ærario, siue in statera obiter tamen aduertẽdũ est ibidẽ hac nostra tempestate extare fornice Septimij quamuis dirutũ et semiustũ hic autẽ fuit Seuerus Septimius omniũ suæ ætatis Romanorũ pulcherrimus ibi extat uictoria alata simul et trophea belliq. terrestria et naualia simulacra cũ sua inscriptione. que uidebis apud L. Faunũ in suis Vrbis Romæ antiquitatib⁹. Pingitur Saturnus Cæli et Vestæ fuisse filius ut scribit Lactantius Opis frater et maritus, quæ Iouẽ ex eo peperit seruatum matris astutia a Patre qui omnes liberos deuorabat quam obrẽ fugatus à filio ex quarundã aliorum opinione ad inferos relegatus quondam aliorũ uero apud Latiũ delituisse, unde Latiũ ea pars Italiæ dicta fuit perperã facit qui eum uult ab inferis eripere, ut in Latio constituat. Etenim illius impietas nõ alium quã inferos locum uendicat. Saturno assignatur ærarium quia fingitur nũmos inuenisse.

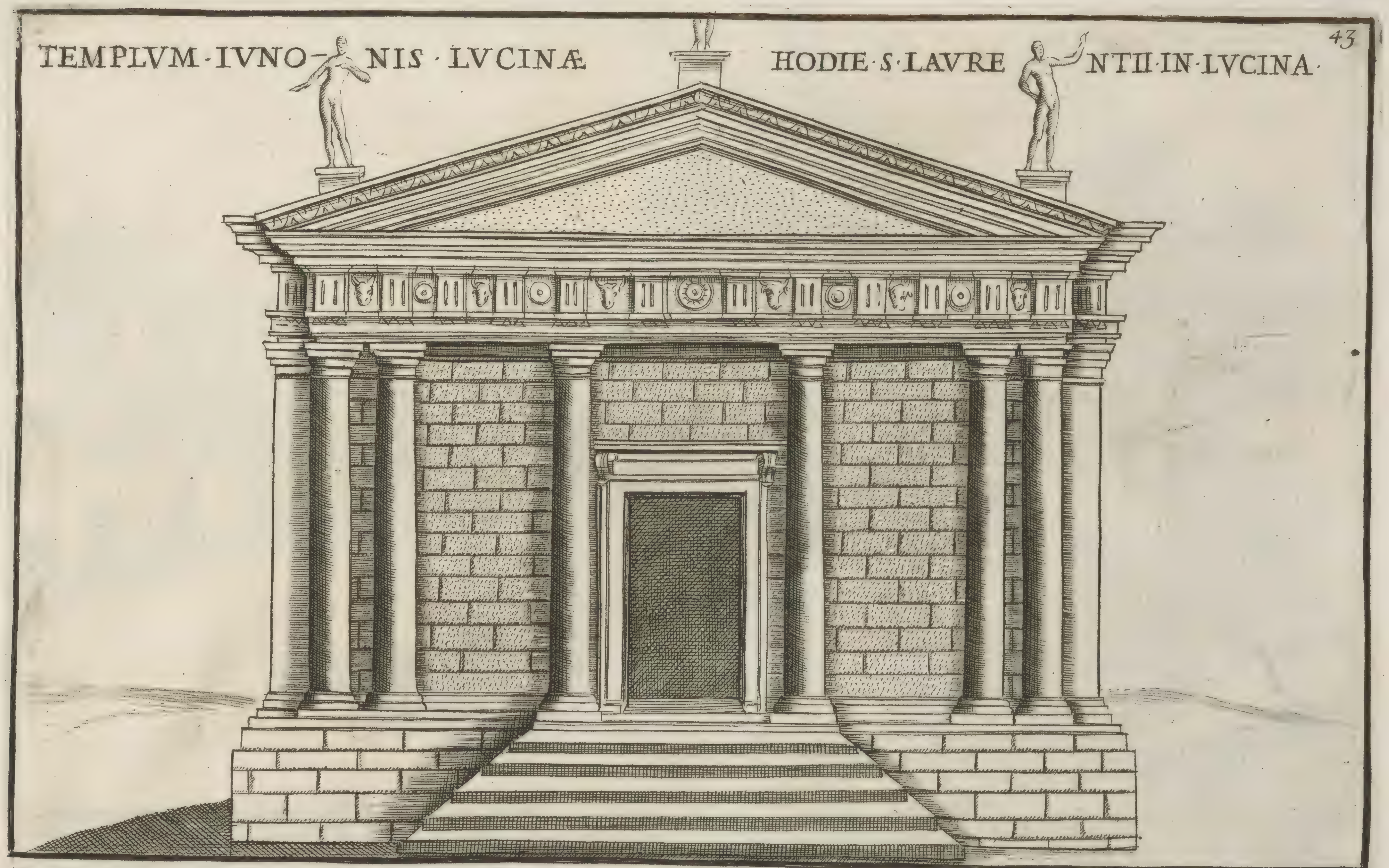
Hoc Templū ut uidetur fuit in foro Romano, decem ad huc extant eius columnæ, et aliquot ab hinc annis ingentes ibi aliæ fuerunt erutæ cū marmorib' antiquis alijsq, uestigijs in fronte præfert hanc inscriptionē D·ANTONINO ET D·FAVSTINÆ EX S·C· *Verū cū nescio quo casu corruisset, ex eius uestigijs quæ super fuere ædificatū fuit Templū diciturq, S. Laurentij in Miranda. Solitū contemerāt gentiles Imperatorib' præsertim templa dicare, eisq, in numerū Deor, relatis Flamines et sacerdotes attribuere ab eorū nomine nūcupatos. quod fecit Antoninus Pius Hadriano Patri et sane si quibus unquā Imperatorib' id debebatur, debebatur duob' præcipue Antoninis Pio patri et eius filio adoptato Philosopho, quib' ad optimos Imperatores uidetur nihil defuisse præter cognitionē fidei X pianæ. Hoc miror quomodo duab' Faustinis eorū coniugib' de pudicitia suspectis huiusmodi honores senatus decreuerit nam de illa Antonini Pij hoc habet Iul. Capitolinus multa inquit, de ea ob eius libertatē et uiuēdi facilitatē dicebātur: et hæc merita fuit has honores ante Antoninū ipsū, nam 3.º Imperij sui anno eam amisit, quæ à Senatu consecrata est delatis Circensibus ac templo et Flaminicis et statuis aureis atq, argenteis, et ipse Antoninus hoc concessit, ut imago eius cunctis Circensibus poneretur altera uero Faustina Antonini Philosophi coniux adeo fuit suspecta de adulterio ut ipse Cōmodus Imperator eius filius creditus fuit ex adulterio natus.*

Templum hoc in Auentino monte construxit Claudia Vestalis in honorem Fatuæ Fauni filiæ castissimæ; dicitur autem hæc tantæ fuisse pudicitiæ ut nemo illam dum uixit præter uirum suum mas unquam uiderit, quare ei solæ mulieres exclusis uiris quibus ne locum inspicere fas erat in operto sacrificabant. Clodius autem quod pro magno scelere de illo refert Cicero eo libidinis processit ut ausus fuerit ementito habitu ac muliebri specie illis interesse eaq. stupro polluere. Dicebatur autem Bona Dea uel quod eius nomine terrã intelligerent, quæ nobis omnia bona ad uictũ suppeditat, uel Cererẽ Deam frugum quæ ex terra nascũtur: appellabatur quoq. Diana, Lucina, Triuia, Argentea, quæ omnia sunt Lunæ nomina uel quod nocti præesset et nocturno tẽpore hæc sacrificia fieret uel quod Diana esset castiss.ª Virgo in siluis perpetuæ uenationi dedita ut hominũ consortia fugeret, uel Lucina quod parientibus præesset., nonnunquam etiã uocabatur Proserpina seu Hecate inferni Dea quod huic quoque mulieres passis crinib⁹ noctu ad tedarũ lumina sacra faceret Hæc a nonnullis dicitur fuisse Iouis, ab alijs Hyperionis ex Latona filia unico partu cũ sole seu Apolline edita. De hac mira fabulãt Poetæ et præsertim Ouidius.

Præter nonulla templa Romæ Herculi sub uario cognomẽto posita, quoꝝ unũ erat in Auentino hodie apud S. Alexij ædẽ, nõ temere ab antiquis christianis ibi constructã, quòd ibidẽ Hercules grecè ΑΛΕΞΙΚΑΚΟΣ latine hominũ defensor colebatur aliud; è regione ædis Quirini in monte Quirinali; tertiũ in circo Flaminio dictũ Herculis Musaꝝ, quia fingebatur comitatũ camenis præstare nõ alia ratione quã ut; (autore Eumenio) significaretur. musaꝝ quietẽ uirtute ac brachio Herculis indigere et ideo parili cultu et sacrificio adorari oportere; 4.m in aditu eiusdem circi ubi templũ nũc est S. Luciæ; præcipuũ Scituq dignum fuit templũ illud quod sub uictoris cognomine ut refert Macrobius erectũ ei fuit in foro boario; quamuis idem Macrobius alterũ eiusdem appellationis tẽplũ agnoscat ad portã Trigeminã. cũ in hoc foro præcipue canũ, muscaꝝ, et asyloꝝ copia nõ deesset ob animalia, quæ ibi uenalia exponebãtur, nihilominus dicitur, nec canes, neq muscas eo ingredi ausos esse ad cæsas ibi uictimas degustãdas, uel ob Herculis clauã quę pro forib9 tẽpli erat, cuius olfactu canes refugiebãt, uel quia hoc idẽ impetrauerat Myagiro Deo muscaꝝ, qui cũ Belzebuto coincidit qui princeps muscaꝝ quoq dicitur. Qua in re maxime sè Dęmonẽ aperte demõstrauit nimirũ cũ Myagiro siue Belzebuto regnũ diuisũ habere, et se inuicẽ iuuare ut miseros mortales deciperent. statua huius T. ænea in Pont. Sixti 4. reperta cũ hoc titulo D. Her. li inuicto C. I. Pomponius P. S. V. C. uidetur in palatio cõseruatoꝝ. Fingitur Hercules Iouis et Alchmenæ filius, infans in cunis duos serpẽtes à Iunone immissos elisit, manib9. uir multa mõstra supauit, quę in 12. eius laborib9 cõtinẽtur quãuis unũ et 30. æquos tamẽ Boccatius numeret. uxorem habuit Deianirã; furiatus tandẽ se in Oetha combussit.

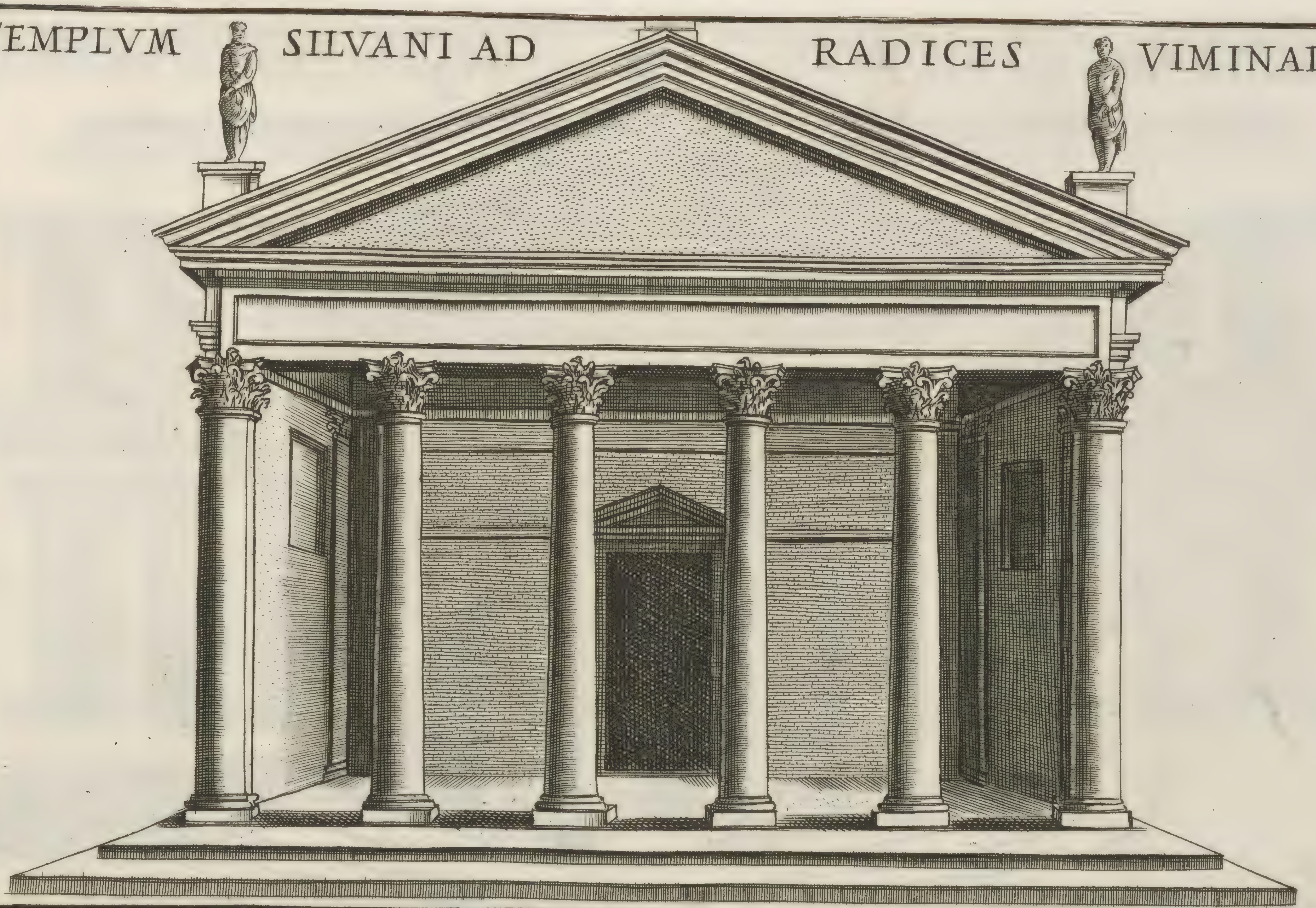
Templũ Iunonis Lucinæ fuit magnifice extructũ cũ porticu columnis suffulta, totũ intus marmore cõtectũ, hic erat simulachrũ Iunonis, quod Matronę Romanę sũma cũ ueneratione colebant, nã cũ nuptę parere non posſent, huc ad eius opẽ implorandã confluebãt, et eo dementiæ adducebãtur ut terga saltẽ nudata humi proſtratæ Sacerdotũ Lupercaliũ uerberib' ex pellibus capraꝝ cõfectis subijcerent uerberanda, ut ita foecundæ redderentur, quodquidẽ dæmonis opera fiebat ut indicat Ouidius 2° fastoꝝ (Augur erat: nomen longis intercidit ãnis Nuper ab Etrusca uenerat exul humo. Ille caprũ mactat: iussæ sua terga puellæ Pellibus exectis percutienda dabãt. Luna resumebat decimo noua cornua mense: Virque pater subito, nuptaque mater erat. Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus; Aut quia principium tu Dea lucis habes: Parce precor grauidis, facilis Lucina puellis; Maturũq; utero molliter aufer onus.) Hoc cernere licet in numismatibus Lucillæ in quibus ex una parte eſt Iuno sedens uiduæ habitu uerber præferens manibus his uerbis Iunoni Reginæ Obtineuit autẽ Lucinæ nomen uel à lucu quem habebat sub Monte Exquilio uel luce ut idem Ouidius indicat existimo id nomen obtinuiſſe, quod partũ in lucem redderet parientibus enim præerat ut idem ibidem indicat, quo circa illa apud Terentiũ in Andria pariens Lucinæ opem implorat his uerbis Iuno lucina fer opẽ. Hoc modo stulta Gentilitas Noſtræ autẽ Xpianæ mulieres uel Dei matrem uel aliquem Sanctoꝝ cui talis gratia a Deo concessa fuit. Templũ autẽ hoc Lucinæ dedicatũ eſt à Sixto PP. III. in honorẽ S. Laurentij Martyris quod optime in diuinis officijs adminiſtratur, et regitur à R.dis Patribus qui uocantur Clerici minores.

DE TEMPLO MERCVRII

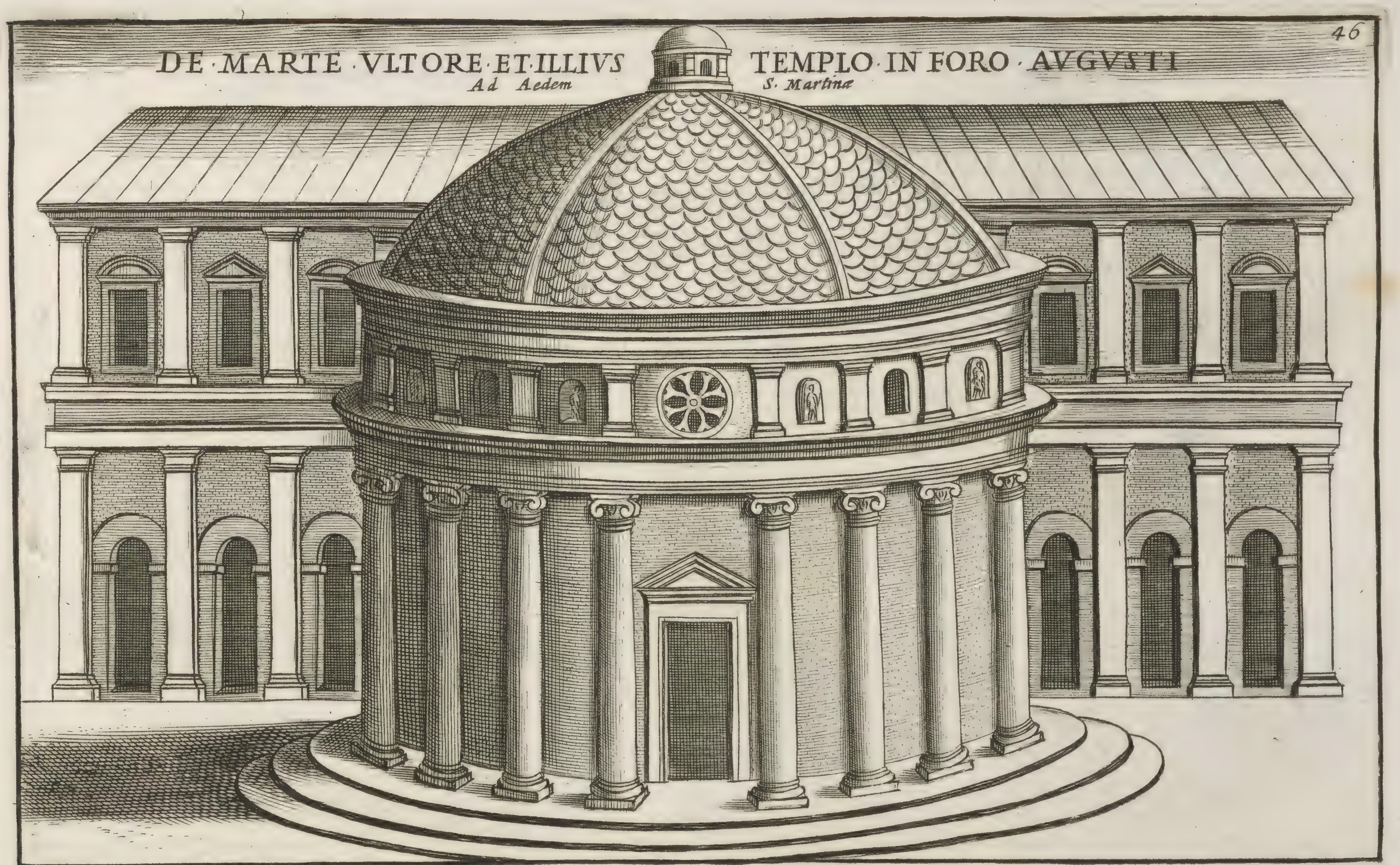

Quamuis olim ea Architectonicæ artis regula fuerit ex Vitruuio et alijs ut Deorum templa certis in locis statuerentur et hac ratione Mercurius forū sibi uendicaret. Nihilominus immutatū hunc ordinē uidimus, nam eundem Mercuriū ædem ad Circū maximū habuisse constat ex Ouidio, ubi statua ipsius posita erat, pretiosis ornata margaritis. Fingitur Mer: curius Iouis et Cyllenes Nymphæ Arcadis fuisse filius Deorū caduceator atq interpres, cui quidem Virgilius et alij talaria hoc est pennas pedibus addunt ad uolandum, fatalem uirgam in manu gestare dicit ut eas animas ab Orco reuocet, ac rursus eodem præcipitet, nec minus et somnos addat, atq eripiat. Statius Papinius eidem galerum, quo uolando nu: bes arcerent. attribuit. eo Pater ipsius Iupiter usus est ad multas legationes obeundas, necnon et lenone ad sua stupra et adulteria celanda ut passim uidere est ex ipsis ethnicis Poetis. Itaque si Iouem lasciuum, et adulterū faciebant filium quoque eius Mercurium, lenonis officio, ut eius legationi fides haberetur, honestare consueuerant. Mer: caturæ Musicæ, eloquentiæ præesse fingebatur. si tamen altius huiusmodi superstitio repetatur, inuenietur sane iam apud Phenices, Alexandrinas, Æ;gyptios sub nomine Missonis Tor, aut Tod ut inuentorem litterarum celebre numen extitisse,

TEMPLVM SILVANI AD RADICES VIMINALIS

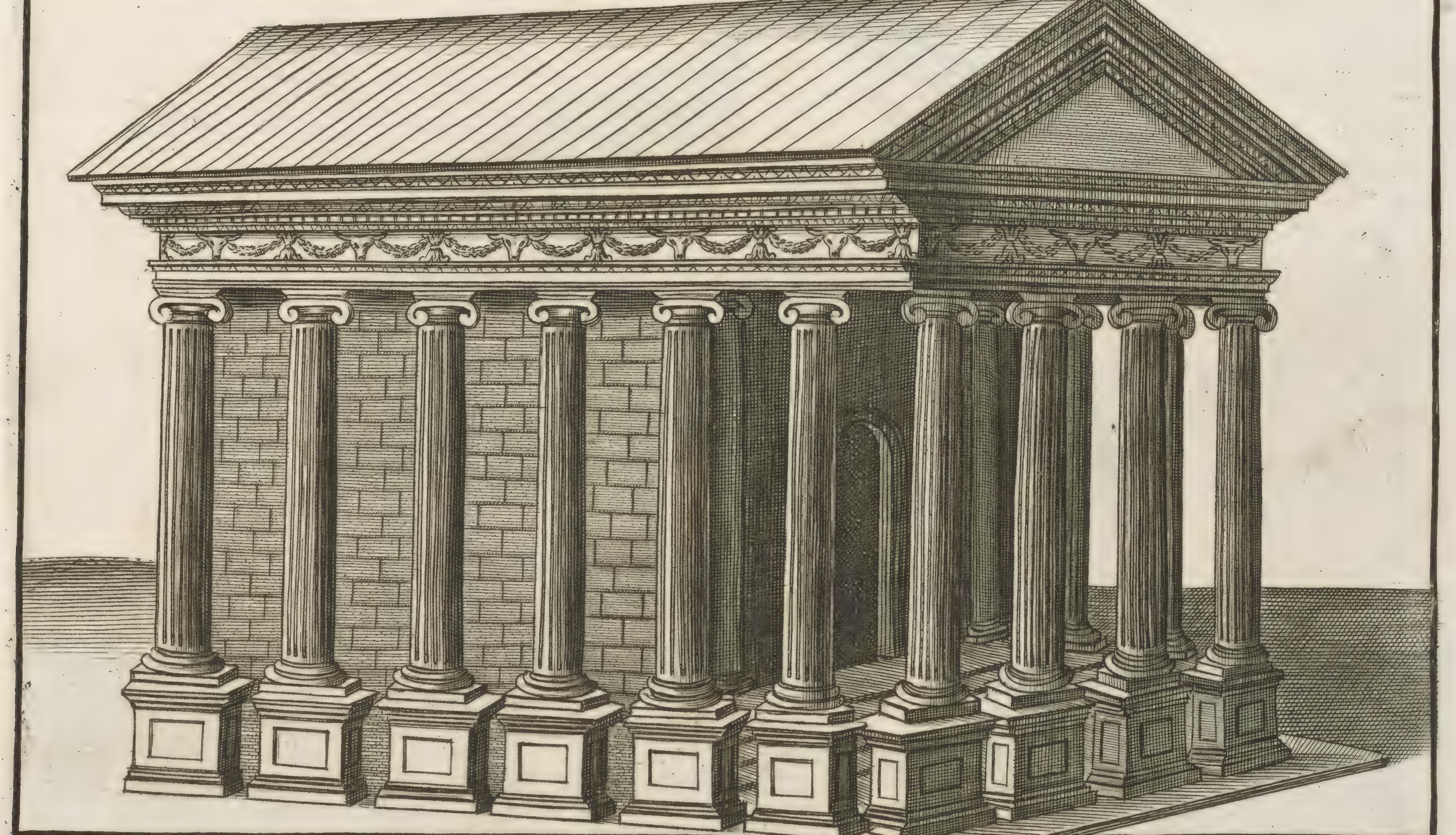

A deam partem radicum Viminalis montis, quæ uergit in occasũ, templũ Siluano positũ, et sacratũ fuisse constat, et ex uetustiss.is marmorib9 ibidẽ effossis, ut Faunus attestatur; et ex testamento in marmor inciso in prouincia interamnẽsi Lusitaniæ reperto, Iocundi militis, qui in bello Viriati Lusitani occubuit, quod quia integrũ est, ac nullis breuiaturæ notis conscriptũ, et quidquã satis studiosis facere poterit, hic inserere operæpretiũ mihi uisũ fuit. Iocundi. Ego Gallus Fauonius Iocundus P. Fauonij F. qui bello cõtra Viriatũ occubui Iocũdũ, et prudẽtẽ filios, e me et Quintia Fabia coniuge mea ortos, et bonoꝝ Iocundi patris mei et eoꝝ quæ mihi ipsi acquisiui hæredes relinquo. hac tamen conditione ut ab urbe Roma huc ueniant, et ossa hinc mea intra quinqueniũ exportent, et uiã latina condãt in sepulcro iussu meo condito, et mea uoluntate, in quo uelim neminẽ mecũ, neque seruũ, neq. libertũ inseri, et uelim ossa quorũcũque sepulcro statim meo eruatur, et iura Rom. seruẽtur in sepulc.ris ritu Maioꝝ retinẽdis uolũtatẽ testatoris. et si secus fecerint, nisi legitimæ oriantur causæ, uelim in omnia quæ filijs meis relinquo pro re: parando tẽplo Dei Siluani, quod sub Viminali mõte est altribui, manesq. mei a Pont. Max. et a Flaminib9 dialib9 qui in Capitolio sũt opẽ imploret ad liberoꝝ meorũ impietate ulciscẽdã. teneãturque sacerdotes D. Siluani, me in urbẽ referre, et sepulc.o me meo cõdere. Volo quoq. uernas qui domi meæ sũt õẽs a Prætore Vrbano liberos cũ matrib9 dimitti, singulisq. librã argẽti puri, et uestẽ unã dari. In Lusitania in agro VIII. cal. Quintiles bello Viriatino Siluanũ Deũ siluaꝝ, nõ dum Xpiana fide imbuta credidit antiquitas, qui cũ Faunis et Satyris in numero Semideoꝝ, uel potius mõstrorũ, uel Dęmonũ incuboꝝ recẽset Bocatio, qui affir.at eo stultitię nõnullos tũ tẽporis Rom.os deuenisse, ut matrib9 infamię notã inurere nõ dubitãtes, ab hisce genitos diceret ex quoꝝ nũ.ro forte Iocũdus hic uel potius Iniocũdus miles extitißet, qui ex lõgiquo nobili... suę, ergo Siluani meminerit.

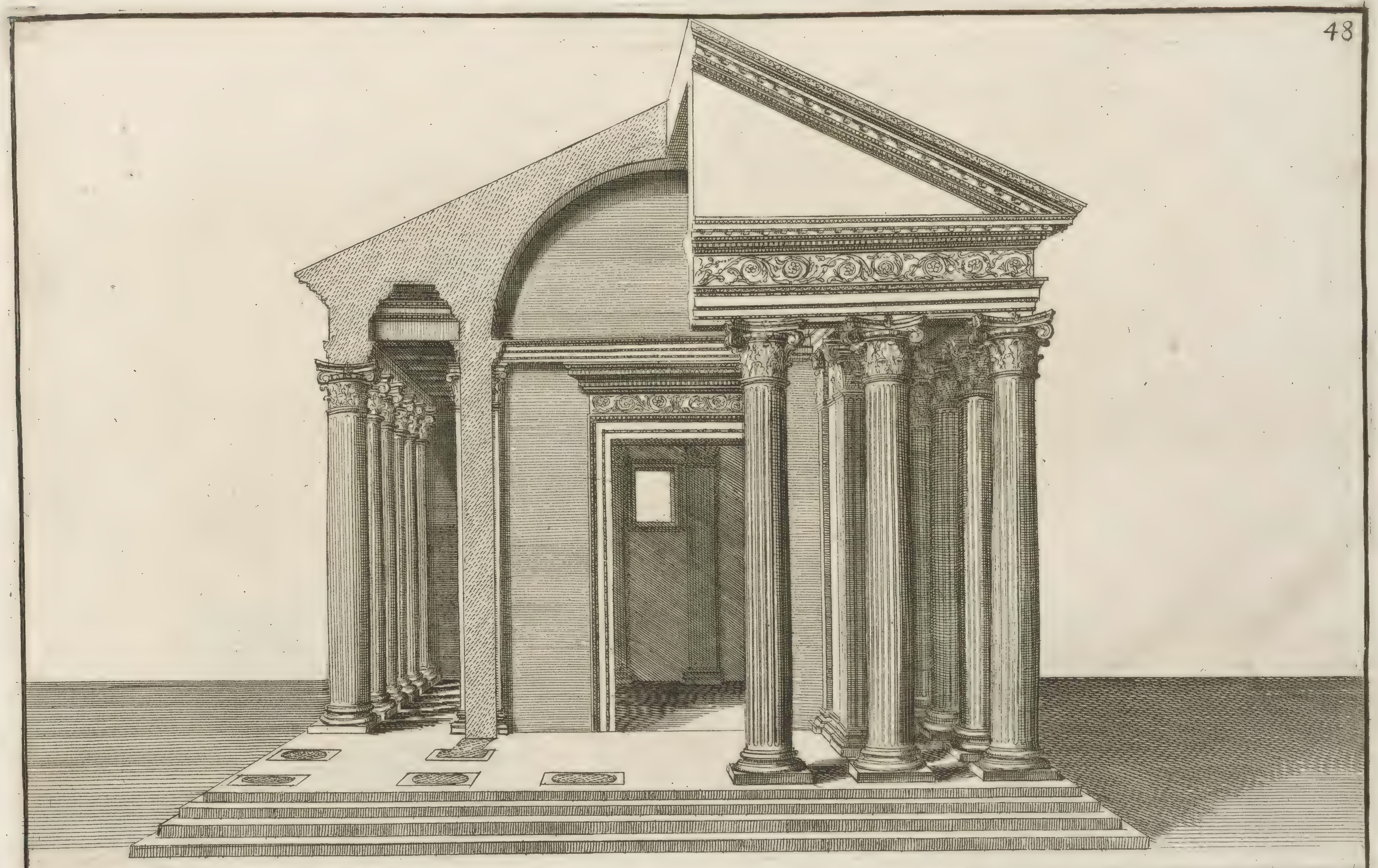
Nonpauca templa Marti dedicata fuiße in urbe Roma constat ex Autorib; sed ubinam adhuc apud Antiquarios lis est, sũmaq confusio. quod autẽ loco, ac tempore definitur, illud est quod Cæsar Augustus in suo foro, de quo supra egimus, ad eam partem quę S. Martinæ ædẽ attingit, templũ Marti Vltori, seu uindici in forma rotunda ædificauit promissum ex uoto in bello Philippensi, quod pro ultione paterna susceperat: ut scribit Suetonius in hunc modũ. plurima opera publica extruxit, e quibus præcipuæ forum cũ æde Martis ultoris. Item et in fastis Ouidius inducens Martẽ ipsũ loquẽtẽ cũ Cæsare Augusto. Templa feres, et me uictore uocaberis ultor: uouerat et fuso lætus ab hoste redit. Martem Iouis, et Iunonis filiũ ceca fingebat Antiquitas. Ouidius tamen aliter censet in fastis Iunone scilicet Martẽ sine patre concepisse tantũmodo tacto flore, quem Chloris uxor Zephiri eidem monstrauit quod ideo finxerunt, ut aduertit Boccatius, ne Ioui benigno, et mansueto filiũ sic efferatum et sanguinolentum tribuerẽt. Hunc omnes ferocissimum Deum, et armigerum dicunt, et ob id bello armisq præesse uolunt. Adhæc in magno honore apud Romanos est habitus, quod Romulus Romæ conditor ex eo genitus uulgo credebatur. Attribuitur ei currus, ex animalibus lupus ob rapacitatem, ex auibus picus quia militari seruiebat augurio ex herbis gramen quia in gramine solebant castrametari, eoq uictores coronari.

TEMPLVM FORTVNÆ VIRILIS·NVNC S·MARIÆ ÆGYPTIACÆ·

Dicitur hoc templũ fuisse illud idẽ quod hodie S. Mariæ Ægiptiacæ ad forũ olim piscariũ ad huc eius extat figura, et columnæ striatæ 12. opere Ionico; uidetur quadra fuisse figura, non rotũda, ut Basilicæ, qua propter dubitant nõnulli fuisse Fortunæ uirilis, quod potius ea rotundũ templũ desideret, neque potest fuisse Basilica Lucij et Caij, ut quidã uolunt, quæ adhuc fere integra restat in Esquilijs forma rotunda. alij uolunt fuisse potius Asylum seu Templũ Misericordiæ, seu Pudicitię sed hi coniecturis tantũ ducuntur. Habet porticũ sex columnarũ quã: uis non desint qui uolunt tantũ esse porticum quæ superest ad usum nostrarum Ecclesiarũ accomodatã quicquid sit, est opus licet rusticũ egregie laboratum quod ex architrabe co: lumnis imposita constare potest in eius enim spatio uidemus boum capita inter frugum foliorumq. ramulos artificiose insculpta Narrat Valerius Maximus in templo Fortunæ uirilis fuisse statuã ligneam inauratã Seruij Tulli et cum incendiũ quod Romæ erat frequens reliqua omnia consumpsisset hanc mansisse illæsam quod accidisse existimabant quod Seruius Tullus fuerit a Vulcano fauillæ ignis forma conceptus eo tempore quo mater eius in domo Tarquinij Prisci ancillabatur. quod in Xpianorũ plerumq. templis factum agnouimus id fieri apud gentiles opera dæmonis ad eos in suo errore continendos legimus.

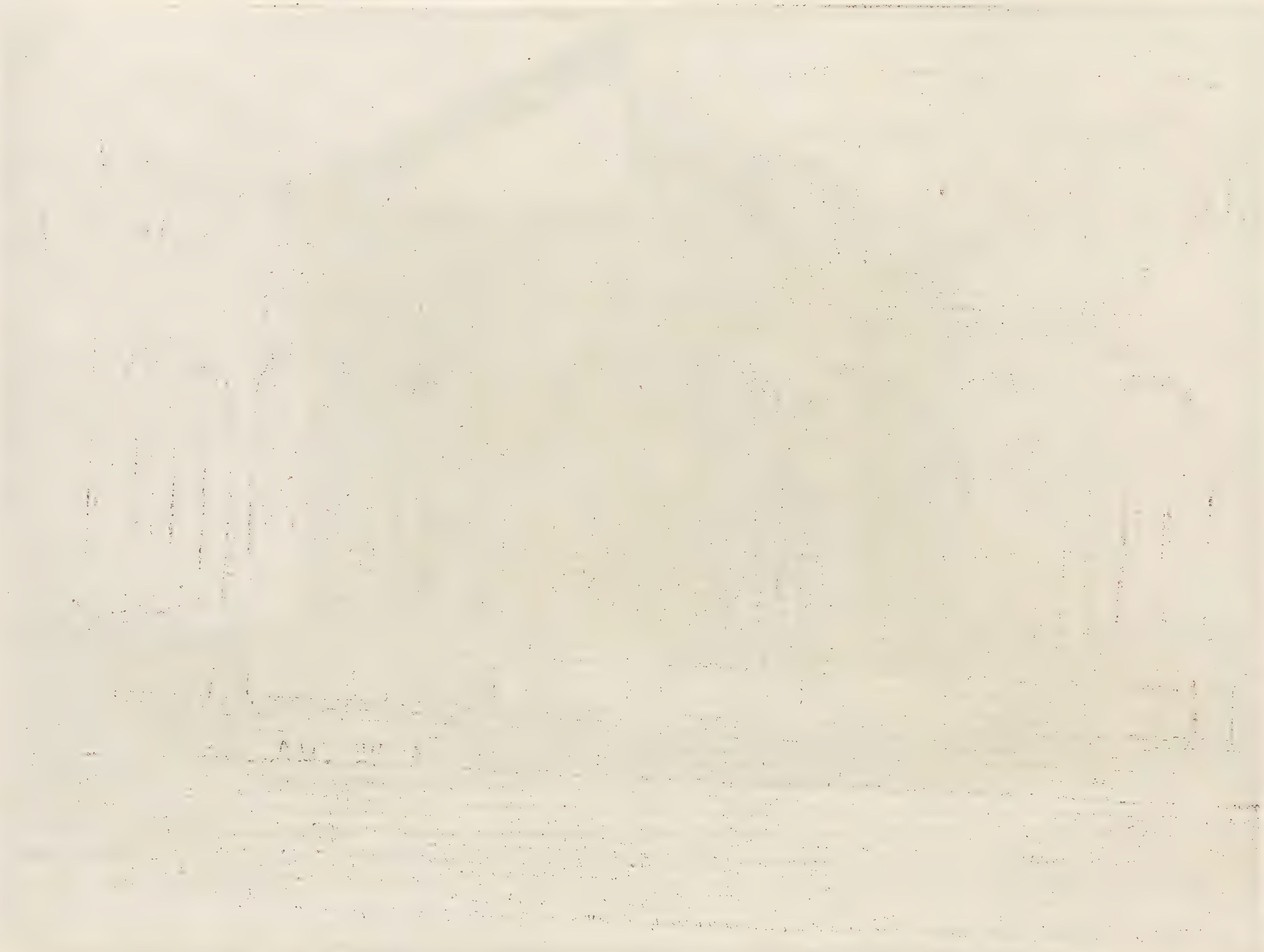

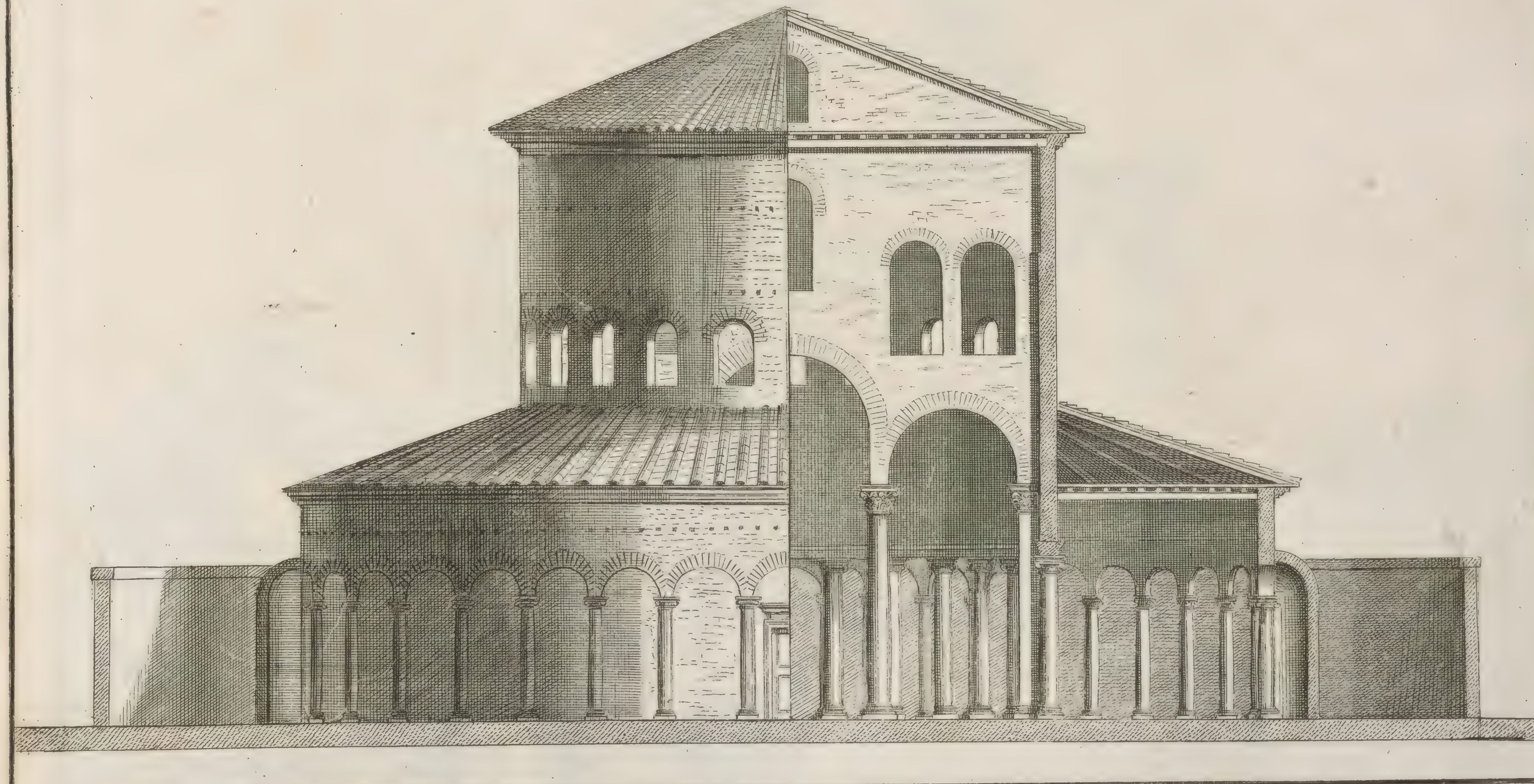
Templum incomperti Numinis ordinis compositi, detectum inter Quirinalem, et Capitolium, in Regione, quæ dicitur uulgò Pantani, ab Antonio Labacco delineatum, cuius Zophori marmorei prægrandia fragmenta uario foliorum circuitu affabrè ornata, seruantur in Aedibus Mediceis in Pincio.

Petrus Sancti Bartolus incidit

Ex officina Dominici de Rubeis ad Templum S.tæ M.æ de Pace

TEMPLVM FAVNI

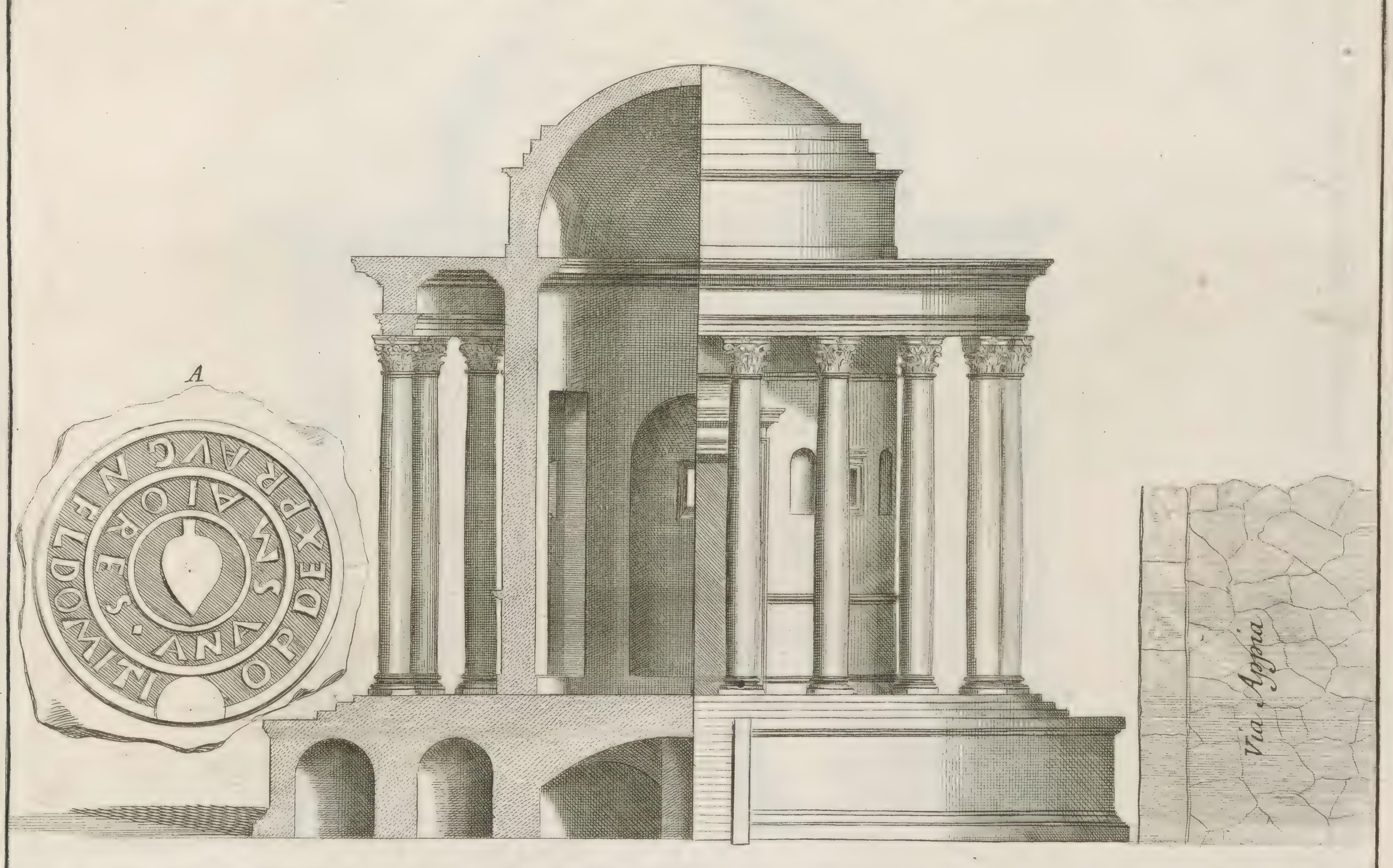

Templum Fauni, ut opinantur quamplurimi scriptores, seu potiùs incomperti Numinis, quod iam à simplicio Papa superstitione repurgatâ D. Stephano Protomartyri dicatum adhuc in Monte Cœlio parum à ueteri formâ immutatum conspicitur, et Fidelium religione frequentatur.

Petrus Sancti Bartolus incidit.

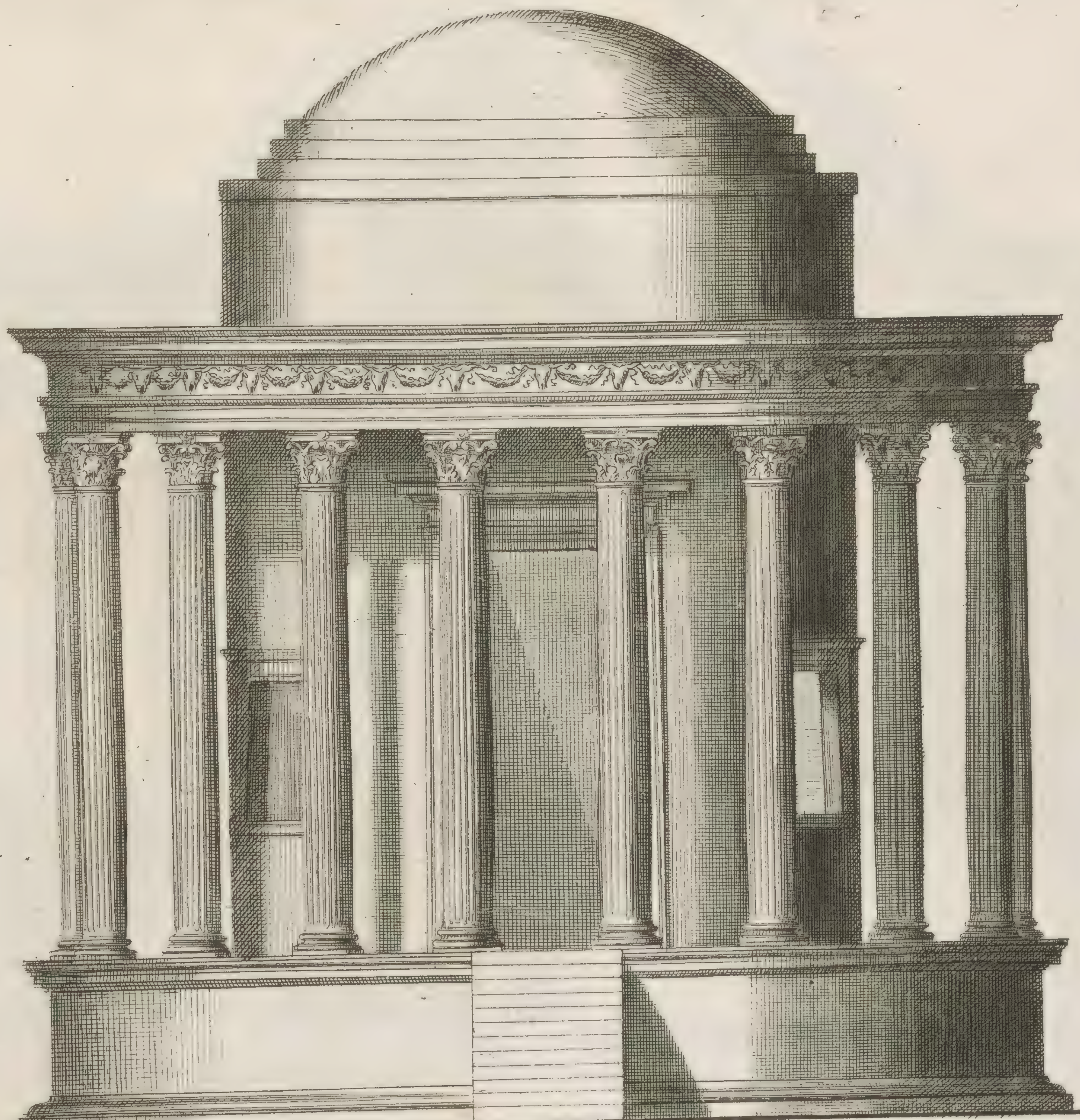
Dominicus de Rubeis hered. Io. Iacob.ⁱ de Rubeis formis Romæ ad Templ. S. M. de Pace cū Priuil. S.P.

TEMPLVM DOMITIANI AVG. SVB HERCVLIS VVLTV.

Viâ Appiâ, octauo lapide, parte læuâ ab Vrbe discedentibus rudera occurrunt amplissimi templi, ad quæ præteritis annis circiter effossæ sunt columnæ plures ex ophite cum capitulis ordinis Corinthij ex marmore Pario, quæ certè erant porticus quæ totum templū complectebatur, et cuius substructio cum alijs uestigijs unà cum reliquo ædificio supersunt. Ex octauo lapide iuxta Martialis. L. IX. epigr. 64. descriptionem. c. v. R. Fabrettus coniecit rudera esse Templi Domitiani adiuuantibus coniecturā sigillis Figulinarū Domitianarū minorū in tegulis ibidem repertis. num. A.

Petrus Sancti Bartolus incidit. Dominicus de Rubeis hered. Io. Iacob. de Rubeis ad Templ. Sanctę Mę de Pace.

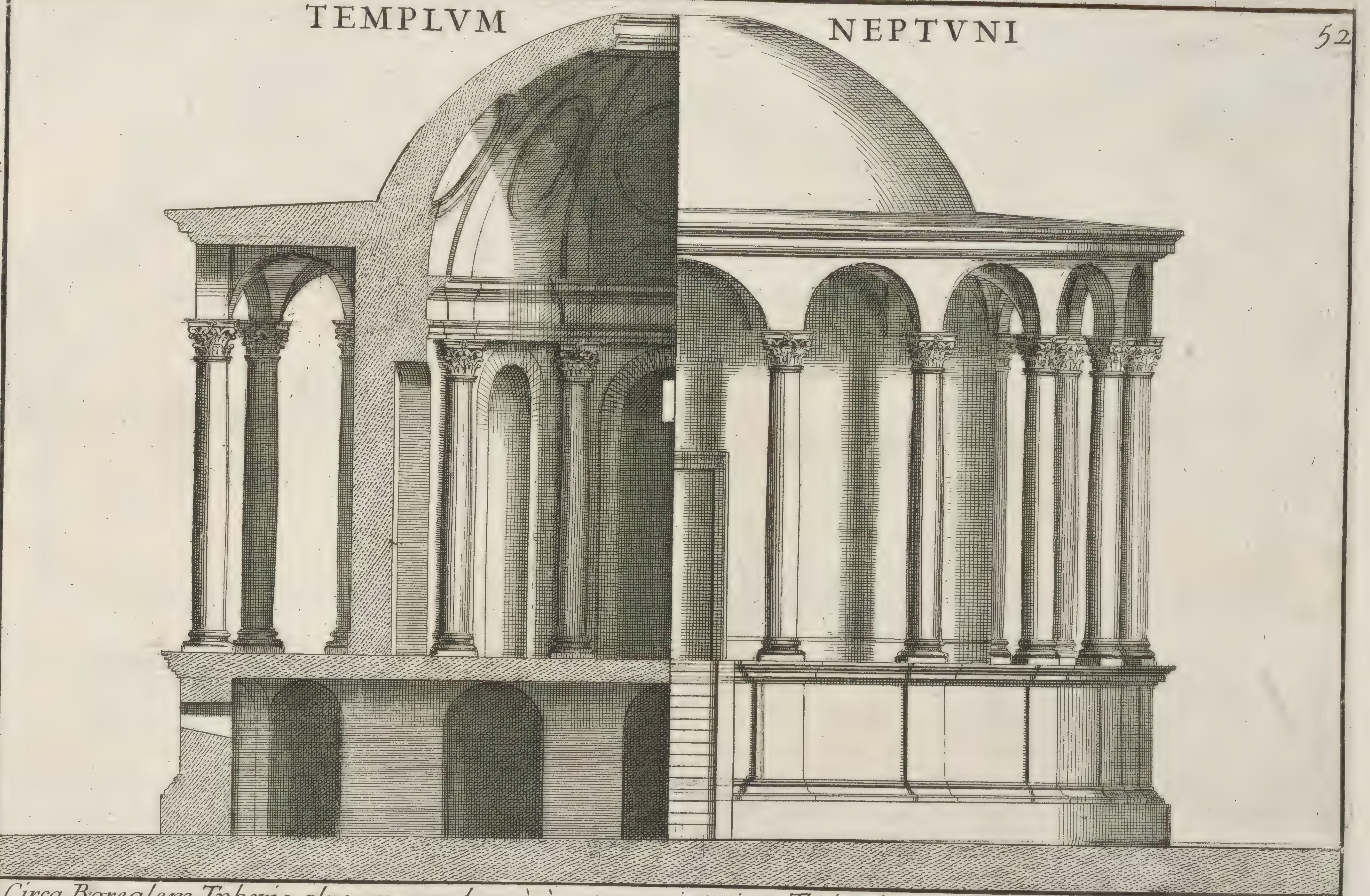
TEMPLVM SIBYLLÆ TIBVRTINÆ

Templum Ordinis Corinthij, cuius hodie rudera ex lapidibus Tiburtinis opere tectorio marmorato fabrè loricatis Tibure in Anienis ripa ad ipsam amnis catarractam in rupe conspicuntur: quod Serlius et Palladius Vestæ uocant; Indigenæ cum Chirchero Vet. Lat. ex Varrone apud Lactan: inst. L. 1. C. 6. Sibyllæ Albuneæ; Cluuerius L. 3. ex Statio Sylu. 3. L. 1. et Horatio L. 1. od. 7. et Sueton. in Horat. Vit., quem emendat; Ædem DEI TIBVRNI.

Ex officina Dominici de Rubeis ad Templum S.ᵗᵃ M.ᵃ de Pace.

Petrus Sancti Bartolus incidit.

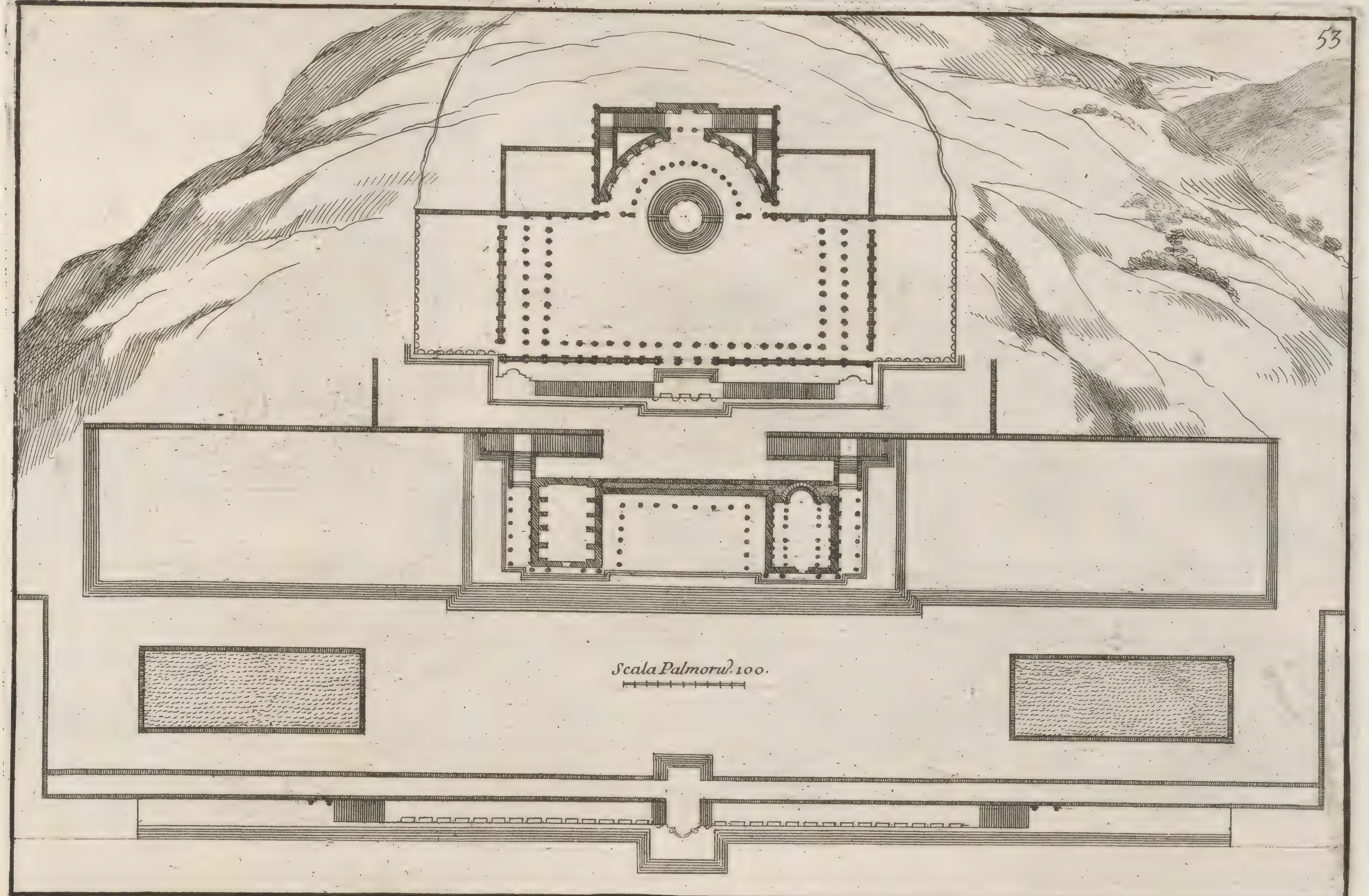
TEMPLVM NEPTVNI

Circa Borealem Tyberis alueum non longè à uetere et interiore Traiani portu spectantur rudera uetustissimi templi, ex quibus Iac. Barozi in suis Opticæ Libris Scenographiam hanc delineauit, quam hìc accuratiorem damus. Ignatius Danti in Comment. censuit ibi templum NEPTVNI stetisse, alij PORTVMNI, de quo Varro L. 5. LL. fortè meminit in Tyberino portu.

Petrus Sancti Bartolus incidit

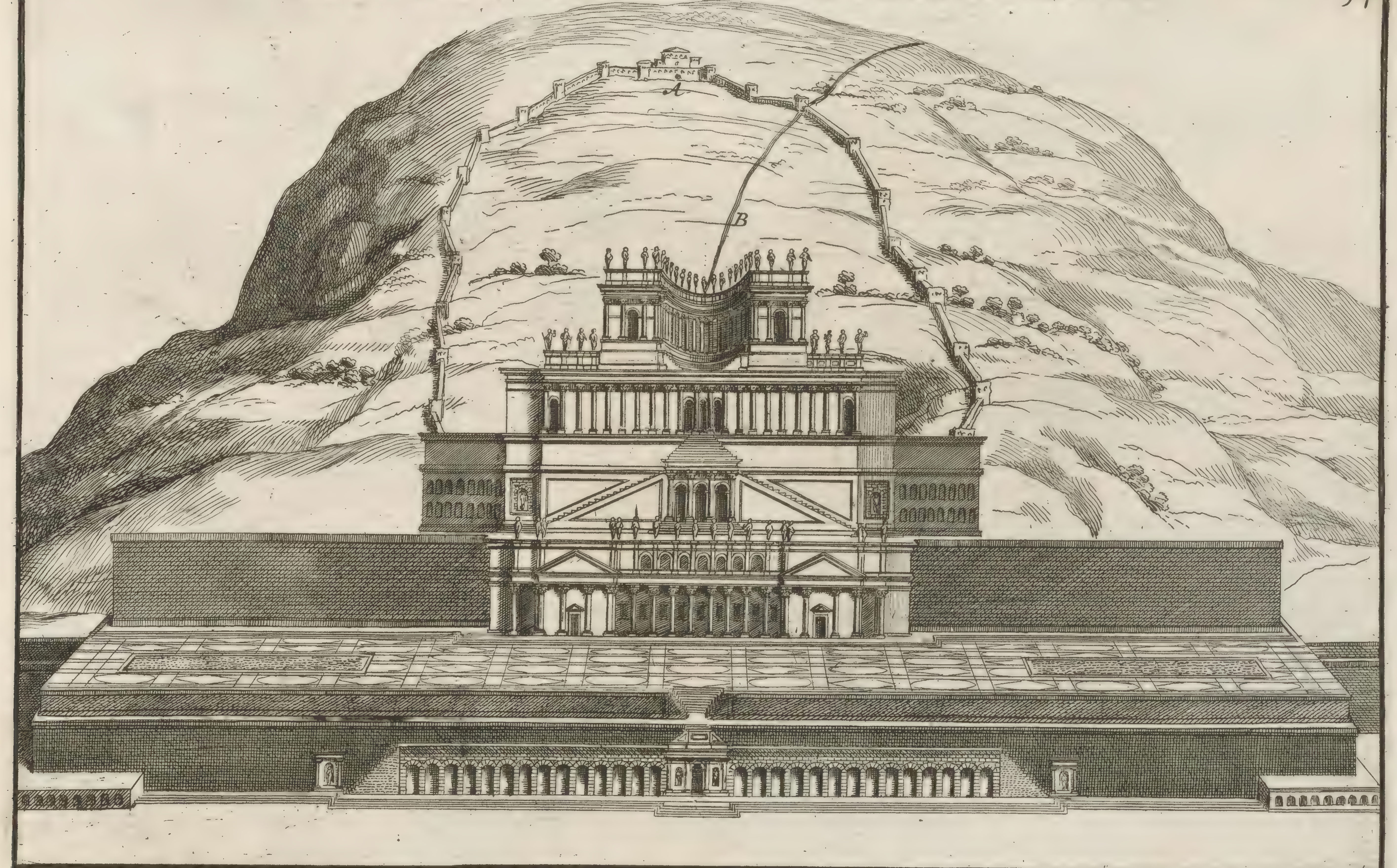
Dominicus de Rubeis hered. Io. Iacob' de Rubeis formis Romæ ad Templ. S. M. de Pace, cum Priuil. S. P.

ICHNOGRAPHIA TEMPLI FORTVNÆ PRÆNESTINÆ.

Petrus Santi Bartolus incidit. Ab Equite Petro Berrettino Cortonensi delineata. Ex officina Dominici de Rubeis ad Templu S.ᵃᵉ M.ᵃᵉ de Pace.

TEMPLVM FORTVNÆ PRÆNESTINÆ.

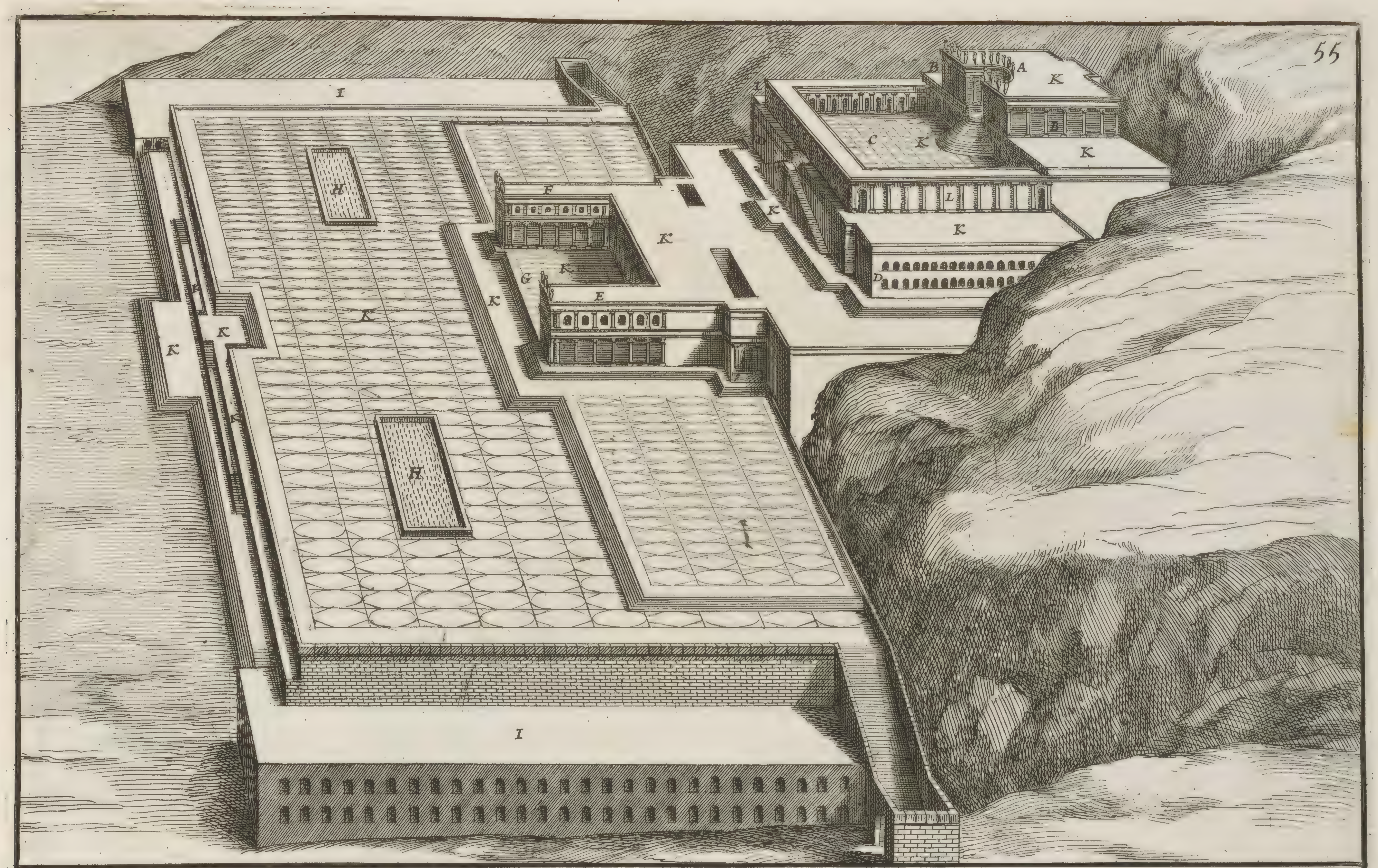

Orthographica Delineatio Templi Fortunæ Primigeniæ Prænestinæ, uetusta superstitione, et sortibus, uel ante Syllana tempora celeberrimi; Quod olim inædificatum radicibus montis ueteri Prænesti imminebat, et procul aspicientibus à mari usque speciẽ sui amplissimam præbebat; nunc uerò tempore dirutum ingentibus ruderibus nouum Præneste undique occupat, et claudit, et in ijsdem priscam suæ structuræ normam seruat, et eruditis demonstrat.

A. Arx Prænestina. B. Fontes Aquæductus, è uarijs corriuatis ad usum Templi, et Ciuitatis.

Petrus Sancti Bartolus incidit. Ab equite Petro Berrettino Cortonensi delineata

Ex Officina Dominici de Rubeis ad Templũ S.te M.e de Pace.

SCIOGRAPHIA TEMPLI FORTVNÆ PRÆNESTINÆ

A. Cortina siue oraculũ Fortunæ instar Theatri, ubi simulacrũ Deæ Iouem lactentẽ gestantis, et arca cum sortibus erant, edebanturque oracula, ibi nunc palatium Principis. B. Sacella duo circa cortinã. C. Cauædiũ maius. D. Basilicæ duę, hinc Cornelia, illinc Æmilia E. Serapium ubi colebatur serapis. F. Scola ubi alebantur puellæ Faustinæ Augustæ. G. Cauædium minus. H. Piscinæ duæ siue lauacra ad ministeria sacrificiorum. I. Cryptæ, forte Cisternæ ad usum Ciuitatis. K. Areæ, ut dicunt, piani XII. ad quas ascendebatur per 12. gradationes. L. Porticus seu ambulacra. Exhedræ, Sacella Basilicæ, et Cortinæ musiuo opere erant exornatæ: de quo Plin: L. 36. C. 25. et cuius insignis pars seruatur in Palatio Principis.

Petrus Sancti Bartolus incidit — *Ab equite Petro Berrettino Cortonensi delineata* — *Ex officina Dominici de Rubeis ad Templũ S.ᵗᵃ M.ᵃᵉ de Pace*

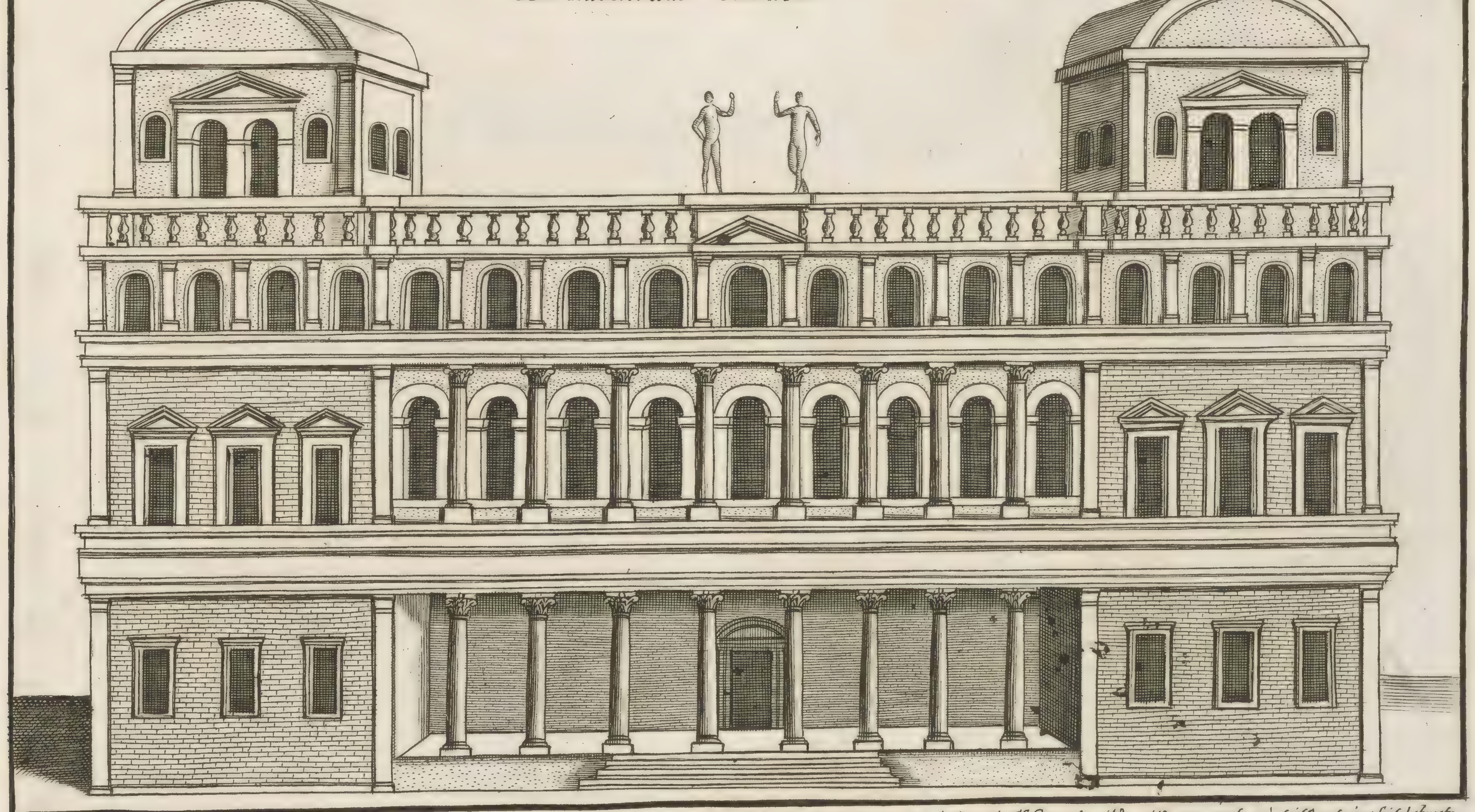
DE·CVRIA·OCTAVIA·ET·PORTICV ILLI·VICINA·HODIE·S·MARIÆ·IN·PORTICV.

Ante theatrum, quod sub nomine Marcelli nepotis ex sorore Octauia Augustus excitauit cuius pars ad huc ibi uidetur in ruina, curiā Octauiā fuisse tradit Appianus cui iuncta erat eius nominis porticus, quæ ut conijcitur à S. Nicolao in carcere usque ad S. Mariā in porticu extendebatur. In hac curia et porticu multas depictas imagines, statuasq. erectas Plin. memorat, et ab eximijs cōmendat auctorib⁹ inter quas pictura erat Herculis, et aliæ ab Arthemone cōfectæ et statua Apollinis tenētis fulmen. nōnulla etiā delubra nempe Iunonis cū ipsius, Veneris et Esculapij simulacris. itē Apollinis ac ipsius duæ ibidē effigies, Latonæ et Dianæ, noueq. Musar. Tandē aliæ considerādæ quæ in scholis ibi Octauiæ appellatis uidē: re erant de quib⁹ meminit idē Plin. In hoc tēplo S. Mariæ in porticu cōseruatur imago quędā B. Mariæ Virg. quæ habetur ex antiqua traditione detecta et portata fuisse p manus Angelor. B. Gallæ Virg. fil. Symachi Rom. patritij cuius uitā S. Gregorius PP. cōscripsit lib. 4. dial. c. 13. S. Ioāne Pont. Max. qui illud tēplū eidē imagini cōsecrauit. Deinde uero successores scilicet idē Greg. Alexander 2. Greg. 7. Celestinus 3. itē Calistus 3. Leo X. Adrian. 6. Paulus 3. pro sūma in eā pietate, quę multa miracula edidit pręsertim in pestilētia. qua Roma interdū laborauit, eadē imago est in sapphiro ut uidetur mirabiliter delineata templū paucos ante anos additis Sacerdotibus ex Cong.ⁿ Lucæ egregie fuit instauratū, est columna uisenda ex lapide pellucido.

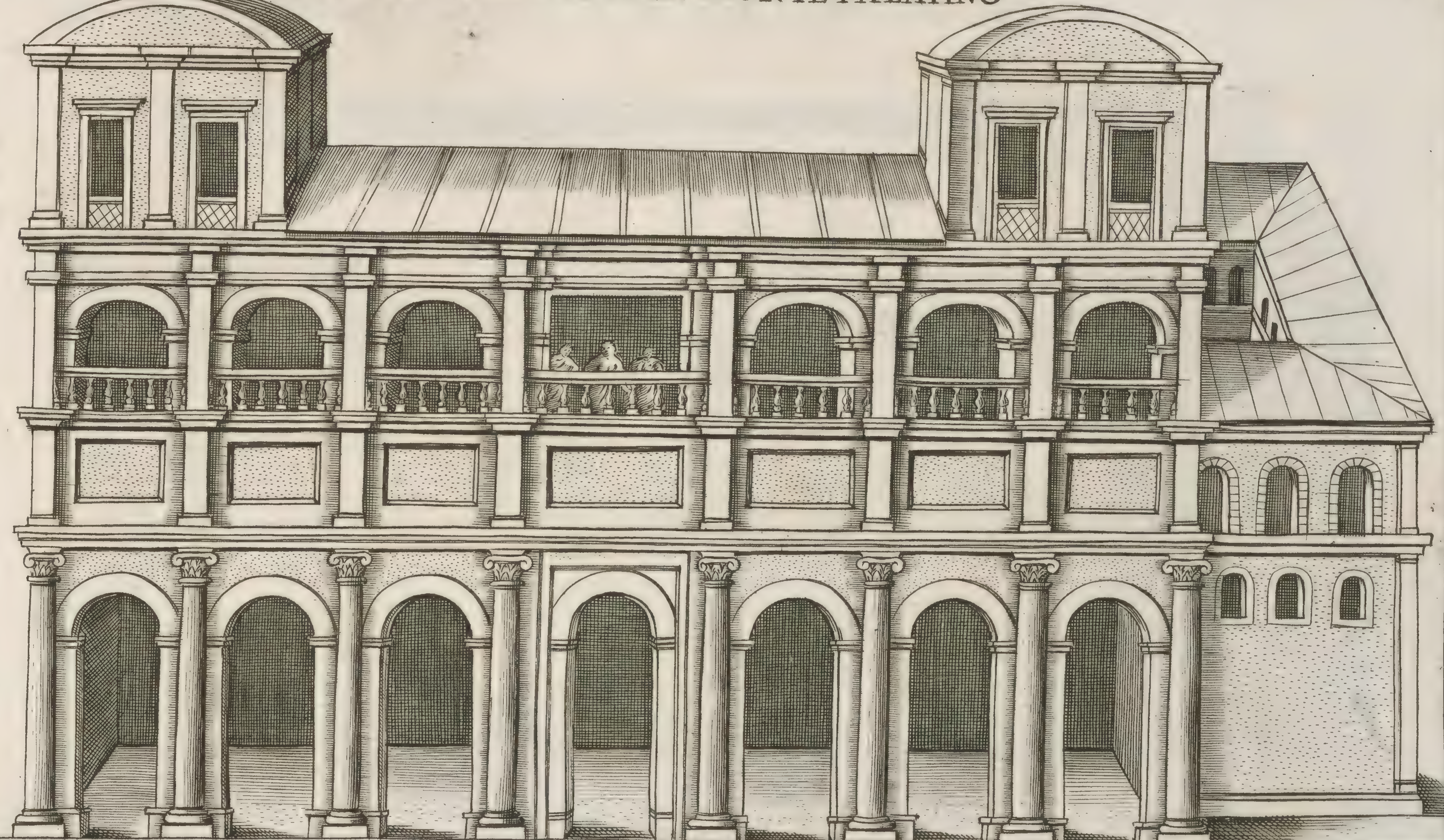
MAGNI POMPEI CVRIA

Ad Theatrum eiusdem

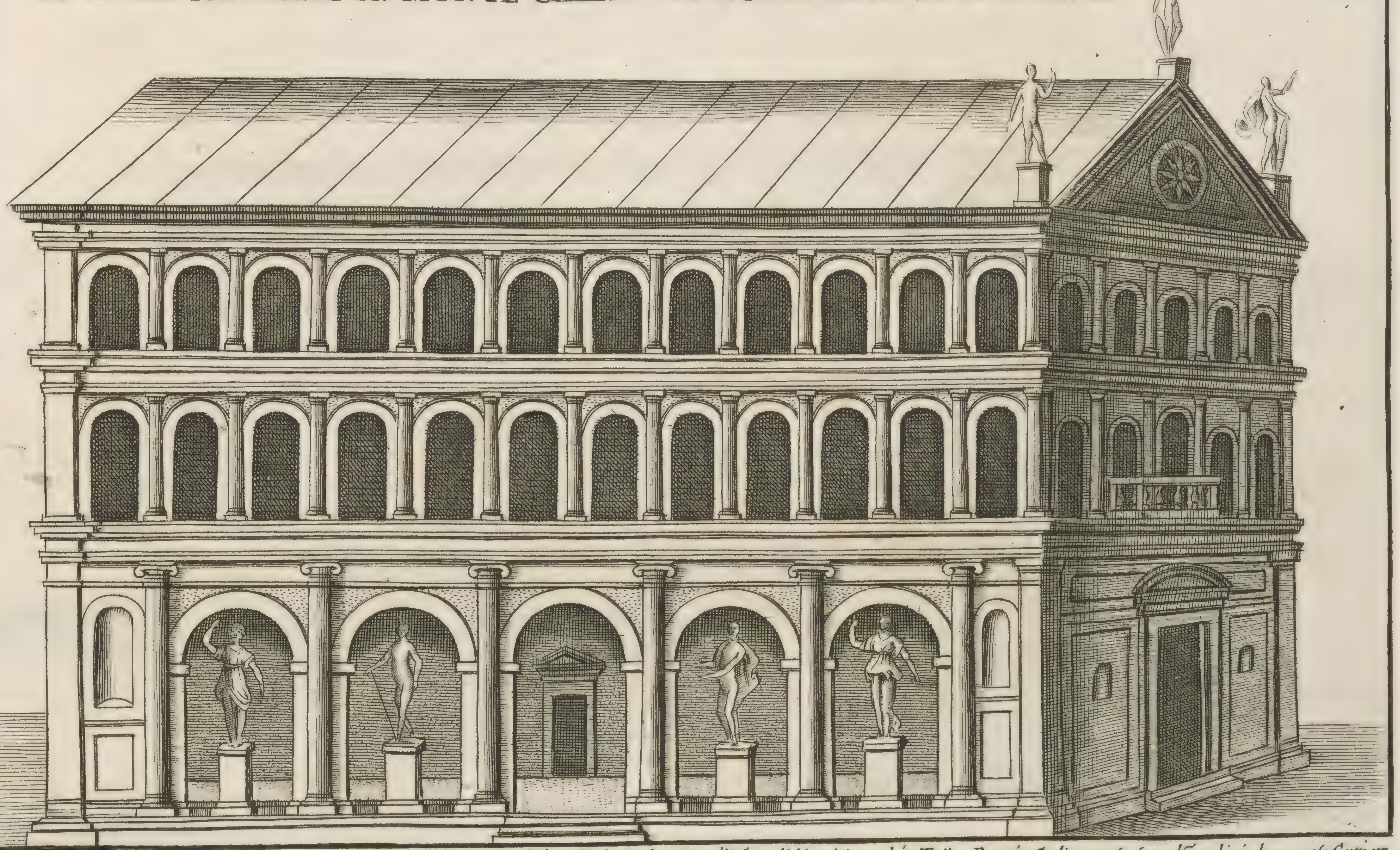
Adsuũ Theatrũ cõstruxit Pompeius Curiã, quã ut Plutarchus monet in Vita incoluit post 3^{m}. tãtũ triũphũ cũ antea humilius habitasset. hic Cæsar 23. à cõiuratis cõfossus uulnerib^{9} perijt, quæ propterea ut ait Suetonius fuit obstructa.
Dicta fuit Pompeiana ab eius nomine: columnæ undecũque cẽtenæ ex marmore phrigio, porticũ fulciebãt, hoc ædificiũ egregijs habitationib^{9} xystisq. distinctũ intus forisq. eximijs picturis, ab Antophilo præstantiss. pictore ornatũ. expressus Eu:
ropæ raptus, Cadmiq. labores. stetit ad Gordianũ Imp. Philip. Imperio cõflagrauit, ita omnia absumit tẽporis iniuria, præter illustria Pompei facinora domi forisq. gesta, nã domi Rempub. consilijs, foris auxit bellis, ita ut uix ante
eũ nemo amplius. Triũphauit quod nulli unquã cõcessũ adhuc eques et adolescẽs XXX. annis quib^{9} bellũ gessit tertiũ triũphauit, de trib^{9} ut Plutarc.^{s} aduertit orbis terræ partib^{9} Asia uidelicet Africa et Europa, ita ut cũ Cæsare suæ glo:
riæ æmulo de toto terrar. orbe triũphasse dicatur Occidẽtẽ simul cũ toto Oriente perdomuit, neque de terra solũ sed de mari, deuictis prædonib^{9} et pyratis quor. maxima pars mediterraneũ habebat infestũ Regiones de quib^{9} trium:
phauit enumerat Plutar.^{s} in uita quæ sũt Pontus, Armenia, Cappadocia, Paphlagonia, Media, Colchis, Iberia, Albania, Syria, Cylicia, Mesopotamia, Phoenice, Palestina, Iudæa, Arabia, et pyratæ terra mariq. debellati, addit u.
Castella ab eo capta 1000. Vrbes haud multo pauciores 900. naues pyraticas 800. Vrbes iterũ habitatorib^{9} prædict.^{s} 39. Plin. lib. 7. c. 26. Triũphi III. inquit, quẽ duxit ad III. Kal. Oct. M. Messala M. Pisone Cõsul
præfatio hæc fuit etc. Pl. l. 34. ait in eo Triũpho ductã fuisse Pharnacis Regis Põti statuã argẽteã, ut et Mitridatis, et currus aureos argẽteosq.; dicũt latã quoq. lunã aureã 30. lib. mensas aureas gẽmis distinctas, 3. statuas aureas
Mineruæ Mart.^{s} et Apoll.^{s} 33. coronas gẽmeas, ut Pomp.^{ei} ipsius statuã ex unionib^{9} mõticulu itẽ aureũ cũ ceruis, leonib^{9} omniq. genere pomor. biduũ nõ suffecit, ut ait Plutar.^{s} triũphi agmini, ac põpæ, Captiui ducebãtur præter pri:
cipes piratar. Fil.^{s} Tigranis Ar.^{æ} R. cũ uxore et filia R. ex Iudæor. Aristobulus Mitrid.^{s} soror et 5. filij; ad hæc Albanor. Iberor. et Cõmagenor. Regis obsides, et ingẽs tropheor. numerus Romanos reditus qui erãt bis
millies sestertiũ. [illegible] quinquies centena millia aureor. auxit ad ter millies ac quadringenties sestertiũ. [illegible] centena millia illatis in ærariũ uicies mille talentis. Ea sunt duodecies centena millia aurearum.

CVRIA SALIORVM IN MONTE PALATINO

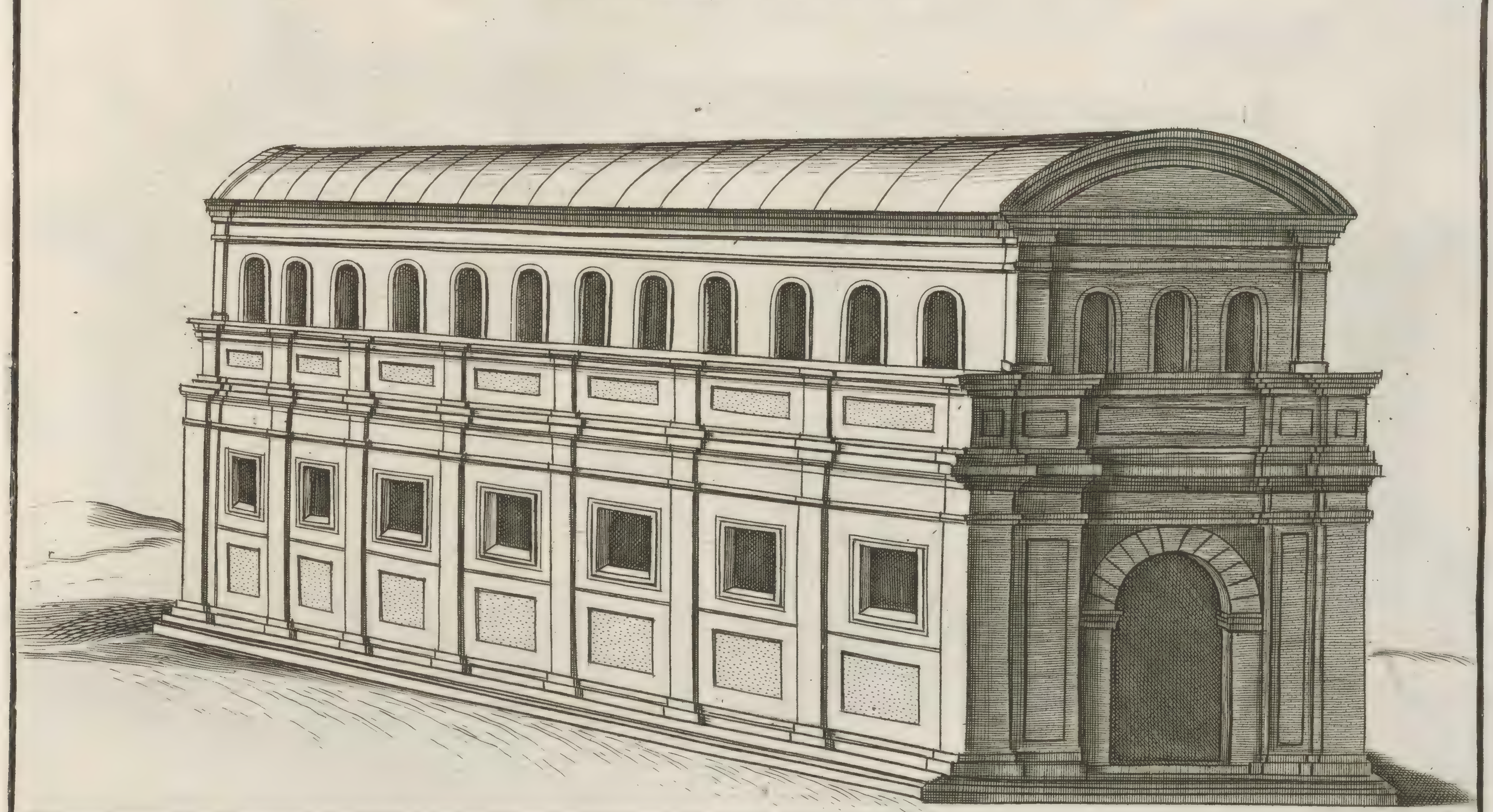
In monte Palatino Curia Saliorum fuit eo memorabilis, quòd autore Cicerone lib. de diuinatione cum eadem curia conflagraret incendio, inuentus est ibidem Romuli Lituus incombustus ac integer, a Dæmone quidem præseruatus, ut nefariam augurandi disciplinā, quæ impie lituo fiebát, miseris Romanis suaderet. Salij Sacerdotes a Numa Pompilio duodenario numero constituti, quem postea Tullus Hostilius auxit ad 24 qui et deinceps in plurimos abierunt adeo, ut numerosißimum collegium constituerent. Nemo Salius creari poterat, quin utroque parente orbatus extitisset. Pileum, quem et apicem uocant, gestare consueuerant, trabea hyanthini coloris ueste utebantur, ut constat ex numismatibus Antonini Pij, atq Cæsaris Aug. Hos quidem Salios scribit Liuius Mense Martij in Martis Gradiui celebritate in ipsius honorem Salarium carmen cantantes per Vrbem discurrere, atq saltantes, unde salij appellati, ancile uibrare manu ad illius scuti formā confectum, quod à cælo in regiam Numæ fuisse lapsum, fabulosa tradebat antiquitas. quem ut saltum siue tripudiū agitarent æneis baltheis, gladioq accingebantur, togas fibulis annectebant. Alias dextra lanceam, aut uirgam ferentes, leuaq thraciā peltam sculpi, pingiq solebant.

DE CVRIA HOSTILIA IN MONTE CAELIO VBI HODIE ÆDES SS· IO· ET PAVLI

Liuius in Monte Cælio ubi nunc est ædes SS· Io: et Pauli collocat curiã quã dicit Tullum Hostiliũ condidisse his uerbis. Tullus Rex in Cælio monte templũ ordini ab se aucto Curiam fecit, quæ Hostilia usque ad Patrũ nostrorũ ætatem appellata. Curia seu senaculum dicitur, quòd eò senes conueniebant curas idest res humanas, siue sacras publice curaturi, cum uerò aliæ fuiſsent curiæ, in quibus res sacras gerebant; in hac Ostilia potiſsimum res profanas, seu humanas agere consueuerunt Varro etiam hanc templũ appellat, quia per Augures erat constituta, absq. quorum auguratione nullibi Senatus haberi poterat. unde aduertit non omne templum esse sanctũ, quia non omnes ædes sacra erant templa Curia augurato condita erat templum: ædes sacræ non augurato condita templa non dicebantur. unde colligitur, curias templa esse sacra, et rursus sacra templa curias, quo nomine ædes Concordiæ quandoq. dicitur, in qua senatus, et orationes habebantur. ut uidere est apud Ciceronẽ Philip. 3. ne tamen curiosus lector confundatur, aduertat quod inter Basilicã Portiã et Curiã ueterem à Romulo ædificatam autore Sex. Pompeio ante Rostra iuxtaq. comitium est alia Curia ab eodem Hostilio structa et appellata eodẽ Varrone autore ut cõstit ex titulo ibi in ruinis inuento huiusmodi. In Curia Hostilia quæ hodie respondet ad eam regionẽ ubi est templũ SS. Cosmi et Damiani, olim Romulo et Remo item fratribus dicatum Fuit autẽ Tullus Ostilius Rex III. à Romulo creatus ob diligẽtẽ operã quã aduersus Sabinos nauauerat bellũ Albanis indixit Albã destruxit. Albanos etiã Romã trãsire iussit tandẽ à cælo fulminatus obijt.

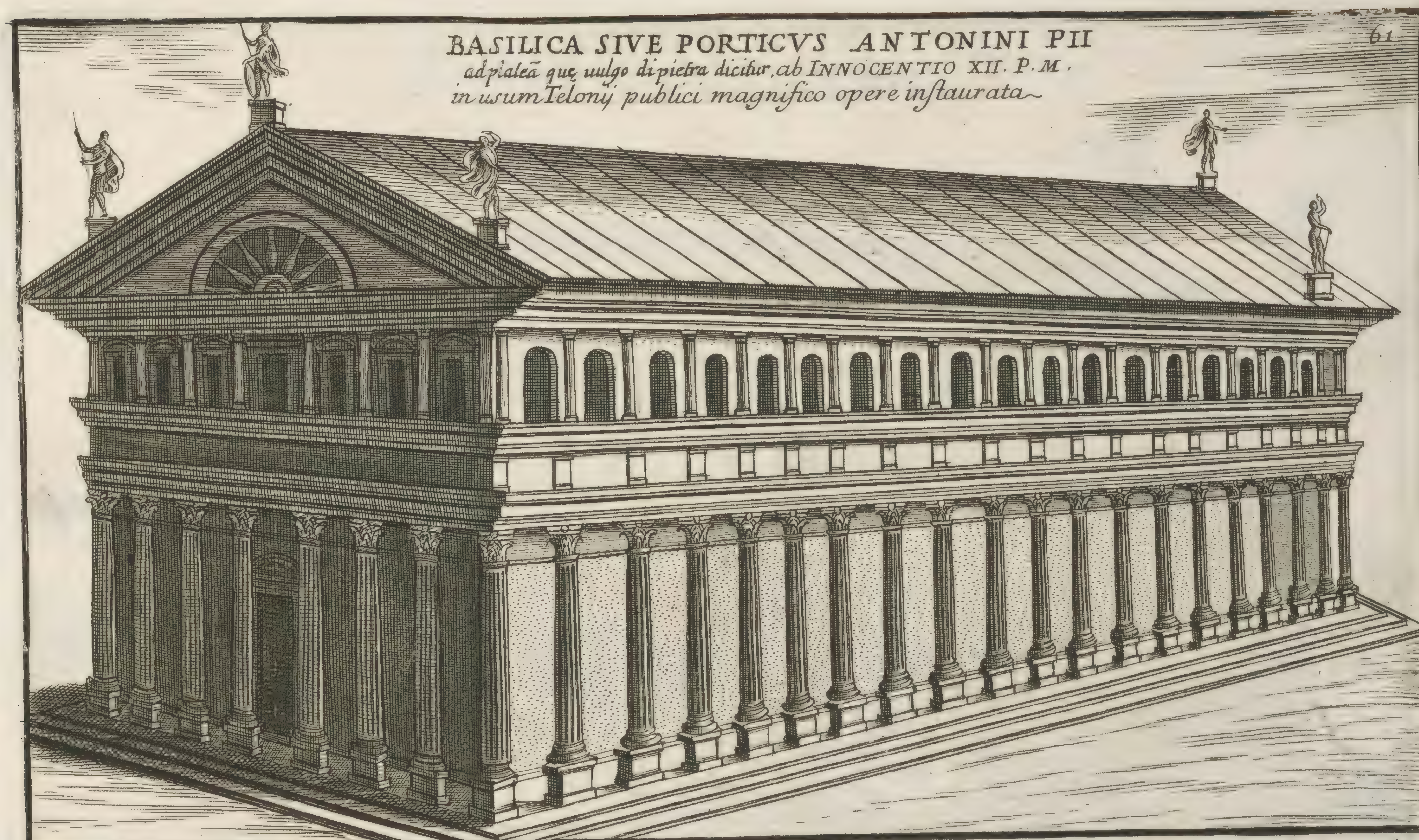
BASILICA PORTIA

M·Portius Cato primus omniū basilicā condidit, ut recte Andreas Fuluius ex Plinio 2°. ānotauit· quā cum censoris munere fungeretur in foro sub curia a se ædificata extruendā curauit ex ære publico, ac de suo nomine appellauit, in qua tribuni plebis ius dicere consueuerāt: cū autē hæc prima basilica fuerit, nō ab re erit, pauca hic de basilicæ usu et cōmoditate subtexere, quanuis suis in lo: cis cū de alijs etiā ageremus de ea mentionē fecerimus. locus erat publicus ubi ad dirimendas lites negotiatores frequenter aderant, quod ex Vitruuio manifeste cōstat, dum de basilicis ædificādis uerba fa: ciens, loca inquit adiuncta foris, quā calidissimi partibus oportet constitui, ut per hyemē sine molestia tempestatū se conferre in eas negotiatores possint. Fuit M. Cato autore Plinio Iuniore in lib. de uiris Illust.us genere Thusculanus quā optime de Republica meritus non solū ab animi fortitudinē maturitatē consilij, uitę integritatem, sed etiam pro uirga censoria quæ semper in deprauatos mores inuectus est, nihil ferens incorrectū quod Senatus Populiq Romani gloriā obscurare posset. unde et illud de eo tritū et uulgare dicitur, quod parentes filiorq educationis immemores supplicio excitaret, quo circa per antonomasiā censoris nomine Catonē intelligimus, ipsumque nequam moribus exoptamus, tam parū diuitiarq cupidus et honorū. ut tribunatū militum in Sicilia nonnisi rogatus acciperet, quæsturā fortiss.me præturamque iustissime gereret, nec quicquam in exercitu suo præcipui præter honorē et imperium haberet. Prætor Sardiniā subegit Consul Celtibros domuit, et ne rebellare possent plliteras eorum muros demoliri mandauit Syriatico bello Tr. mil. sub M. Atilio Glabrione occupatis Thermopilarq jugis præsidiū hostiū depulit. fuit uestitu ciboq parcissimus, et oratoria facultate alter Demostenes appellatus ut scribit Plutarchus adeo ut et Galbā octogenarius accusauerit dictitare solebat ueram fœminæ nobilitatē in pudicitia consistere.

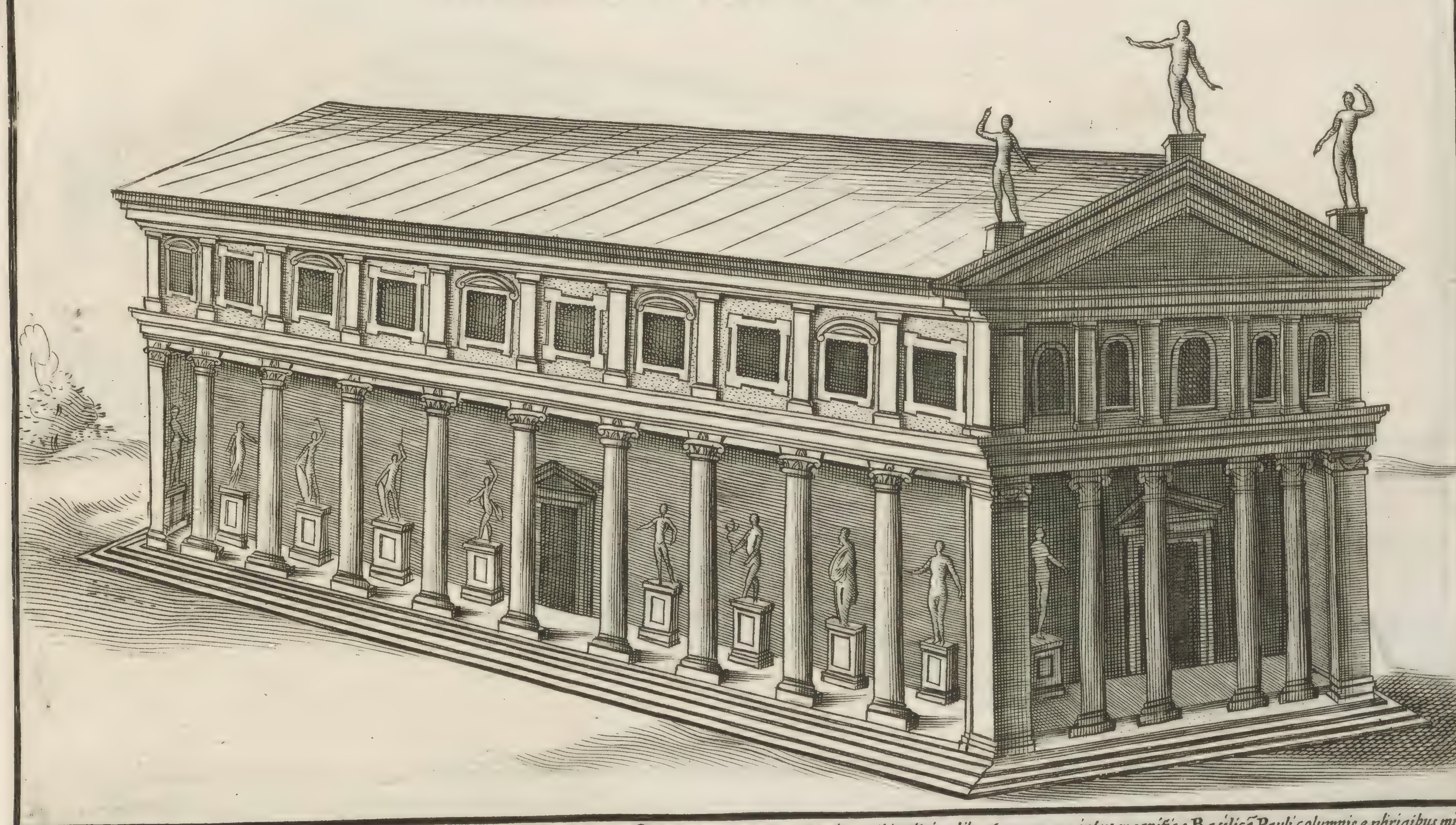
BASILICA SIVE PORTICVS ANTONINI PII

ad plateā quę uulgo di pietra dicitur, ab INNOCENTIO XII. P.M. in usum Telonij publici magnifico opere instaurata

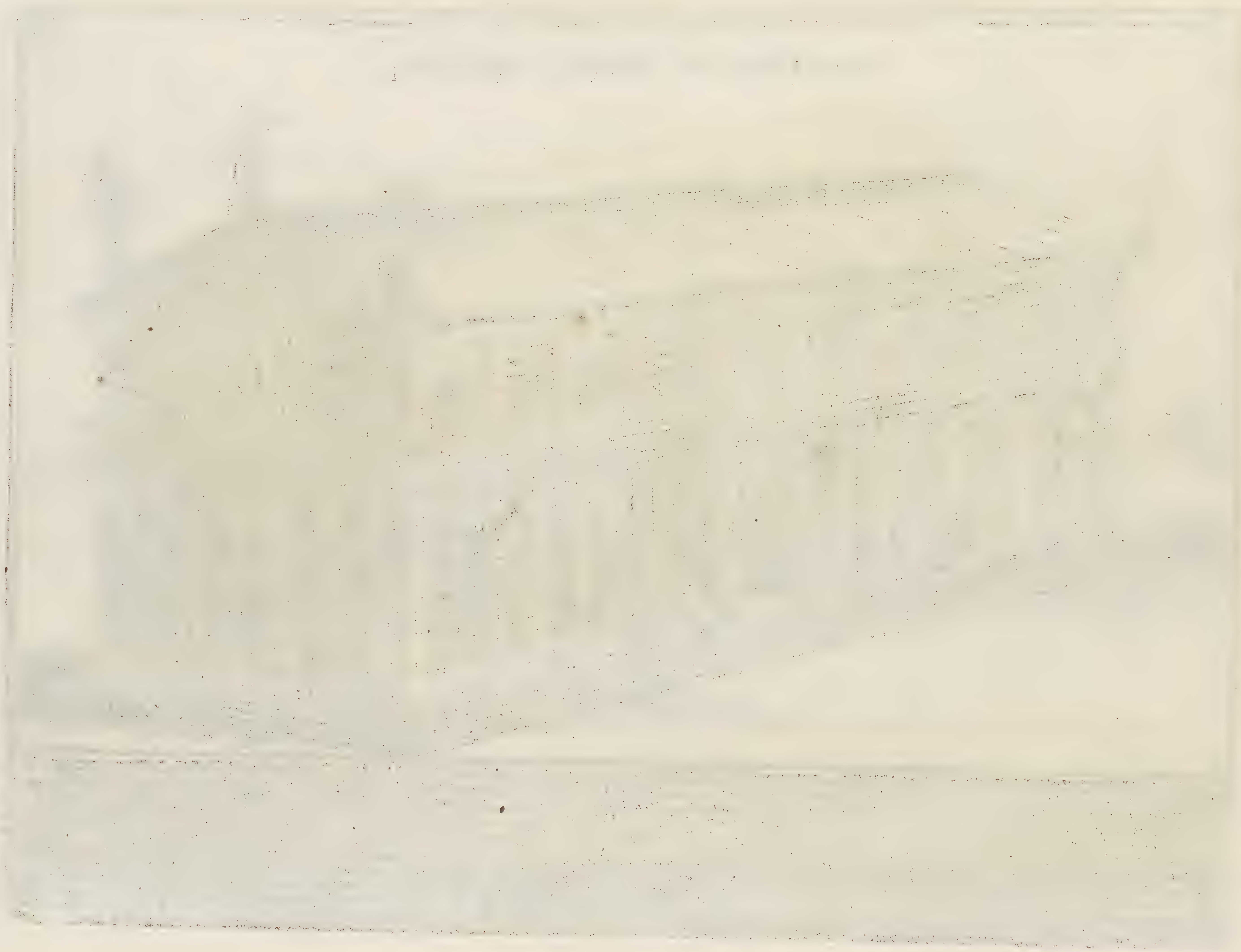

In ea urbis parte, quam piazza di pietra uocant, rerū antiquarū eruditi cōmemorant, et columnā, quam hodie alibi magna cū admiratione suspicimus, Antonino pio excitatā et hoc superbum ædificiū fuisse: sed quidnā fuerit, inter se dissident. Gamuccius alij que affirmant Antonini ibi porticum stetisse et basilicā, alij quoq, ex numero est P. Victor templū huic bono Principi a S.P.Q.R. positum perhibent, cui quidē opinioni facilius assentior cū L. Fauno dicēte, ad ædē S. Stephani de Trulli eidē loco uicinā huius templi extare uestigiū in porticu peruetusta, cuius nec principiū, nec finis ullus discernitur ii, tantum ingentes quidē columnas marmoreas ita esse dispositas, ut in quadro porticus illius templi extructa uideatur, quod Antonini opus fuisse putant. Nihilominus hæc moles qualis quāta: uē fuerit ab Antiquarijs ex ornamento, planaq. dignoscitur, totā fere malta fuisse contectā, et eleganter sculpturis excultā. addunt etiā prægrandē hanc porticū supra duo et quadraginta opere corinthio colūnas, quibus fulciebatur, se protendisse. magnitudinē profecto et elegantiā huius operis colliges amice lector, si quando iter ea faciens in undecim illas uastiss.as corinthias columnas quæ hodie cū sua coronide, basi, alijsq. ornamētis supsunt, oculos intendas. Fuit Antoninus Pius Imperator talis, ut uere morib.9 pietatē cognominis adimpleret; fuit enim (ne cū P. Victore religiosū appellem) Princeps bonus, pacis amantiss.s clementia, modestia, iustitiaq. præclarus; Scipioni sententiā illā celebrē uerbis, req. ipsa usurpans, malle se ciuē seruare, quā mille ex hostibus necare. optimo ergo iure Numæ cū Pompilio exequabāt. tantū uero bonitatis fama exemplo que præluxit, ut barbaræ, ē tremotiss.æ nationes, quæ eatenus imperij Romani iugū nō senserāt, allectæ de pace et foedere legatos ei mitterēt. O quātū Deus bone, in Principe probitas, et mansuetudo cōmendatur, quantū habet roboris et potētiæ cū ea, quæ bellor, magnitud.e præstare nō possit, facile uitæ gloria, et honestate conficiat. nec enim quē, ūā magnatē appellauerim, quin propter honestā uiuendi rationē magnatē agnouerim. Tandē uero postquā 70 iam ānos natus. 23. sic imperauit, cum omniū dolore, lacrymisque discessit.

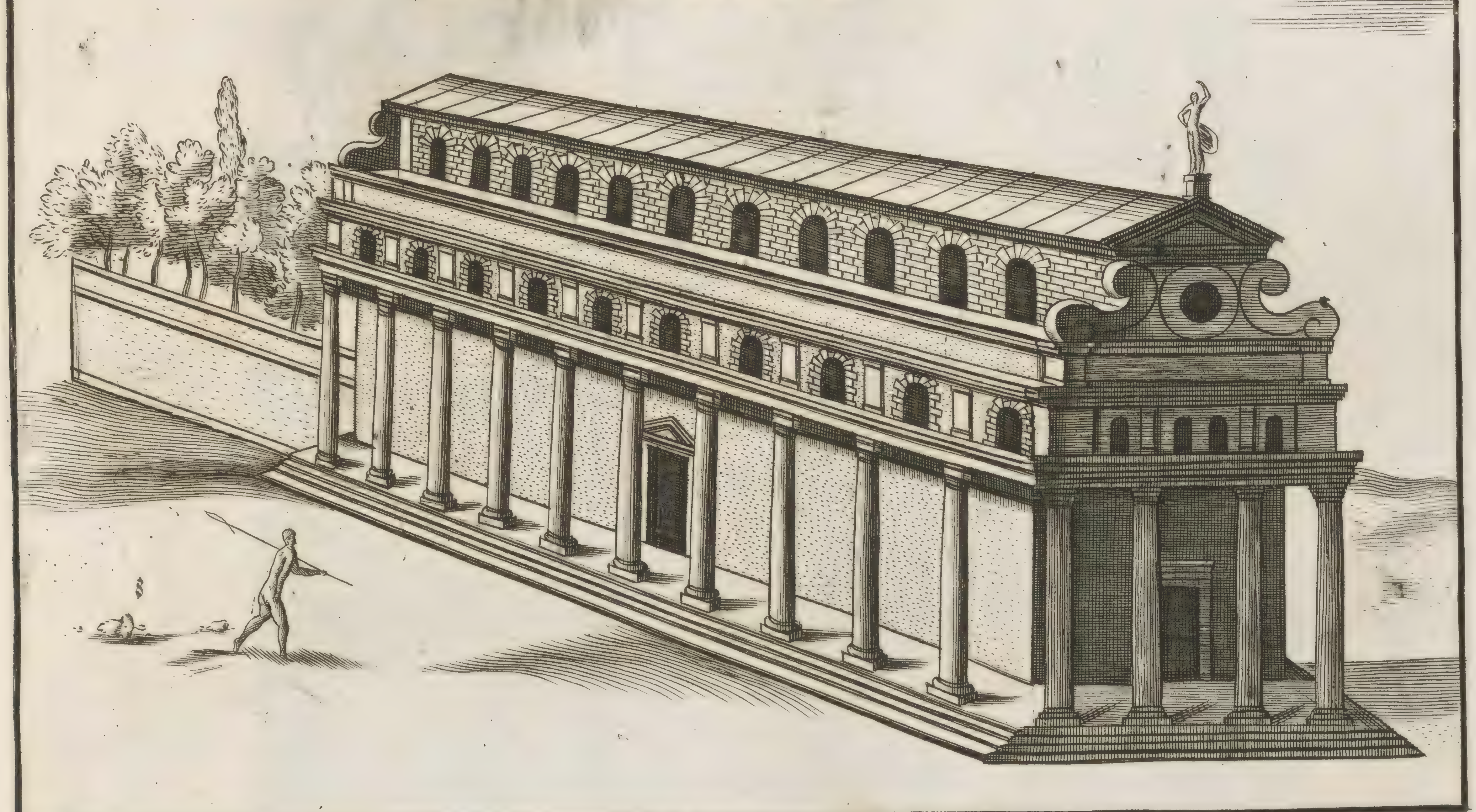
BASILICA L· PAVLI ÆMILII

Fuit hæc Basilica Pauli Æmilij in medio fori Romani inter templū nunc S. Adriani et Faustinæ iam S. Laurentij De hac ita scribit Plinius lib. 36. c. 15. nonne inter magnifica Basilicā Pauli columnis e phrigibus mi: rabilem Plutarchus ait eum expendisse in hanc basilicā 900000 aureos quā pecuniā cum esset cū Marcello Consul a Cæsare acceperat. Paulus Æmilius hic bis fuit consul, bis quoque triumphauit — Triumphi autem eius agmen quo triumphans ingressus est Romam fuit huiusmodi. Inprimis Vrbis uiarū quibus erat transiturus, erant utrinque parietes domuum instructæ et ornatæ: tapetis aulæis et eximijs peristromatis Templa aperta præferebant in facie serta ramosq. arborū uarie innexos ad lætitiā compositos Præibant agmen ad dimouendū populū pluri: mi suis quique baculis ne impedimento essent triumpho qui tribus diebus fuit continuatus P.a uix suffecit conuehendis quadrigis bigis carrucisq; simulachris tabulisq; pictis Altera per: uehebātur carris curribusq; Macedonū arma auro metalloq; cælata admodū fulgētia nimirū clipei, galeæ, toraces aliaq. arma Tracica his succedebant 3000 hominū pecuniā argētea in uasis 750 ferentia et singula uasa terna capiebant talenta et 4. hōis singula ferebāt uasa reliqui portabāt argētea itē uasa scyphos uidelicet urceos atq. amphoras egregia cælatura 3.ia die sūmo mane psequebatur Tibicines tubis tibijs alijsq. instrumētis bellicis Post hos ducebantur boues 120 inauratis cornib9 linteis sertisq. instructi ad sacrificiū, quos pone sequebātur adolescētes puelliq. ferētes aureos scyphos, ad sacrificij eiusdē usū et alij numisma aureū uasis 77. Horū uer: tigia legebat unus paterā uel urceū aureū ferēs 10. talentorū ualoris quē Paulus Æmi. plurimis gēmis unionibusq. ornādū curauerat. Adferebātur uasa quoq. aurea Antigoni, Seleuci, ac Persei cuius statim currus insequebatur cū diademate ipsi Persei armis imposito; mox aderāt sequētis huius infelicis Regis filij ex eius familia, quos ipsemet sequebatur lugubri indumento, eūq. comitabatur retro ōes eius familiares et domestici moestiss.um suū Regē cū luctu lacrimisq. spectātes sequeba: tur hos deinde 400 aureas coronas ferētes P. Æmilio triūphāti a uarijs Vrbib9 dono trāsmissas Ipsemet Imp. post has sequebātur in curru triūphali purpurea indutus ueste auro gēmisq. intexta, lauri ramū dextera preferēs Post Imperatorē ibant eius milites laureati cum suis centurionibus Tribunis et legatis Tantum hic consul Reipub. profuit ut ab eo ad consulatum Hircij et Pansæ non fuerit amplius necesse contribuere ob ingentem pecuniam quam in ærarium intulit Lege Plut. [illegible]

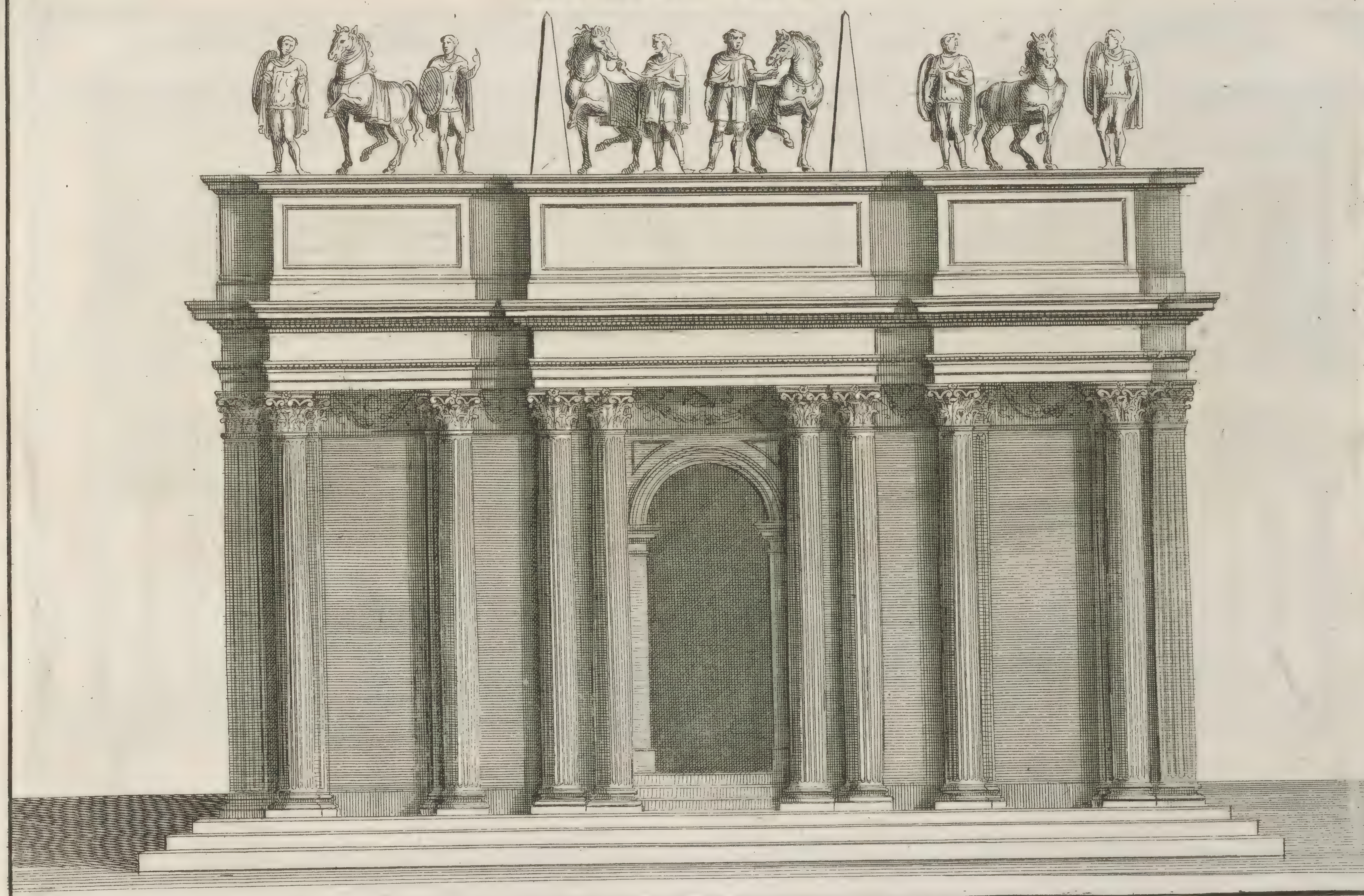

BASILICA CAII ET LVCII

Inter templum S. Bibianæ, et Vrbis moenia referente Marliano stetit Caij et Lucij Basilica, quā quidē Augustum sub eorum principum nomine sibi nepotum ædificasse
autor est Suetonius. tametsi L. Faunus totum illud ædificiū Lucij et Caij nomine non appellet sed porticū duntaxat quam una cum Basilica idem Augustus extruxit. cogimur
quidem hoc credere ex corrupto uocabulo quo iste ad huc locus insignitur: nam hodie thermæ Gallutij dicitur; non quia ibi thermæ aliquæ sumptuosæ fuerint Lucij
et Caij nomine conditæ: sed enim ut bene notauit Faunus quod omnia ingentia ædificia thermas uulgus appellet: quem admodum et omnes statuas grandioris magnitu:
dinis colossos nominari non piget. præterea concamerata fornix quæ ad huc integra permanet attestatur qua præter Pantheonis illam mirabilē nullā aliam sup:
biorem inuenies. quia uero Basilicæ nomen incidit, sciendū est ex Blondo Forliu. et Marliano Basilicas fuisse loca ubi solitum erat ius dici negotiatoresq. freque:
ter uersari. ut manifeste docet Vitruuius, his uerbis Basilicarum loca adiūcta foris quā calidissimis partibus oportet constitui, ut per hyemem sine molestia
tempestatū se conferre in ea negotiatores possent.

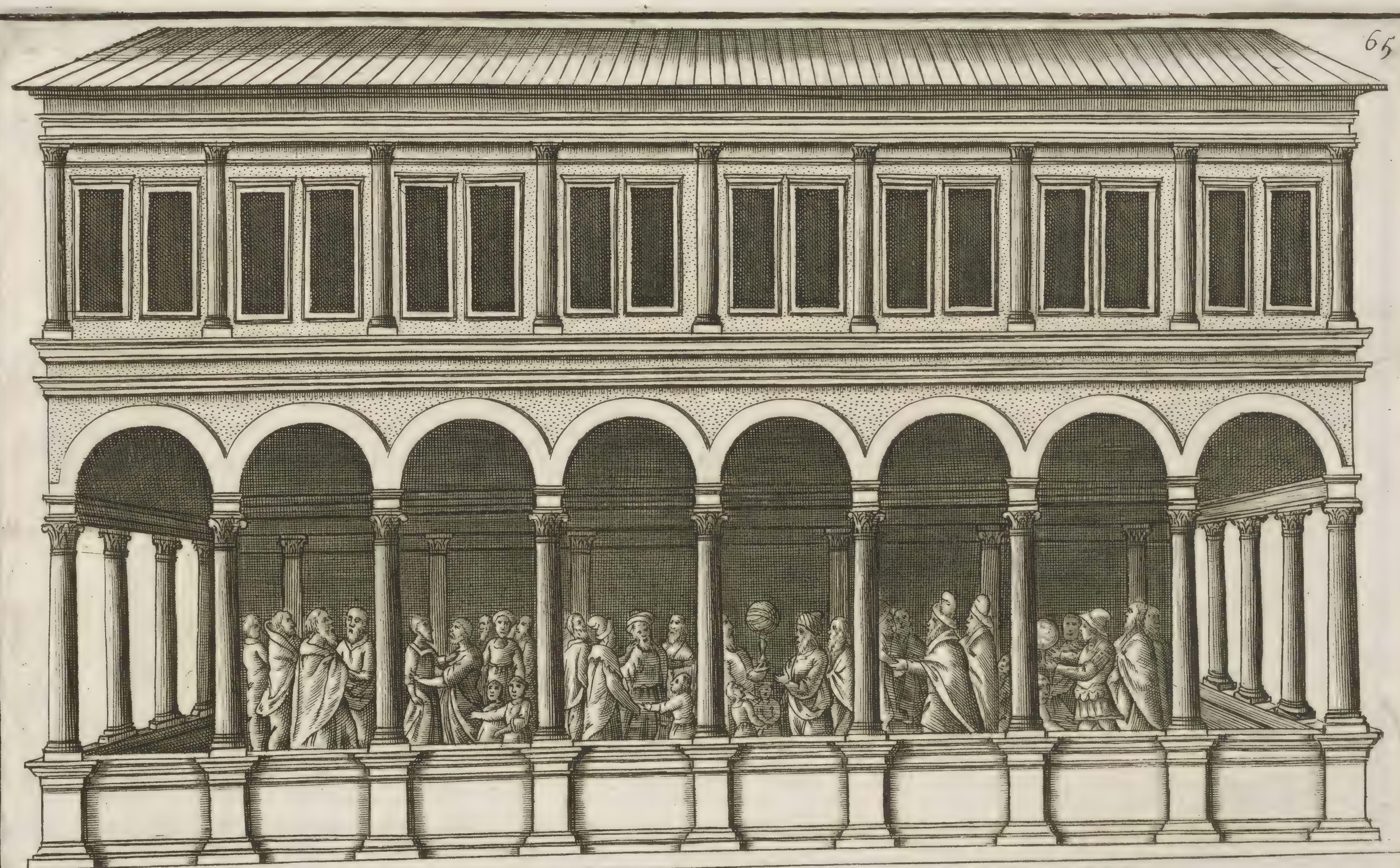
BASILICA VLPIA.

Basilica ab Imperatore Cæsare Nerua Traiano Augusto, teste P. Victore in Regione VIII. in eius Foro extructa, quam scriptores modò Traianam modò a primo gentis suę ante adoptionẽ nomine, Vlpiam cum nummis vocant. *ex Numm.*

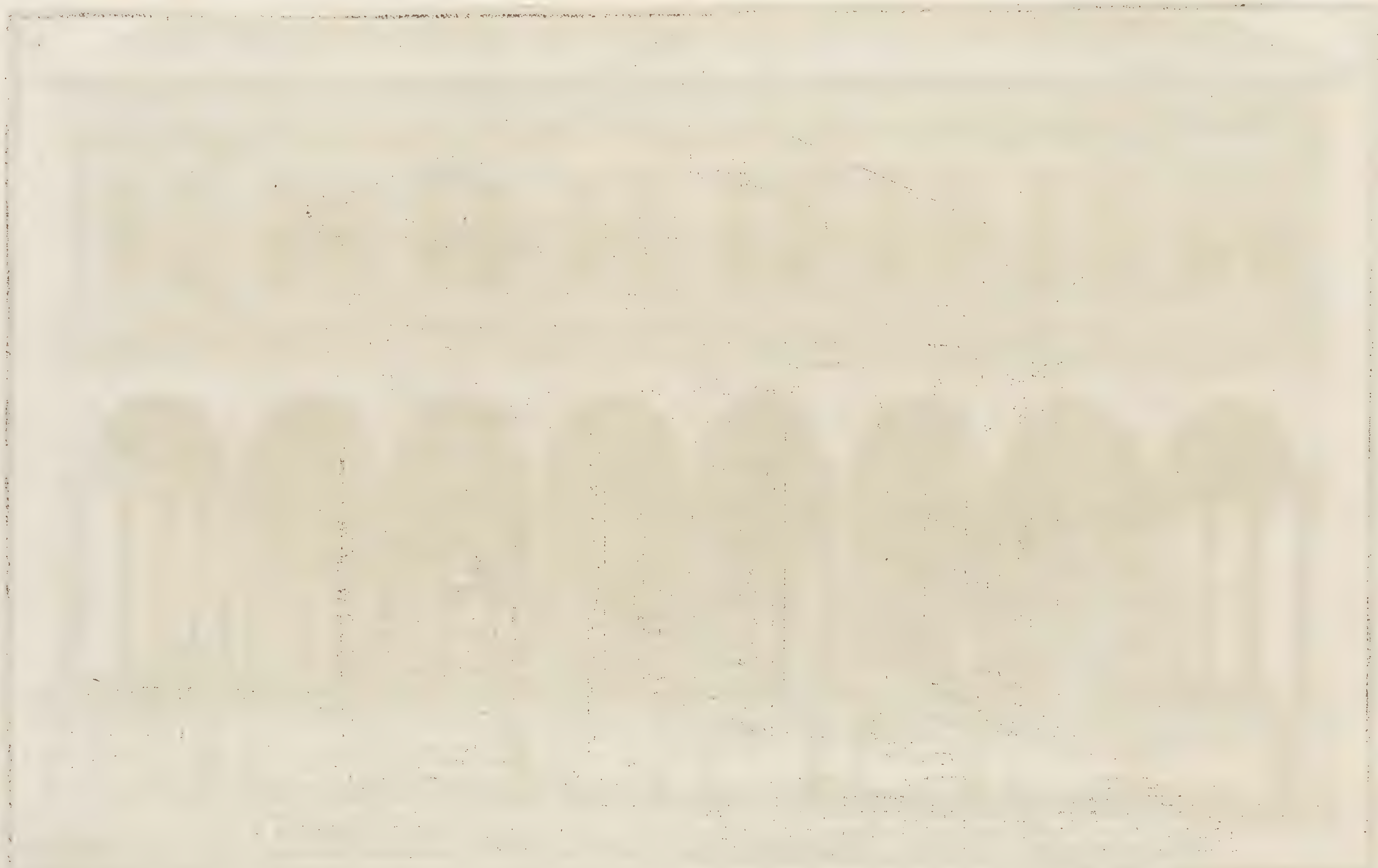
Petrus Sancti Bartolus incidit.

Dominicus de Rubeis eres Io. Iacob.° de Rubes formis Romę ad Templ. S.ᵗ Marię de Pace.

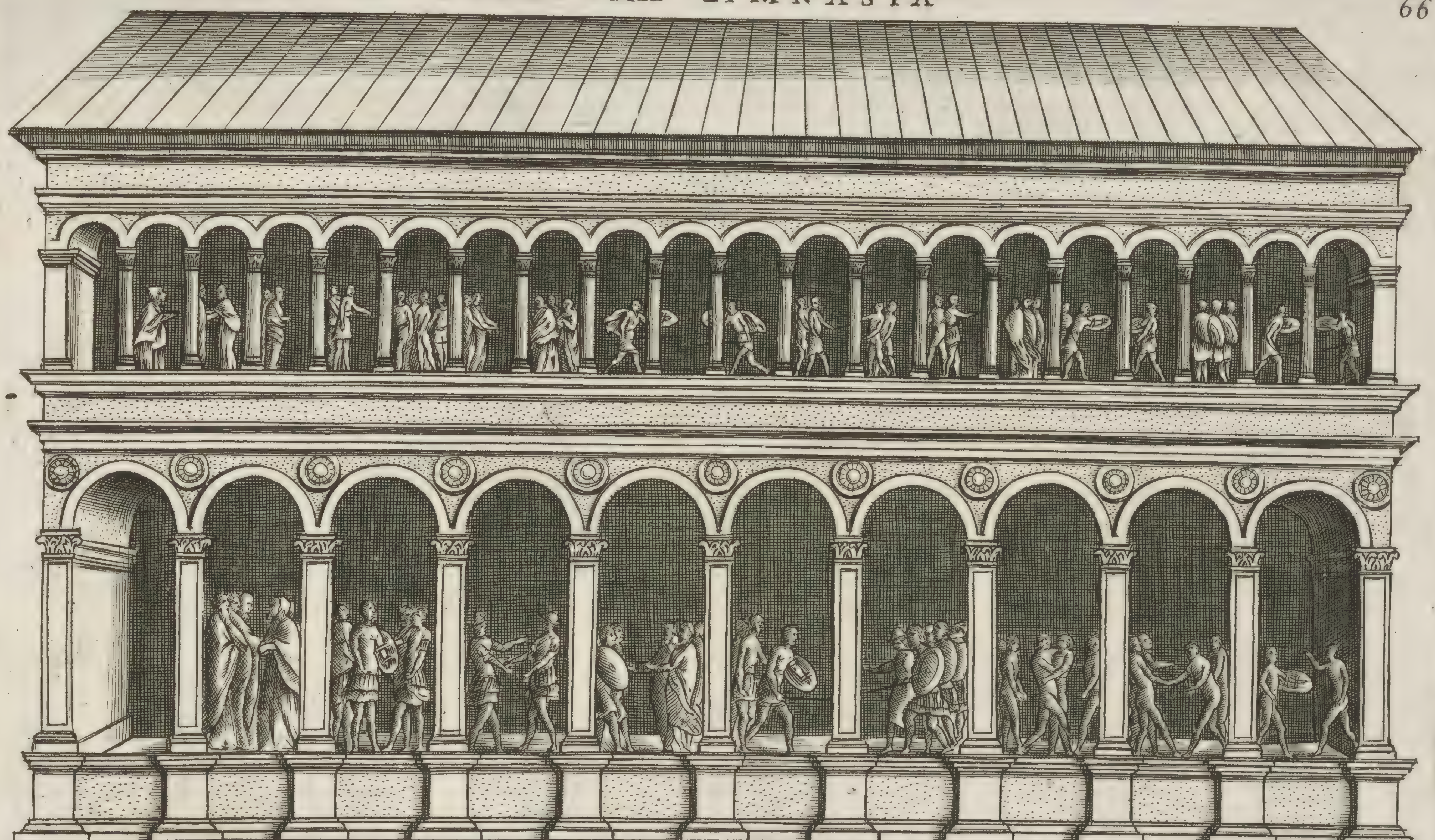

DE · ROMANO · VETERI GYMNASIO · LITERARUM · SIVE · ACADEMIA ·

Falso et immerito Plin: de natura cõqueritur, qd cũ ceteris animãtib⁹ ad se se tuẽda, et cõseruãda uires, arma, agilitatẽ, normãq, prescripserit, hominẽ nudũ, inertẽ, imo et inermẽ ingenio, mẽbrisq in infãtia impeditũ procrearit: Tantus uir ipse consilio et literis non intelligẽs, eo magis humanæ naturæ prestãtiã cõmẽdari, quo obscurior ipsius ortus et maior nascẽdi imbecillitas extitisset. Homo enim in res creatas sapiẽtiæ, et potẽtiæ habiturus imperiũ, quo pacto decẽtius in lucẽ, pdiret nisi eo quo ipsũ prouida natura parens edere cõsueuit, animãtia quæ quadã ueluti militiã sub homine exercẽt, tãquã milites, quorũ precipuũ est munus obsequi, bene armati p cedant: Homo uero dux siue impator sine armis, dũmodo cũ mente Dei solius cõpote, et animo ipsius Dei nedũ rerũ omniũ capaciss.º diuinitus inspirato, et adiuto, unde uirib⁹, ingenio, et industria in dies magis et magis crescat cõpareat. Hoc quidẽ Romani quãtũ insita ipsa ratio suggerebat nõ ignorarũt, cũ suis in hominib⁹ egregias naturæ has dotes excolere, ne otio, lasciuiaq marcesceret nitebãtur. Cũ uero Imperatoriã Maiestatẽ armis et scientijs muniri et decorari necesse sit nõ immerito eadẽ Palladẽ militari et literario coli certamine faciebãt quam ad rẽ Gimnasiũ literar, et Palestræ, hoc ad corporis, illud ad animi exercitationẽ domos ampliss, nẽpe 1200. pedes ambitu cõtinẽtes, columnis circũfultas et ornatas extruxerũt, spatiosasq undiq porticus explicãtes, quas meridiẽ uersus duplices faciebant nequid detrimenti a pluuia uentisq acciperet intus aulæ et mansiones distinctæ erant statuis et picturis ornatiss.ª atq interius monachalis instar chori locus erat ubi iuuentus Romana literis dabat operã, eo Principes et patritij, nõ solũ honestæ uoluptatis, sed etiã disciplinæ accipiendæ causa uentitabãt. populoq p circuitũ ampliss.us ad spectãdũ locus patebat Hic à uariar, nationũ magistris doctiss.s õia scientiar, genera tradebãtur et scolasticis sẽp certaminib⁹ cõfirmari cõsueuerãt. Quid igitur utilius, honestius et iucũdius Reip. quã huiusmodi academias celebrari unde magis sapientiorũ, præceptis, institutisq abundãtes sanctiss.s sua munera administraret et Remp. ipsã feliciss. Platonis illi similẽ reddat, cũ Philosophas in se regnantes, Regesq philosophantes contineat. ex Vitruuio et alijs.

PALÆSTRÆ GYMNASIA

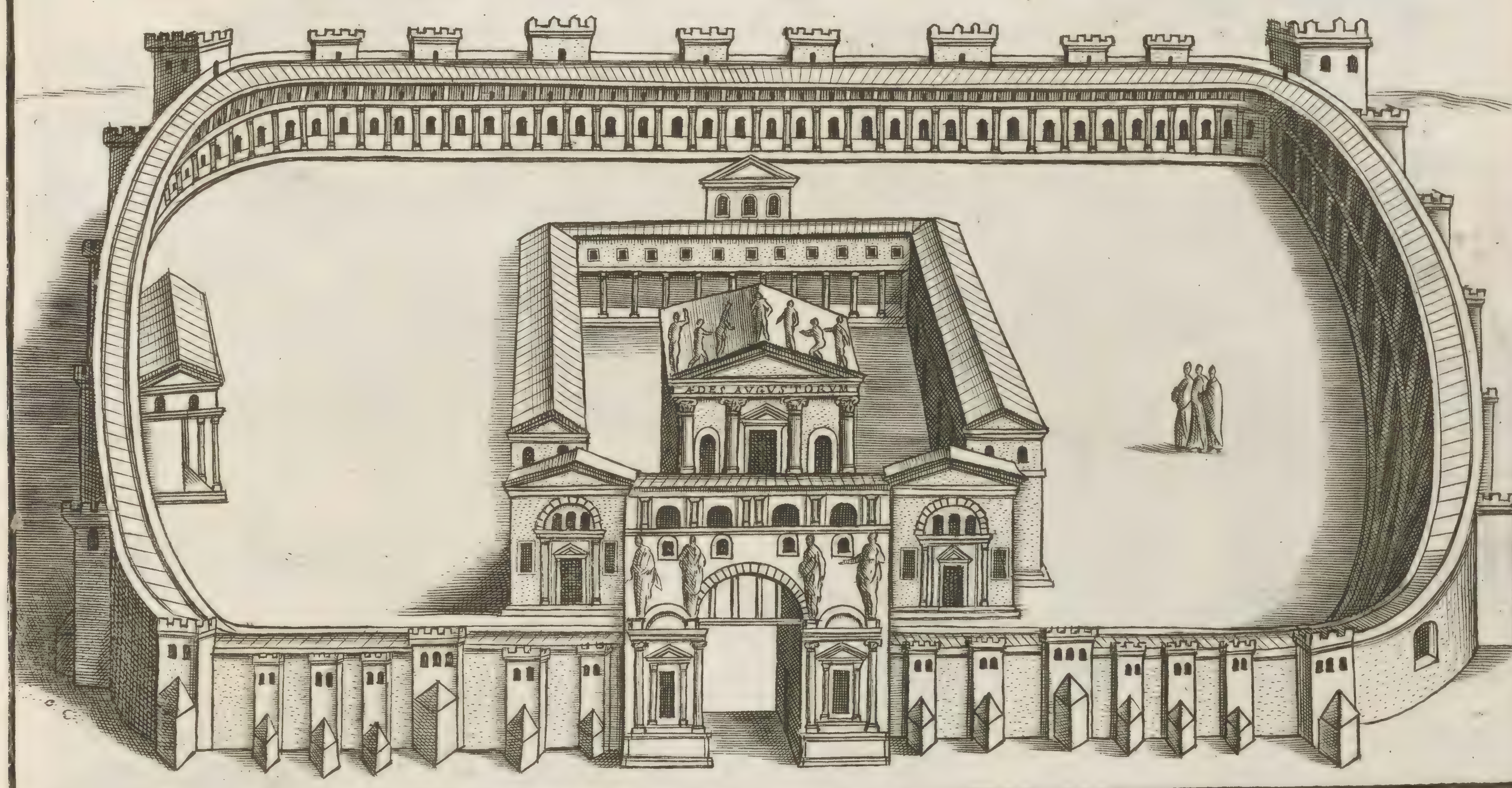
Idemmet ambitus (autore Vitruuio) qui literarū ut diximus, Palęstræ etiam Gymnasia continebat ubi diuersi pugiles et Athletæ uarijs ac miris sese modis exercebant sub porticibus longe latiq diffusis, quarum appellatione, uel ēt hastarū, quibus utebantur in pugna, Græco uocabulo Xystici dicebantur. et hoc nomine Iurisconsulti ut Alexander ab Alexandro obseruauit, eos intelligunt. non ibi deambulationes spatiosissimæ deerant, non arbores in ordinem, seriemq dispositæ, quæ locum illum amœnū et spectabilem exibebant. Hybernis fere temporibus eo Romani iuuenes confluebant, et qui se hasta qui claua, cæstu, altére, disco, qui pila, qui saltu, cursuq fatigabant, ut neruos extenderent, uires compararent, metum paulatim adimerent, tandemq ad seria uariaq certamina audaciores euaderent. Quãuis u.º non negamus hanc artem cœpisse Romæ uilescere, quod ludiones huiusmodi alioqui suas in theatro operas locare consueuerant: nihilominus qui se se excolendi gratia, non eo lucrandi fine adducti eo conuenerant, non parum fecisse uidebantur, siquidinde laudis, præmijq parassent; id enim ornamenti maioris sui loco reponebant. Vtinam iuuenes hodie Romani hoc se studio confirmarent ut sui nominis gloriam splendoremq augerent.

Armilustrũ seu Armilustriũ dicitur fuisse in Auẽtino prope templũ S. Alexij ubi armati rem diuinam faciebãt sacrificãtesq, canebãt tibijs et ludos quosdam inibant ad arma spectantes. Ex Plutarc. habemus fuisse in Auentino, nã ait a Romulo fuisse sepultũ Tatium Sabinorũ Regem in Armilustro in Auentino et superioribus annis in proximis uineis repertũ fuit marmor cum hac inscriptione SACRVM MAG VICI ARMILVSTRI. Locus item in quo huiusmodi ludi instituebantur et fiebant Armilustrũ dicebatur Varro tamen non ab armis sed ab ambitulu: stri armilustrũ dictũ existimat quod ibi circũ metas fertur pompa et equi currunt Armilustriũ inquit Varro l. 5. de Ver. or. ad Cic. ab eo dicitur quod in Armilustro armati sacra faciunt nisi locus potius dictus ab his sed quod de his prius id ab luendo seu lustro quod circuibant ludentes ancylibus armati cũ Varro conuenit Sextus Pomp. l. 1. de uet. uerb. sig. Verũ quod idẽ Varro ait lib. 4. nõ existimo uerũ nimirũ fuisse eundẽ Armilustrũ cũ Circo maximo. Existimo ig. fuisse locũ ubi et arma et armati lustrarẽtur, Arma quidẽ ut esset idẽ quod armamentariũ armati ut ad bellũ processuri ibi primũ armati obirẽt locũ et ab Imperatorib' lustrarẽtur quib' armis, et quã armatorũ specie essent insignes apt ine an inepti essent ad arma et ad bellũ, ibiq. p.um antequã armati cõtra hostes prodirẽt sacra Dijs facerẽt quo bellũ feliciter iniretur quod nũc a Xpianis ñris felicius fit cũ Deo prelia inituri seipsos precibus sacrificijsq, commendant.

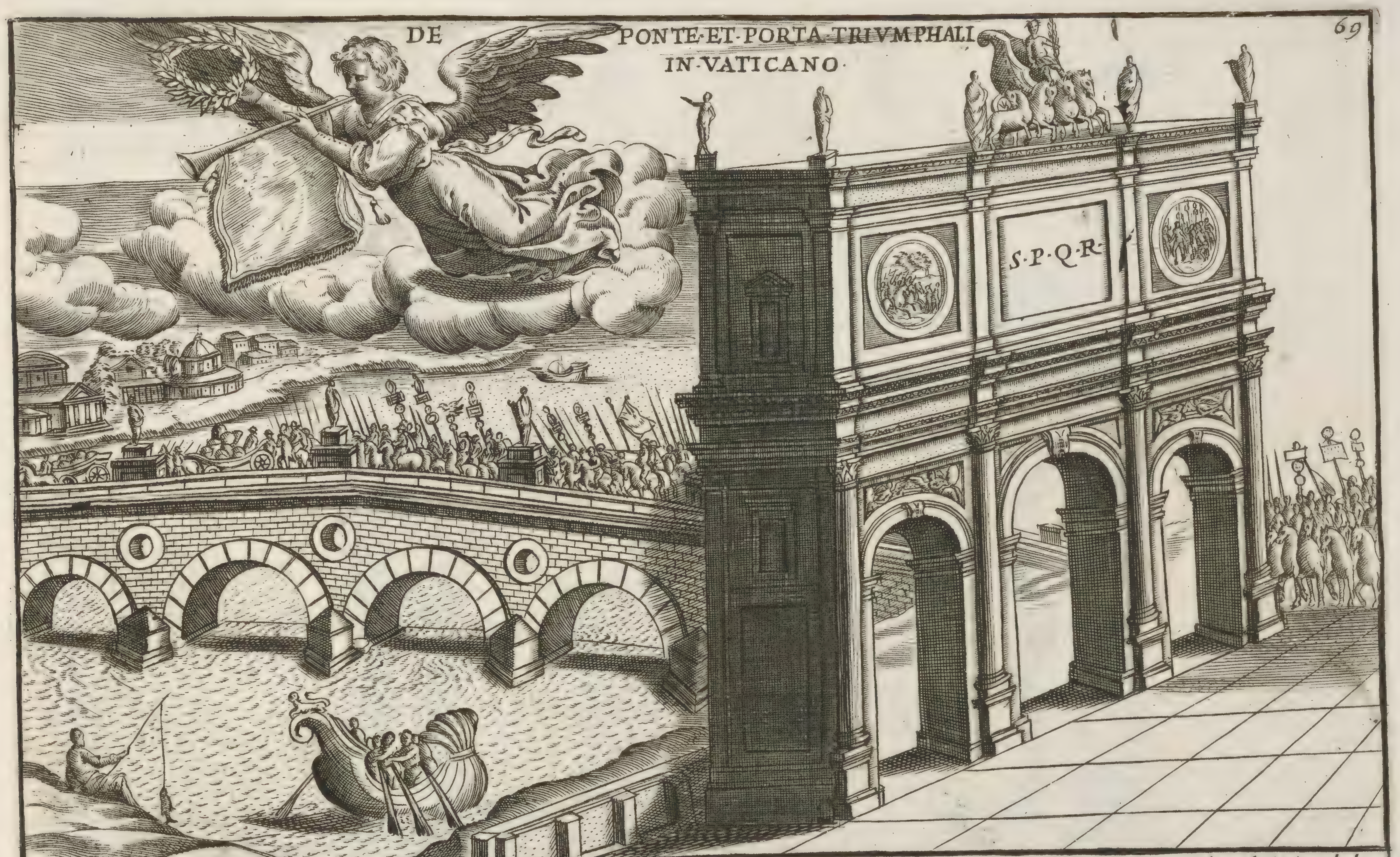
CASTRVM PRÆTORIVM

post Thermas Diocletianas ad Vrbis mœnia

Castrumprætoriũ teste Suetonio locus erat celebratissimus à Tiberio Cæsare Prætorianis cobortibus quæ à custodijs Imperatoris erant constitutus ne uagarentur, ac per hospitia ut mos erat, diuerterentur. Scriptores qui antiquitati student, uarie de huiusmodi situ opinãtur, qui eum uia Appia nõ procul ab æde S. Sebastiani collocãt: Qui in extrema Vrbis parte ex Plinio fuisse cõmemorãt, inter uias Nomentanã, et Tiburtinã, ut hodie uestigia urbis mœnibꝰ adiuncta in eo latere, quo Orientẽ respiciunt, ostendũtur. Scriptores 2.æ sententiæ quorum inuentor ac delineator diligẽs est Pyrrhus Ligorius, uerisimiliter, immo et efficacius probare contendũt, et ex ibidẽ ruinis, et ex fuga Neronis qui cũ in fundũ Phæontis liberti sui properaret iter faciens p uiã salariã, et Nomentanã ex prætorio quod prope erat, Pretorianorum clamorẽ cõtra se concitatũ audiuit et expauit ut refert idẽ Suetonius. Huic equidẽ sententiæ sponte subscribo, quia fundamẽtis innititur. erat hoc castrũ ex lateribꝰ pulcherrimo opere reticulato cõstructũ. ubi mansiones eleganter depictæ erant et porticus columnis suffultæ cementitijs, maltha desuper sũmo cũ artificio coopertis. Intus ædicula teste Herodiano in gratiã Cæsarum, siue Augustorum fabricata: ut ex tegulis ibi repertis uidere est cũ hac inscriptione ex æde Augustorum. p fistulas plũbeas aqua in hũc locũ deducebatur ut scribit Capitolinus quas Pop.s Rom.us in iurgio cũ Prætorianis inito, quod ipsi loca et tẽpla cõpilare uolebãt abscidit unde coacti Pretoriani pacẽ cũ Populo cõfirmare coacti sũt. situs huius castri uineis hodie occupatur quãuis priscis tẽporibꝰ ut idẽ Pyr.s Ligorius testatur in suis paradoxis extitit tẽplũ a Xpianis extructũ

DE PONTE ET PORTA TRIUMPHALI IN VATICANO

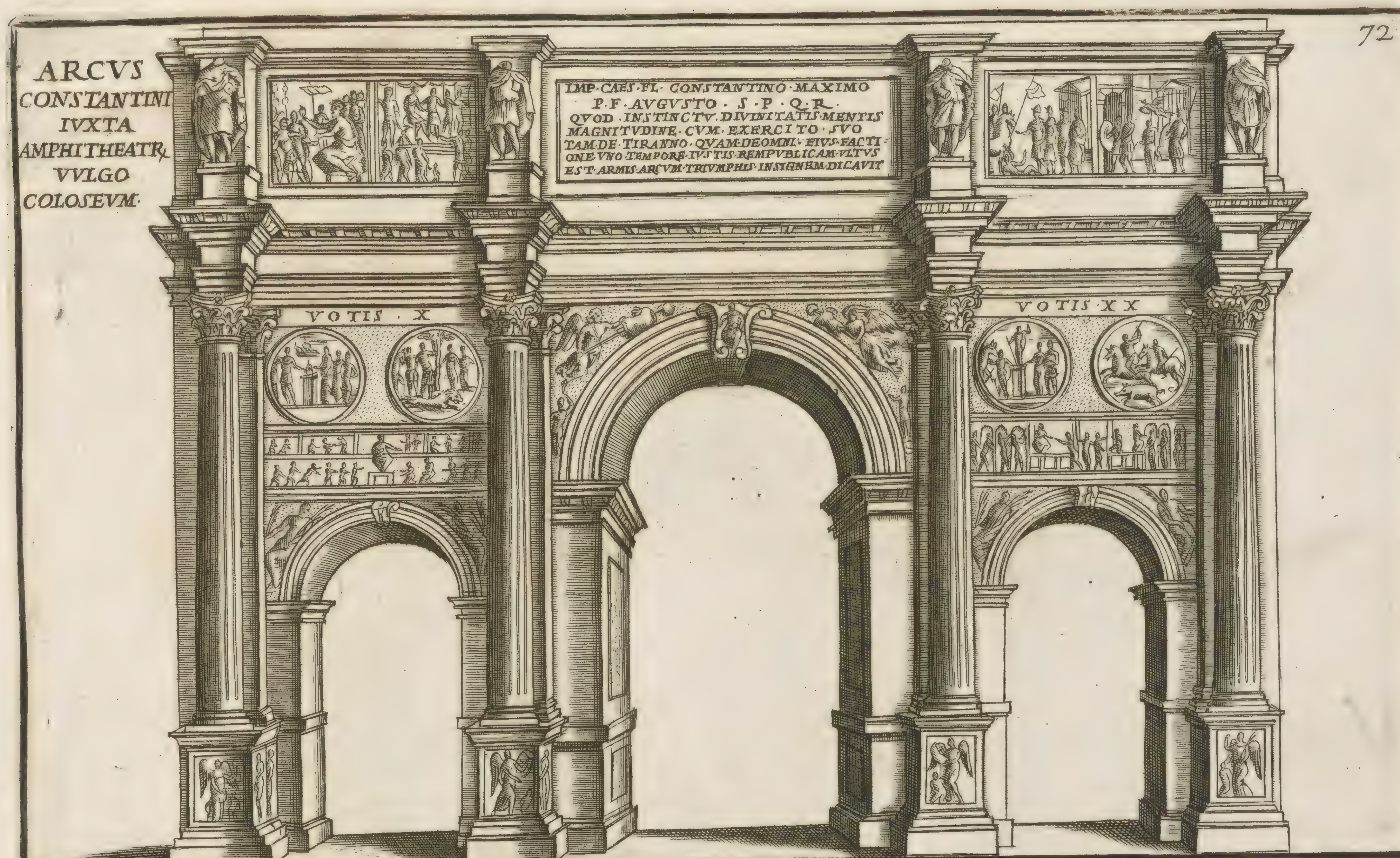
A d locum ubi nunc Basilicā Principis Apostolorum mirandā suspicimus usq ad S.Petronillæ ædem, quondā Apollinis templū, et Neronis circus. territoriū patebat triumphale: no
Quos intra limites triumphaturus se continebat, donec omnibus ad triumphū ornamentis tota se ciuitas apparasset, unde triumphi ordo seruandus inciperet; quemadmodū Iosephus de Vesp.,
Tito q testatur, eos non in palatio maiori: sed in Isidis templo nocte quieuisse, et ad Octauianas ambulationes transijsse, uotisq rite celebratis recessisse ad Portam quæ ab eo, quod p illam
semper triumphor pompa duceretur, nomen acceperit. Sueton quoq de ea meminit, multiq alij ex quibus manifesto liquet hanc portā diuersā longe esse a Capena aduersus nonnullos qui id,
gratis asseuerare nō dubitant: cū deābulationes Augusti ad Mauroseu pertineret, ut bene Marlianus annotauit. Erat autem hæc porta ad Tyberin in loco ubi hodie celebre S.Spiritus in Saxia xenodochiu,
eadē uia et pons etiā triumphalis respondebat, quod fidem adstruit eiusdem uiæ particula salicibus munita nostris uisa temporibus post idem xenodochiū cuius pontis fugientes aliquæ ruinæ pe
pilæ in medio extant Tyberi. In hoc ergo territorio triumphalis hæc extructa superbia per portā egrediebatur huiusmodi, atq per hunc pontē triumphator in urbem inuectus in Capitolium contendebat
Via autem quā in urbe faciebat pertinebat ad porticum ubi hodie S.Celsi templū, deinde S.Laurentiū in Damaso porro uiam sequebatur in campum Floræ forumq. quod piazza uulgo dicitur Iude:
orum iuxta templū Iunonis transiens nunc uulgo S.Angeli in pescaria nuncupatum flectebat ad S.Georgium in Velabro, tandem sub Palatino, intra Circum Maximum ad latus Septizonij Seueri,
per arcus Constantini, Titi et Septimij Capitolium conscendebat magna cum populi, exterorūq lætitia qui ad tantā urbis gloriam et amplitudinē confluebant templor, eodie foribus bipatentibus, uijs suffitiū,
florumq fragrantia redolentibus, ubique symphonia et concentibus, ianuis, muris, et fenestris eleganter uario serici colore, peristromatūq genere exornatis Ex Pyrro Ligorio, Blondoq et alijs.

Non longè ab arcu Domitiani arcus stetit triumphalis Cæsari Aug. exeitatus è marmore structus, elegāterq. elaboratus quod ibi uictoriæ acres ab eo feliciter gestæ insculptæ fuerunt. Hodie uerò nec unū quidem de tanta mole uestigiū remanere uideo. quod forte in causa fuit quare Marlianus itē et L. Faunus nulla de eo uerba fecerint, nisi R. Franc.s Albertinus in opusculis antiquus diligens, et uerus Antiquarius, quāuis nimiū breui tatis studeat. Octauianus fuit è Regia Octauiorū familia quæ Velitris incepit ac floruit, ibique natus est, ut ex ruina et inscriptione quā uidi et (si bene memini) legi mihi alijsque constitit; ciuitate in Latio sita procul à Roma 18. passuū millibus, nulli quidē post Neapolim p eam fere regionē secunda, mediocriter opulenta, ut iam melius de ea Volaterranus scripserat, frumento et uino præsertim sapa, populoque abundantiss.a cuius hodie spiritalē ac temporalē ditione tenet Em.mus ac R.mus D. S. R. E. Cardin. Cybo: Epūs Ostien. et Velitern. fuit hic Imperator suo tempore feliciss.mus quod in altiss.a mundū pace administrauit. Tres habuit triumphos à S.P.Q.R. sibi cōcessos ut refert Seruius lateq. Sigonius quib.s gloriose Romā inuectus est; primus de Sclauonia. 2. ex Victoria Maritima. 3. de Marco Antonio uicto et obtento regno Ægyptī, et Regina Cleopatra, quor; ultimi meminit S. Hieronymus. 5. eo die Augustū duxisse secū infinitū captiuor; numerū, et antiquor; Ptolomeor; omniū gazas, ut nec antea nec postea tāta copia auri et argēti gemmarq. Romā aduecta fuisse noscatur. ut et alij referūt adeo ut suo tempore Iani fores clauderentur et si Liuio atq. Orosio nrō credimus ter illas obseruauit, quod simbolū pacis erat apud Romanos, qui semel ab Vrbe condita tunc uerò ter clausas fuisse fores mirabātur. Imō et feliciss.a tempora, in quæ plenitudo illius temporis eruperit, quo Deus unigenā filiū suū, susceptū ex Maria Virgine mundo ipsius dedit Saluatorē; meruit paganus hic Princeps propter sūmā mansuetudinē et clementiā, liberalitatē, iustitiā et fortitudinē primum Augustus appellari, itē et pater patriæ, templis inuita honorari; tandē uerò sicut unus ex Principibus cecidit ætatis suæ an. 73. et imperij quod tenuit 56.

Arcum Tito Verpasiani filio optimo Imperatori ita ut delitiæ generis humani diceretur S·P·Q·R· ad caput Comitij in uia sacra statuit, ut uictoriarum eius monumentũ et præsertim ob expugnatã Hierosolymã quã tandem post acerbißimam omnium fere obsidionẽ cepit, ad eam enim obseßos redegit inopiã, ut, quod Iosephus narrat Hebræus, mater propriũ infantem (proh nefas) fame coacta, igni aßum uorauerit, quæ omnia accidere, ut recte animaduertit Euseb. lib. 3. hist. Ecc. ita quemadmodũ à Xp̃o Dñ̃o fuerant prædicta, ob cuius indignissimã necẽ tantã calamitatẽ subiere, adeo ut Titus ipse, alioquin ingenio clementissimus, miratus tantã stragem, sublatis in coelũ manib⁹ Deum testatus, dixerit, opus suum nõ esse; numerus cæsorũ et fame enectorũ, præter abductos in triumphũ, et ad metalla damnatos supputatur fuisse undecies centena millia. Ad monumentũ huius uictoriæ, ab uno latere Arcus conspicitur currus quadriiugus quo Imperator triumphans uehitur præcedentib⁹ 12 lictorib⁹ cũ suis quisq; fascib⁹, ab altero candelabrũ aureũ, tabulæ legis, mensa aurea, uasa õia ex augustiss.° Salomonis templo sublata.

Arcum hunc Constantino posuit S·P·Q·R· ob reportatas uictorias, sed præsertim ob liberatã Vrbem quam tyrãnice inuaserat et administrabat Maxentius, profligato eius exercitu longe suo licet numerosiore ad pontem Miluium ubi Maxentius ex fuga quoniam iam longius Constantino obuiam prodierat, reuersus, de ponte artificiose coniunctis lintribus composito, in Constantini ruinam, prolapsus in Tyberim, cum magna suor; manu misere periit. Narrat Eusebius lib. 9 hist. Eccl. Constantinũ hanc uictoriam obtinuisse diuinitus uirtute S. Crucis, quam dubius de futuro belli exitu in cælo mira luce circumfusã uiderat his uerbis: IN HOC SIGNO VINCES: *quamobrem adeo deinceps felicissimis crucis auspicijs confidit, ut eam perpetuo exercitui suo ad modum Labari præferri iusserit. Vrbem uictor ingressus non solum hic Arcus, uerum etiam statua fuit ei collocata manu dextera crucem gestans, his uerbis* HOC SALVTARI SIGNO VERÆ FORTITVDINIS INDICIO VRBEM NOSTRAM LIBERAVI· *Ex Traiani Arcus ruinis extructum satis constat ut luculenter probat Io: Pet. Bellorius in suo de Veter. Arcubus libro.*

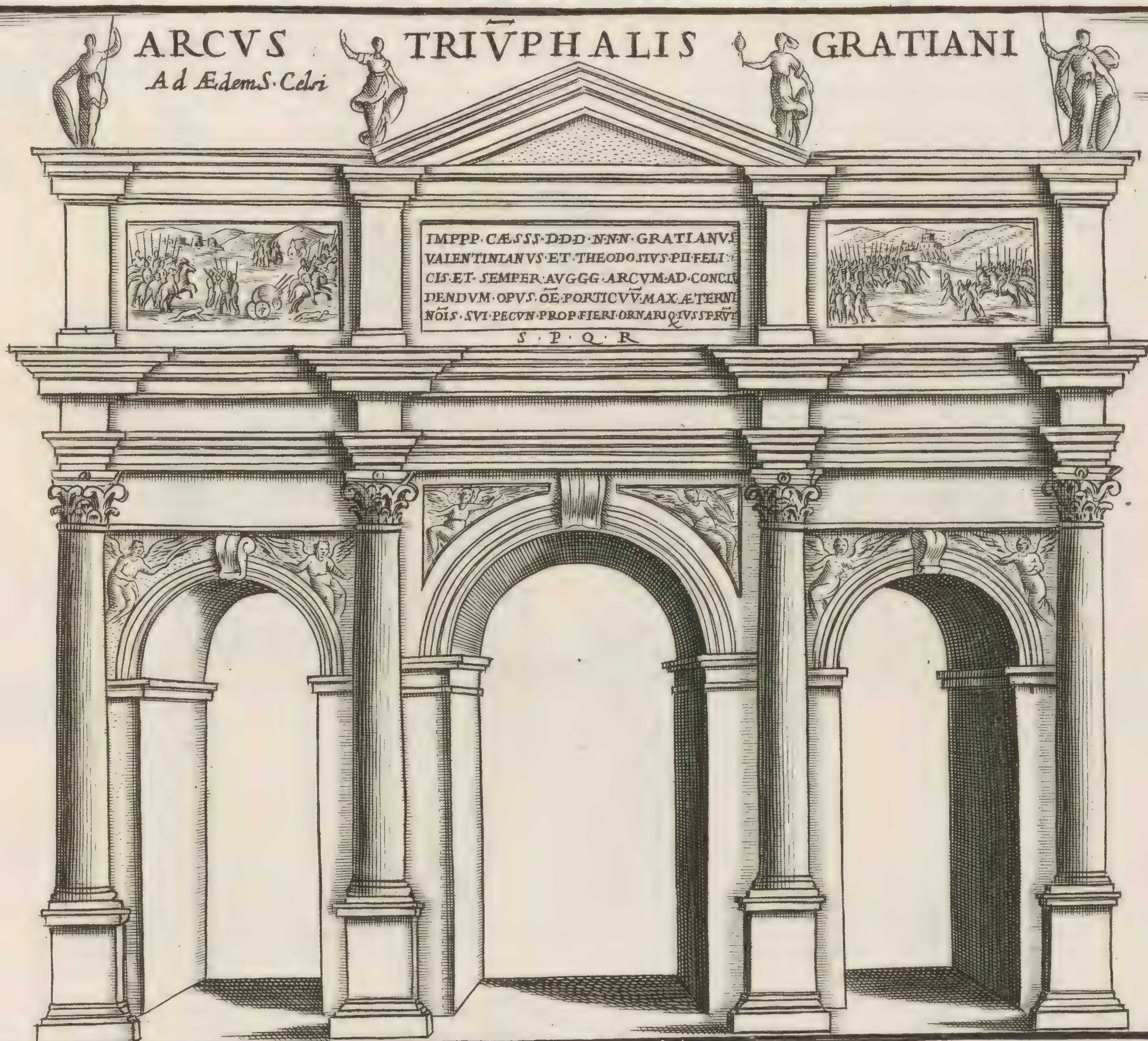
ARCVS
L·SEPTIMII
SEVERI
AD RADICES
CAPITOLII

Arcum hunc idem S.P.Q.R. constituit L. Septimio Seuero in foro Romano ad radices Capitolij, ob rem præclare militiæ in Orien: te præsertim administratam; nam deuictis Parthis, Adiabenis, Arabibus, Parthicus, Adiabenicus, ut ex inscriptione, reique gestæ monumentis in hoc eodem Arcu incisis, constat, est appellatus. Triumpho ei propterea non semel decreto, triumphare renuit præcipue quod laboraret pedibus, nec posset iccirco currui triumphans insistere, permisit tamen ut M. Aurelius Antoni: nus eius filius triumpharet loco patris cui ea de causa fortasse simul cum patre fuit idem Arcus ab eodem Senatu constitutus. Qui ad hæc usque tempora etiamnum integer persistit nisi quod nonnihil incendio, alijsq, barbarorum iniurijs læsus sit, altiusq, defossus: isti etenim ira ac rabie inflammati in hanc Vrbem adeo exarserunt, ut qua in homines uindicta exaturare se nequiuerint, eam in ipsas petras et saxa euomuerint.

ARCVS TRIVPHALIS GRATIANI

Ad Ædem S. Celsi

Ad templum hodie S. Celsi Gratianum Imp. cum Valentiniano ac Theodosio arcū habuisse triumphalē miræ magnitudinis constat ex marmore ibi inuento cū simili inscriptione IMPPP. CÆSSS. DDD. NNN. Gratianus, Valentinianus et Theodosius pij felices et semper AVGGG arcum ad concludendū opus omne porticuū maximarū æterni nominis sui pecunia propria fieri, ornarique iusserunt. Quo quidem argumento colligi potest, huiusmodi arcū fuiße et mole et artificio admirabilē, multisq. laborib. et figuris ornatissimū cum tres Potentissimi Principes, quorum singuli uniuersā struere, et decorare Romam potuissent uni operi communem ultimamq. manum imposuerint. cuius uestigia Iulio II. Pontif. Max. multa extabant, ac hodie extitisset, ni partim multi lapides ad nouas inde fabricas translati fuissent; et partim prohdolor (id quod sine stomacho, simul et planctu dici non potest) in confectione calcis decocti, et consumpti fuerunt. propterea quod Albertinus uerus illius temporis antiquarius testatur unum se uidisse lapidē calcarij clibani condemnatū notum ex inscriptione quam refert. Gratianus filius Valentiniani post patrui Valentis obitū Orientis et Occidētis imperiū tenuit, Gothos superauit, industria acuiribus Theodosij Hispani prefecti, quem postea ob preclara ipsius merita consortē sibi fecit Imperij, eidem partē Orientis attribuens. tandē a Maximo Tyranno in uia Italiā uersus occiditur nouē et 20 annos nō ultra natus, utique nō occidendus si ad imperiū diligenter attenderet, eiq. atq. sibi inuigilaret, qua in re se remissius gessit, fuit tamen egregiæ indolis et Christianus in remq. christianā sicut ipsius Pater optime affectus.

DE ARCV DOMITIANI HODIE ARCO DI PORTVGALLO
ab ALEX. VII. P. M. ob commoditatem Viæ Flaminiæ sublato.

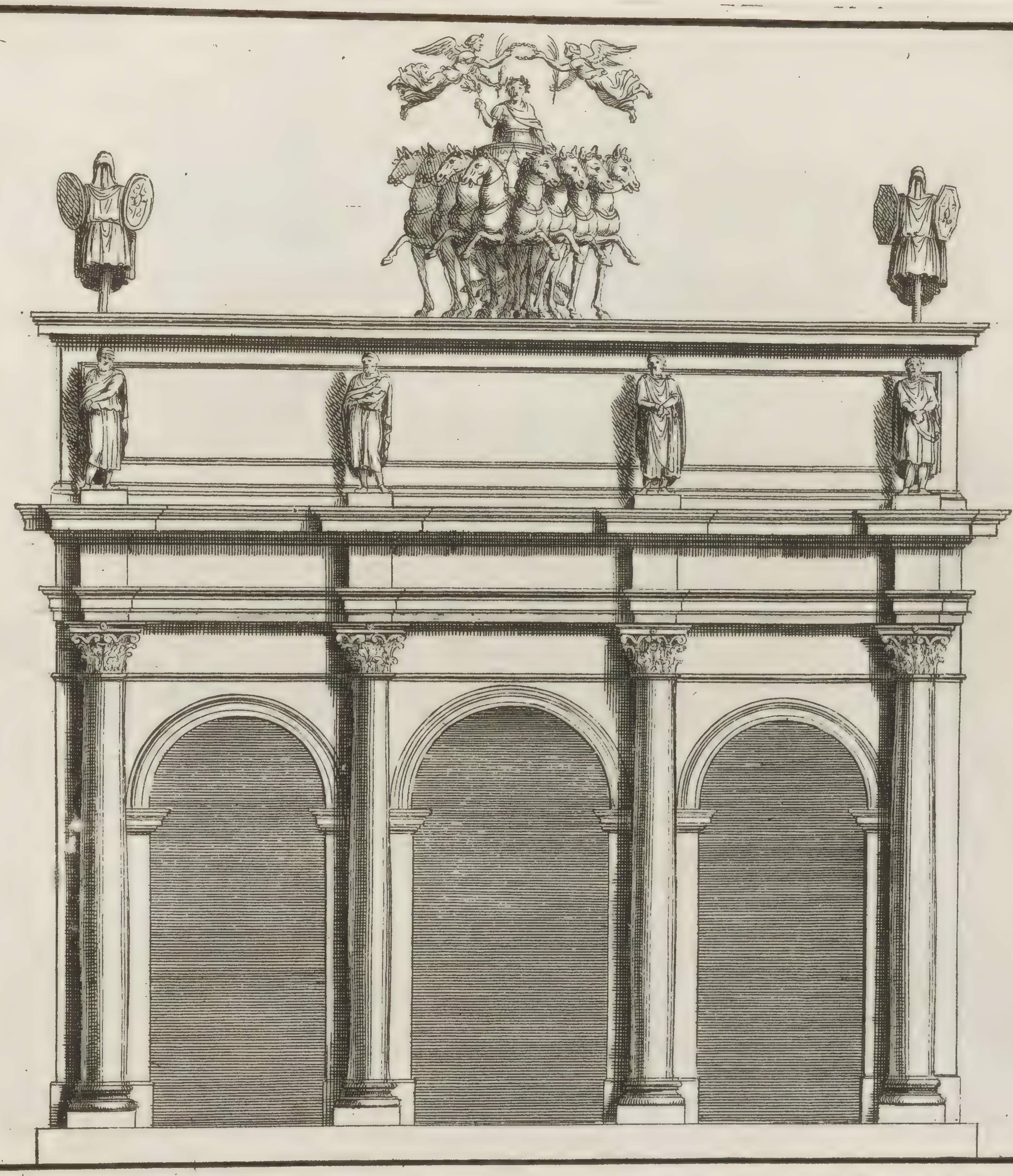
Inter alia adulationis argumenta, quibus ueteres Romani suos imperatores, aut Ciues triumphantes excipere solebāt, arcus erant triumphales artificiosissimè elaborati, quos quidē erigebant, ut inuerent mortalē illos naturā exuisse, et ad imortalitatē aspirasse. cum uero in tota Vrbe Romæ. 36. Arcus huiusmodi extitißent diuersis Imperatoribus excitati nō minoris structuræ, et elegantiæ fuit Arcus hic in honorē Domitiani extructus, unde et Domitiani appellatur, quanuis eundē inuenio Tripolis quoque appellari: Hodie uero Arco di Portogallo. lapidibus marmoreis erat incrustatus cū quatuor pulcherrimis columnis ex natura uersi coloribus ut uestigia ad huc indicant cum statua ipsius Domitiani in procera statura ut docet Sueton. expressa ad eum modū, quo ex eius Numismatis uidetur excussa. Infra direptæ urbis erat effigies prope Victoria, Pallasq. gratulatis specie. uerū hoc indignè, quia si credimus Plinio Iuniori in Panegyrico Traiani, Domitianus nō ligitime triuphauit ut similes honores iustè mereretur nisi quos ficte et per metū ei ciues conferebant. tandem indigne Vespasiano Patre, Titoq. fratre gessit Imperiū. fuit namq. luxuriæ deditissimus, infestiss. præsertim senatorib. uirisq. patritijs, Christianis, et Iudæis ex stirpe Dauidica quos ad ultimū suppliciū persecutus est. tandē et muscis, quas transfigebat in otio. unde dicteriū illud ortū habuit cū nanq. quæreretur qui cū esset Domitianus: respōsū est nec musca quidē quia homines, et muscas occidebat ne quis alius superesset. cūm uero, qui male agit, male quoq. occumbat præmiū sui sceleris accepit, nam ab Stephano Maioredomus qui corona græce dicitur occisus fuit.

ARCVS TRAIANI AVGVSTI OB VICTORIAM DACICAM.

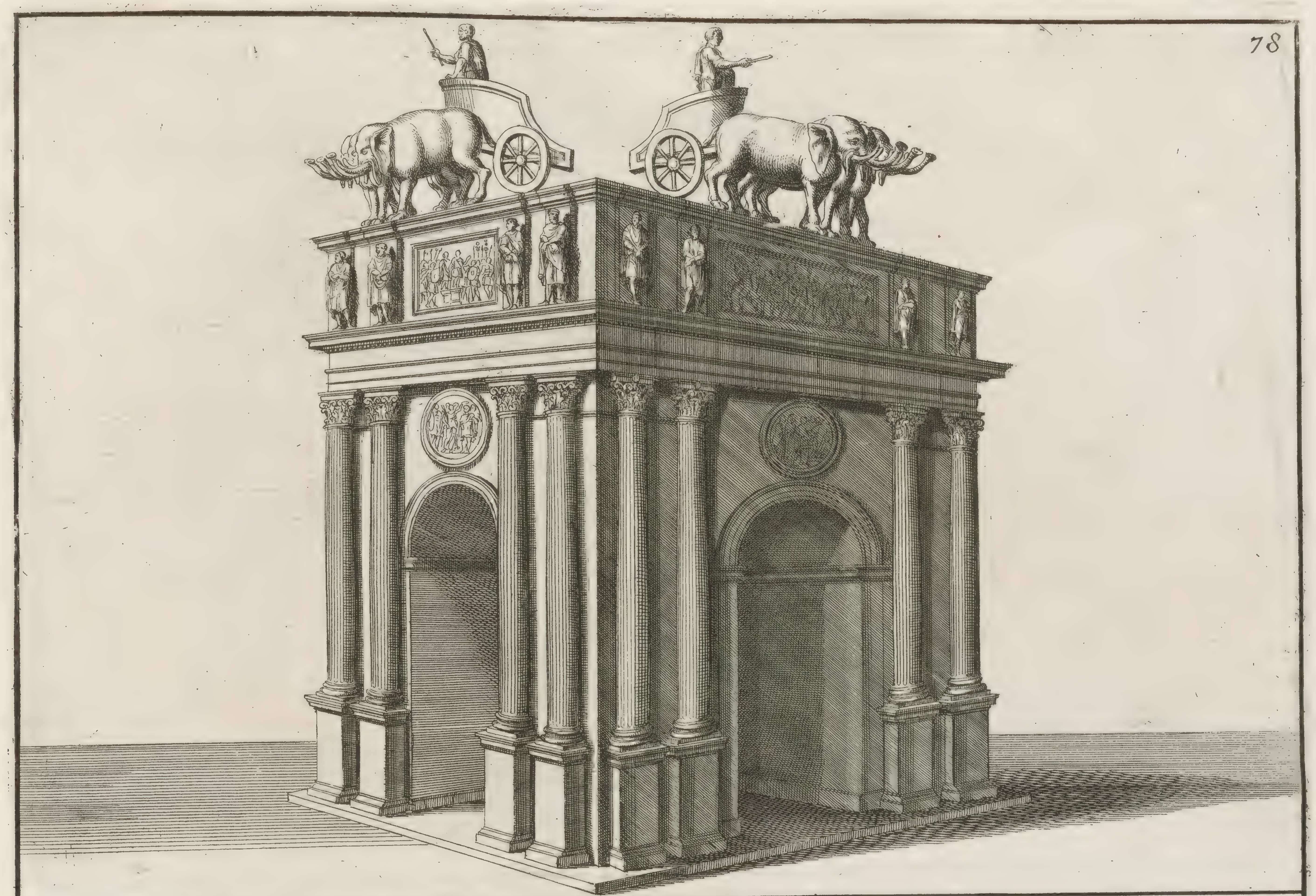
Fortè in eius foro Ex Nummo.

Petrus Santi Bartolus incidit. *Ex officina Dominici de Rubeis ad Templu S.ae M.ae de Pace.*

ARCVS TRAIANI AVGVSTI OB VICTORIAM GERMANICAM. *ex Nummo.*

Petrus Santi Bartolus incidit. *Ex officina Dominici de Rubeis ad Templum S.ᵗᵉ M.ᵉ de Pace*

ARCVS DOMITIANI AVGVSTI OB VICTORIAM GERMANICAM
Ad Templum Fortunæ Reducis DE QVO MARTIALIS *Lib. 8. Epigr. 64. ex Numis.*

Petrus Sancti Bartolus incidit

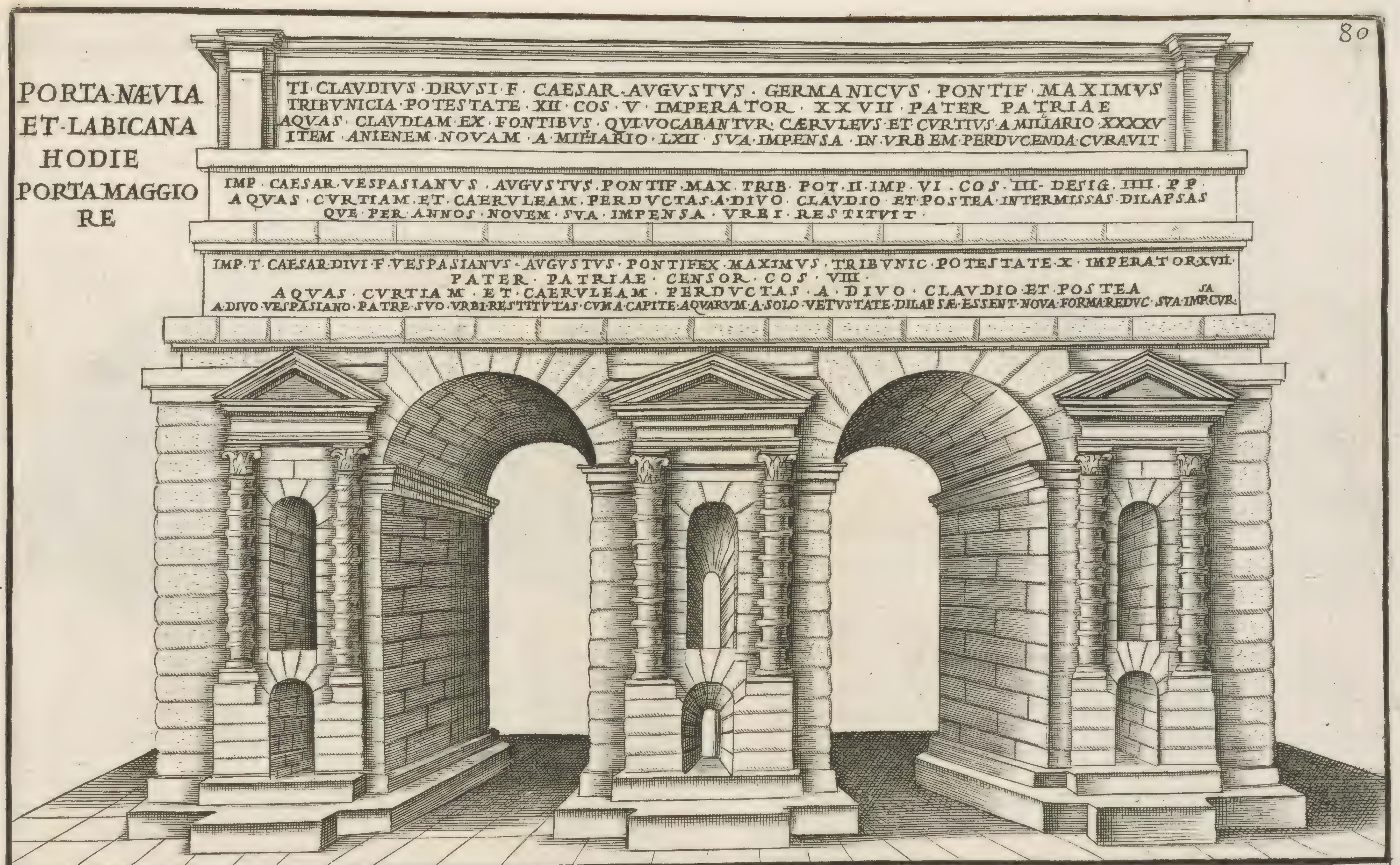
Ex officina Dominici de Rubeis ad Templu S.æ M.æ de Pace

Arcus, ut censent Eruditi, Neroni, teste Tacito Annal. lib. XIII. Anno Vrb. Cond: 811., à Senatu decretus ob Victoriam de Parthis, Duce Corbulone, relatam. Ex nummis.

Petrus Santi Bartoli incidit.

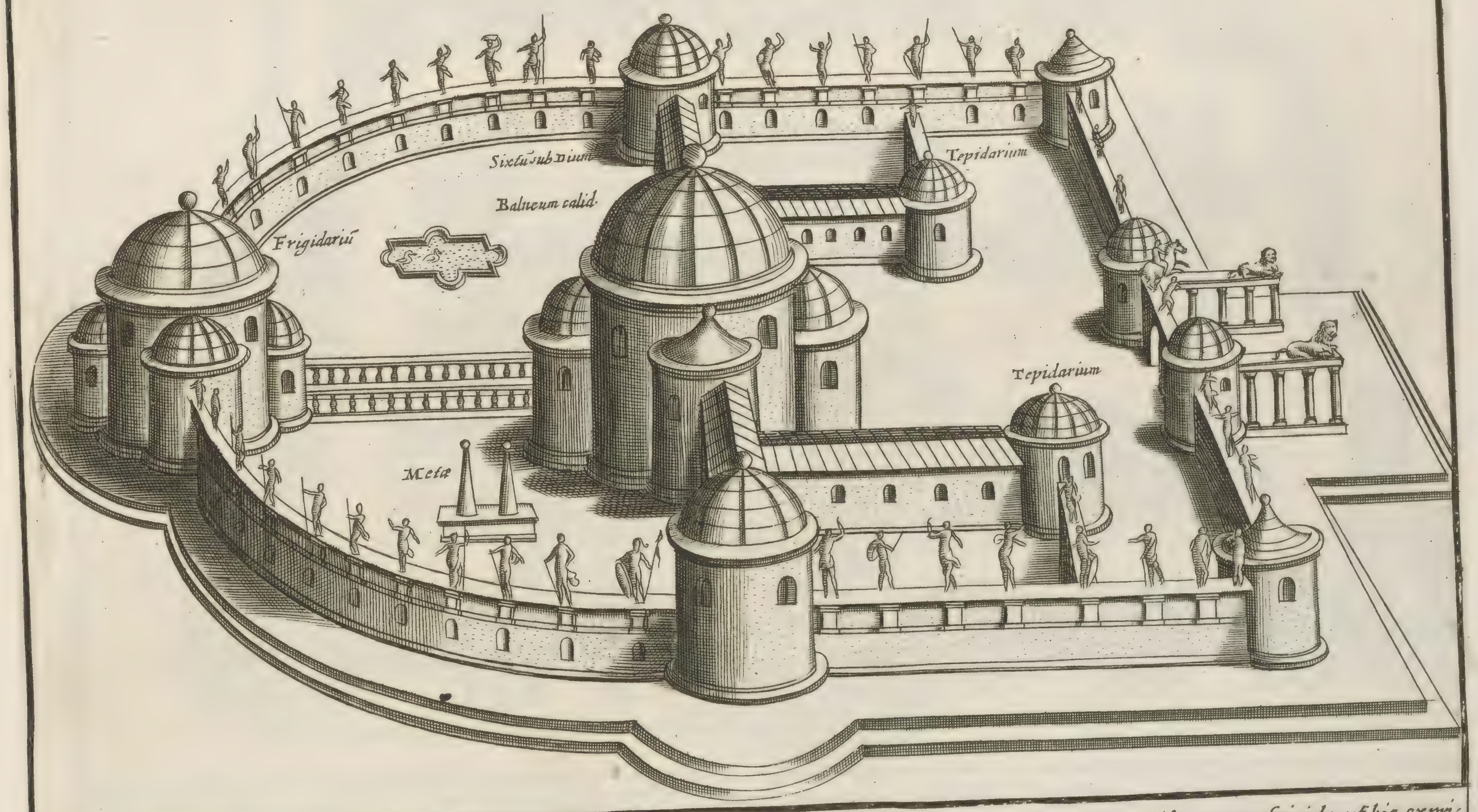
Ex officina Dominici de Rubeis ad Templu S. Mæ. de Pace.

Porta Nęuia, et Labicana nunc Porta Maggiore dicta ut ex sua inscriptione apparet, quæ quidē ostendit, à quo extructa et ornata fuerit. Hæc etiam castellū et receptaculū aquarū erat, quæ in diuersa urbis loca distribuebantur. Primus uerò qui eas induxit, et aquæductū fecit, fuit Claudius Drusus Cæsaris Augusti filius, cum antea XXXXV. millibus a Roma passuū aquam cęruleā et curtiā induxisset. Præterea induxit aquam Anienis noui quæ LXII passuū millibus a Roma aberat. quæ ab alijs Imperatorib' instaurata fuit, ut ex inscriptionib' quæ adhuc incisę extant uidere est. magnis expensis per arcus supra terram, partim subterraneos pro opportunitate loci deriuatā. cum uerò arcubus dirutis aquæductus aqua funditus periret, felicis recordationis Sixtus V. arcus et aquæductus subterraneos et qui supra terrā extiterant per multa millia passuū dissipatos mira celeritate, et expensis refecit et instaurauit et Vrbis ad beneficiū et ornamentū reduxit usque ad montē Quirinalē utibidē eius mirabilis memoria apparet in fonte pulcherrimo quip tria ora diffluit. et inde palatiū Pontificiū Quirinalis et uniuersū montē nec nō et eximiū uiridariū Thermis uicinuq Ill.^mus Card.^lis Montaltus absoluit et multis statuis antiquis adornauit. et alias urbis partes ad cultū et elegātiā irrigat. ab hac Porta Maiore duę uię, altera Pręnestina, altera Labicana incipiūt.

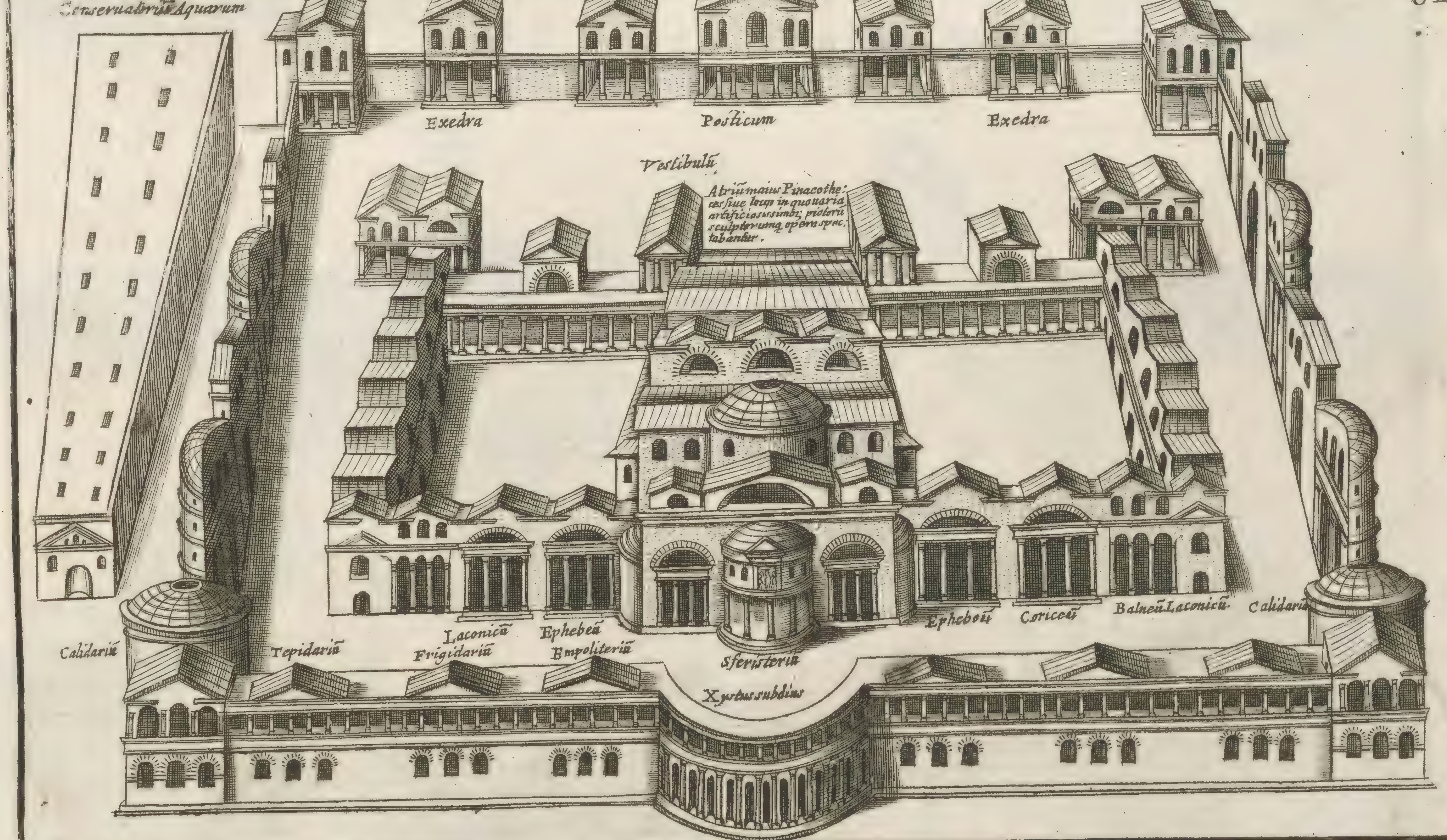
THERMÆ AGRIPPÆ

prope T. Pantheon

Thermas has Agrippa exædificauit retro Pantheon ad usũ balnearũ nam iccirco erant distincta loca tam calida quam frigida, ut hic exprimuntur selectißimis undiq; statuis adornata: praeterea erant alia loca amplissima pro exercendis agitandisq; corporibus, ludisq; quibus expletis, accedebãt ad se lauandũ: loti et tersi conspergebantur aquis odoratis, ut luxui nil deeßet. Aderant item labra siue lauacra et uasa ex lapide porphiretico refrigerandis membris æstiuis caloribus. Spheristeria quoq; forma rotunda accomodata ad lusũ pilæ alijsq; ludis. Apodyterium item erat locus seruandis uestibus, nam ubi se exuerant ad ineundã luctam eas cõmittebant custodiæ capsarij cui id incubebat. Aula etiam prægrandis erat intus forisq; statuis ornata, ut porticus picturis eximijs aliaq; huiusmodi quæ el faciebant ad oblectandũ detinẽdumq; socios amicosq; interim dum lauantes operiebantur, ut refert Vitruuius lib. 5. Ad conseruandam autem ualetudinẽ, thermaz balneazq; usus facit plurimũ ut uult Galenus. 3. de tuenda ualetudine.

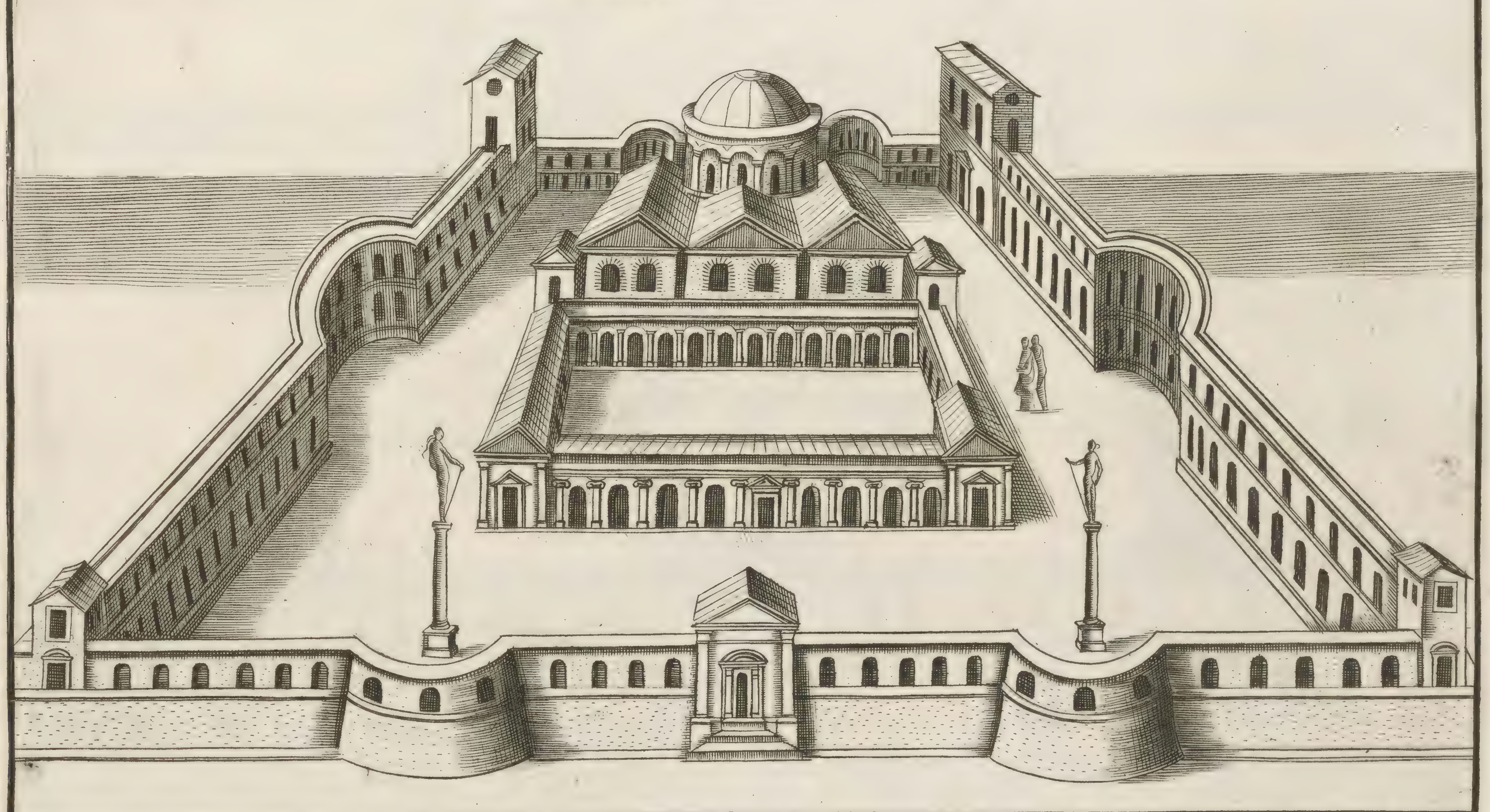
THERMÆ DIOCLETIANÆ ET MAXIMIANÆ INTER QVIRINALEM ET VIMINALEM

Thermæ Diocletiani sitæ sunt inter colles Viminalē et Quirinalē locus Altasemita dicta; has iam a ueteribus institutas, ut indicat lapis ibi repertus, amplificauit et perfecit Diocletianus cum Maximiano collega: qui deinde illas exornarint et dedicarint constat ex lapide inibi inuento ubi hæc inscriptio. CONSTĀTINVS ET MAXIMIANVS INVICTI AVGVSTI SEVERVS MAXIMIANVS CÆSARES THERMAS ORNARVNT ET ROMANIS SVIS DEDICAVERVNT. Construebantur au: tem ad tuendam ualetudinē, nam cū esset calidæ, hoc enim uocabulū græcū thermæ indicat, facile eas ingressi sudore manabant uel etiā aquis salubrioribꝰ reficiebātur seruatis in subterraneis locis, dolia seu castra appellabantur unde aquæ deinde in plurimas partes dispertiebātur. addebantur thermis loca seu aulæ amplis. porticusq, ingentes seu xisti cū exedris ad exercēda corpora animosq; Ædificiū sane ut ex uestigijs quæ adhuc extant apparet fuit Romana dignū magnifi: centia, indicantq columnæ prægrādes fornices siue arcus parietes admirabili oīa opere cōstructa. quare locus et merito quidē diuino cessit cultui accōmodatis uestigijs ad amplisr. templū S. Mariæ Angelor; ut alijs mūp ad S. Bernardi; merito in quā quod structum hęc multa cōstet Xpianor; sudore XL enī millia dicūtur ab infestiss. xpiano nomini Imp. ædificio huic strue: dumnata seu addicta.

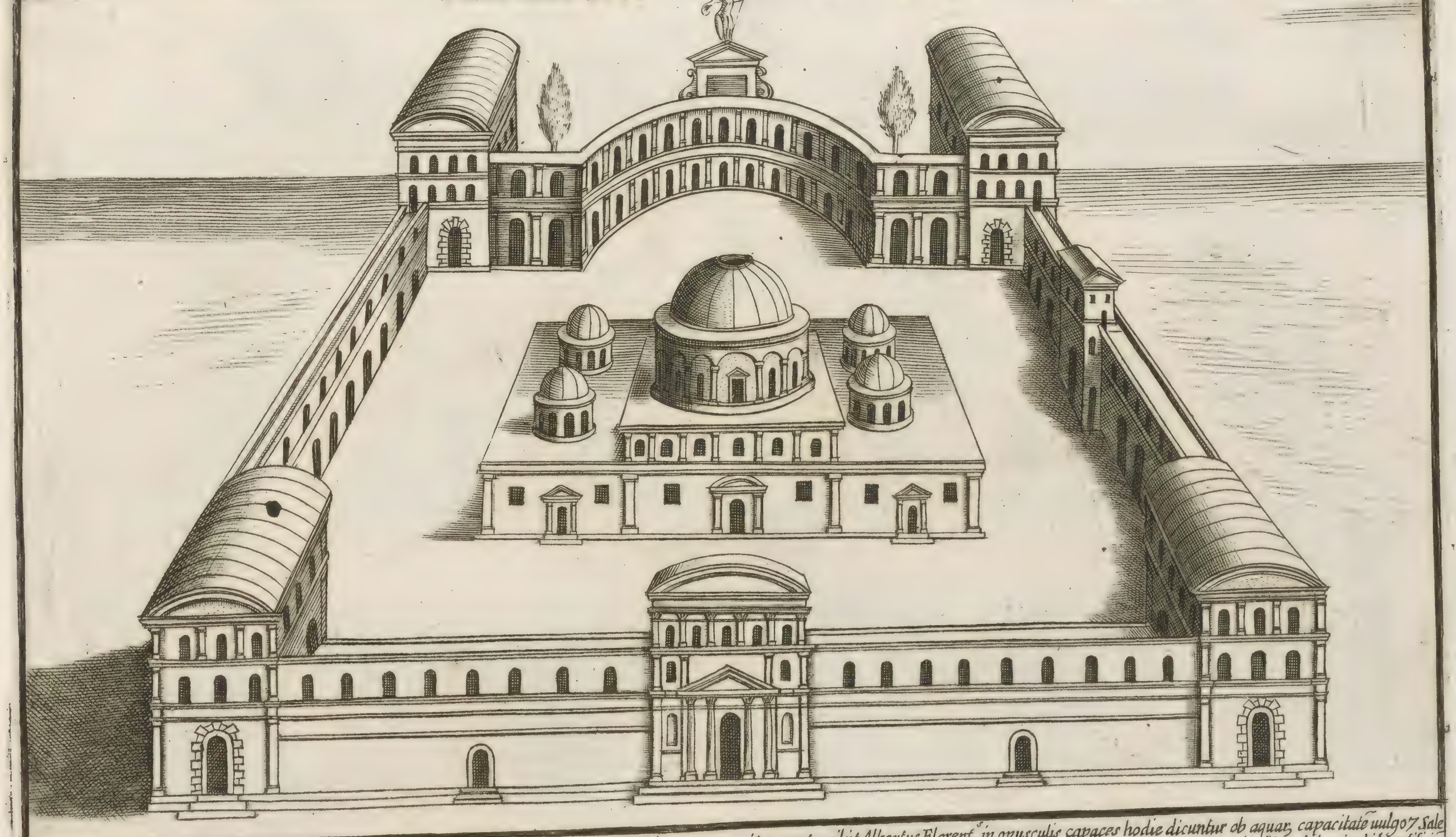
THERMÆ ANTONIANÆ

Apud Aedem S. Sixti

Spartianus refert Bassianus Antoninũ Caracallã reliquisse thermas sui nominis eximias, quarũ cellã solarẽ Architecti negant posse illa alia ratione fieri, nisi qua facta est. nam ex ære cupro cancelli suppositi esse dicuntur, quibus concameratio tota concredita est, et tantum est spatij, ut id ipsũ aliter fieri potuisse negent docti mechanici. quas quidem et Eutropius ualde comẽndat. at uero Lampridius scribit ab Antonino inchoatas, Alexandrum Seuerum perfecisse atq exornasse. quibus et pars aquæ Appiæ siue Claudiæ seruiebat. sub eisdẽ autẽ thermis ipsũ Antoninum palatiũ suum ut alij quoq Imperatores consueuerant; superbissimũ condidisse perhibent Antiquarij ubi autem hæc omnia definite fuerint non liquido probant ex inscriptione aliqua, præterquã quod uniuersi in altero Auentini montis uertice apud ædem hodie S. Balbinæ fuisse commemorant ubi ingentes adhuc ruinas expirare dices, cũ uastissimos ibi parietes, diuersisq ex lapidibus columnas iacentes; atq cõminutas aspexeris. cõfirmat Lucius Faunus ex eo, quod ãnotauit, nempe hodie locũ illũ, quasi ex longa retro traditione Antignanũ corrupte ab Antoniano apellatũ. et Vlisses Aldroandius in libello, quem de statuis cõscripsit refert multa ex thermis Antonianis ornamẽta in Palatio Farnesio spectari, cuiusmodi sunt nõnullę Herculis statuę, et gladiatoris, quarũ unus puerũ in sublime correptũ pedibus tenet, Hermaphroditi, et uirg. Vestalis illius quę pro purgãda inocẽtia aquã cribro cõtinuisse dicitur. Dianæ, et multa alia fragmẽta. quod autẽ potissimũ harũ termarũ diuitias extallit, est taurus ille quẽ dicunt Maratoniũ à loco in Athenis ubi illũ Hercules interfecit, ex marmore candidiss.; et montẽ esse marmoreũ nihil dubiũ. cũ Hercules ibi cũ tauro pugnare uideatur cuius una manu cornu apprehendit, altera stringit urgetq ferã, eiusq rictũ distorquet. in imo serpens maximus in foramen irrepere, et clauã pendere Herculis et multa alia. fuit Antoninus Caracalla turpiss.us et inaniss.us Imperator, qui præ inuidia et absolutè regnandi cupiditate fratrẽ Getam necauit in palatio ex insidijs etiã in matris eius suæq Nouercæ complexibus, quã postea intẽperãter exarsit, uxoremq duxit. interijt tãdẽ in sordibus ut ipse uixerat, quas inter eijciẽdas è corpore occisus fuit.

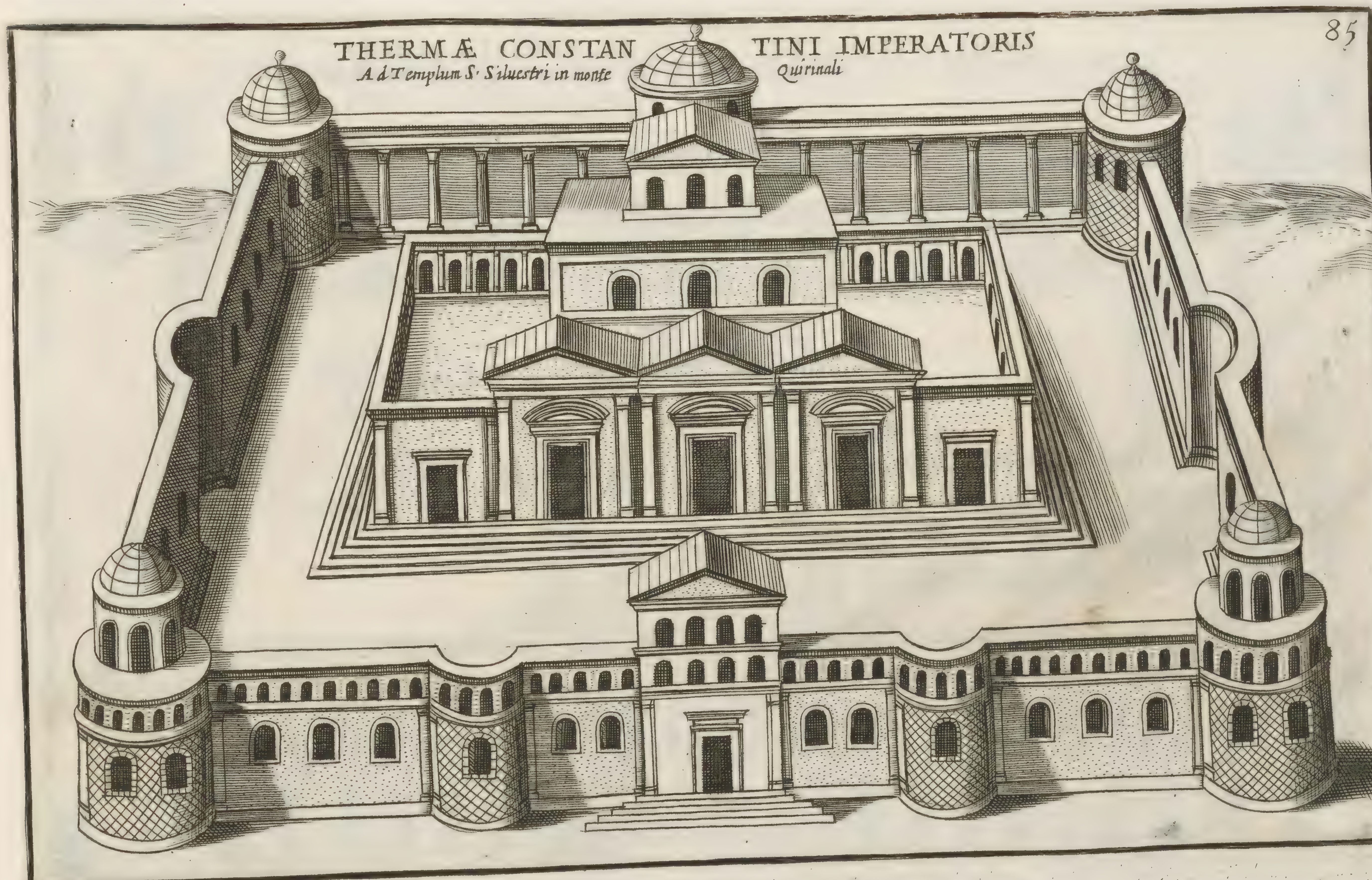
THERMÆ TITI VESPASIANI

Supra Caruias in monte Exquilino Marliano et Fauno Autorib. suas Thermas Vespasianus extruxit quæ ut scribit Albertus Florent.s in opusculis capaces hodie dicuntur ob aquaꝝ capacitatē uulgo 7 Sale
sed 9. quidem erant in modū cisternaꝝ efformatę ut aquas reciperet harū thermaꝝ usui ꝑ uaria loca distribuendas, magnifice excultæ nō solū ob multitudinē statuaꝝ, quas ibi locari iussit sed ob mirabilē artificiu,
quo ipsi fornices atq muri intus ex maltha elaborati erant in quibus multas mansiones, siue receptacula ad corporis et animi exercitationes miro ordine diuisit, alia circularia, alia in hemicycli formā composita
ubi et cōmodius de re philosophica disputaretur, et balnea essent aquę calidę tepidę atq frigidę pro ut necessitas postulabat. ad corporis nō solū delitias, uerū etiā sanitatē. Fidē faciunt ornamēta
quę in huiusmodi ruinis inuenta sunt· inter quę crater ille fuit insolitæ magnitudinis quem Paulus V. Pont. Max. loco deiectū quo Iulius II· erutū e ruinis Titi Vespasiani, constituerat renouata et ornata·
basi restituit et collocari iussit in atrio Vaticani Palatij quod uulgo dr̄ de beluedere· unde syphon grandis aquaꝝ ad altitudinē unius fere hastę erumpit quę ibidē receptæ hinc inde eleganter effluunt, crater
sic adunguē confectus est ut cereus nedum marmoreus uideatur. cōstat autem huiusmodi thermas Vespasiani fuisse ex Palatio pulcherrimo quod ipse habuit in eo loco ubi nunc S. Petri ad Vincula tem:
plum uisitur ut ex 2. marmorib. uisū fuit in quoꝝ altero erat flāma sculpta cū titulo hoc, Ioui, in altero uero hęc uerba Vespasianus Aug. per Collegiū Pontificū fecit, quoniā Imperatores sæpe ad
thermas palatiū construebant ut uidere est ex thermis Antonini Caracallę. Titus autē Vespasianus inter bonos Imperatores numeratur ob egregias animi dotes quę in principem a rebus Xpianis
alienum quadrare possunt, fuit namque literaꝝ nō mediocriter eruditus adeo liberalis ut diem quo benificus nō extiterit illū perdidisse diceret. Verūtamen celeberrimus quod eo Deus opt. Max. usus est
uindice et ultore Hierosolymę, quę execrabili sacrilegio, et incredibili impietate filiū sui unigeniti, quē ad eius salutē et gloriā in terras miserat, post uaria tormēti genā extremo crucis supplicio afficere nō dubitauit.

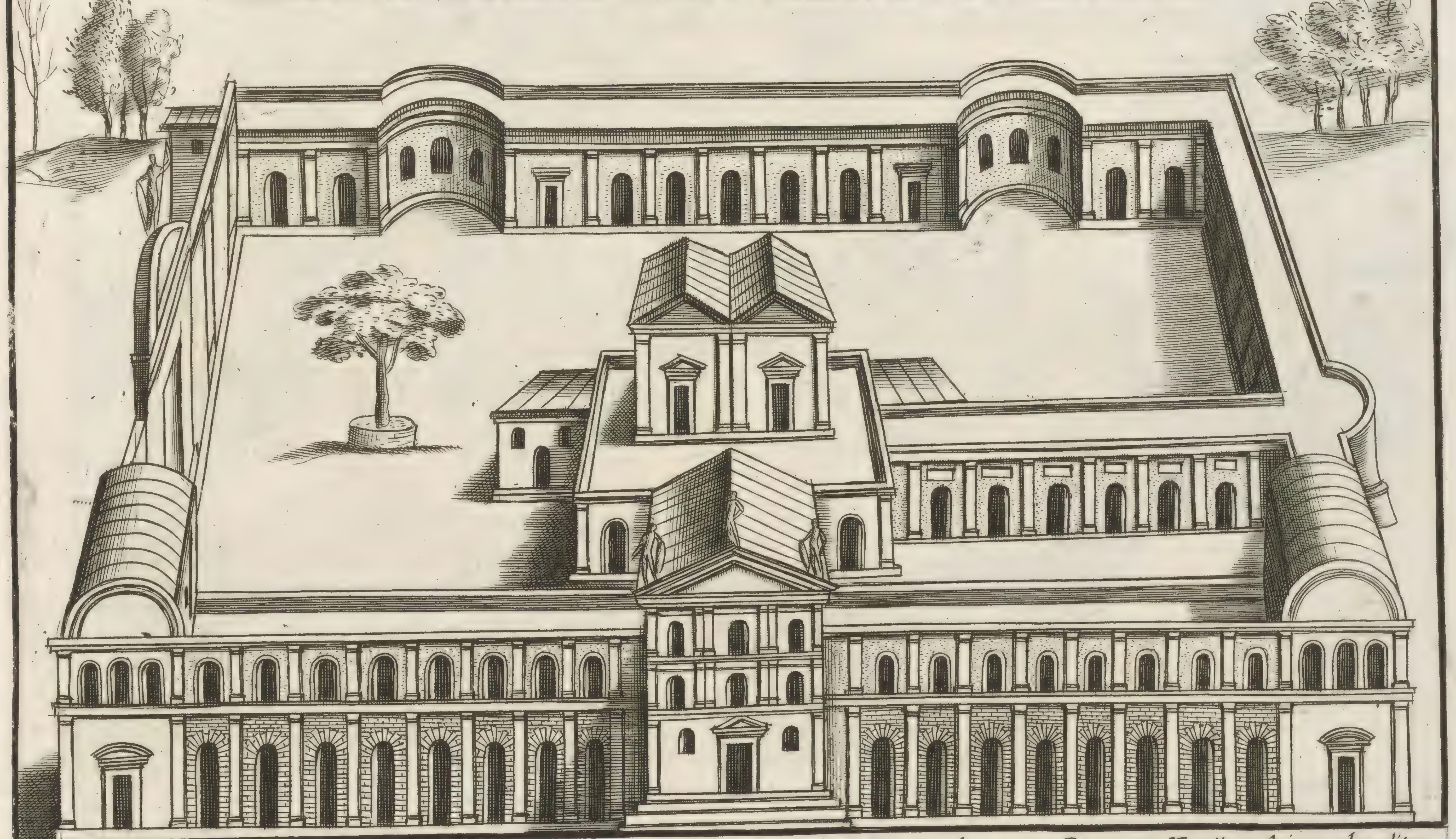
THERMÆ CONSTANTINI IMPERATORIS

Ad Templum S. Siluestri in monte Quirinali

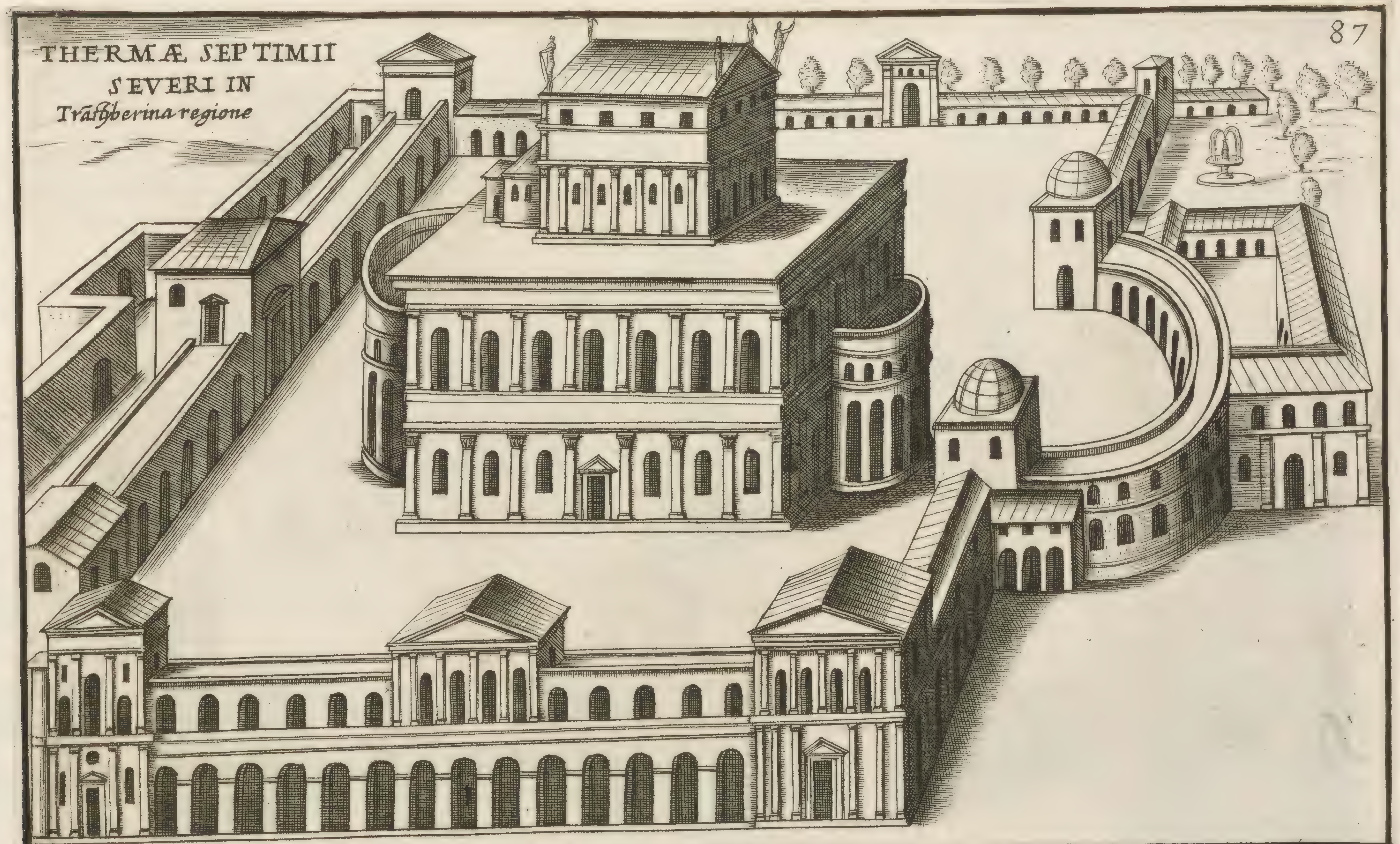

Thermas has in M. Quirinali Constantinus Mag.s construxit; eæ, prout uestigia eximiæ fuisse magnitudinis, et elegantiæ testificantur omnibus suis membris ac nume-ris absolutissimæ fuerunt. quippe quibus nec picturæ, nec statuarum ornamenta deerant, quarũ tres pedestres ipsius Imperatoris in habitu militari hodie in Capitolio iuxta ædẽ cognomẽ-to Aracæli conspiciuntur ut bene annotauit Lucius Faunus. quarũ thermarũ maiestas et splendor ex eo conijci potest, quod in maximo pretio habebantur à S.P.Q.R. enimuero, cũ belli immanitate, et insolencia deformacæ, et semidirutæ extitissent Petronius Perpenna Vrbis prefectus ex ordine senatus, sumptuque publico reconcinnauit ut in ipsarũ ruinis hæc in marmore testatur inscriptio Petronius Perpena magnus Quadrantianus V.C. MI. Præf. Vrbis Thermas Cõstãtinianas longa iniuria, et abolendæ ciuilis, uel potius fatalis cladis uastatione uehemẽ-ter afflictas ita ut agnitione sui ex omniparte pdita desperationẽ cũctis reparationis adferret; deputato ab ampliss. ordine, paruo sumptu quantũ publicæ patiebatur angustię ab extremo uindi-cauit ex prouisione longissima in pristinam faciem splendoremq. restituit.

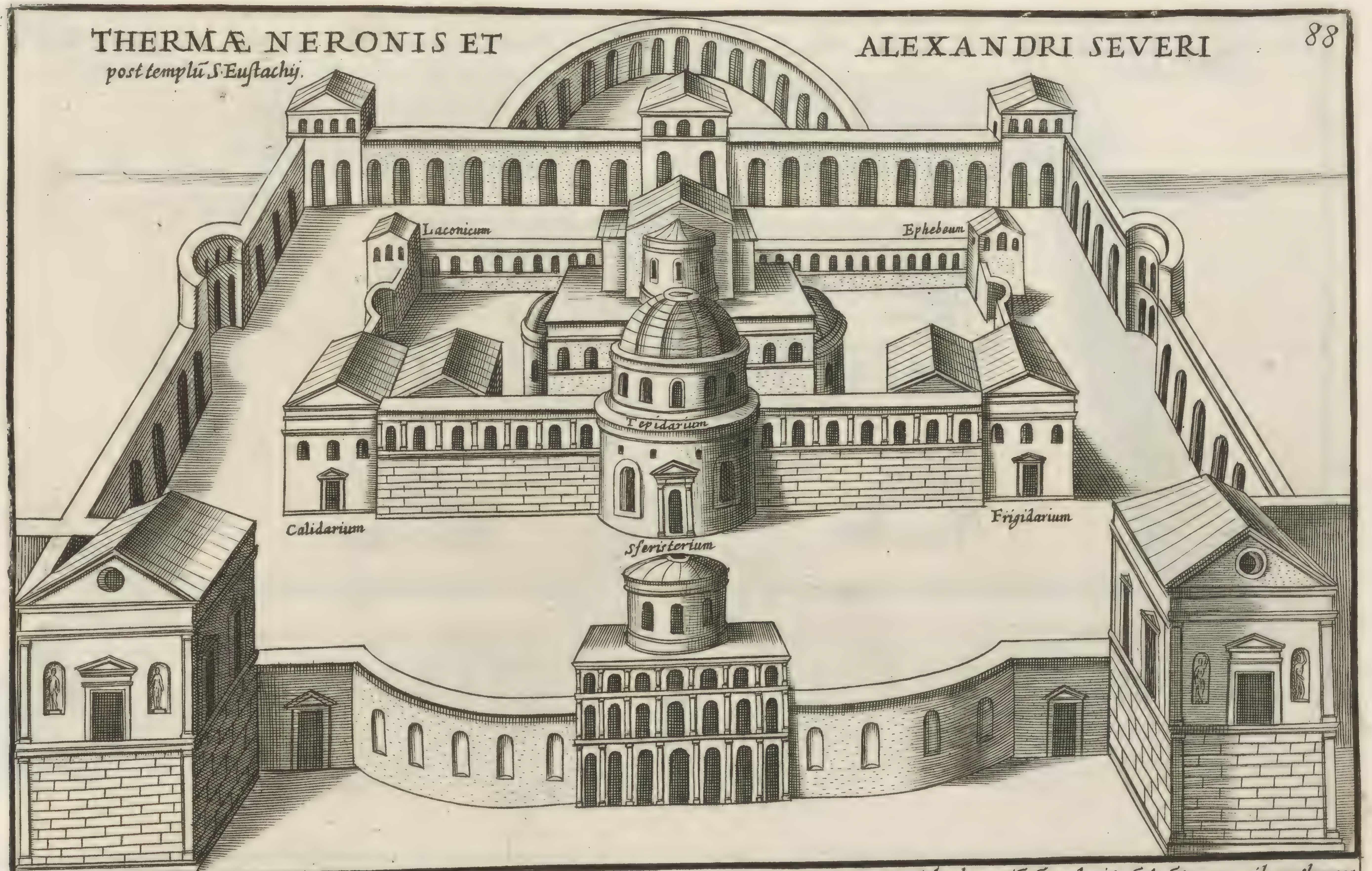
THERMÆ·NOVATIANÆ HODIE TEMPLVM·S·PVDENTIANÆ.

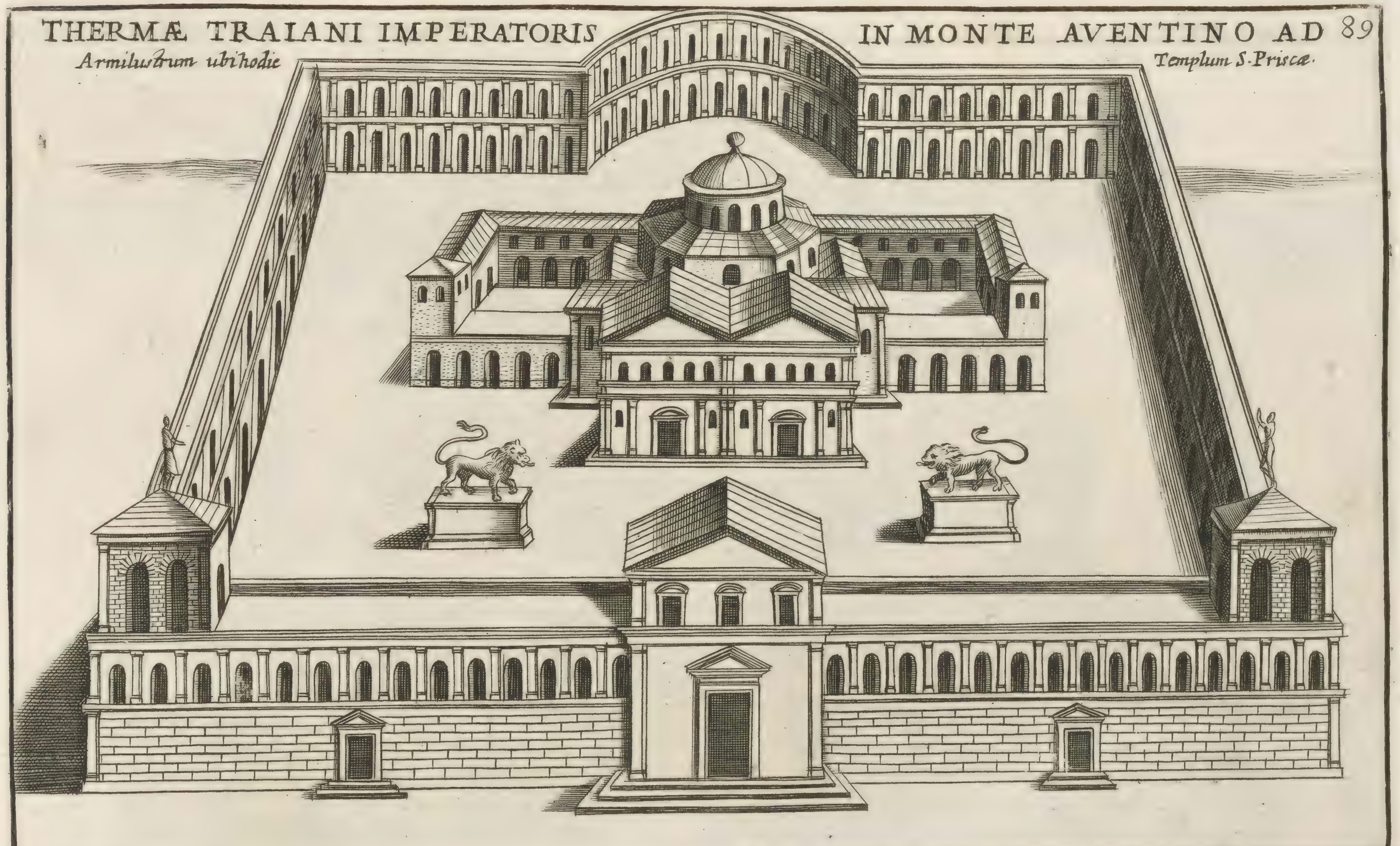
M·Nouatus frater SS·Virginum Praxedis et Pudentianæ thermas habuit non minoris structuræ et elegantiæ, quàm multæ, quæ tunc Romæ erant Nouatianæ ab ipso uel conditore, uel possessore appellatæ· quas uidere est ex uestigijs quæ hodie uidentur in templo S·Pudentianæ nempe pauimenta uetustissima, fumosaq. cum cananiculis· ut diligenter Faunus annotauit Quas quidem thermas ut in ipsarum uirginum legendis traditum est ipse Nouatus è uita migraturus cum alteri suo fratri presbitero Timotheo ex testamento relinque: ret ipse Timotheus nihil terrenæ possessionis auidus, quippe qui ut uerus Christianæ pietatis cultor et suasor ad cęlestes diuitias aspirabat, eas recusauit· quam obrem Praxe: des eius soror Pium primum Pontificem rogauit, ut eas in templum ubi Deus Sanctiq. pie colerentur conuerteret· Antea in hoc loco creditur S·Petrus princeps Apostolorum et primus Christi Vicarius sacram rem primam operatus fuiße ibi que multos rebus christianis initiatos fuisse ipsa legenda commemorant. et 3000·SS·MM· corpora in cryptis sepulta iacet, quæ ab eadē S·Virg· et sorore illius Praxede sæuiente persecutione ibidē fuisse humata, eiusdē Ecclesiæ monumenta tradunt. Quam olim uetustate collabentē Em.mus Henricus Caetanus S·R·E·Card. Camerarius, et III· legatus decentiss.e restituit, ac Monacis Cisterciensibus Cong.is B·Mariæ fulliensis in colendā tradidit et sacellum in quo primęq. Ecclesiæ christiani sacro Bap.te initiabantur, ita exornauit, ut nulli neque marmor, uarietate et pretio neq. totius operis pulchritudine et præstantia cedat.

Thermæ Septimij Seueri ut testatur Helius Spartianus ædificatæ fuerunt in regione transtyberina sedubinam certo nesciunt antiquarij quæ quidē regio ut hodie sic eo tempore infima et obscura erat ob aeris intēperiē, quæ ; ideo referente Marliano a uilissimis et sordidas artes exercentib' habitabatur forte ut huius fabricæ magnitudinē locus ille illustraretur, et balneorum usu sanitatē protegerent ab Austris qui pestifere perflant regionē illā quemadmodū, et Aurelianus ut scribit Vopiscus alias ibidem construxit hyemales. itaque Seuerus cū magno Princeps animo fuisset architecturā ab alijs uariauit, sicut in Septizonio fecerat cū uero ad amplitudinē deesset locus, altitudine recompensare uoluit, qua facile omnes alias thermas superauit in: tus et foris columnis et statuis exornauit quæ columnæ cū marmorib' hodie extant in templo SS. Chrysogoni et Cæciliæ. ut refert Franciscus Albertus Floren' in opusculis absolutiss. fecit cū omnib' suis membris ubi hypocausto nō deerat, nec apodyteriū, nec unguentariū, nec caldaria nec tepidaria, nec frigidaria cellæ ad id operis necessariæ, nec etiā cænationes deerant amplis. ad disputandū, quib' et nōnullas cryptoporticus, et porticus patentes circumcirca addidit ut pro temporis opportunitatē ibi exercitationes, ludiuè fierent. fuit Septimius Afer, ui armorū imperio potitus est ante omnia Pertinacis mortē uindicauit omnib' qui eum occiderāt imperiūque Didio Iuliano uendiderant, exautoratis. Deinde Romā pompasiss. peruectus senatū, P. Q. R. bene de se sesperare iussit Pe: sceno Nerone, et Albino qui imperiū affectauerāt debellatis, Artabano Rege Persidis supato, ... prudēter res Rom. administrauit. fuit tamen apprime cupidus, et ambitiosus, propositiq tenaciss. inimici crudeliss. quietis Eccle. persecutionem excitauit

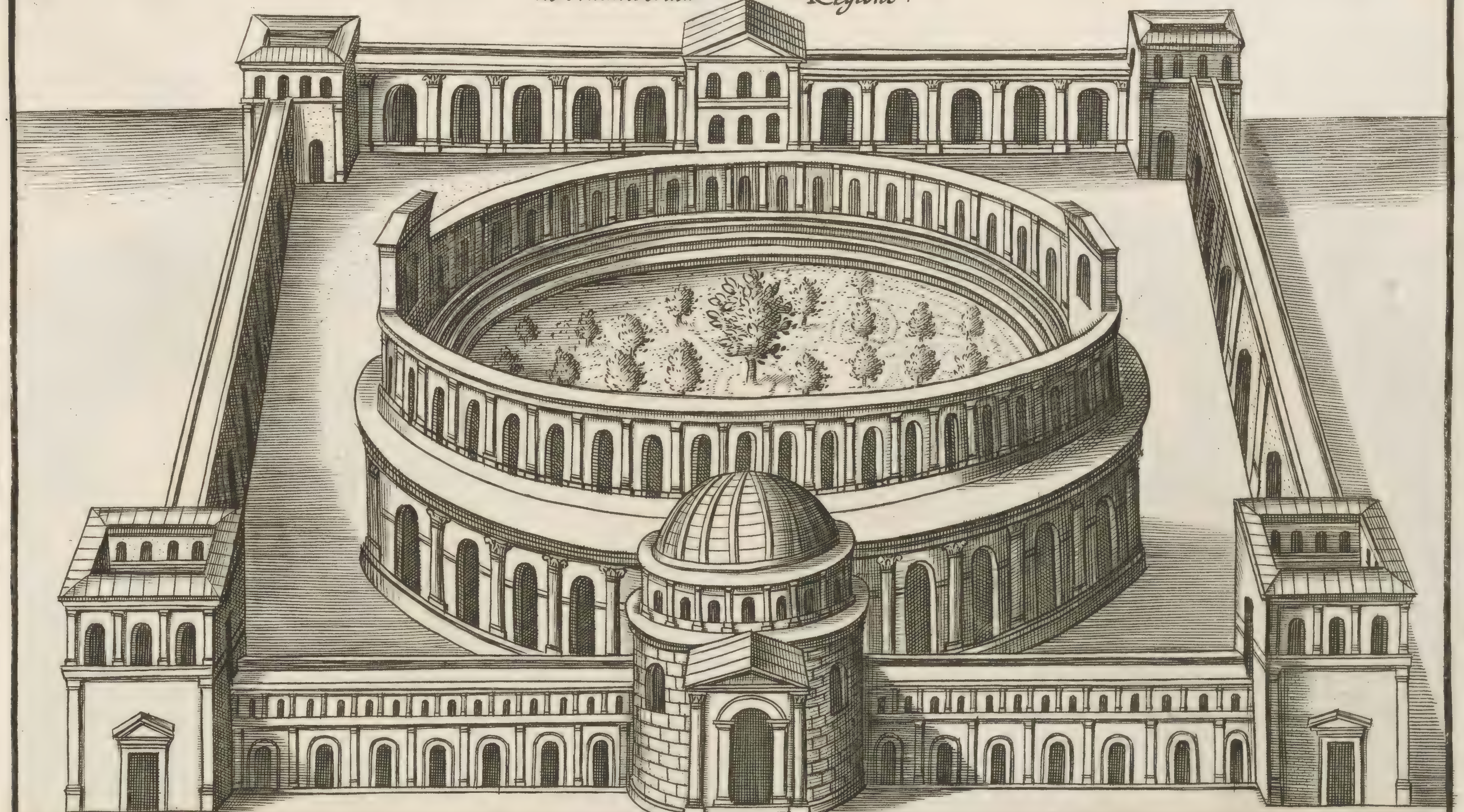
Post templum S Eustachij ubi fornices nonnulli extant Nero suas thermas constituit quarũ et meminit Suetonius et Martialis elegantiã cõmendauit. nõ desũt tamen qui hasce thermas cum Alexandrinis, confundãt, dicentes eas postea Ab Alexãdro Alexandrinas fuisse dictas, ut Eutropius affirmat id nominis suo tempore conseruasse cõmemorans. cæterũ parũ uerisimile uide; tur. eo quod testatur Lampridius ipsũ Alexandrum thermas sui nominis condidisse, iuxta eas, quæ Neronianæ fuerant, aqua inducta Alexandrina quæ nũc dicitur. quod quidẽ accidere potuisset si usquam legeretur Alexandrum Neronianas instaurasse, ut legitur suas eis proximas extruxisse quibus et siluã addidit plantatã in domorũ spatio quas propterea emerat, et deiece: rat. falso ergo opinãtur qui dicũt illas stetisse ubi nunc S. Aloysij est templũ: cũ constet ex Sexto Ruffo ibi Adrianũ fuisse thermas. Fuit Alexander Seuerus Heliogabalo ex parte Mameæ matris consobri: nus, adoptatus ab eodẽ Eliogabalo successit imperio, sed a Patris impuris moribus quã maximi alienus. enimuero uitæ innocẽtia, mira in homines humanitate præcelluit, adeo ut imperiũ tunc eius incruentũ diceretur. rebus tandẽ in Perside feliciter gestis in Germanos tumultuãtes arma cõuertẽs Maximino proditore militiaq. cõiurante cũ matre sub tentorio occisus fuit 13 anno sui imperij ætatisq. 24. Primus post Adrianũ pietatis ueræ lumen admisit, etenim in sacello domus suæ Christũ sibi colẽdũ proponebat. naturalis legis dictamẽ usurpabat. quod tibi nõ uis alteri ne feceris.

Iuxta suas thermas Traianus palatium magnificè condidit in monte Auentino ubi hodie templū S. Priscæ ut referunt Marlianus et Faunus. Thermæ ea magnitudine et artificio extructę fuerunt, ut Principis animi magnitudinē, et egregias artificis manus ostenderent. ibi omnia membra ad id fabricę requisita uidebantur, et ubi balnea cōmodissime sine alior; inuidia exer: ceri poterant; quæ columnis et statuis decorauit quas ex triumphis aduexerat. pauimenta marmorib' strauit quibus et diuersicoloribus parietes incrustauit, laquearia et fornices ex maltha inaurata elaborauit. fuit Vlpius Traianus uiuente Nerua adoptatus, cuius ex obitu in imperiū successit, natus Italicæ urbe cōfinio Hispalis ut uolūt Eutropius in uita Traiani, et Eusebius in chronicis, Sextus Aure: lius, et Antonius Nebrisensis. mira in oēs, præsertim pauperes magnificētia, incredibili prudētia et æquitate, belli, domiq; felicissimus, ut pote quo Imperatē Roma reuiuiscere, et ad pristinā dignitatē redire uisa est. Dacos et Decebalū eor; Regē, qui tunc Valachiā et Transiluaniā habitabat, superauit, de ipsisq; triūphauit. Armeniā, Parthiā, Nisibē, et Babyloniam subiugauit. deinde uero omnib' Euphratis et Tygris regionib' peragratis et in ditionē redactis Oceanū penetrauit ubi Indicas Gangeticasq; prouincias perdomuit, quo Romanor; potentia nō peruenerat. Iudeor; Cyrenēsiū et Ægyptior; rebellionē uniuersa eorum occisione cu: rauit. a Dęmone uero delusus tertiā Ecclesiæ cladē inuexit quam postea de Xpianor; relig.e et morib' aliter eruditus, mitigauit. in Hispania pontē, quē dicūt d'Alcantara teste S. Isidoro ædificauit; Romæ Colū: nā a se dictā Dacicis insculptā prelijs excitauit, quo eius cineres translati diu in ipsa sūmitate quieuerūt. Quo circa meruit Princeps optimus appellari, et post ipsius obitū quicūq; Imperator creabatur, nō alia ei bona precabātur, quā ne fortunatior Octauiano Augusto, nec melior Traiano existeret. Seleuciæ moritur Anno Dñi 119.

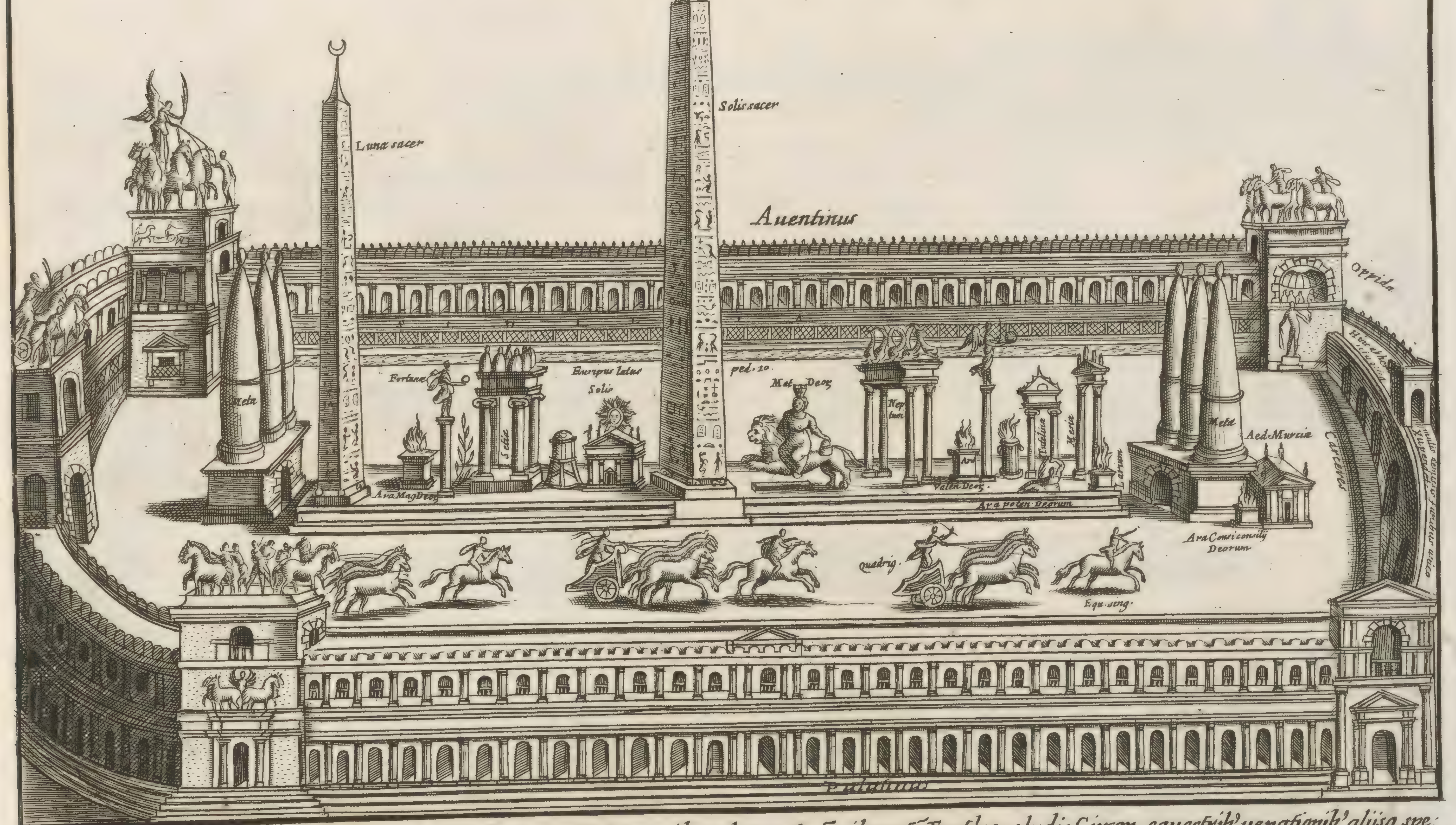
THERMÆ AVRELIANI IMP.

In Transtiberina Regione.

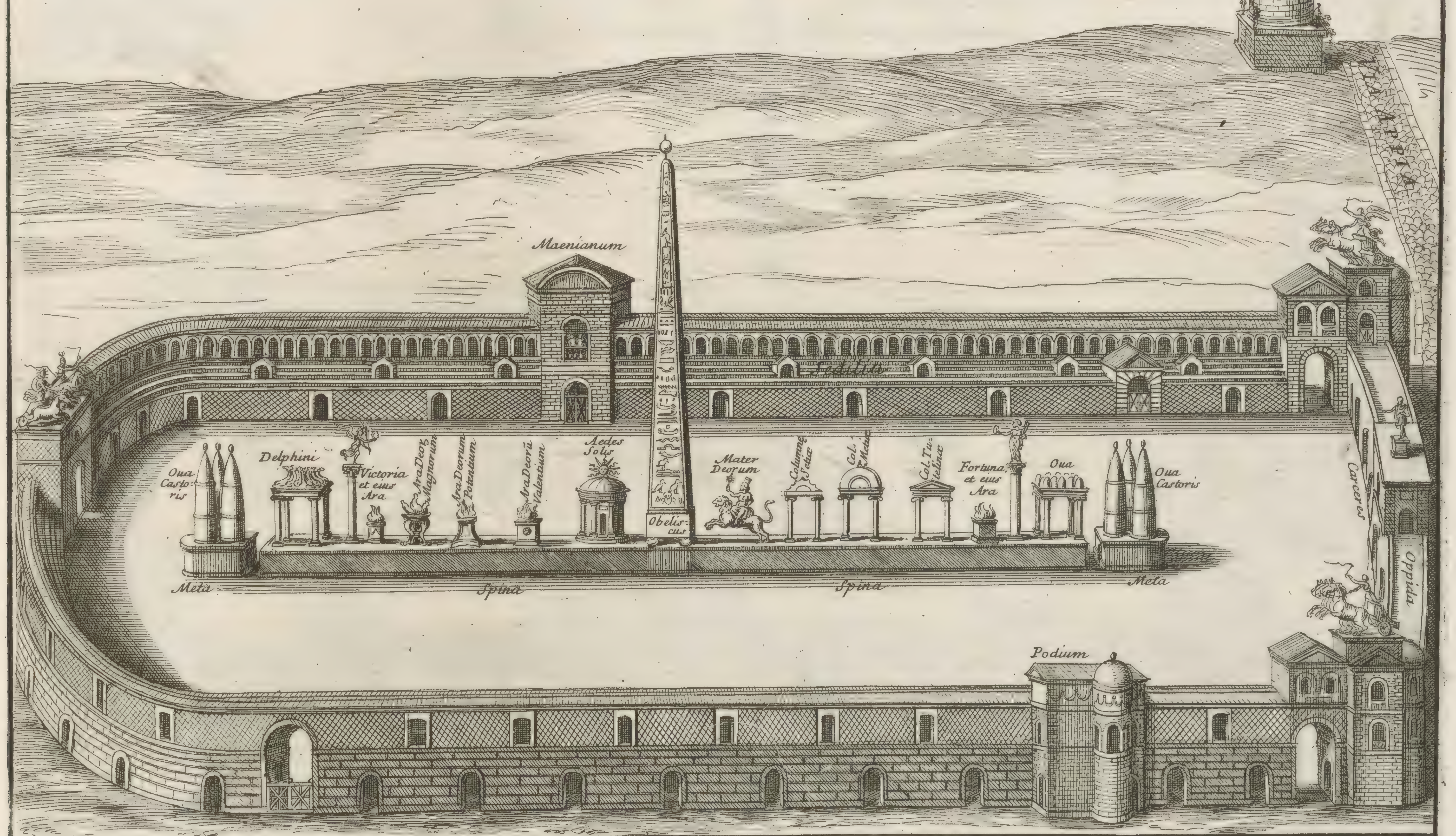
Inter celeberrimas thermas a uarijs Imperatorib⁹ extructas fuere hæ thermæ Aurelianæ quas Aurelianus Imp. egregio splendore ac magnificentia in Transtyberina regione construxit ut essent usui hyberno præsertim tempore, nam alioquin plurimæ erant ab alijs Imperatorib⁹ constitutæ quæ æstiuis caloribus seruiebant. Dicuntur, fuisse ubi nunc campus Iudæus ibi etiamnum nonnulla extant uestigia. Ambiebant autem Thermas porticus, exer: cendis etiã athletis qui hyeme intectis stadijs exercebantur. in his quoq, erant peristylia, et exedræ, disputationib⁹ philosophantium alijsq litterar. exercitationib⁹ accõmodata. nemora item in medio thermarũ et plataneta lauretaq, cum pratis, suis ambulationib⁹ ita iucunde ad amænitatẽ erant distincta ut mirifice corpora animosq, se exercentiũ reficerent, in hęc prata sereno cælo hyberno frigore ad sese exercendũ prodibant e xystis Præter has thermas idẽ Imperator ut ipsemet in quadam de se testatur epistola apud Dionẽ Cassiũ Tyberinas extruxit ripas, et uadũ aluei tumentis effodit, quod utinã imitarẽtur nostri, nã nõ tam frequẽter Tyberis in ripas tanto cũ Vrbis detrimẽto efflueret.

CIRCVS MAXIMVS

Circus Maximus inter Palatinū et Auentinū longus dimidiū fere miliare, latus octauā mil partē. Erat locus ludis Circen, equestrib' uenationib' alijsq. spe: ctaculis destinatus iā ab ipso Romulo, à quo primū Circen instituti ob raptas Sabineñ. feminas. Tarquinius priscus a Romulo designatū pfecit ædificiū C. Cæsar amplificauit, adornauit Augustus, translatis eo ex Aegypto obeliscis duob; uetustate quibusdā in locis collapsū et dirutū restituit et ampliauit Traianus. Eliogabal deinde egregie strauit pauimentū crisocolla, columnisq. exornauit, adeo ut populus eo cōflueret haud minus ad spectandū ædificiū quā ad spectacula quæ ibi edebantur. Hodie nō nisi pauca uisūtur huius Circi uestigia, tribus enī porticib' ad modū theatri ita distinxerat. C. Cæsar, ut Senatores ab equitib' equites sepa: rati a Populo ita spectaret suis quique sedib' ut alter alteri uisū nō eriperet. Idē quoq; Dictator eo deduxit aquā Appiā, et Crabrā, ita ut in Stagno seu lacu amp: lius nauali etiā prælio decertarent. a re nomen etiā Naumachiæ obtinuit. Erat in eodē Circo templū Neptuni, obeliscos autē ibi ab Augusto collocatos licet diffractos in partes Sixtus V. e terra effossos, et compositos, alterū ad S. Ioannē Lateranen. longū ped. 112. alterū ad S. Mariā de populo longū ped. 88. collocari iussit.

CIRCVS CARACALLÆ.

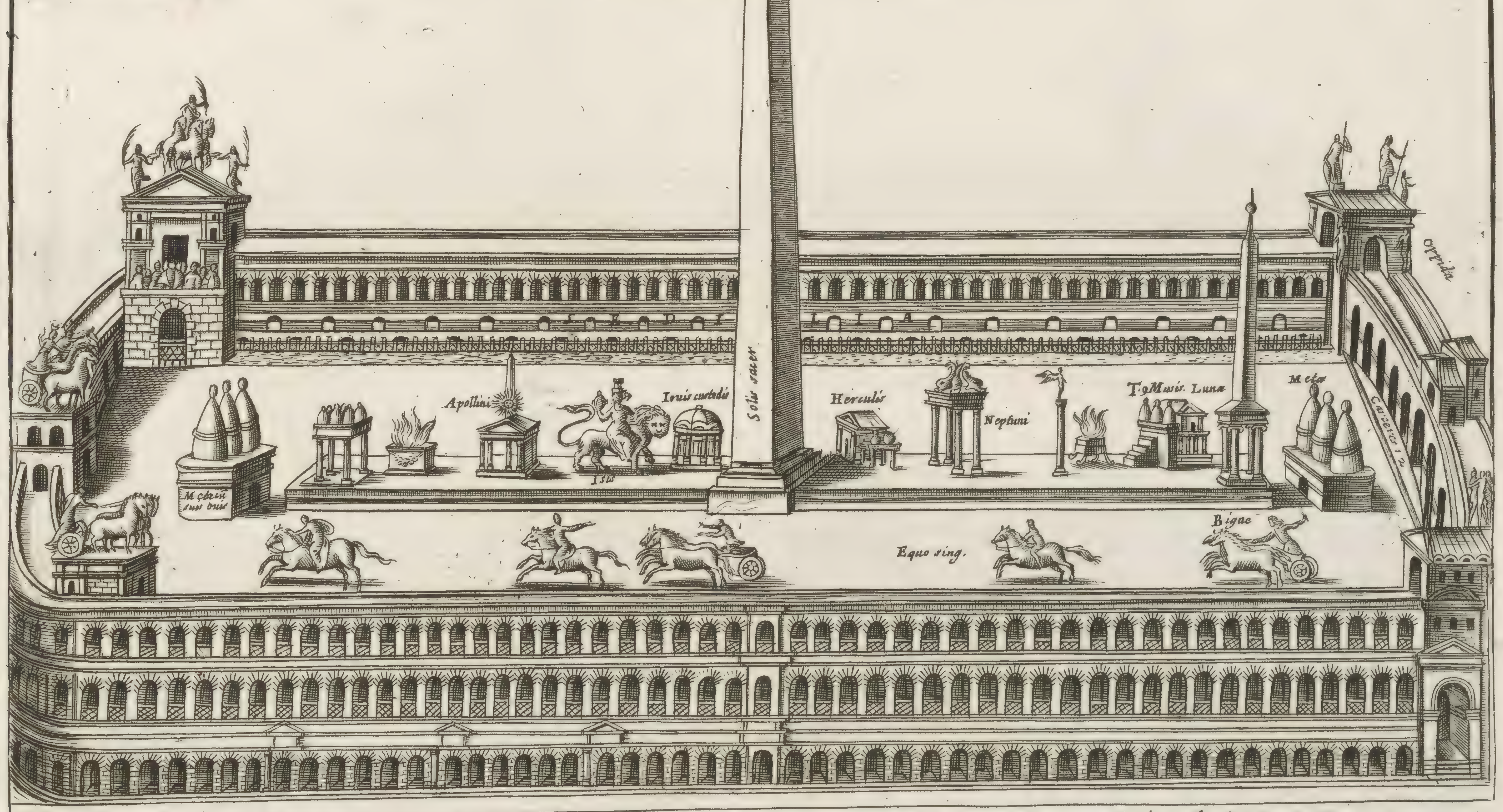

Circus, cuius rudera spectantur ad Ædem D. Sebastiani uiâ Appia parte leuâ ex Vrbe progredientibus quem Caracallę uocant, sed sine auctoritate, ut notat Panuinus de Circens; L.1.C.24. et de Vrbe Româ: C.V. Fabrettus de Colum. Traian. C.6. ubi et eius ichnographiã illustrat, Gallieno ob recentiorẽ structurã, libens tribueret. Obeliscus, qui diu inter huius Circi rudera iacuerat ab Innocentio X. in Agonalẽ Aream translatus, et scopulo in medio amplissimi lacus impositus, nobilissimum Fontem exornat.

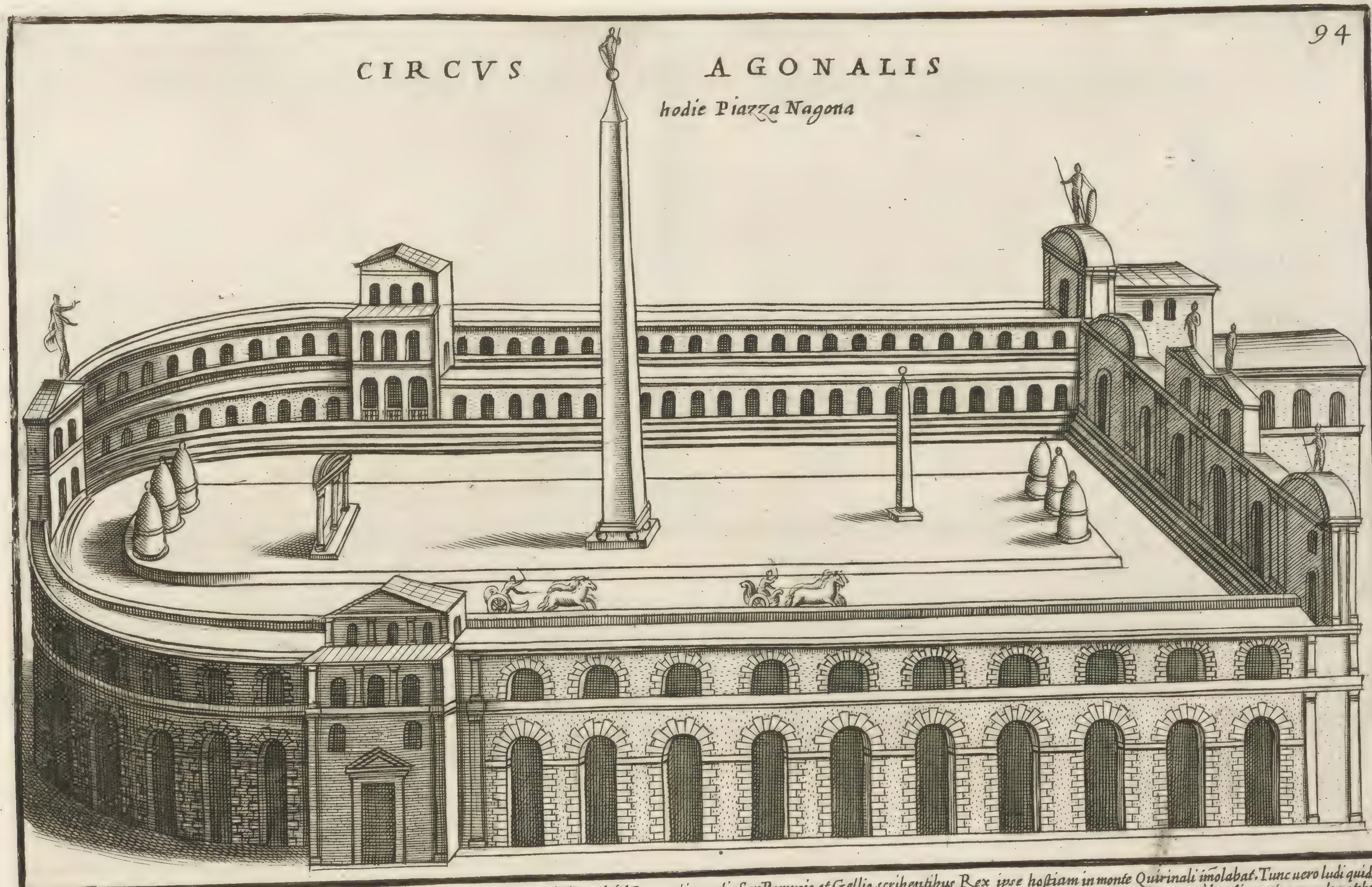
Petrus Sancti Bartolus incidit. Dominicus de Rubeis hęres Io. Iacobi de Rubeis formis Romę ad Templ. S.tæ M.æ de Pace.

CIRCVS FLAMINIVS

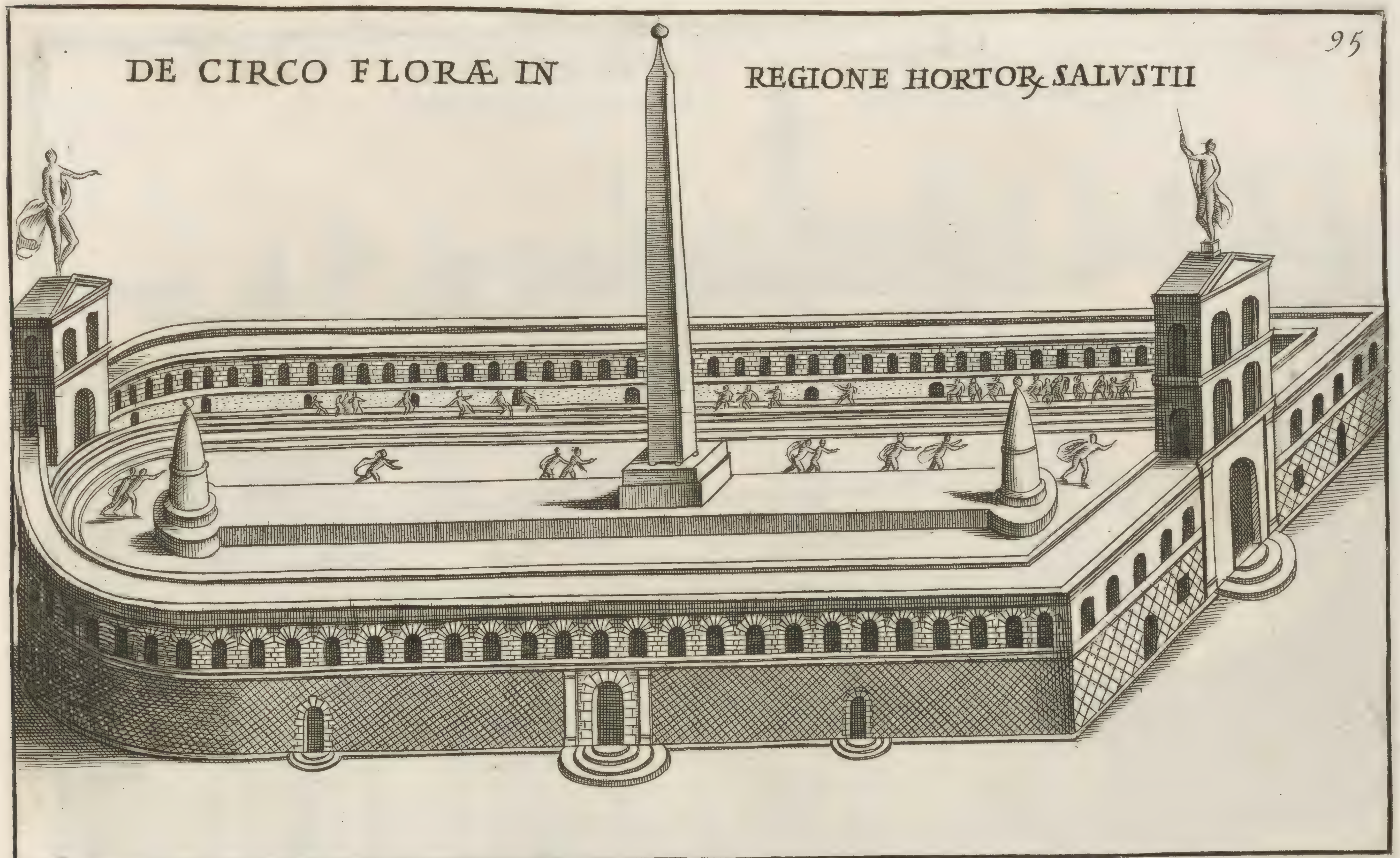
Inter S. Catharinæ de funarijs et Palatium Mattheorum

Circus Flaminius dicebatur quod esset in campo Flaminio, eratusui uarijs ludis, festisq,, uenationibus taurorum, leonum, tigrium, elephantum etiam, nonnunquam cursui quoque quadrigarum quæ a pernicißimis equis agebantur. Varia item complectabatur Circus iste ut hic cernere est loca in circuitu accõmodata ad spectandum fori appellati: quare cum esset commodus et Capitolio proximus Senatus eo cogebatur interdum ad aliquid de Repub.ca decernendum. erãt præterea in eodem plurima templa Vulcani uidelicet Neptuni, et Herculis custodis et aliud cõmune Musis ædificatũ a Fuluio Nobiliore qui ex Ambracia Nouem Musarum simulacra retulerat. Ait Plinius l. 36. c. 5. in eodem Circo fuiße plurimas et egregias statuas a Scopa eximio sculptore factas una cum Martis Colosso et simulachro Veneris. In templo Neptuni erat hæc inscriptio ABASCANTO AVG. LIB. ÆDITVO. ÆDES. NEPTVNI QVÆ. EST. IN. CIRCO. FLAMINIO. FLAVIVS. ASCANIVS. ET. PALLANS. CÆS. N. SEP. ADIVTOR. A. RATIONIB. PATRI. PIISSIMO. FEC.

Memoriæ proditū est Numā Pompiliū sacra quædā Iano instituisse quæ Agonalia dicebātur ad V id Ianuarij quo die Sex Pompeio et Gellio scribentibus Rex ipse hostiam in monte Quirinali imolabat. Tunc uero ludi quidā et spectacula edebantur in foro ab eorū editione agonum, uel agonali appellato unde hodie Nagona nomen oblinet corrupto uocabulo. Ideo locus iste sic dictus ut cū Marliano et alijs sentiam, quòd undique sine angulo patebat, atuero agon apud Græcos rem sine angulo significat quia circus erat forma circulari sed oblonga locos sic habens dispositos ut alter alterius prospectū non impediret. in curriculo duæ metæ pari interuallo utrinq. positæ erant circum quas equi et quadrigæ concursabant, ut illud Horatij meta feruidis euitata rotis indicat; quæ metæ interdū ad equestres decursiones tollebantur teste Sueton. dicente nā quo latius dimicaretur sublatæ metæ. sunt qui affirmēt in hoc circo solū certa festa agonalia celebrari nō uidentes hoc nomine apud Græcos omnes ludos et spectacula contineri ut passim apud Autores inuenies. in hoc — ergo circo quē admodū et in cæteris certa: men equestre, curule et uenationes agitari solitas iudico. quis autē hunc circū struxerit minime constat, nisi apud eos qui eundē cū Flaminio confundūt, dicentes a Flaminio fuisse conditū. in ea opinione fuit Pandulphus Lateranensis hostiarius ecclesiæ quē refert Albertinus in opusculis, qui affirmat in loco ubi prius in circo Flaminio Apollinis ædes fuit, Adrianū Pontificē primū ædificasse ecclesiam S. Apollinaris. nō tamen ignoramus hunc circū Alexan: dri Seueri nomine dictū fuisse, ut notauit Faunus quod ab eo fuisset instauratus. Forū hoc hodie Nagonū est quadrangulum unū ex orbis terræ foris spectatissimū, et spatiosius. non solū ob ædificiorū maiestatē, quib' circūdatur et ob elegantiā duorū fontiū qui singulari artificio aquarū uim maximā iaculantur uerū etiā ob ecclesiā ibi Hispanorū S. Iacobo sacrā, Nanc magnificis Innocentij X. Pamphilij P.M. structuris, præsertim D.æ Agnetis æde sacra, Palatio, Fonte stupendi operis, cum super imposito Circi Caracallæ Obelisco, exornatū. Amplitudinē huius Circi ingentia indicant marmora, in eruendis templi S. Panthaleonis funda: mentis reperta.

Inuma Quirinalis parte inter duos colles olim scilicet montẽ Apollinis appellatũ et ubi capitoliũ uetus fuit, iacet uallis exigua, quæ Floræ Circum continebat. Quæ quidẽ uallis muris erat circumdata ad ludos Florales, qui per infames et impudicas Meretrices sũmo cũ dedecore foeminei sexus edebantur. Quis antiqui autem P. Romani auaritiam, et superstitionem non admiretur eo magis quod ipse rerum Dominus sibi hanc beluinam nedum humanã turpitudinem persuaserit? ut eiusmodi spectacula fieri in ciuitate non modo sineret sed etiam constitueret ductus cupiditate ingentium diuitiarum quas ista Flora cum meretrix esset eximiæ pulchritudinis meretricio questu comparauit et illi reliquit eo pacto ut singulis annis in die natalis sui similes ludos ederet ut refert Lactantius. qui quidem pudore suffusus cum hanc celebritatem sub nominẽ Floræ, quam Deam Florũ putabat, cohonestaret, in maius absurdum deuenit, simili ritu Deos suos celebrari debere existimans. Fingitur autem Flora Dea quæ floribus præest, in quos à Zephyro uento amænissimo potestatem accepit in pretium uiolatæ pudicitiæ ut meminit Ouid. quam postea ipse duxit uxorem, et Cloræ in Floræ nomen immutauit. Huic ergo deinceps Ludos celebrare dicebant ut in frugibus atq; arborẽ in flores conseruare dignaretur. Quid tamen mirũ si tunc ab scopo Christianæ Religionis aberrabat.

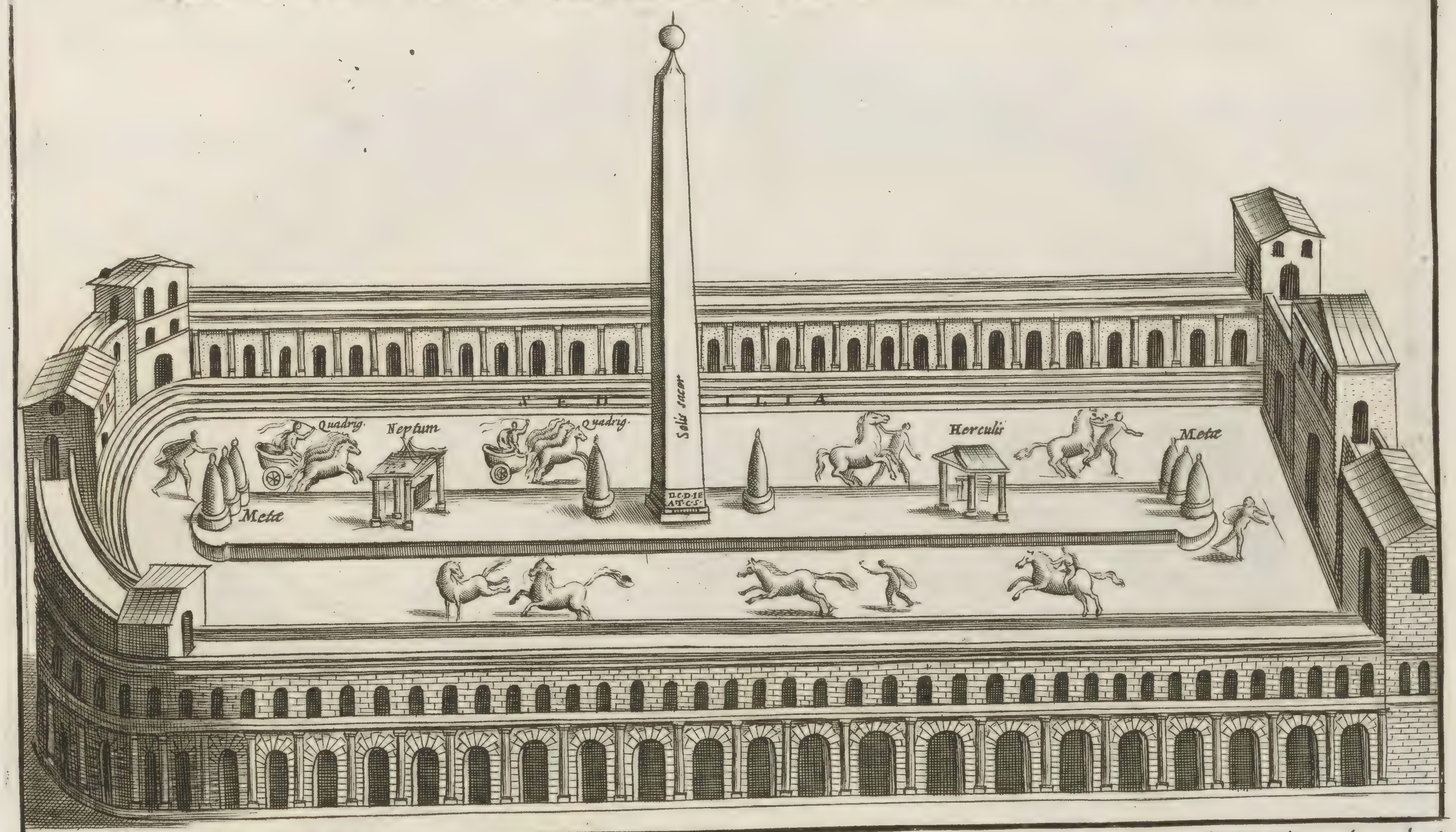
HIPPODROMVS AVRELIANI IMP.

Extra Vrbis mænia ad Amphitheatrum Castrense S. Crucis Hierusalem.

Hippodromus siue Circus Aureliani extra Vrbis mænia ad eum locũ ubi amphitheatrũ castrense extitit in S. Cruce Hierusalẽ iuxta aquæductũ aquæ Iuliæ, Tepulæ et Martiæ ut hodie uestigia uisuntur in ipso Circo obelisci in plura diuisi fragmenta characteribꝰ Ægyptiacis insculpti, et cuneos, hoc est graduũ ubi spectatores considebãt dum uaria spectacula edebantur, quæ quidẽ uel bigæ et quadrigæ concurrẽtes erant, uel diuersor, animaliũ uenatus, et gladiator, pugnæ, aliiq ludi, qui populi in se oculos cũ magna iucũditate et admiratione rapiebãt. Hippodromum hunc ab Aureliano fuisse cõstructũ Pyrrus Ligorius affirmat, quanuis a recentioribꝰ prætermissus fuerit qui ad huiusmodi tantæ cõsiderationis ędificiũ animũ nõ appulerũt. fuit Aurelianus in Pãnonia obscuro loco Daciæ siue Mesiæ natus. Suenos, Sarmatas, Mar; comãnos superauit Palmirenos aggressus eor, Reginã Zenobiã cepit, Thraces, Sclauosq domuit et ultra Danubiũ 50000. Gothos interfecit Heraclemonẽ Gothor, ducẽ suæ patriæ proditorẽ extremo affecit supplicio. tandẽ Antiochia, totoq Oriente et Ægypto in ditionẽ redactis, et Gallis subiugatis imo potius toto orbe superato gloriosius Romæ triumphũ egit Regias currus quatuor secũ ducens unũ Odenatis Palmerinor, Regis auro, et ar; geto gemisq onustũ, alterũ pariter exornatũ qui Persar, Regis erat. 3. Zenobiæ proprijs Reginæ ipsius manibꝰ excultũ, sponsas se in illo nõ ut uicta, sed uictricẽ Romã ingressurã. 4. a quatuor ceruis elatũ, qui Regis Gotor, erat cũ uiginti elephãtis, feris Libiæ et Palestinæ mansuetis 200 quatuor tygribꝰ et aliis 800. animalibꝰ captis et abactis, captiuis in triũpho comitantibꝰ Ectomitis Arabibꝰ, Eudomonis, Indis, Bactrianis, Iberis, Saracenis Persianis, Gothis, Alanis, Russis Sarmatis, Francis, Sueuis, Vandalis Germanis, Palmirenis, Ægiptijs, ac decẽ Amazonibꝰ uiriliter indutis in bello Gothico captis tandẽ ex insidiis mancipij occisus fuit anno 278. autore Flau. Vopisco.

CIRCVS NERONIS IN VATICANO VBI HODIE TĒPLVM D·PETRI

Hunc Circum, siue septū Tacito autore lib. 15. annal. Nero sibi constituit in Vaticano aduiā triumphalē, iuxta hortos, quos ad suppliciū xpianorū tribuerat, ad equos domandos et
exercēdos, ubi et ipse sub aurigæ habitu circēses ludos celebrauit. uidetur autē circus iste excurrisse à templo D. Petri usq. ad templū S. Michaelis Archāg. quia legitur Bonifaciū PP. in sūmo circo
ecclesiā S. Michaelis dedicasse. In hoc circo stetit obeliscus ille eximius opera Augusti Cæsaris Alexandria Romam inuectus naui monstruosę magnitudinis, de qua meminit Plin. in acumine pilā
habens inauratā quę Cęsaris seruare cineres uulgò credebatur. cū hac gemina inscriptione D. Cęsari D. Iulij F. Augusto item Ti. Cę. D. Aug. F. Aug. sacrū. hodie D. Petri Aguglia uocatur ob eius
templū ibi uicinū. Quā Sixtus V. in Dei gloriā et Sanctiss. eius crucis exaltationē īnumerabili sumptu in medio foro collocauit. hunc etiā circū Caij hoc est Caligulæ appellat Plinius lib. 3.
c. ii. tertius inquit obeliscus est in Vaticano Caij et Neronis principū circo. Fuit autem Nero tā crudelis et iniquus teste Suetonio ut nullū in se flagitij genus nec in alios crudelitatis intactū
reliquerit. matrē enim Agrippinā fecit abscindi, Senecā pręceptorē scissis uenis in balneo usq. ad mortē deficere, Romā suā patriā et rēpub. incēdi, cuius incēdiū cythara, cātuq. celebrauit. Christianos
in quos incēdij culpā reiecit, multos perire fecit, inter quos D. Petrū cruci affigere et D. Paulū obtrūcare. Ideo cū in extremo uixisset opprobrio, Romaniq. imperij decremēto, quòd duas amisisset Armenias, itē duæ
eius legiones à Persis sub iugū missę fuisset ... sumō cū dedecore, miserrimè mortuus est. nā desperatè fugiēs se ipsū pugione cōfodi, nemine sui quā seips ū carnificem et Neronē inuenions.

Naumachia ita dicta à prælio nauali. ad exercẽdã enim iuuentutẽ Romanã nõ solũ terrestri, sed etiã nauali prælio Naumachiæ instruebãtur, quod nõ minus classe quã castris Romanũ prorogaretur imperiũ. Hanc Domitianus Imp. extruxit sub colle hortulorũ, loco sane cõmodo, quod facile in uallẽ hanc, Martia dicebatur, poterant aquæ per aquarũ ductus ex locis editiorib9 deduci. Effossa enim terra, undique muro cinxit fossam amplissimã, in quã ex aquæductib. emissa aqua, lacũ seu pelagus efficiebat latissimũ, ita ut nauib9 ac triremibus esset locus ualde cõmodus. tali enim artificio nũc educebatur aqua nunc reducebatur finito prælio, ut ubi modo pelagus, nunc tellus uideretur, cũ peregre aduentantiũ præsertim stupore atque oblectatione. Adhuc supersũt nõ nulla uestigia ex quibus aliquo modo colligitur quãta fuerit eius magnitudo, nõ desunt qui uolunt ad Tiberim ferme excurrisse nauib9 enim hic triremiũ instar naualiã, ut dixi, cõmittebantur prælia, nõ minore spectatiũ uoluptate quã ea gerẽtiũ utilitate, eo modo in Circis et Amphitheatris terrestria prælia inibãtur. Ex his enim exercitationib9 ille fructus constabat, ut et otiũ pelleretur ex Vrbe, populus teneretur, et Romna præsertim iuuentus ablegato otio assuefieret prelijs quib9 Romanũ ppagãdũ et tuendũ erat imperiũ cõmittẽdis.

NAVMACHIA NERONIS

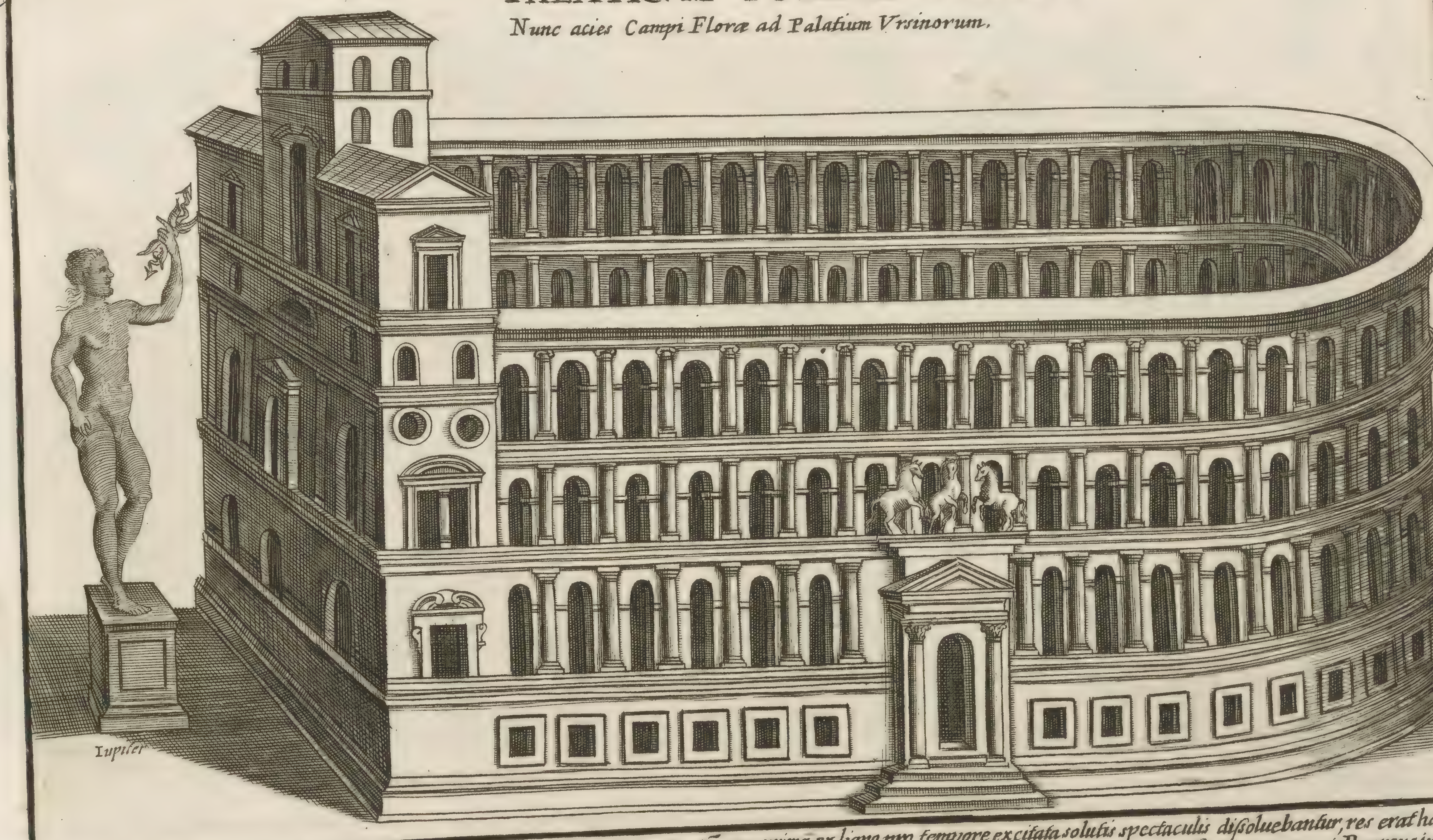

Naumachia Neronis dicitur fuisse in Vaticano retro Basilicā S. Petri sub colle ubi nunc Porta pertusa: concauitas loci undique effossi etiamnū indicat ibi fuisse Naumachiā Exhibuit Naumachiā marina aqua innantibus belluis, inquit Dio in eius uita et cantillabat ait idem nōnunquam et in publico Naumachia præclusa. in uita S. Petri dicitur fabricatū eius Templum prope naumachiā et S. Leo III. hic ædificasse hospitale quod dicebatur ad naumachia. de hac nō meminit Martialis cum ait Hic ubi conspicui uenerabilis amphitheatri Erigitur moles stagna Neronis erant nam hæc stagna erant in domo illa amplissima et aurea Neronis quam a Palatino in Esquilinū usque perduxit de qua dicebatur Roma domus fiet Veios migrate coloni Et Martialis idem unaq; iam tota stabat in Vrbe domus. stagnū hoc circumseptū erat ædificijs ad Vrbis similitudinē. Habuit quidem satis loci ad ædificandum hanc domum nam incendium illud ingens quo conflagrauit maxima Vrbis pars spatiū amplū reliquerat ædificio Huius incendij culpam cum ille ipse crederetur auctor coniecit in innocentes Xpianos ac propterea atrocissimu de eis sumpsit supplicium hic in hortis suis Pereuntibus inquit Tacitus Xpianis uidelicet addita ludibria ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent aut crucibus affixi aut flāmandi, atque ubi defecisset dies in usum nocturni luminis urerentur Quæ cū ita sint locus hic tanto martyrio clarus est sūma ueneratione a nobis prosequendus et frequentandus.

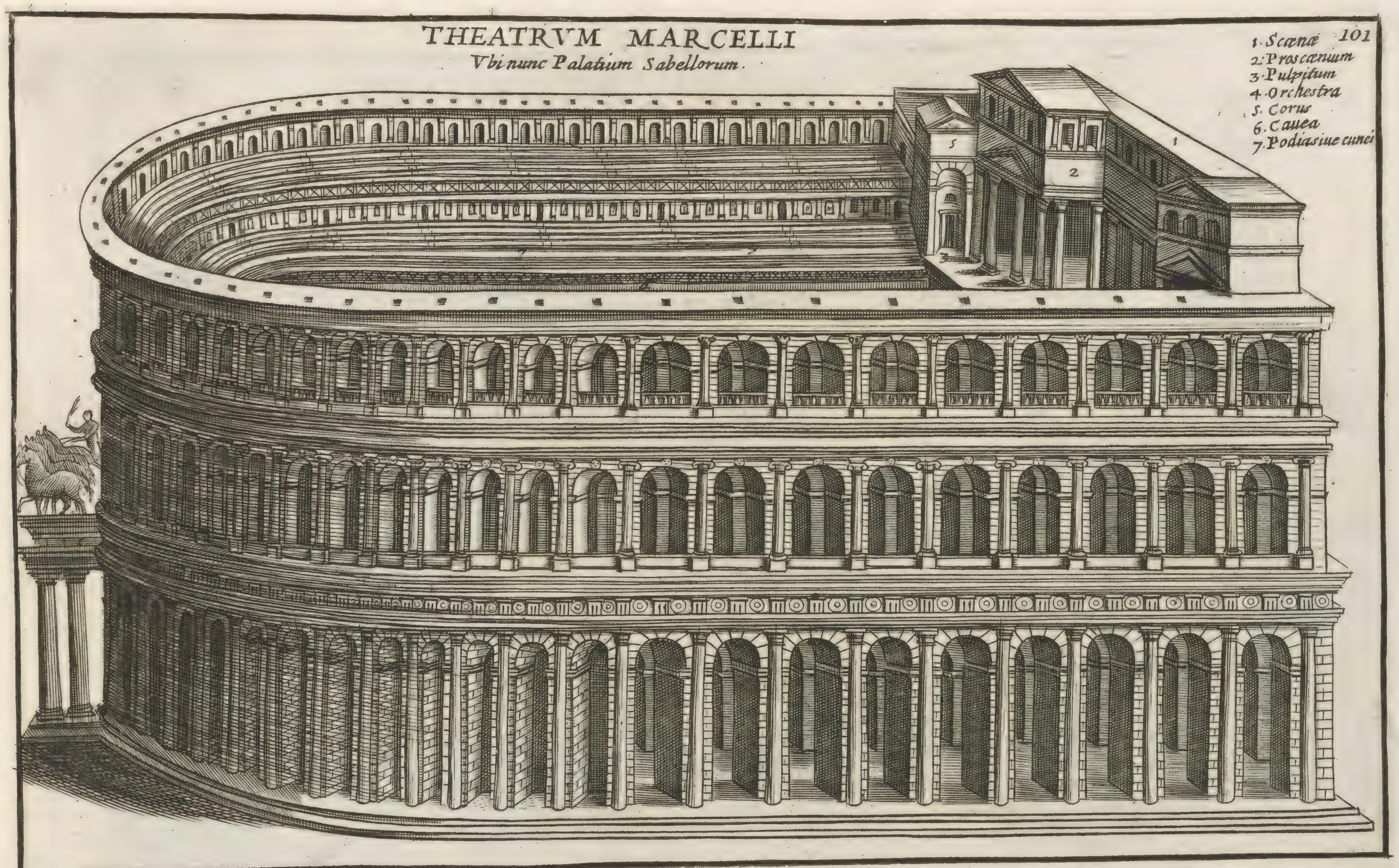

THEATRVM POMPEI MAGNI

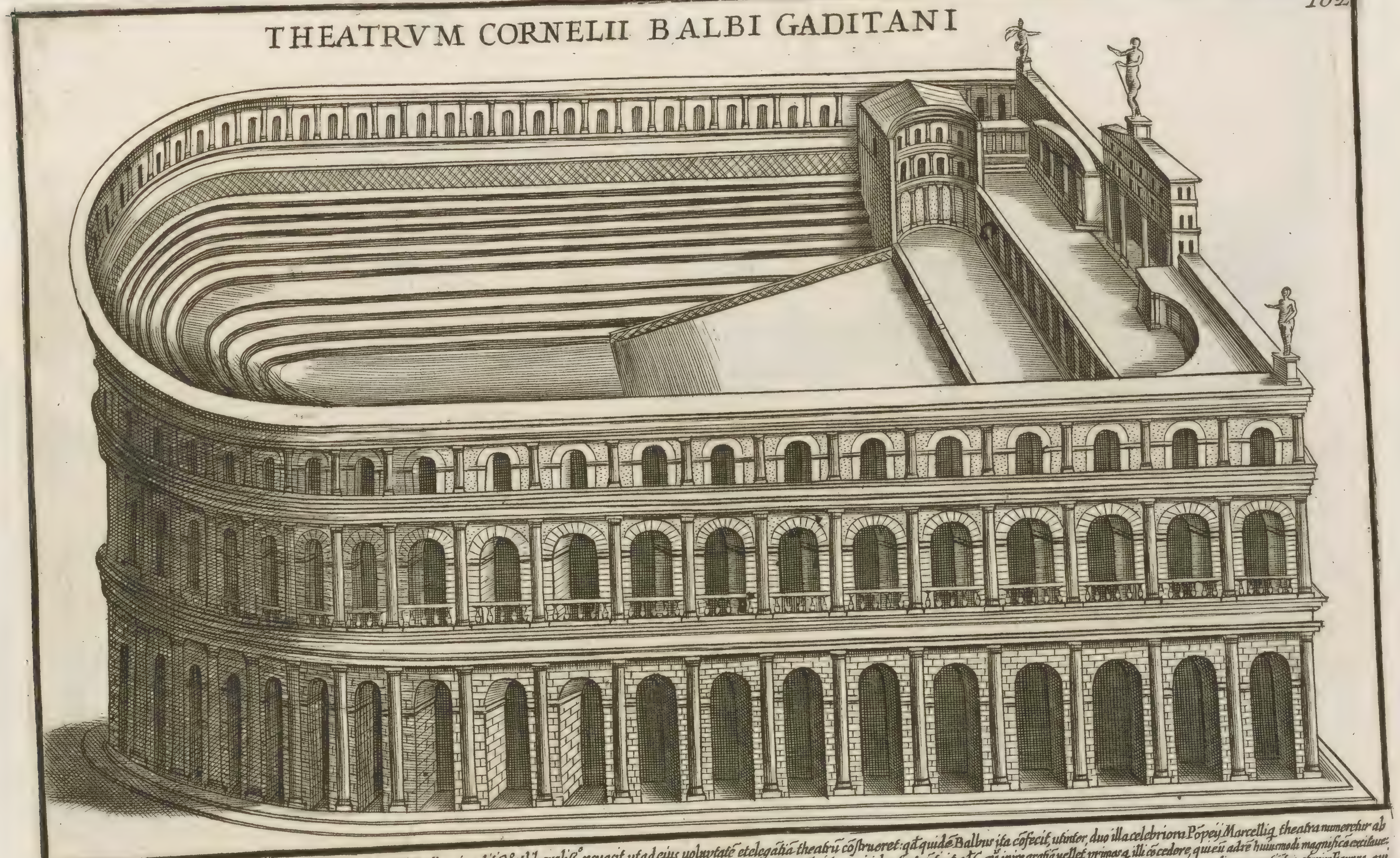
Nunc acies Campi Floræ ad Palatium Vrsinorum.

Theatrum hoc primũ fuit omniũ Romæ, quod stabile et fixum fuit ex lapide constructũ, nam primã ex ligno pro tempore excitata solutis spectaculis dissoluebantur, res erat hæc maioris impensæ quã utilitatis, quo circa ad eam etiã uitandam Pompei libertus, beneficij a Dño accepti memor, fertur eius nomine Theatrũ hoc statuisse, quamuis Pompeus ipse non libertus, uidetur illud constituisse, nam narrat Cornelius Tacitus lib. 14. Pompeũ accusatũ quod mansurã sedẽ theatri posuisset: Censores. n. non multũ probabãt theatra, quare ea statim iubebant solui, moribus consulentes, quibus lasciuia ex theatris nata et etiã factiones subinde plurimũ aduersabãtur. Tertullianus libello de spectaculis perpetuũ inquit theatrũ Pomp. condidit ãno Vrbis 699. antea subitaria erant, et Censorũ iussu plerunq; disiecta. Pomp.ius autem ueritus censoriam animaduersionẽ Veneris ædem theatro superposuit, ne Deæ reuerentia deijceretur: cognita deinde aliqua etiam utilitate theatri alij huius exemplo moti fuerunt ad similia construenda. spectare poterant in hoc theatro 40. hominũ millia Caligula incendio absumptũ restituit. Suetonius narrat nõ restituisse sed semipfectũ absoluisse quod pollicitus fuerat Tiberius ut est apud Plin. lib. 36. c. 15. cuius tempore conflagrauit. Nero uno die inaurauit ut Tyridati Regi Armenor; qui Romã uenerat, ut ab Imp.re regni insignia acciperet, mirum præberet spectaculũ ab eod. in theatrũ introducto.

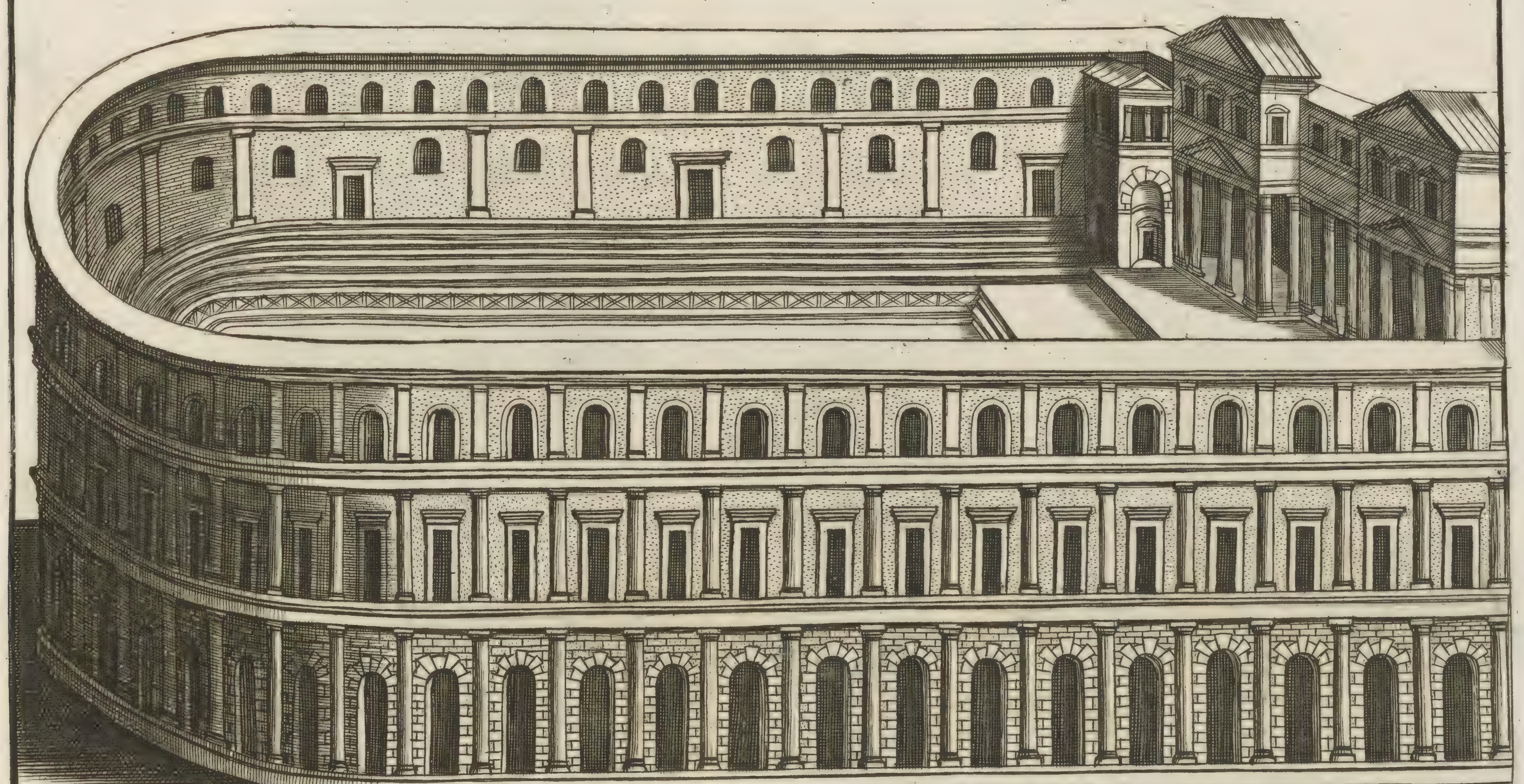

Theatrum hoc extruxit Cæsar Augustus ad consecrandũ imõrtalitati nomen M. Marcelli filij sororis suæ Octauiæ, cui etiam ob amorẽ quo matrẽ et filium prosequebatur adstruxit porticũ eximiæ magnitud.^{ne} et elegantiæ, inde templũ hodie S. Mariæ in Porticu; Duob⁹ ordinib⁹ cõstabat hoc Theatrũ dorico uidelicet et ionico. Vitruuius sane testatur fuisse ea specie ac pulchritudine qua aliud unquã fuit uisũ Romæ, quo circa illud merito dicuntur fuisse imitati in quibusdã ædificijs describendis nobiliss.^{mi} etiã architecti, ut M. Ang. Bonarota et Ant.^{us} a S. Gallo, ut uidere licet in atrio eximij Ducum Farnesior. Palatij a Paulo III magna impensa extructi ad Theatrũ Pompei. Septem Theatra Romæ huic nõ adeo dissimilia uisebantur. Construebantur autem Theatra ad dandas populo fabulas, recitandasq; comędias, tragędiasq; nã a spectando theatrũ dicitur. Hic Marcellus, delitiæ Populi Romani, futurus Imp. et successurus auunculo, quod propinquitate eum omniũ proxime attingebat, nimirũ nepos ex sorore. primam uxorem habuit Pompeiam Sexti coniugẽ, alteram Iuliã Augusti filiã. obijt adolescens in Baiano nõ sine moerore Vrbis ne dicã Orbis de hoc cecinit Princeps poetar. Virgil. ... Tu Marcellus eris etc.

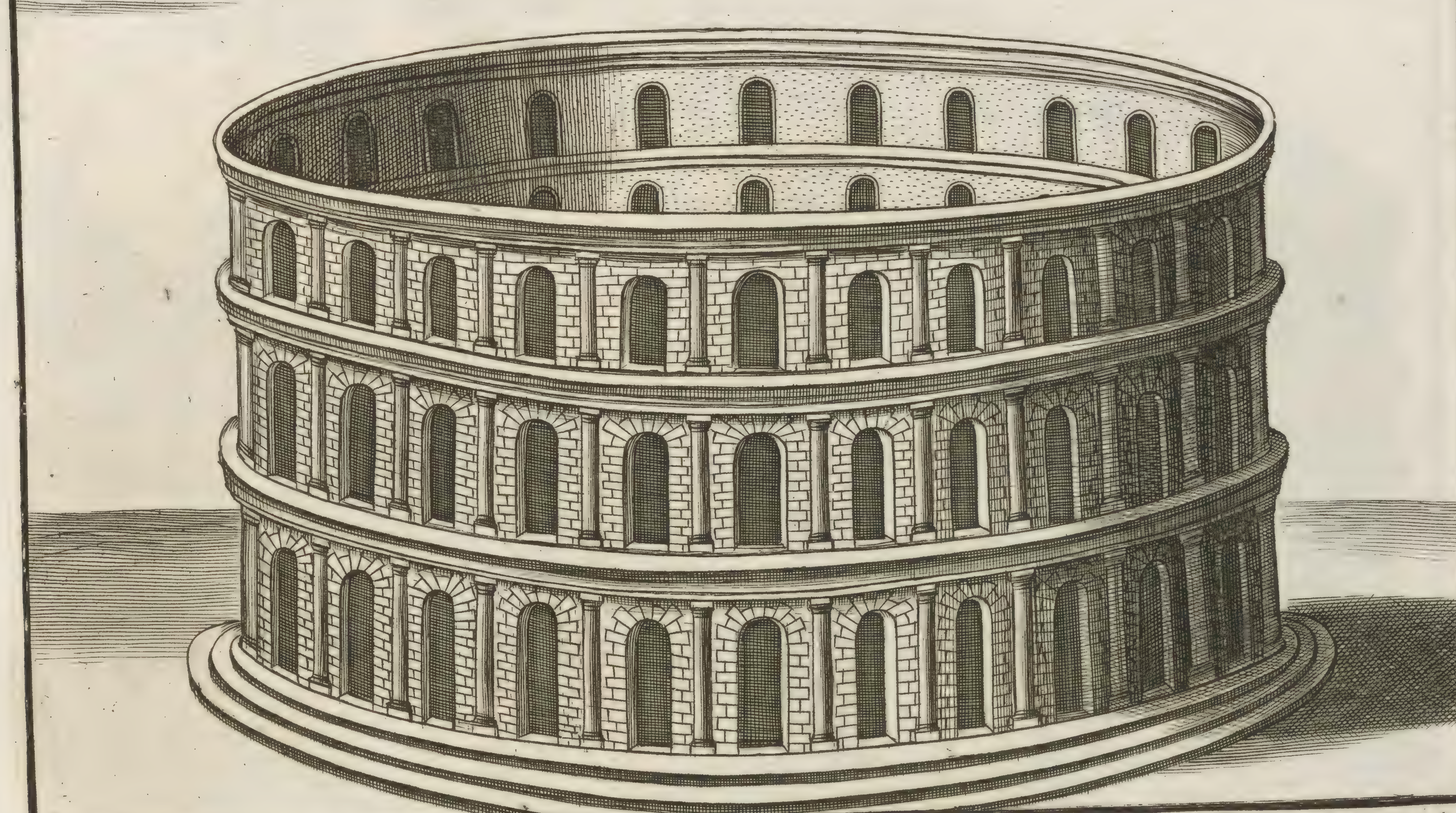
Cum Augustus vrbem Romã ornatiß. faciẽdã curaret, Cornelio Balbo uiro ditiß.° et liberaliß.° psuasit, ut ad eius uoluptatẽ et elegãtiã theatrũ cõstrueret: qđ quidẽ Balbus ita cõfecit, ut inter duo illa celebriora Põpeij Marcelliq. theatra numeretur ab Antiquarijs. nã loca 30. millia cõtinebat ubi 4.or ex onice inestimab.is pretij colũnas collocauit. quod autẽ a Claudio Cæs. dicatũ fuiße scribat Andr. eas Fulcũ cæteris, id eo forte cõtigit, qđ Cæs. inire gratiã uellet, primasq. illi cõcedere, qui eũ ad rẽ huiusmodi magnificã excitaue: rat, non autẽ ut falso opinatur Balbi fuiße appellatũ ab ipsius criptæ uicinitate nõ animadu. maxime sibi ipsis ropugnare cũ dixisset Cęsaris hortatu theatrũ illud a Balbo fuiße cõstructũ. dissidẽt tamen Antiquarij de huius molis loco uaria ac diuersa sentiẽtes. etenim Faunus, qui etiã de situ dubitat, refert aliquos fuisse sẽtentiã inter Panteõ, et theatrũ Põpeij stetiße, ut hodie sub palatio Ducis Cęsarini apparẽt uestigia, et uidẽtur eidẽ dedisse palatio fundamẽta. Fuit Cornelius Balbus, ut Blondus affirmat ex Gadib. Hispaniæ ciuitate oriundus, primus qui Pompeij Mag. beneficio ciuiũ nu. fuit adscrip.s, nec Romã inquã, Cornelio Tacito autore, tãtis hũc aduenã titulis et ornamẽtis augere poenituit qui acerrime pro illius sẽp gloria, et salute dimicauit: pro quib. meritis cõsulatũ obijt ãno ut scribit Plin. lib. 7. a cõditione Romæ 713 fuit eo etiã diuitiar. cumulo prędiũs ut e uita decedẽs infinitã quasi pecuniæ multitudinẽ Pop. Rom.o diuidendã reliquerit. quã etsi Lipsius, qui ex Dione Nic.° hoc memorat, ad certã sũmã reuocare nõ potuit, tamẽ subductis rationib. inuenit 25 drachmis singulos diuidẽdis Romanũ unicuiq. aureũ obtigiße quia apud nos hodie 25 denarios cõstituit. Merito igitur huius uiri magnificẽtiã Lipsius admiratus, quid inquit Heredib. testamẽto reliquißet, quãdo incredibile hoc auri pondus pop.° diuidendũ mandauerit. dignũ profecto facinus Hispano pectore quo diuiẽs nedum moriẽs magnitudinẽ suã celare nõ potuit. si ultima Hispania hunc Romæ uirũ donare potuit qui ei tantæ gloriæ, et ornamẽto fuit, quid p Deum immortalẽ de cæteris faceret, quas suis ex uiscerib. eidẽ uel ad eruditionẽ uel imperiũ tradidit. quid de Seneca et Quintiliano uiris Cordubensib. referã quor. alter Philosophiæ, alter Rhetoricæ lumen extitit. Quid de Lucano Corduben. etiã ac de Martiali Tarraconen. de Musis tã bene meritis dicã, silentio ne prætermittã Traianũ Hispalensẽ, nũquid Adrianũ ex Hispania oriundũ, num M. Antoninũ Pium, quẽ Capitolinus ex Hispanis originẽ traxisse memorat. de Bonoso sermo erit, qui etiam referẽte Vopisco Hispano concretus sanguine creditur. nõne et Theodosiũ cũ Arcadio et Honorio liberis Hispanũ omnes agnos: cunt et uenerantur, omnes quidem rebus feliciter et animose gestis Imperatores clarissimos. de antiquis satis est dixisse hactenus, ne in multis sit alijs, quas postea Hispania genuit atq. huc usque gignit, immorandũ. Tandẽ Pacati in Panegyrico Theodo: sij argumentum hoc satis notum uerbis expediam. Hæc durissimas milites hæc expertissimos duces, hæc facundissimos Oratores, hæc clarissimos uates parit. hæc Iudicum mater, hæc principum.

THEATRVM MARCI SCAVRI

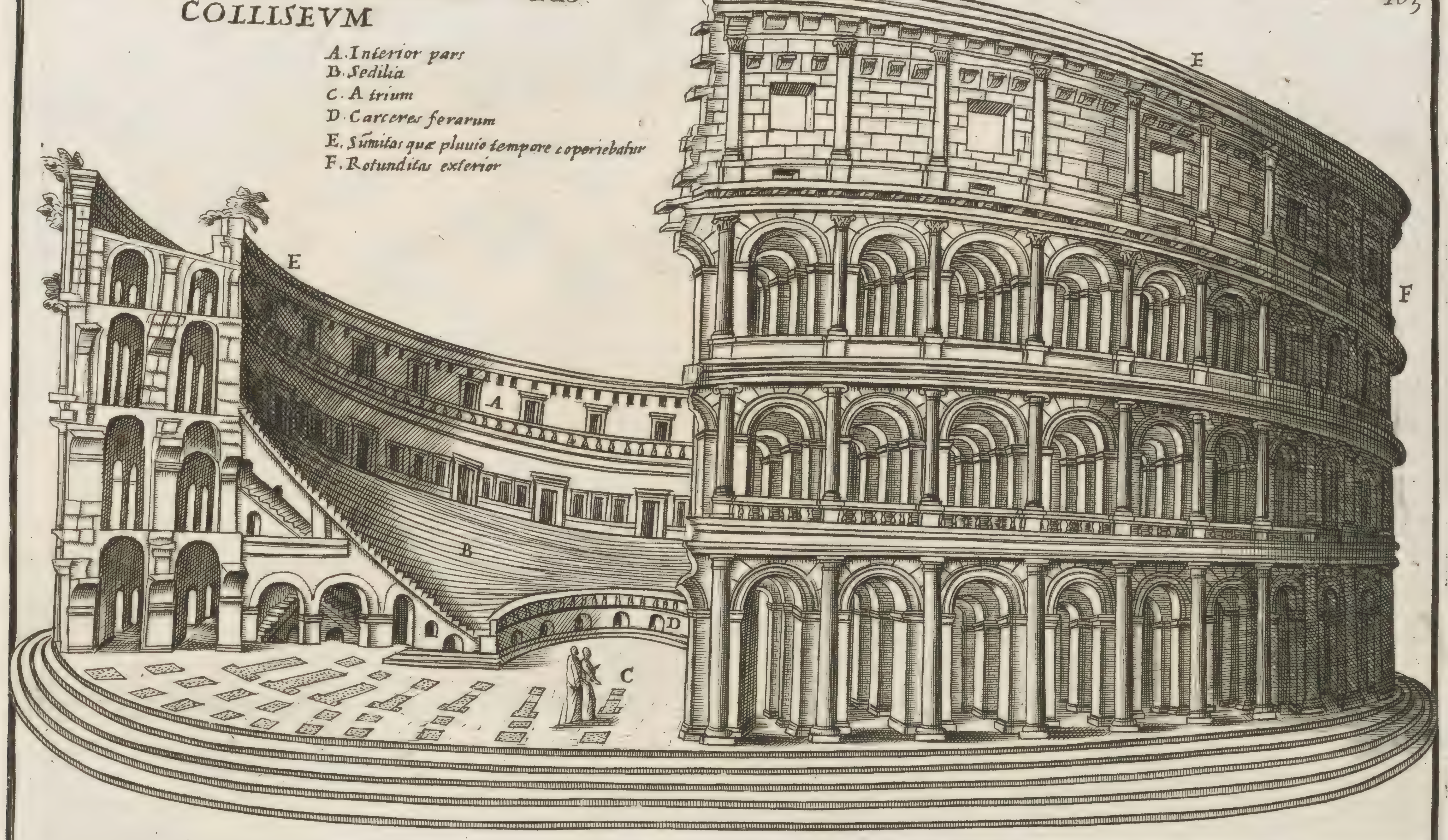
Hoc Theatrũ optime describit Plinius lib. 36. his uerbis Hic nimirũ Scaurus, fecit in ædilitate sua opus maximũ omniũ quæ unquã fuere humana manu facta nõ temporaria mora uerũ etiam æternitatis destinatione Theatrũ hoc fuit : scena ei triplex altitudine 360. columnar. in ea ciuitate quæ sex hymetias non tulerat sine probro ciuis amplissimi ima pars scenæ e marmore fuit. Media e uitro inaudito etiam postea genere luxuriæ sũma tabulis inauratis columnæ imæ duodequadragenũ pedum signa ærea inter columnas fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominũ 80000. cum Pompei amphitheatri toties multiplicata urbe tantoq. maiore populo sufficiat large 40000. sedente sedet reliquus apparatus tantus attalica ueste, tabulis pictis, cæteraq. cura fecit ut in Tusculanã uillã reportatis quæ superfluebant quotidiani usus delitijs incensa uilla ab iratis seruis concremarentur ad sextertia 1000. Aufert animum et a destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis Hæc Plinius qui nõ uidetur probare tantum luxum quod nimium excederet modestiã ueterũ Romanor. Adijcit deinde maiora de C. Curione qui Scaurũ uoluit superare altero theatro quod fecit immo potius duobus e ligno Theatra (inquit paulo inferius) iuxta fecit amplissima e ligno cardinũ singulor. uersatili suspensa libramento in quibus utriq. ante meridiano ludor. spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scænæ, et repente circũactis ut constiterant. Postremo iam die discedentibus tabulis et cornibus inter se locantibus faciebat amphitheatrum, et gladiator. spectacula edebat ipsũ magis auctoratum populũ Romanũ circũferens hæc ille.

AMPHITHEATRVM CLAVDII IN CAMPO MARTIO

Inter magnifica ędificia quæ in campo Martio quondã intuentiũ oculos rapiebãt fuit Claudij Amphitheatrũ ad septa siue ouilia ut uocabant miro opere et artificio constructũ imo potius ab eo absolutũ, quod à Tiberio imperfectũ acceperat. testatur hoc quidẽ Suetonius qui et scribit Neronẽ ludos spectauisse et prosceniꝫ fastigio munere quod in Amphitheatro ligneo in regione campi Martij intra anni spatiũ fabricato dedit. monstruosũ sane fuit et innumerabili sumptu confectũ, ut hac in re sicut in cæteris luxũ suũ demonstraret. fuit Claudius Imperator primus hoc nomine Drusi filius, et auunculus Caligulæ, imperiũ obtinuit nõ meritis, sed militũ temeritate. nã cũ senatus infestũ illo tempore Cæsaris nomen cũ eius tota familia extinguere uoluisset, aufugiẽs Claudius timore correptus in locum palatij abditissimũ se abscondit: ibi à milite repertus quod ut alij, compilatũ uenerat lætis acclamationib⁹ exceptus est ac deinceps Imperator creatus. Mauritaniã quæ ab eo defecerat ad Imperiũ Rom. reuocauit atq perdomuit. fuit principio moderatus et humanus: sed tamen genio suo postea indulgens minus temperãs in libidinẽ, immanitatẽ et crapulã totũ se dedit. fuit adeo memoria lubricus, ut multos, quos occidi iusserat ad ludos et spectacula uocaret. tandẽ opera uxoris Agrippinæ interfectus fungorũ edulio, quib⁹ adeo delectabatur ut diceret fungos Deorũ esse cibũ, quod sua sponte nascerentur. uixit 64 ãnos 14 uero imperauit.

AMPHITHEATRVM VESPASIANI VVLGO COLLISEVM

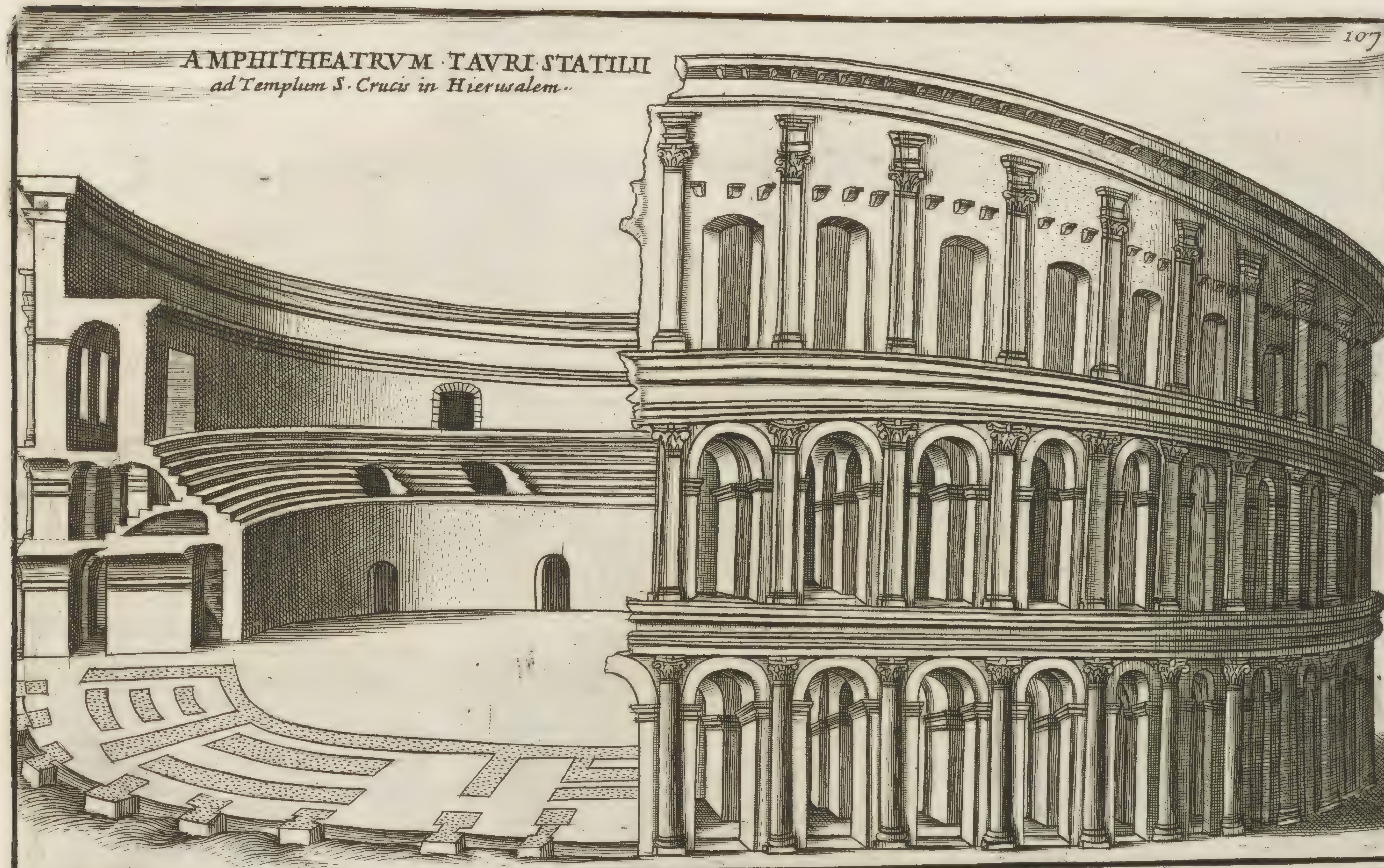
Amphitheatrū hoc quod erat in medio Vrbis fuit à Vespasiano Imp. ex Tiburtino lapide inchoatū, perfectū à Tito præsertim ac Domitiano eius filijs, uel potius, ut alijs placet, pfectū quidē fuit à Vesp.no a Tito autē dedicatū, et à Domitiano exornatū. Quatuor cōstat ordinib9 dorico nimirū ionico, corinthio, et composito; altitudo eius fertur palmorū 221 $\frac{1}{3}$ latitudo seu diameter 760. Romanos pal. cōplectitur, si eam dimetiamur ab ambitu seu circulo prima eius exteriori, nā alioquin, cū ut Amphitheatrū sit compositū ex duob9 ueluti theatris, ac propterea cōpertū sit intus habere formā circuli potius oblongi, instar oui, quā rotundi, eius longitudo reperta fuit ab ijs qui eam sunt dimensi esse 820 pal. capiebat 87. millia spectātiū uarios ludos, certamina, tā gladiatorū, quā cū bestijs pugnātiū, quæ ibi ad oblectādū populū frequētius edebātur. spectabāt autē oēs pmiscue, postea statutū ut senatores seorsim spectarēt a cętera turba quod quidē plebs ægre tulit; locus erat factus, ut si quis tardius ad spectādū accederet, aut citius, nondū finitis, alicui erat recedēdū id quidē posset, absq, aliorū impedimēto, porticib9 ita seu gradib9 accomodatis, ut etiā ex uestigijs hactenus extātib9 potest agnosci. Inter alios autē qui cū bestijs pugnarūt, uel ad bestias dānabātur, erāt inocētes Xpiani et pręcipue fama est S. Ignatiū fortiss. illū Xpi M. Io. Ap. discipulū hic leonib9 fuisse obiectum.

Vespasianus octauo anno cõsulatus sui hanc molẽ in media urbe cõstruxit, quod liquet ex nũmo cuius inscriptio Imp. Cęs. Aug. Cos. 8 P.P. et parte alia ipsũmet amphitheatrũ expressũ. quod tamẽ Titus F. absoluit autore Lip:
sio. ac tempore decurrẽte M. Antoninus Pius teste Capitolino, deinde Heliogabalus referente Lampridio instaurauit. hodie trito sermone uulgi Colisseũ dicitur, quia Neronis cũ capite colossus in uicinia erat, quod et Lipsius diligẽter ano:
tauit, quo etiã loco pars domus Neronis extitit, et eiusdẽ stagna fuisse cõstat ex Martiale hic ubi cõspicui uenerab.is amphitheatri erigitur moles stagna Neronis erãt opus ampliss. et ab antiquis decantatiss.um fieri, unde caput urbium potuisset.
et Martialis citra adulationẽ dicere potuisset. Omnis cęsario cedat labor Amphitheatro, unũ prę cũctis fama loquatur opus. quid mirũ si hodie a nobis spectantib9 ita semirutũ atque cæsum ut Lipsij uerbis utar scintillas emittat prisci splen:
doris. eo sublimius quod Amianus affirmet ad ipsius sũmitatẽ ægre oculos humanos cõscendere. eo capacius, quod P. Victor referat 87 millia cepisse loca, intelligens tñ de sedilib9 gradarijs nõ autẽ de puluillis in quib9 sedisse comodè ult octo:
ginta sep tẽ millia hominũ. Amphitheatrũ ideo dictũ quod ea duobus quasi theatris cõficeret, quamuis Lipsius contẽdat id fuisse forma paulo magis porrecta et oblongo. cuius et õia membra, ornamẽta, et munera ipse accuratè et luculẽter prosequi
tur in suo amphit.ro et Saturnalib9. refert autẽ Dion Niceus Titũ p dies 100. in hoc suo amphit.ro gladiatores, Naumachias et uenatus edidisse dienamq dedicationis amphitheat. elephantes, ursos, apros et Pantheras taurosq ferociss.s imisit, quin
etiã grues que erãt ad num.o 9 milliũ quas a fæminis ignobilib9 fecit occidi deinde gladiatores exhibuit qui hostili animo se mutuo incidebãt. ut Ioui latiari uel infernali ut uocat Prudẽtius cuius ara ibi erat, se cõsecrarẽt, tãdẽ p ductus et
[illegible]atus aqua, in amphit.rum ẽ uestigio erũpẽte naues hinc inde nauigãtes, et inter se pugnãtes aspiceres, tãdẽ uero multi ob fidẽ Xpianã hic spectaculũ facti fuerũt, Deo Angelis et hominib9 inter quas S.s Ignatius Xpi frumẽtũ electissimũ
[illegible] dentibus emolitus ad cælestis beatitudinis deportatus fuit horreum.

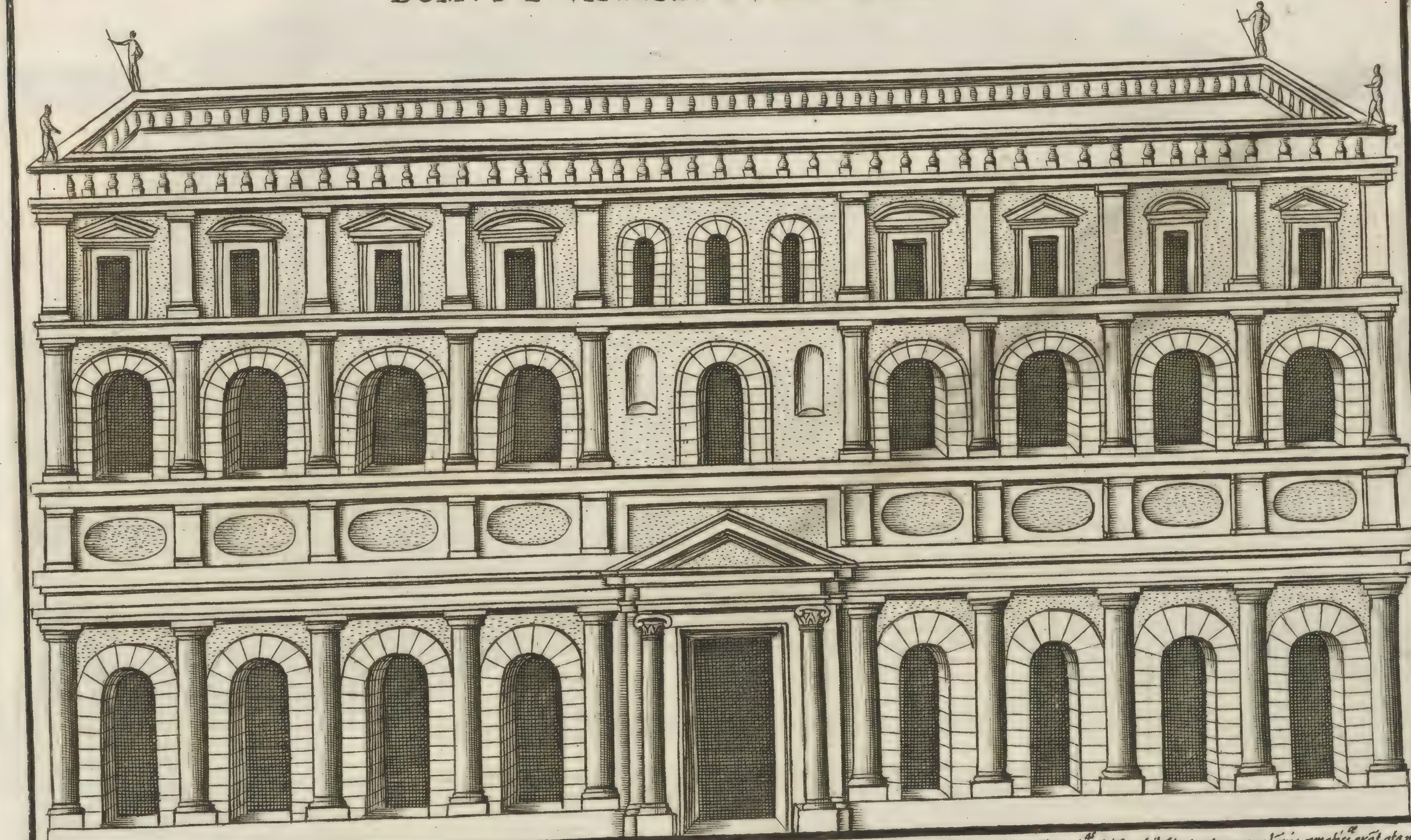
AMPHITHEATRVM TAVRI STATILII
ad Templum S. Crucis in Hierusalem.

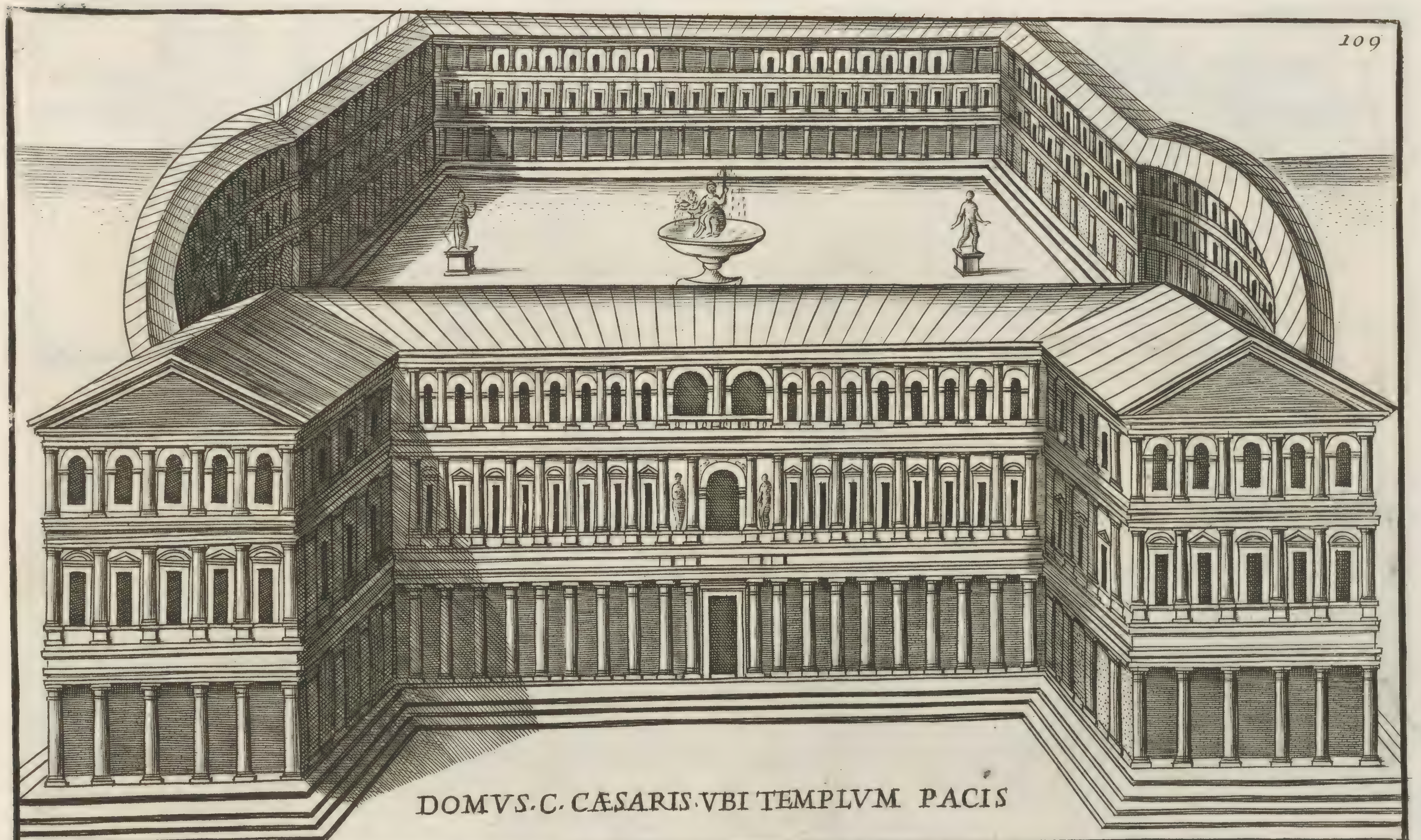
Ad templum et Coenobiũ S. Crucis in Hierusalem, quod olim Veneris et Cupidinis fanũ fuit hodie unũ e septem toto orbe ecclesijs celeberrimis peregrinationis ac pietatis ergo quo uniuersæ nationes christianæ criminũ suorũ ueniam adepturæ diuinæque gratiæ implendæ plenitudine confluunt ubi uiri Religiosi Cistercensis ordinis habitant qui crucẽ Christi Domini cuius sub titulo et uexillo militant in corpore suo portant constat stetisse Tauri Statilij Amphitheatrũ uarijs ornatũ lapidibus, ut memorat Albertinus in opusculis, cũ tamẽ tota hec intus fabrica ex lateribus stetisset cuius quidẽ et nõ alterius amphitheatri uestigia ibi quæ uidentur, esse idẽ Autor affirmat, et sane uerius quã alij qui existimant illa ex Castrensi restare amphitheatro, de quo alibi. hodie maiori ex parte dirutũ coniunctũ urbis mænibus conspicitur cũ priscis illis temporibus ab urbis mænibus omnino abfuisset, quod ut bene notauit Faunus facile indicat coarctatã nunc esse Romam. Augustus cũ Romã ædificijs magis ac magis augeri, et illustrari uoluißet suasit huic Romano nobiliss. atq ditissimo, ut huiusmodi amphitheatrũ cõstrueret. fecit quidẽ cæterũ nõ ad eam, quã deinceps alij alia, magnitudinẽ perduxit; tũ quia priuatus uir illud fecerit; tum etiã quod ex primis amphitheatris fuerit, atq eo tempore Romanos gloria struẽdi amphitheatri nõ dum cepisset ut postea. affirmat namque Lipsius in suo amphitheatro et L. Faunus post C. Cæsaris amphitheatrũ quod in campo Martio struxerat, Statitiũ suum ædificasse, quem postea Vespas. secutum maximũ illud condidisse quod uocamus coliseum.

DOMVS · P · VALERII · PVBLICOLÆ ·

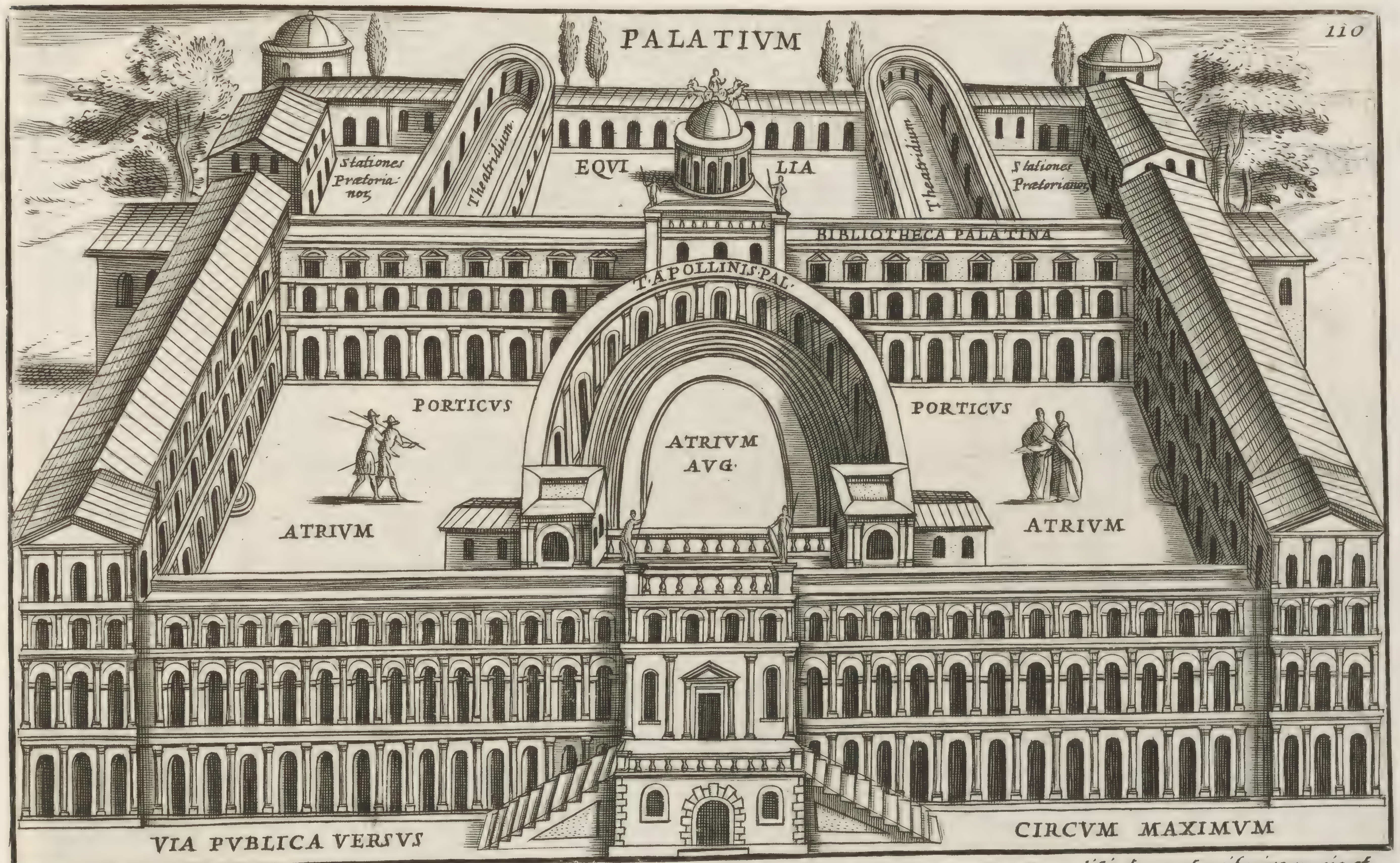

Monumentis compertũ est Pub. Valeriũ Publicolã duas habuisse ędes diuerso tẽpore sed in eodẽ loco cõditas qui hodie Velia, et caput plateæ in Vrbe dicitur primas sũptuosiss. fuisse ꝓhibẽt ut pote quæ colũnis ornatiss. erãt atq mã-
sionib' et diuersis diuisæ cænaculis quę in magno pretio haberẽtur, tamẽ ab eodẽ cõditore Publicola una nocte dirutę sunt ut populi suspicionẽ multorũ q inuidẽtiã remoueret, dicẽtiũ hanc nõ domũ sed tãquã arcẽ a Publi-
cola extructã. Ideo uir hic clariss. ac optime de Rep. meritus maluit se tãtarũ ędiũ priuare omnino gloria quã cõmittere ut sinistra de se Pop. Ro. animis insideret opinio: quare ex ruinis ibidẽ secũdas posuit nõ ea magnificẽtia qua ante
sed tñ structurę ipsius forma admirab.es Fuit Publicola antiqui illius Valerij unde et cognomẽ habuit qui Romuli tempestate max. autoritatis extitit, qua pacẽ inter Sabinos et Rom.os cõposuit, nepos singulari eloquẽtia prędit' ac diuitijs quę oĩa in Reip.
sęp utilitatẽ defensionẽ q cõuertit in singulos officiosiss. eius tẽpore cũ Tarquinij Sup. Rom.rum Reg. F. stuprũ Lucretiæ intulisset, ipsius cõsilio atq uirtute Pop. Ro: Regẽ ipsũ cũ omni regia cliẽtela, et familia eiecit ac semp ab Vrbe deterruit, Quã
obrẽ cũ iure optimo sũmã illã dignitatẽ a populo optãte et rogãte sumere potuisset ac debuisset nihilominus incredibili animi magnit. renuit ac se Romanorũ defẽsorẽ, et uindicẽ prędicauit: cũ autẽ Tyrãni eiecti insidias ꝑ seruũ rescuisset
ipse cũ Bruto et Caio Minutio in Proditores animaduertere decreuit ac Tyrano cũ ipsius opib' bellũ inferre cuius proditionis autores cũ ex litteris Tarquinij interceptis, atq resignatis palã fieret, duo Bruti filij et totidẽ ipsius Valerij: ipsemet
liberos suos p. obtrũcari iussit cũ tandẽ cõsul Publicola Tarquiniũ superasset. ꝑ fuit qui dignitate cõsulari in Vrbe quadriga inuectus triũpharet in quo quidẽ triũpho ac alibi mansuetud. suæ semp signa dedit iubens fasces cõsulares sine securib.
circũferri populo quo mirabilẽ sui beniuolẽtiã excitauit cũ antea eidem populo eo gratior extitisset q a Publicolæ nomẽ accepisset. senatoriũ ord.m ad numerũ 164 ampliauit leges aliquot tulit pop.o ipsi utiles quã una damnatis a
Consule concedit ius prouocationis ad populum alterã prohibet ne quis iniussu populi magistratus inire possit sub capitali supplicio 3.a onus soluendi ad bella pecuniã pro uirib' unicuique distribuit cum antea hęc pauperib: grauiss. fuissent.

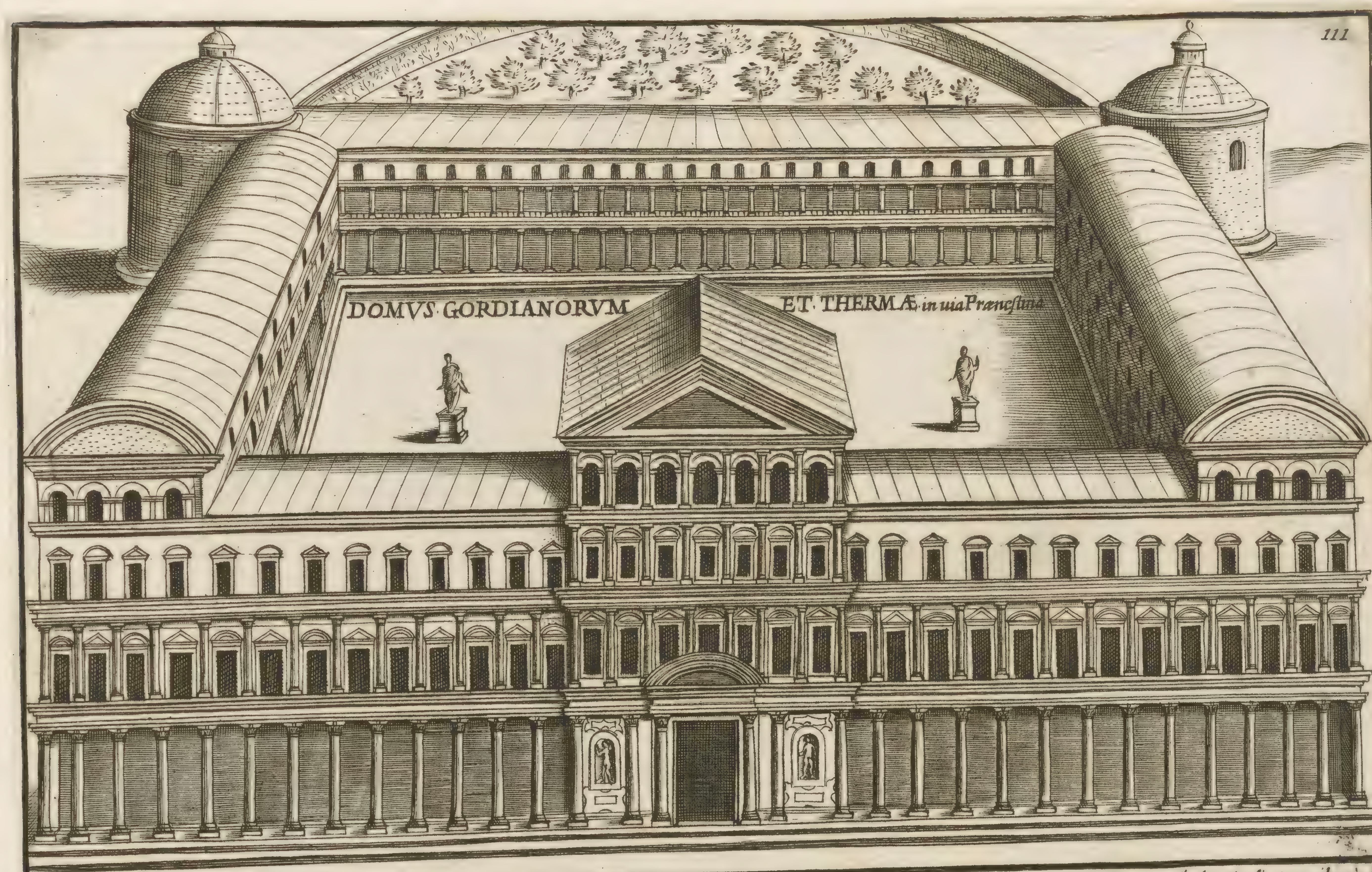

DOMVS.C.CÆSARIS.VBI TEMPLVM PACIS

C.Iulius Cæsar ut refert Suetonius Pontifex iam Max. electus domũ publicã nõ qualẽ priuatus in Suburra habitauerat, mag.[ce] sibi condidit ad uiã sacrã ubi tandẽ Vespasianus templũ Pacis extruxit quũ Iulia sumptuosiss.[e] ipsa exornasset, et Augustus diruisset ut ibi uxori suæ Liuiæ porticũ excitaret, quod et Faunus in sua Vrbe memorat. Fuit C. Cæsar rerũ gestar. gloria fælicissimus, et unus ex nouẽ inuictiss.[s] totius orbis ducibus, qui animi magnitudine dignitate, potentia et autoritate, reiq. militaris scientia omnes longe principes superauit, atq. cũ maximis etiã Philosophis, oratoribus, et Scriptorib.⁹ cõparandus, cũ ipse suo omniũq. iudicio suis se gestis idoneũ scriptorem inuenerit. fuit honorũ sic appetes, ut oĩbus sese ingesserit Reip. munerib.⁹ nãq. procõsul de Lusitania triũphaturus, triũphũ abdicauit, ut Romæ præses, sicut lex erat, cõsulatũ peteret, et obtineret. Indeq. consul in decẽniũ factus eam postea spirans ad maiora dignitatẽ cõtẽpsit nec censuræ, siue præfecturæ morũ quã gessit acquiescẽs dictaturã sibi ꝑpetua uendicauit, munus eo tempore maximũ et sacrosãctũ a quo prouocari licebat nemini. Præterea Imperatoris cõmune nomẽ quod ad sola rei militaris gloriã ꝑtinebat, sibi infinitũ cogitis, idadeo sublime fecit, ut deinceps potentiã et autoritatẽ in Rep. cõtineret, quod et sibi susq. posteris relinquẽdũ curauit. ita sẽp imperiosè se gessit, ut comitia in potestate haberet, et oẽs ineuntes magistratus in sua acta præiurare cõpulerit, aliter nõ inituros. sic oiũm breui animos et suffragia tenere potuit, unde legẽs in triũphis et dignitatib.⁹ cõsequẽdis aliquãdo impune uiolauit. Summus exercitus Imperator pro exẽpla militis munus exercuit, dum prelũ cũ Germanis cõmissurus à milite pauitãte arreptis armis cuiusque in hostes impetũ faciẽs cæteris uires, animũq. addiderit. Hispaniã usq. ad Lusitaniã penetrauit, et uicit. Gallias Britãnias, et Africã debellauit, et uectigales fecit. bellũ in Hispania cũ filijs Cn. Põpeij Magni gessit acerrimũ illudq. depugnauit, et absoluit de ciuib.⁹ nõ legitime triũphãdo, cũ antea ipsũ Cn. Pomp. in Pharsalia profligasset; quinquies triũphauit p.[o] ex Gallijs cũ rege Vercigentorige ear. ducto q. triũphũ Suetonius et Florus primũ et excellentiss.[um] fuisse refert. 2.[o] de Ægipto triũphũ egit in quo Reginã duxit Arsinoen. 3. de Ponto Alexãdriã iã recepta, Pharnaceq. celerrimè superato quod et titulo demonstrauit his uerbis Veni, Vidi, Vici. 4. ex Africa in quo Iubã Regis filiũ captiuũ duxit. 5. Hispania, ut supra demõstrauimus. præter ouationẽ cuius Dion meminit, qua C. Cæsar post ferias latinas ex Alba, ut mos erat, in Vrbẽ inuectus fuit, regijsq. acclamationibus exceptus à Populo ob quod et exquisitas honores à Senatu obtentos seu potius extortos inuidiã apud ciues concitauit ut coniuratione facta à M. Bruto et Cassio Idib. Martij in curia Pompeij 23. uulneribus confossus occuberet. postquã ordinasset ãnũ, et quintilẽ mensẽ à suo nomine appellasset, sic tandẽ nimiæ ambitionis pœnas exoluit, et sanguinẽ Pompeij generi in eius Curia occisus expiauit.

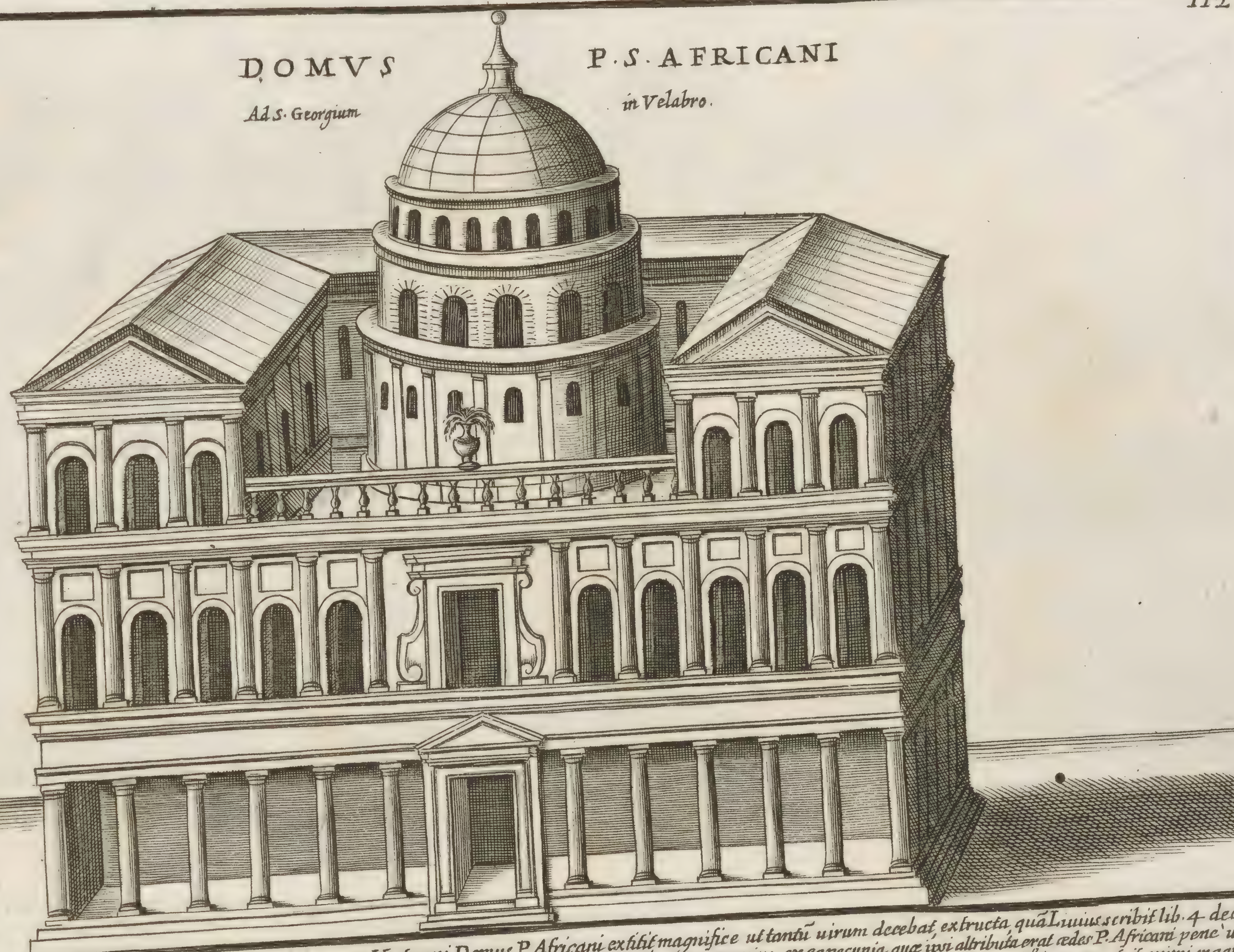
Palatium Augusti quod ipse in Monte Palatino ubi spectat Auentinū, et imminet Circo Maximo in domo, in qua natus est, amplificata construxit mira specie et percommoda adiunctis ei porticibus egregijs columnis exornatis, bibliotheca item instructissima libris. tam latinis quam græcis statuis quoque et picturis addito atrio forma sphærica ad præbenda uaria spectacula Imperatori et nobilitati uniuersæ. duobus quoque locis hinc inde dextra sinistraq, tractandis flectendisq, equis militibus quoque præsidiarijs et his seorsim a Palatio suis habitationibus attributis. Apollini etiam ibidem Augustus, ut ait Suetonius c. 29. suum constituit templum cuius in fastigio extabat currus Solis qui auro obductus mirum reddebat splendorem. fertur quoque hic nata laurus, eodem quo Augustus natus est die, cuius deinde ramis triumphantiū et Imperatorum solita erant cingi tempora: in medio prætereà collis Palatini collocatum erat templum fidei a Numa Pompilio, quod uetustate collapsum restituit Augustus. De reliquis Palatini locis dicemus alibi. Sicui autem hic ædificiorum splendor: uidebitur ob eorum magnificētiam fidem excedere, is mirari desinet cum contemplabitur Romanorum ubiq, terrarum potentiam, potissimum cumplerunque ædificia ab uno inchoata perficerentur ab alijs, ut factum est in his Palatini montis ædificijs.

Nullus fere Rom. antiquitatū autor est qui de domo Gordianorū magnifice uerba non faciat, quamuis uero Andreas Fuluius Sabinen. c.192. ipsius cū alijs Gordiani operibus uesti: gium in urbe nullum extare dicat. Nihilominus Lucio Fauno, immo et antiquiori Capitolino habenda est fides asserentibus, in uia Prænestina, non procul ab æde S. Eusebij, ut hodie ipsa do: cet uestigia, huiusmodi adeò superbū stetisse palatium, ut 200. uno stilo, atq ex uno latere columnas haberet, quarum Albertinus in opusc. c. 33. ex aliorum lectione meminit 50. fuisse Simiadas, 50. alias Numidicas, totidem Claudianas, reliquas tandem Tisteas. Ex quo uidere est, quanta præclaræ huius domus magnitudo foret, quæ Gordianæ familiæ memoriā præ cæteris in Vrbe conseruaret. Præterea quod et thermas incluserit, quas Capitolinus et alij memorant, omnium terrarum (Romanis exceptis) nobilissimas. Gordianus, ut scribit Pomponius Letus, adeo magnificus fuit, et literarum studiosus, ut sexaginta duo millia librorum habuerit. Parthos iam erumpentes ingenti clade superauit. proxime Philippū antecessit qui Imperator Christianus primus extitit. tertio anno eius imperij millesimus ab urbe condita impletus est annus; quare ludis magnificentissime celebratus anno a natiuitate Dni. CCXLVII.

DOMVS P.S. AFRICANI

Ad S. Georgium in Velabro.

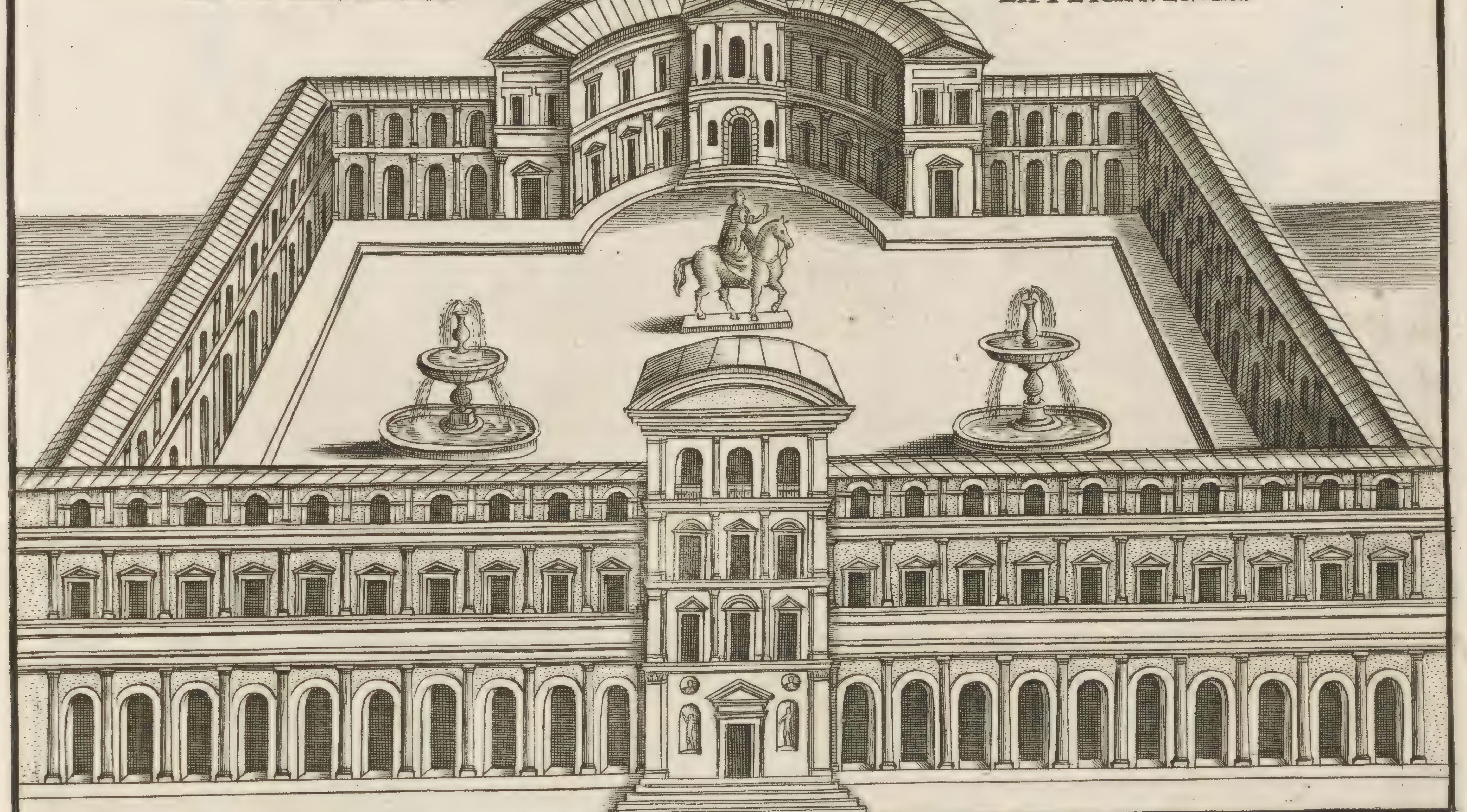

Non procul ab eoloco qui S. Georgius in uelabro dicitur ad signumq Vertumni Domus P. Africani extitit magnifice ut tantū uirum decebat, extructa, quā Liuius scribit lib. 4 dec. 5. ex
pecunia quadā publica postea Titum Semproniū emisse, ut ibi basilicā de suo nomine faceret, his uerbis Titus Sempronius ex ea pecunia, quæ ipsi attributa erat ædes P. Africani pene ueteres
ad uertumni signum laneasq et tabernas coniunctas in publicum emit, basilicamq appellandam curauit, quæ Sempronia appellata est. P. Scipio cognomento Africanus ea fuit animi magnitudi:
ne, ut de se quid magnum, ac diuinū cogitandi, fabuloseq dicendi materiā suis dederit. Nam decem et octo annos natus adolescens patrem apud Ticinum fluuium singulari uirtute seruauit:
clade cannensi nobilissimos iuuenes Italiam deserere cupientes sua autoritate compescuit: reliquias incolumes per media hostium castra canisium perduxit. XXIIIJ. annorum Prætor in
Hispaniā missus Carthaginē, qua die uenit, occupauit. a Virgine Hispana obsidibus sibi data, quæ omniū sua ad se oculos pulchritudē rapiebat, abstinuit, atq uel ab eius con:
spectu temperauit. Asdrubalem Magonemq fratres Annibalis Hispania propulsauit. Amicitiam cū Siphace Maurorū Rege coniunxit, Masinissā in societatem recepit. Consul
ante annos factus Africā classe traiecit Hasdrubalis et Syphacis castra una nocte perrupit: reuocatum ex Italia Annibalem superauit, uictis Cartaginensib' legem imposuit un:
de Africanus cognominatus tādem repetundarū accusatus, librū rationū in conspectu populi scidit hac die inquit Carthaginē uici deinde in uoluntariū sese amandauit exiliū ubi reli:
quum ætatis suæ uixit, ac moriens Vxori: ne comitteret ut corpus suum Romam referrent cum ab ingrata patria sua ossa possideri recusaret.

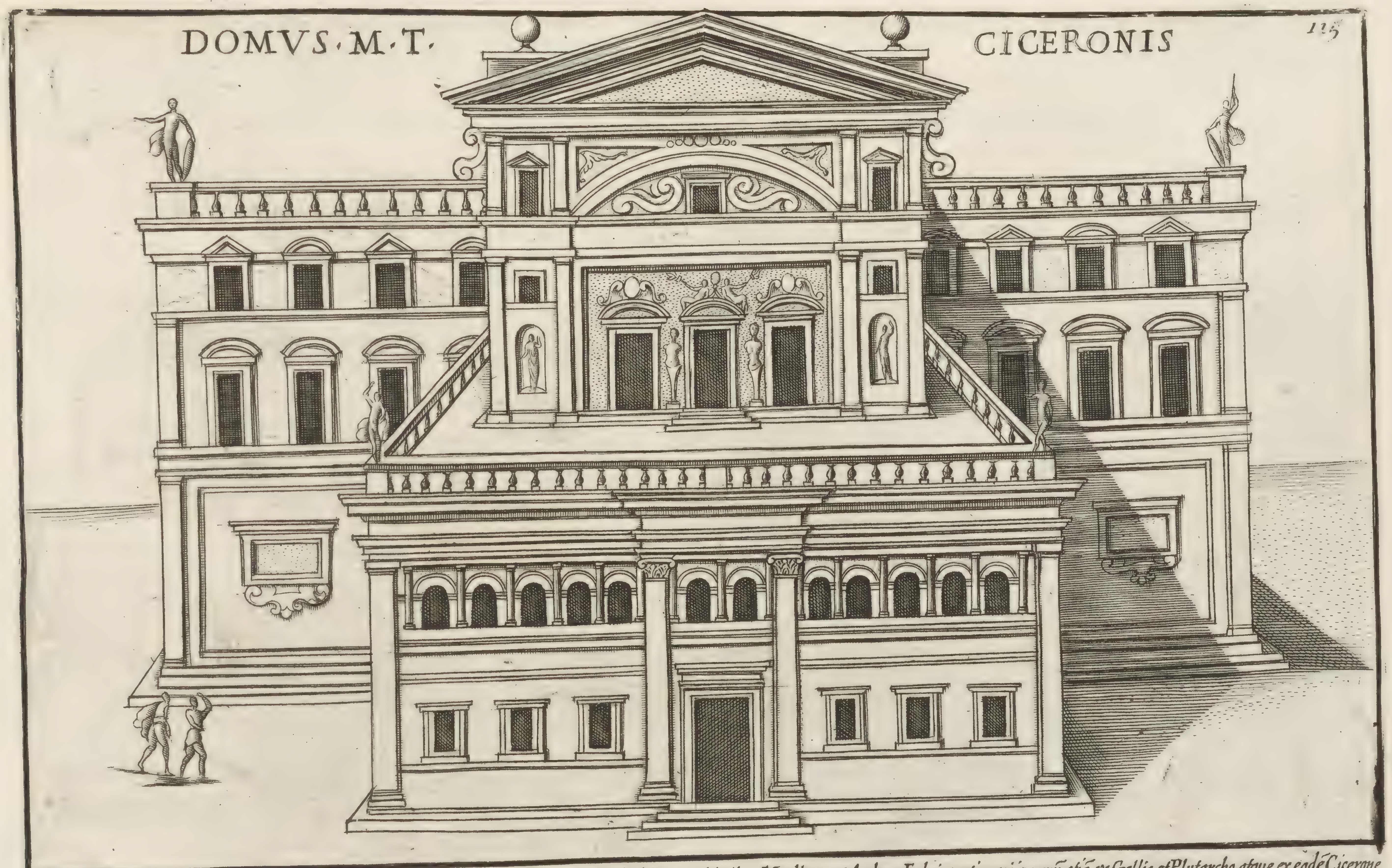
Prodigiosus, ut in omni genere uitior; fuit Nero ita et tanquā effusiss.^us sugillatur ob eā domū pręcipue quā Romæ ędificauit quę referente Marliano totū id spatiū occupauit, quod incipit ab æde nunc SS·Io: et Pauli recta eundo ad colosseū et carinas quousq; ad aggerē Tarquinij peruenianius, et Mæcenatis attingamus hortos, de qua fusius meminere Tacitus et Sueton. hanc ut extrueret innumerabiles Ciuium domos demolitus est, quod e cōtra Aug. in suo foro fecerat. unde mordax illud epigrāma ortū habuit. Roma domus fiet, Veios migrate Quirites, Si nō et Veios occupat ista domus. nec mirū cū Plin. ita quoque testetur. et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambiētis urbē. Aureā appellauit, cū antea trāsitoria diceretur ut scribit Sueton. postqū illā incendio semel absumptā restituit. At uero primū ei nomē quadrare uidebatur cū domus hęc aurea ita trāsierit, ut nec uestigia iā eo tēpore successores eius remanere uoluerint. Intra domū test. Plin. ædē Fortunæ inclusit, quę ex lapide phengite translucens forib' clausis claritatē diei intus haberet. Sueton. mira de domo ista prosequitur his uerbis vestibulū eius fuit in quo Colossus CXX. pedū staret ipsius effigiei tanta laxitas ut triplices porticus milliarias haberet: item stagnū maris instar circūseptū ędificijs ad urbiū speciē, rura insuper aruis atq; uinetis et pascuis siluisq; uaria cū multitudine oīs generis pecudū, ac ferar;. in cęteris partib' cuncta auro lita, distincta gēmis, unionūq; conchis erant. Cęnationes laqueatæ tabulis eburneis uersatilibus, ut flores fistulis et unguenta desuper spargerentur.

DE PALATIO SEV DOMO ET ATRIO FLAVII CONSTANTINI IMP. APVD BASILICAM LATERANENSEM

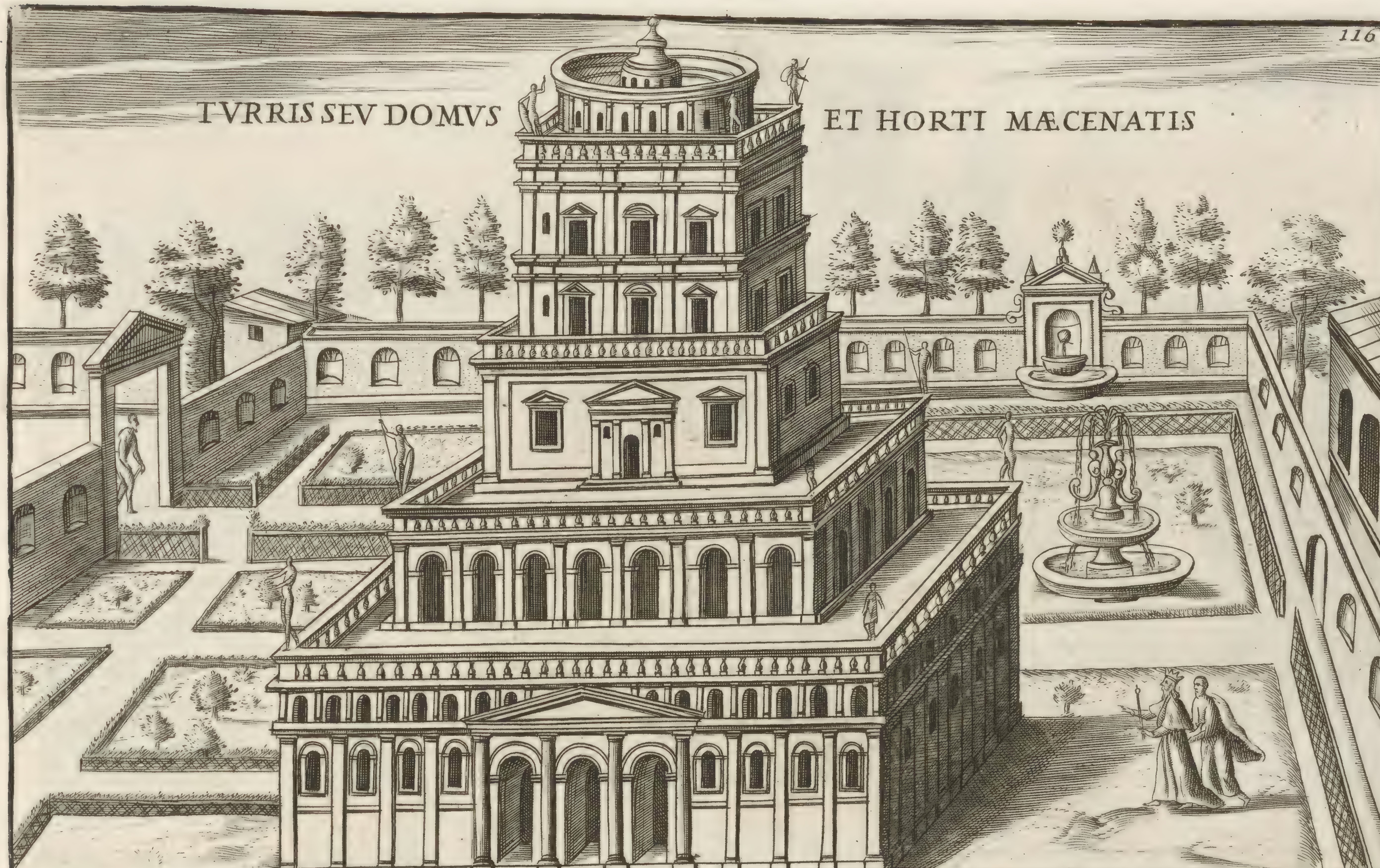

Prope Basilicã S. Ioannis cognomento Lateranen. e regione Monte Cælij dicta situ fuit Fla. Constantini Palatiũ Lateranẽse appellatũ à uiro quodã Patritio et consulari maxime apud Rempu. autoritatis qui Lateranus dicebatur quẽ, cũ esset Consul, crudelissimus Nero iussit interfici; ædes uero istius amplissimas post longum temporis spatiũ Constantinus Imp. obtinuit, quas amplificauit ac postremo S. Siluestro Pont. Max. cõcessit et ab illo usq. hoc temporis Lateranẽse Palatiũ, quẽ admodũ et Basilica ei proxima nũcupatur. De hoc uiro Laterano et ipsius ædib. meminit Capitolinus his uerbis M. Aurelius educatus est in eo loco in qua natus est in domo aui sui iuxta ædes Laterani. itẽ Iuuenalis. clausit et egregias Lateranor. obsidet ædes tota cohors. Fuit Constantinus S. Helenæ filius, qui Maxentiũ nequissimũ Romæ imperatorẽ supauit cruce in cælo uisa his uerbis ornata In hoc Signo Vinces. In christianos beneuolus et mag.mus extitit. Imperator Romæ cõstitutus occasione lepræ qua laborauit, ad quã balneũ ex infatiũ sanguine preparauerat, opera S. Siluestri Sum. Pont. baptizatus sanatur. Deinde fusis Maximino et Licinio Tyrãnis tranquille uixit prudẽter, et animose se gessit, totũ Deo et Ecclesiæ uniuersæ atq. priuatis se dedit. Arianã heresim cõcilio Nyceno cõuicit; Idolatriã euertit; Religionẽ Christianã propagauit adeo, ut Regẽ Persar. ad ritus Christianos induceret. meruit igitur Magnus cognominari, et a Senatu Rom. humanæ generat.is instaurator Imperij ampliator et pacis ppetuæ cõseruator appellari et ideo a SS. Greg.o et Ambrosio et alijs abundãtis. cõmendari tandẽ uero Opt.us Imp. indignũ iudicãs Maiestatẽ suã Romæ coram Rom. Pontifice exercere, cui submissionẽ deberi cognouerat, deliberauit eã relinquere Cristi Vicario, et Constãtinopolim suo nomine reædificauit ubi Imperiũ habuit. Tandẽ uero ex morbo pijssime moritur. quod autẽ unus Platina existimet Constãtinũ lepra nõ laborasse et quidã alius affirmet in fine uitæ sacro fõte ablutũ fuisse et in Arianã peste incidisse allucinat. pfecto nomine Patris p Filijs uiust appell.o accepto.

DOMVS · M · T · CICERONIS

Proxima Iouis Statoris templo ædes suas Ciceronē tenuisse manifeste cōstat nō solū ex recētioribus Marliano, et Andrea Fuluio antiquarijs, uerū etiā ex Gellio, et Plutarcho, atque ex eadē Cicerone obseruatū est, nobiles et magnificas et ipsius loci confinio qua propter et Cicero gloriabūdus dixerat. in cōspectu totius Vrbis domus est mea, et pretij magnitudine, quo eas ut Gellius memorat a Lucio Crasso emerat scilicet sextertijs uicies à Silla mutuis acceptis, et amœnitate piscinæ, qua se Crassus plurimū delectabat. Has tandē ædes incēdio perijse queritur ipse Tullius domus inquit ardebat in palatio nō fortuito sed oblato incēdio · ibiq Clodius libertatis tēplū cū porticu struxit. Altera etiam domus, quæ ei fuerat in ceramio a Clodio expugnata fuit ut ipse ad Atticū scribēs affirmat ad eamq expugnandā Cladium P. Sillæ domū pro castris sibi sūpsisse. M.T.C. Viduæ foeminæ cuiusdā diuitis creditur fuisse filius authore Plutarcho, sed incerto patre generatus unde quibusdā ansā præbuit autumandi ex aliquo uiro nobili à Tullio descēdēti genitū Principio propēsus fuit Musis, sed uidēs hac re se multis inferiorē studiū illud posthabuit ut oratoriæ facultati se totū dederet qua oēs facile antecelluit grauissimā simultatē cū P. Silla exercuit, cuius cedere furoris atuis sibi esse putās Roma exijt et Athenas se cōtulit, ibiq uersatus est tādiu dū ipse Silla interijt, et ab amicis reuocatus fuit. Pretoriā dignitatē cōpetoribꝰ multis prēripuit, quā honestiss, gessit dem de cōsul cū Antonio creatus suo consilio cōiuratione L. Catalinæ patefactā delevit multis eius socijs alioquin uiris nobiliss. morte multatis officiosiss. erga amicos ac necessarios extitit, quos pub. cōmendare, uel defēdere singulariss, nouit. Procōsule Ciliciæ prouincia cōtigit quā sūma cū laude administrauit in bello ciuili Pompeianas partes secutus est relicto Cesare quo tandē uictore in ipsius gratiam redijt. Demum necis Cæsarianæ complex, iram Antonij sibi infensissimi fugiens, à milite obtruncatus; cuius caput expositū fuit in Rostris non sine spectantium lachrimis.

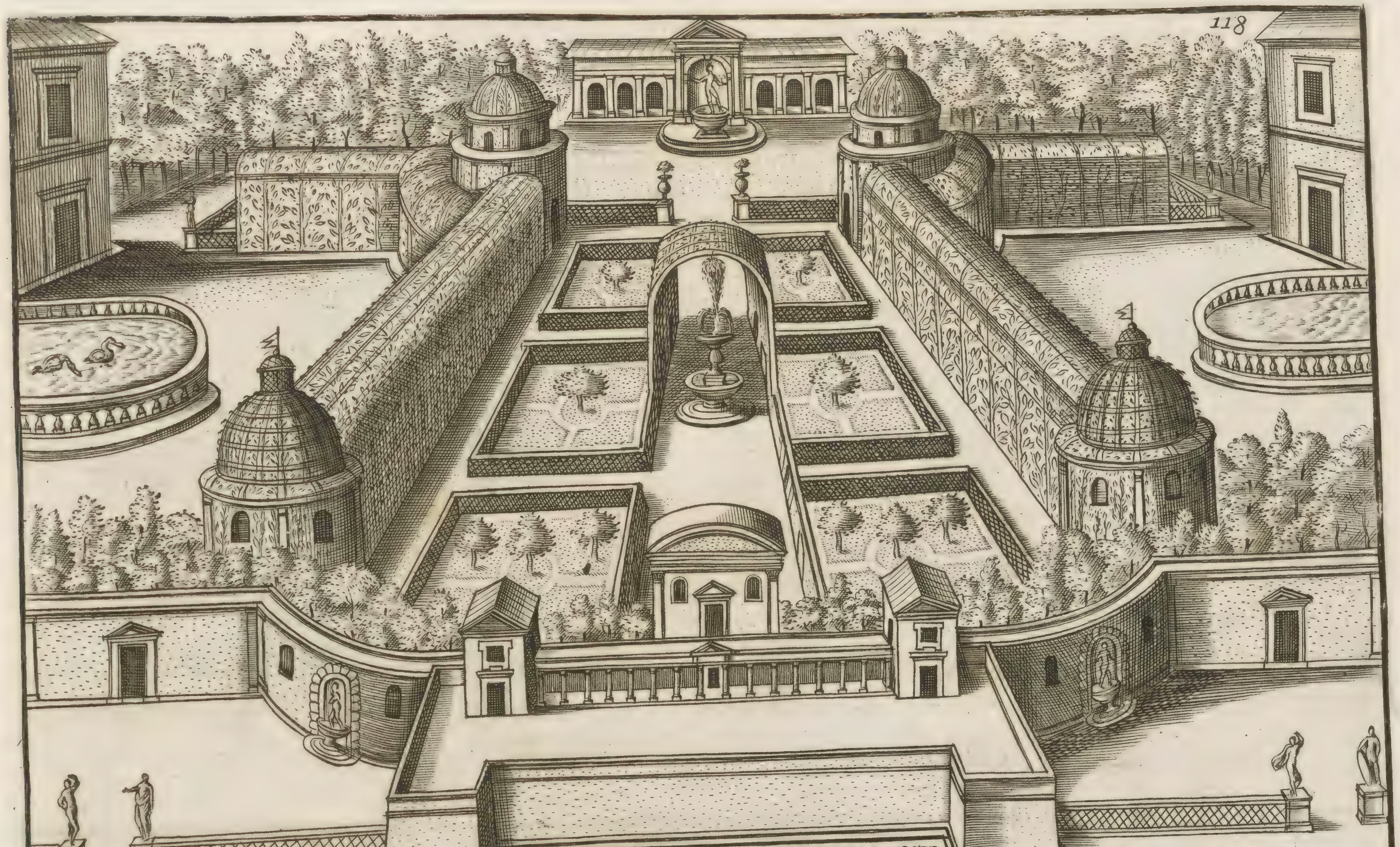

Ad collem Exquilinũ intra Vrbis muros et collẽ fuere horti et amplißima domus seu potius Turris Mæcenatis ex qua turri quod inde ob eius altitudinem tota Roma facile conspiceretur dicitur Nero Vrbis incendium à se maligne excitatũ prospectasse, non tamen in Vrbem Antio, ubi incendij tempore agebat, regressũ ut ait Tacitus lib. 15 Annal. quam domui eius qua palatium et Mæcenatis hortos continuauerat ignis propinquaret. Construxit autem Mæcenas has ædes non solum sibi sed excipiendis hospitibus Poetis præsertim quibus plurimum delectabatur, iccirco Virgilio Poetarũ Principi et Horatio ualde familiariter utebatur, eratq. ipse Poeseos non omnino ignarus. Exceptos uero huiusmodi hospites eruditos et Musis amicos adeo splendide ac liberaliter habebat ut oẽs deinceps principes uiri qui huiusmodi doctos uiros benigne excipiũt ab eo Mæcenates uocitentur. Erat turris hæc seu Domus Mæcenatis admirabili structura dispertita quatuor ordinibus et planitiebus una super alteram in altum admodum turris excrescentibus cuius fastigium desinebat in theatrum unde patebat aspectus in hortos subiectos ad oẽm amœnitatẽ et delitias consitos, et campos adiacentes, Vrbemq. totam, quæ facile inde quanta erat æstimari poterat.
Erat Mæcenas eques Romanus oriundus ex stirpe Regum Hetruscorũ quod indicat Horatius Ode p.ª Mæcenas atauis edite regibus et Velleus Paterculus qui addit eum licet nobilissimus esset equestri ordine contentũ ut eo liberius posset Poetarũ aliorumq. uirorum consuetudine frui. nam alioquin potuisset si uoluisset ad maximos euehi magistratus quod Augusto Cæsari esset familiarissimus opibus tamen abundabat quas oẽs in fouendos Poetas doctosq. uiros effundebat.

VILLA PVBLICA ad Monte Iordanum

A deam partem quæ attingit montẽ quem uulgo Iordanũ dicimus stetisse Villã publicã Antiquarij opinantur Erat autem Villa publica ut referunt Blondus, Marlianus et Faunus domus ampla in modum Curiæ ædificata peculiare hostium Legatis hospitium, quia id intra urbem habere non poterant, unde de publico alebantur · quod quidẽ Liuius his uerbis attestatur. Macedones deducti extra Vrbẽ in Villam publicam, ibique ijs locus, et lautia præbita. Quod etiam extra urbem diuerterent facile uidebis apud eun: dem Liuium, qui Rhodiorum Legatos in Senatu conquerentes inducit multis uerbis. his tamen præcipuis et ad rem nostram facientibus. prope hostium more extra urbẽ manere iussi in hoc squalore uenimus in curiã Romanã Rhodij de eadẽ uilla publica meminit Cicero ad Atticũ. et credimus cũ eisdẽ Antiquarijs Monticulũ illũ qui ibidẽ uidetur factũ fuisse ex ruinis uillæ publicæ et alioꝝ ædificioꝝ. Hac in re quidẽ Romanæ illius gentis ordinẽ et prudẽtiã nõ possũ nõ admirari sumisque laudib⁹ celebrare: cũ ius a natura insitũ hostilib⁹ legatis nõ denegãs, imo indulgẽs Reipub. sic consulebãt ut nequid ex aduersoꝝ armis suis colloquijs detrimẽtũ acciperẽt non sic autem cũ amicis socijsq. se habebant, quorũ Legatos intra urbẽ in gregastasi palatio quodam recipiebant de quo alibi mentio fiet.

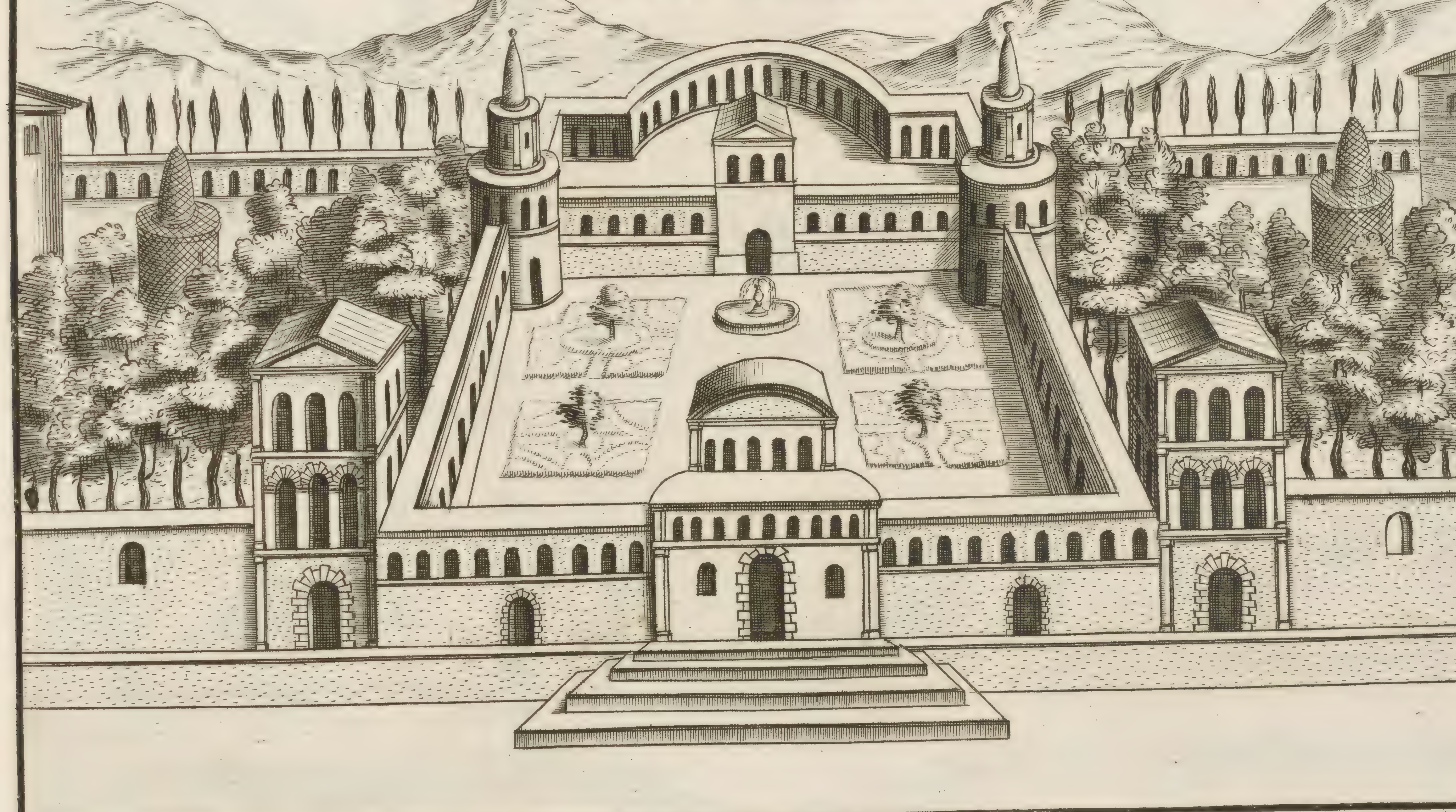

HORTI · P · OVIDII · IN · VIA · FLAMINIA · SVPR ·
Colles Hortulorum.

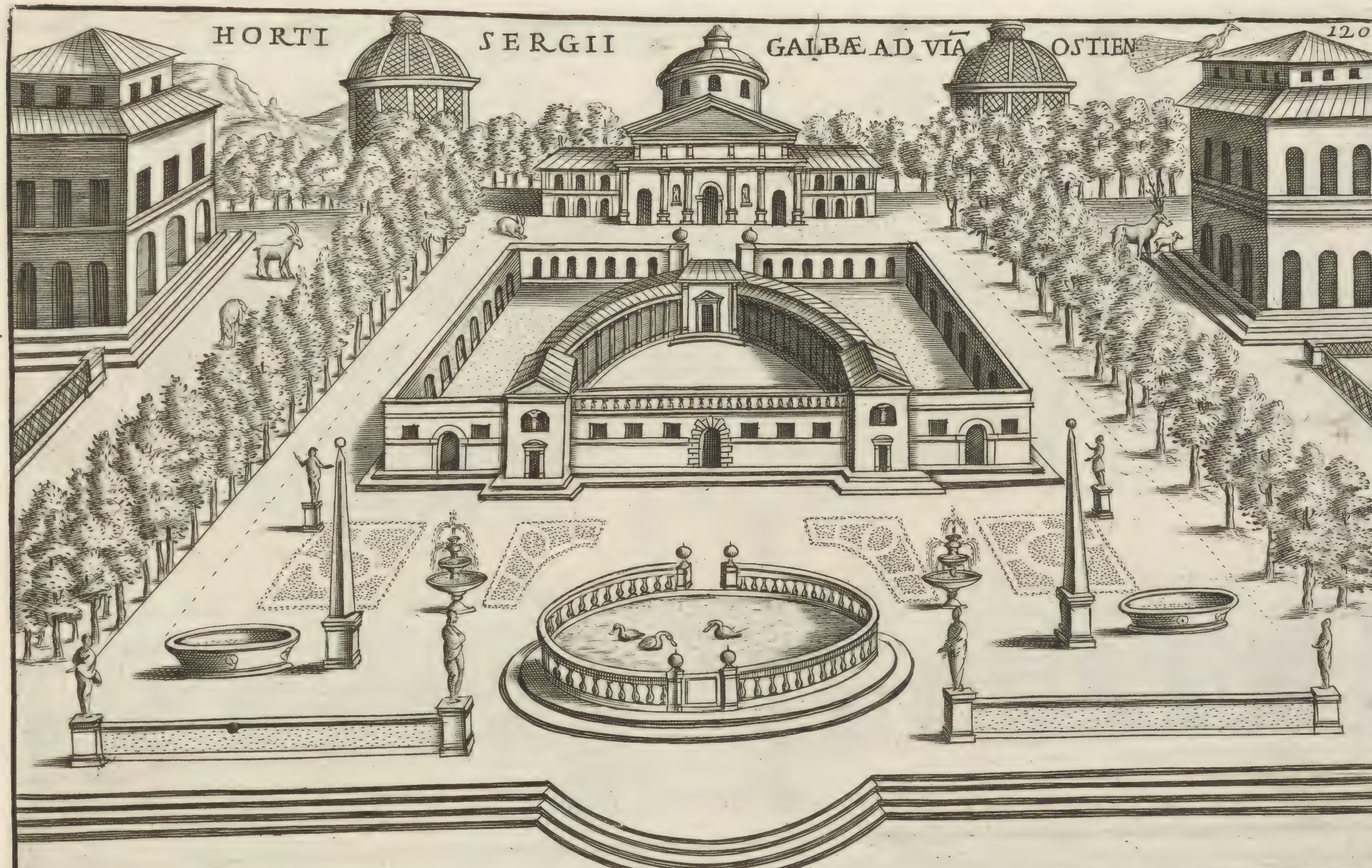
Adarũ Claudiũ iuxta uiã Flaminiã P. Ouidiũ Nasonẽ Poetã habuisse hortos nõ dubiũ: cum ipse de Ponti exilio scribens commemoret. Nec quos pomiferis positos in collibus hortos,
Spectat Flaminiæ Claudia iuncta uiæ: quemadmodũ et in 1. de tristib. domũ nõ longe a Capitolio sibi fuisse dicit; hanc ego suspiciens, et ab hac Capitolia cernens quæ nostro
frustra iuncta fuere lari. Neque etiam dubium quin horti isti delitijs et amænitate alios, quos hucusque descripsimus adæquarint quia eos a maioribus suis qui equestris
erant ordinis, acceperat. enimuero crediderim ibi Nimpharum inter fontes colludia, et Satyrorum crebras inter nemora indagines non defuisse per effigiem, nec cætera,
quæ uir tantus ingenio studioq. poesios, suis carminibus adumbrauit. Fuit Ouidius patria Sulmonensis genere clarus patrimonij diues, ut diximus, Rhetor et orator mirabilis, quã
artem non coluit ex proniore in Musas obsequio atque ingenio profluente quo omnes sui temporis poetas, qui et apud nos maximi iudicantur, omni in genere imitandos proposuit.
acre ipsa perfecit. nam tersus et fæcundus eloquio, iudicio excultus, sentẽtijs clarus, et acutus, ordine, styloq. rarissimus fuit; ut omnia quæ ipsius extant in Rep. literaria monumenta testan-
tur. Tandem quo, nescio iure miser exulauit, et in Ponto per octo fere annos usq. ad mortem delituit: cũ nullus sit qui causas exilij asseuerare audeat præsertim cũ ipse duas innuens, unamq. ex
primens alteram subhastaue lit intelligi, et aliquando amice rogat occultari, dicens: ut quid præterea peccarim, quærere noli; ut pateat sola culpa sub arte mea: i dest arte amandi,
quam cõposuerat; cuius protextu Augustus, ne se traduceret, poetam amandauit in exilium. suspicor tamen fuisse, quod Cæsaris quid arcanũ aliunde sibi notũ detexerit ut ex 3° de trist
tib. Inscia quod crimen uiderũt lumina, plector. qđ errorem merito appellat; quippe qui maximus esse solet, Regis aperire sacramentũ, ut diuinis docemur oraculis.

HORTI LUCULLIANI

prope Septa Trigaria et Equiria

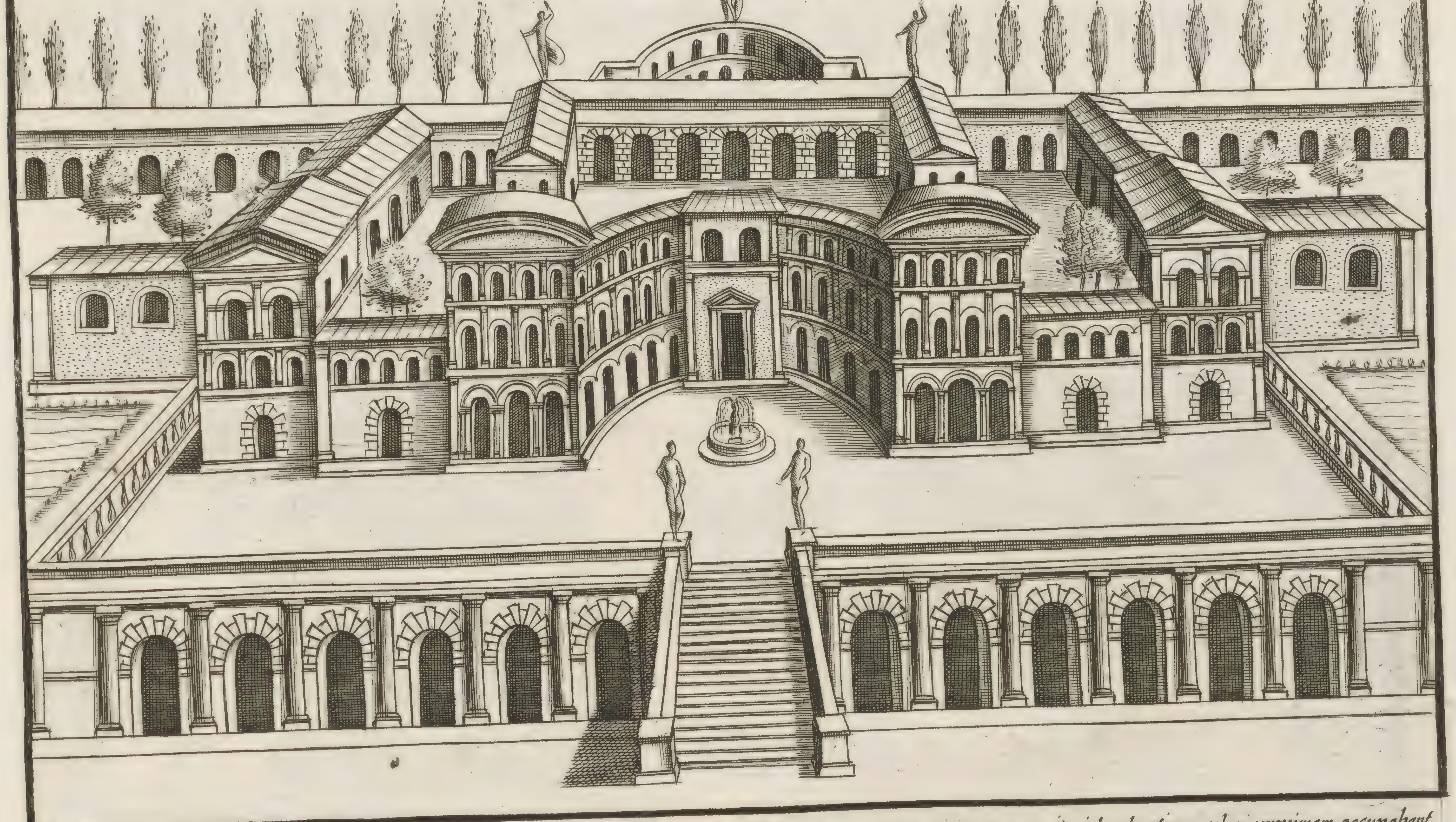

In Campo Martio prope septa Trigaria et Equiria quorum et adhuc nomen extat in loco qui S. Maria d'Equira dicitur Horti erant à L. Lucullo consiti, qui eam regionis partem serie, amenitateq. tũ siluestriũ, tum domesticar. arborũ, atq. ubertate fontiũ ædiũq. artificio, et apparatu illustrabat, qui ut erat ditissimus, et fabricandi studiosiss.us) et enim nigri coloris marmora eo usq. tẽporis incognita ad ædificãd. in urbẽ asportari fecerat suo deinceps a nomine Lucullea dicta) ac preterea liberaliss.ius proculdubio dignã in illis suo animo et nomine magnificẽtiã demõstrasse creditur. Villas etiã nõnullas habuit pulcherrimas multis et maiorib. et minorib. ornatas cænaculis in quib. uiros uel sũma uel mediocri dignitate preditos epular. splendore excipiebat quas adeo habebat in promptu ut Blondus ex Plutarcho referat, eum à Cicerone cõquisitũ aliquãdo ad cũ ipso ex improuiso cõuiuãdũ, nihil aliud fecisse prorsus quã promo suo iussisse his uerbis, uade et appara apud Apol.em cænaculũ intelligẽs Apol.ni cuius ibi simulacrũ erat cõsecratũ, ubi regale cõuiuiũ Cic.ni nõ sine eiusd. mag. stupore edidit. Puer cũ a Patre uidis.et in cõuiuijs alioqui lautiss.is semel uinũ Grecũ ministrari cõuiuis paternã liberalitatẽ supare cõtẽdẽs ex Asia reuersus Pop.o dona dedit atq. distribuit 100 mille cados eiusdẽ uini (erat autẽ cadus quod apud nos hodie doliolũ q.d. barile uocamus) magnis atq. arduis reb. assiduã nauabat opã nec nisi re pfecta quiescebat ideo nõ imẽrito aliquãdo à Põpeo et Cic.ne Xerses togatus est dictus quod paruo tẽporis interuallo mõtẽ apud Puteolos ingẽtẽ eruiso loq. equari fecerit qui locus ad milliariũ patet, et hodie ad Agnano Appellatur. fuit et disertiss.s rei literariæ ac bellicæ peritiss.; quã obrẽ singulari studio, et munificentia uiros quouis scientiar. genere claros prosequutus est, nec tamen a militari gloria alienus fuit nã totã Ciliciam, Asiam Bithiniã, Paphlagoniã, Galatiã, Pontũ, Armeniã armis occupauit et Phasidis adusque fluuiũ uictor, p quas it gloriosum de Rege Mitridate triũphũ egit qui p circum Flaminiũ celebratus fuit inimicor. armis decẽ curribus falcatis regis amicor. ducũ exornatũ 60 uinctis, 100 longis nauibus ære rostratis, statua mitridatis aurea pedes 6. longa et cũ multis alijs diuitijs in illa partis uictoria cũ 8 mulis, qui lecticas uehebant aureas et 86 alias argenteas: et ad summum 270 millia sexte [illegible]

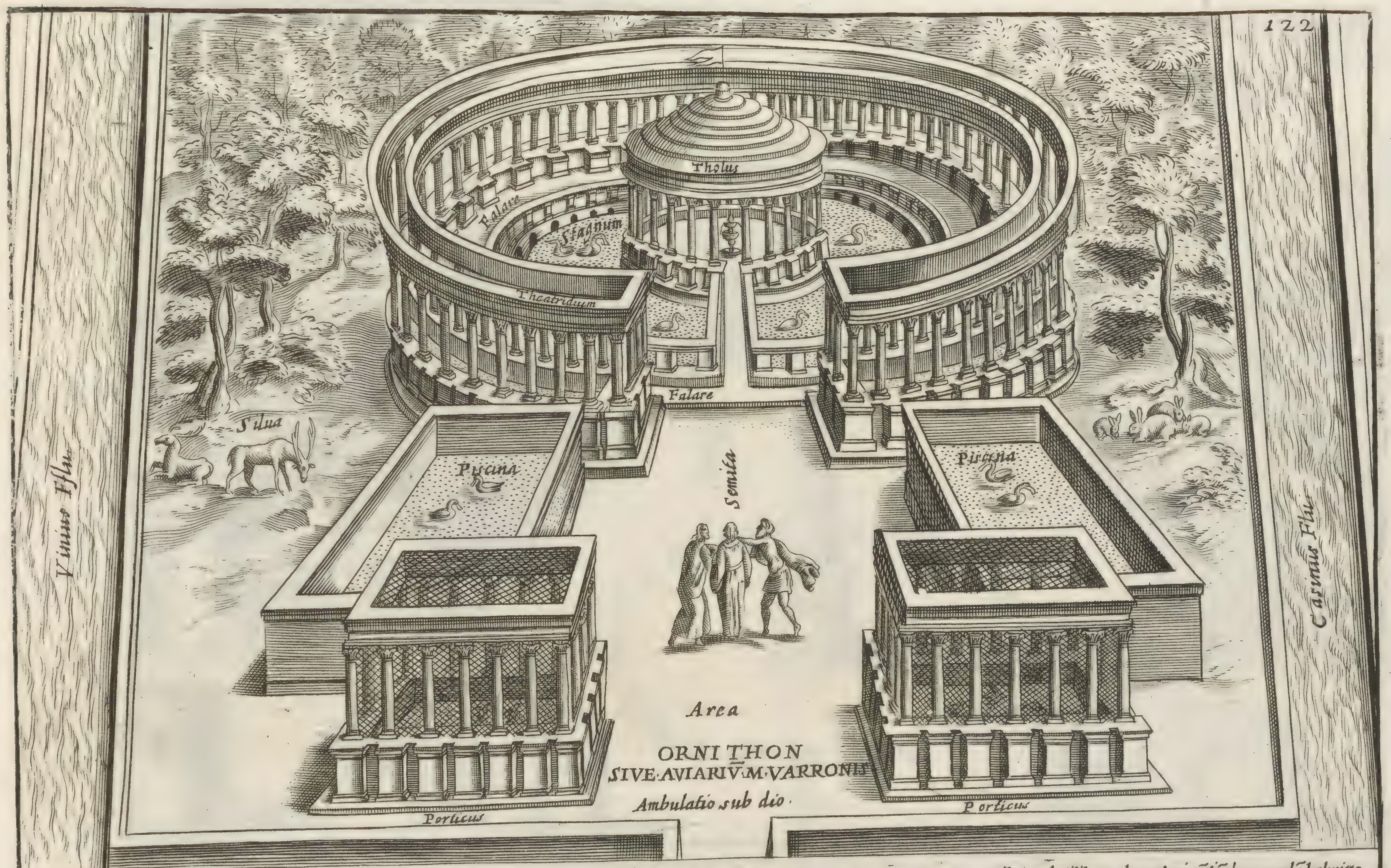

A d uiam Ostiensē quodā, ac nūc etiā ita nūcupatā quod ad Portū Ostiæ uiatores duceret, quę ab ultima urbis porta citra Tyberī initiū habuit, Erāt Sergij Galbæ Imp. Horti luxuria, amœnitate, fructuq arborū, ac ædiū superbia nobiliss: cū enim locus ille natura siluesceret, et soli uberte peculiari diffluere; nō mirū, si arbores situ et cultura grandiores opacitate frondiū, ramorq multitudine terrestrē ibi aliū paradisū efficerēt; præterea nō deerāt ei loco fōtes artificiose et elegāter exstructi quip diuersos ducti canales ac p siphones emissi cādonte liquidoq cristallo hortēsē illā uiriditatē pomorq colores distinguerēt. Nemus ipsi quoq adhęrebat umbrosissimū, omni siluestriū plantar genere cōsitū ubi feræ ac sicures animātes impune uagabantur, et tuto uolucres uolitabāt, tutoq catillabāt. Fuit Galba ex antiqua, et honesta Sulpitior familia, qui p Patrē se à Ioue, p matrē u. à Pasiphæ Minois Cretæ Regis coiuge progenitū iactitabat. cū multos domi forisq magistratus nō sine laude obijset, à Tyberio, Caligula, Claudio et Nerone amplis. titulis et honorib9 exornatus, agnosci à populo atq haberi cæpit in pretio. Nec tamē à literar laude abhorrebat; etenim preterquāquod liberalib9 disciplinis esset imbutus, legū peritia floruit. Primus fuit qui cū nec uia consāguinitatis nec adoptionis quid Cæsares attigisset, ad militare assumeretur imperium Senatorio deinde calculo cōfirmatus. cū uero magnor, pariūq sibi sanguine, et autoritate ciuiū, ueruntamen morib9 iutaq imparīu cōsilio tandē in senio uteretur, multa temere, et infeliciter admisit, quippe qui deditus istor arbitrio, suo alioqui recto fungi nō poterat: et p ipsor indignitatē sinistre gessit Remp. quare ipsa Resp. iniquor se cōsilio et uoluntati suppositā diutius nō patiēs, atq tot reos toties extremo dignos supplicio uita facultate honoreq donari et inocētes cōdenari et alia huiusmodi contra iustitiā et honestatē ppetrari Galbā e medio tollere cōstituit et idcirco successorē designare cōpulsus, et Othonē (ut sibi consuleret) illū fore cōstituens (o infelicem Principis exitum) ab ipso Othone fuit ipse occisus, et alij qui sibi orant à consilijs, obtruncati; ex Plut. et Sueton: in uita Galbæ et Claudij singulare ijs qui regnant exemplū ne quemquā sibi à consilijs asciscant, nisi quirecā conscientia et pietate Principum mentem dirigere, rationem confirmare, et arbitrium in bono æquoq defigere nouerit; ne Dei iram, hominumq desperationem, et furorem incurrant.

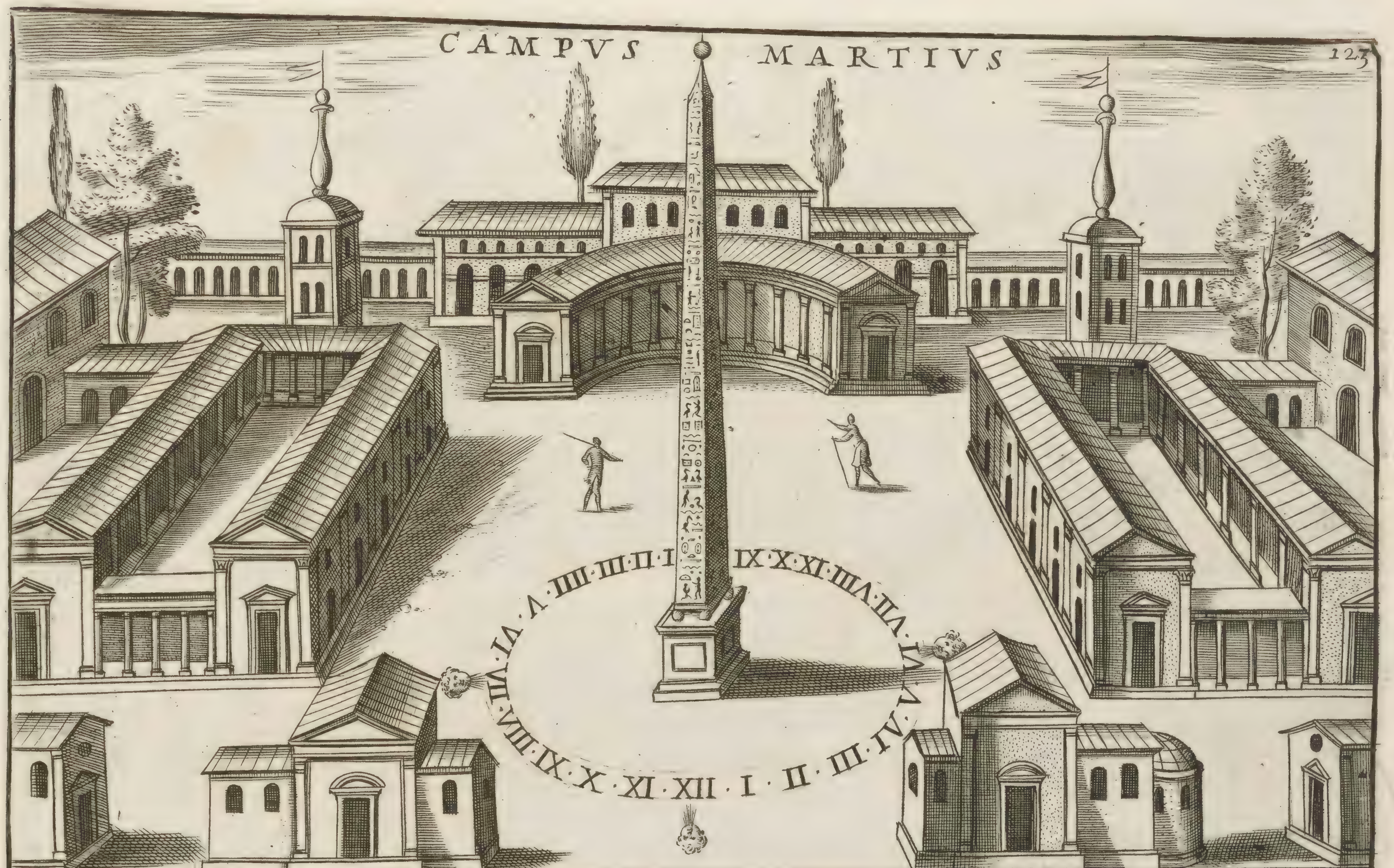
DE HORTIS SALVSTII APVD ÆDEM S·SVSANNÆ

Constat ex S·Ambrosio forum, domum et hortos Salustianos ad eam fuisse partem ubi hodie situm est templum S·Susannæ qui quidem horti non solum proximam occupabant uallē, sed ad portā collinā, quæ initiū dat uiæ Salariæ ad Sabinos fere usque se secundū urbis mænia diffūdebantur. cū autē per se ipsos celebres et laudabiles fuerint ob fabricæ sūptuositatem, loci longitudinē, arboruq; amænitatē, nihilominus eo potissimum celebrātur, inprimis quòd ibi ut Plinius refert hominū giganteorū corpora miraculi gratia aßeruabantur; qui Pusio[nes] forte p antiphrasin, et secundilla, ac Gabbata uocabantur quor; ultimus Claudio Principe ex Arabia aduectus fuerat 15. pedū, et totidē unciar; nec tamen superior alijs, quos memorat semipede addito sub Cæsare Aug. extitisse. Hanc quidem ueritatē postea cōfirmauit caput unū humanū miræ magnitud. ibi cū hydrijs multis effossū in loco quē nunc Gyrlus dicitur, ubi et iacet obeliscus notis Ægyptiacis elaboratus. Deinde quòd eo uentitare solebāt Imperatores. nā de Nerone Tacitus ita mominit uentitabat Nero ad Pontē Miluiū, quò solutius Vrbem extra lasciuiret. igitur regrediente p uiā Flaminiā cōpositas insidias, euitatas, quoniā diuerso itinere Salustianos in Hortos remeauerit. Meminit et Vopis. de Aureliano maluisse in Hortis Salustij quā Romæ uiuere. collē autē ubi quota pars domus Salustij cernitur incolæ Salustricū appellāt ubi effossū est marmor cū hac inscriptione M·Aurel·Pacorus M·Cocceius stratocles æditui Veneris hortor, Salustianor, basē pauimēto marmorato Dianæ DD. Salustiani tandē appellātur a Salustio quodā suo conditore qui in Africa Prætor fuit C. Cæsare adiuuante ubi amplissimas facultates comparauit Romamq; reuersus pulcherrimam uillam ad Tybur emit, et huiusmodi hortos iuxta domum suam constituit.

Constat ex M. Varrone (ne equidem in alijs immorer) in eius de re rustica libello Romanos ne in epulo, triumpho et collegijs quid ex terrestribus uolatilibusq. deesset animātiū, loca quædā habuisse extra urbem magnis apparata molibus quæ huiusmodi altilia continerent. Quæ autem auium erant receptacula ornitōnes græce latineq. auiaria dicebantur; quorū tria genera, duo manifeste, tertiū inuenter docuit ipse Varro. Vnū extructū delectationis causa, quale ipsius Varronis fuit sub Casino, quod hic graphice ex Pyrro Ligorio descripsimus: alterū fructus causa, quo genere Macellarij domi forisq. habebāt loca clausa, et rure maxime conducta in Sabinis, quod ibi propter agri naturā frequentes apparēt turdi: tertiū delectationis fructusq. causa quod Lucullus in Tusculano supbe, et elegāter extruxit ut in eodē tecto Ornithonis inclusū tricliniū haberet, ubi delicate cœnitaret, et alios uideret in mazonomo positos coctos, alios uolitare circa fenestras captos. sub hoc Hornithone erāt pauones, turtures, turdi, cothurnices, anseres, querquedulæ, anates. Eonamq. deuenit luxus et lautitia Romanorū, ut iā nō gallinas, neq. colūbas, ut antiquiores, enutrirēt: sed hæc auiaria mutato nomine, quod uocantur Ornithones, quæ palatū suaue domini parauit, ut tecta maiora haberēt, quā tum habebāt totæ uillæ, in quibus stabularētur turdi, ac pauones et c. Varronis sunt uerba lib. 3. de re rustica quem lector uideas ut luxū detesteris, quæstū uero quo possis honestiore modo amplectaris.

Campus Martius ita dictus, quod pulsis Tarquinijs quor; erat Marti fuerit dicatus. Erat olim extra Vrbis mœnia quæ a ponte senatorio ad montē Quirinalē ducta hanc modo maximā Vrbis partē excludebāt. Erat am: pliss. et ad pōtē usque Miluiū excurrebāt. Locus erat ut eum Strabo describit alioqui amænissus quod uiriditātibus herbis floribusq. fere perpetuo conuestiretur, collisq. leniter accliuis ad fluminis alueū ex patiātes ita alliciebāt omnes, ut uix ullū nisi inuitū dimitterēt. Hic nōnunquā fiebāt comitia ad deligendos magistratus, sed præcipue quod Marti esset cōsecratus ad cōscribēdos milites, quod nō uideretur urbis paci conuenire milites intra eam deligere. sed præsertim locus erat aptissus exercēdis corporib9 iuuentutis, maxime ludicris uarijs spectaculis, palestris, ludis, concertationib9 seu certaminib9 inspeciē belli tā equestrib9 et pedestrib9 quā naualib9, quod lacus inibi amplissmi effoderentur ad classica huiusmodi prælia. A Cæsaris deinde et Augusti ætate coepit locus frequentari, ædificijs ligneis primū, deinde lapideis. Augustus enim hic suum Mausoleū sibi suisq. ædificauit, ut etiā plurima postea cōstructa fuere monumēta illustriū uiror; ac feminar; Domitianus hic in Valle Martia sub colle hortulorū suum extruxit Naumachiū. Circi quoque theatra et amphitheatra et statuæ quā plurimæ hic fuere positæ præter eas quas huc e Capitolio ob loci ibi angustiā transtulit Cæsar, Pantheon quoque in adiacēti campo adiūxit Agrippa cū Thermis. Præterea hortis ac nemoribus ita erat consitus, ut ad summam amænitatē et splendorē nihil fere desiderares. Inter cætora admirāda erat obeliscus ab Augusto ex Aegypto hieroglyphicis insignis 110. ped. [illegible] qui proiecta umbra horas indicabat, lineis ex metallo inaurato ductis in pauimēto, quadris lapidib9 strato additis 4. uētis in unoquoque angulo his uerbis Boreas spirat etc. Repertus fuit tēpore Sixti V. [illegible] Acfossus inter T. S. Laurentij in Lucina et Pal. Ducis Comitū obstitit aliquid quo minus erueretur ut reliqui quos Pōtifex conquiri iussit in uno eius latere legebatur hæc inscrip.o Imp. Cæs D. Aug. P. M. Imp XIII Cos XI Trib. etc.

CONSECRATIO · SIVE · INDIGETATIO · IMPERATOR · POST · OBITVM

Romanorũ mos ac ritus erat, Imperatores post obitũ consecrãdi, et inaniũ Deor numero adscribendi, eos maxime qui imperio successores relinquebãt · primũ enim tota Ciuitas atrata in lacry: mis, luctuq uersabatur, deinde effigiẽ cæream quæ defuncti oris lineamẽta referebat, faciendã curabãt, eamq in eburneo lecto compositã · pretiosis pãnis coopertam in sublimi loco ante ipsũ imperiale uestibulũ collocabãt · ad læuã magna diei parte Senatores primi cõsidebãt · ad dexterã Romanæ heroinæ pro coniugũ, uel parentũ dignitate alba ueste indutæ simpliciter muliebrẽ mundũ omnẽ prorsus deponẽtes · Octo quidẽ diebus huiusmodi ceremoniæ decurrebãt, quib' Medici feretro accedẽtes, et effigiei pulsũ tentare simulãtes, male deinde peius postremoq animã exhalasse affirmabãt · quo dicto Senatores primi feretrũ humeris p uiã sacram in forũ uetus, hoc est campũ Martiũ deportabãt ubi preter duo hinc inde theatra unde iuuenes fęmineq nobiles nænias uersusq lugubres decãtabãt, moles A · ex lignis siccis, et acapnis in quadrũ cõstructa erat intus sarmẽtis, fęnoq replectiss.a, foris uero B · cortinis auro elaboratis elegãter exculta C · eburneis statuis, uarijsq picturis exornata · supra illã molem D · altera eminebat eiusdẽ artificij sed nõ magnitudinis pręterquã quod patebat foribus et fenestris itaq gradatĩ ex imo loco ad sumũ fastigiũ ascẽdebatur ad eum quidẽ modũ, quo pharus Aegyptia uidebatur extructa, quę p noctẽ accẽsis ignib' nauigãtes duceret ne qua forte impingerẽt, uel errarent. E · feretro igitur usque ad hoc minus tabernaculũ deportato, ibiq deposito, magnã aromatũ, suffimatum, fructuũ, herbar, et unguẽtor fragrãtiũ copiã spargebãt. Interea F · equites quidã circũ illã fabricã cũ essedis, et curribꝰ obequitabãt quor, aurigę purpura, et gausapi rubro induti psonã ducũ et principũ qui Imperatori defuncto seruierãt suscipiebãt · tandẽ uero rebus his õibus pactis ipse imperio successurus G · accẽso cereo ignẽ turri ligneæ admouebat e uestigio flãmis in altũ erũpentib' aquila H · quę in supremo domicilio latitabat in cęlũ subuolabat. I · quaobrẽ stulti et adulatores Romani animã ipsius Imp.is ab aquila in celitũ numerũ, et cõsortiũ correptũ clamitabãt hęc omnia ne temere dicta uideantur a Blon: do, multisq antiquarijs accepimus qui quidem ex ueterum lectione ex 3 æneis numismatis alter quidem Ant. Pij altero n.o M. Aurelij · qui huiusmodi fabricã exprimunt, tales ritus et architecturã literis prodere non dubitarunt ·

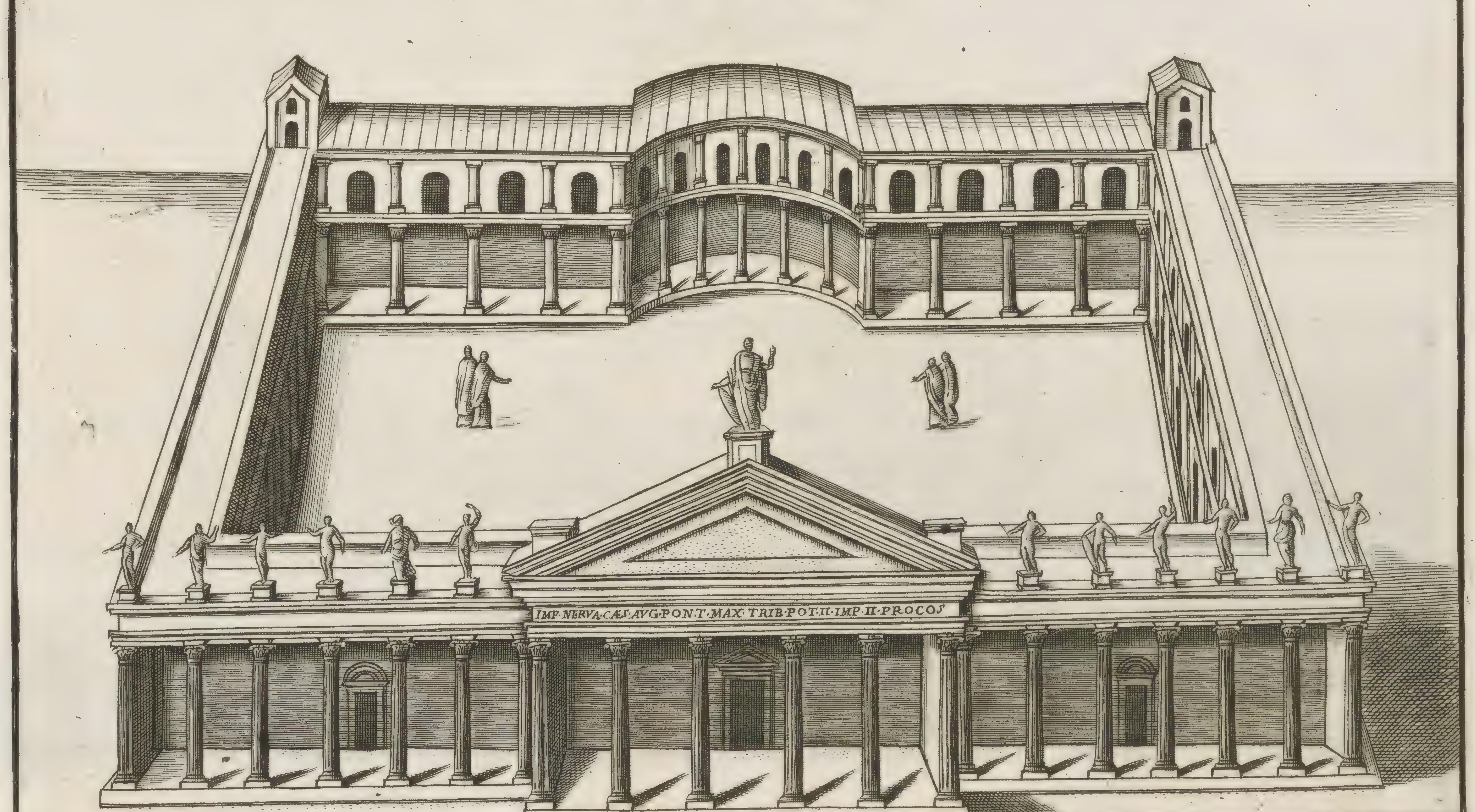

Columnã Antoninã excitandã curauit M. Aurelius Antoninus in honorẽ Antonini Pij Patris a quo precibꝰ Adriani fuerat adoptatus. Cernũtur in ea exculpta bella eiusdẽ ac celebratæ uictoriæ de Armenis Parthis Germanis, Vandalis, Sueuis et Sar:
matis Inter cætera cernitur A. Imago Iouis Pluuij alati promissis capillis et barba qui undiq, ex omnibꝰ corporis partibꝰ domittit pluuiã et fulgura et sub eo hostes prostrati et equi Romaniq, eas armis aggrediẽtes et insequẽtes in fugã uersas. Hist.m rei gestæ
ex uarijs auctoribꝰ refert Card. Baronius tom. 2. Añalec. nã cũ Romani in Germania ab hostibꝰ circũsessi et mõtibꝰ cõclusi laborarẽt aquæ penuria et siti ferme enecarẽtur Xpiani qui erãt in exercitu precibꝰ a Deo obtinuerũt pluuiã ad recreãdos Roma:
nos et fulgura et tonitrua ad prosternẽdos hostes in fugãq, cõuertẽdos. beneficiũ innotuit Imp.ri a Xpianis fuisse obtentũ qui deinceps eis plurimũ fauit et statuit ut eorũ accusatores punirẽtur ipsiq, liberi dimitterẽtur. Altitudo huius Columnæ fer:
tur ped. 175. fenestellas habet 56. quibꝰ scala ut ipsa colũna cochlidis instar lumẽ admittit ad gradus 206. iam detritos his ascẽdebatur ad sũmũ in cuius uertice extabat eiusdẽ Antonini statua ut ex numismatibꝰ eius cõstat. eius loco Six:
tus V. Pont. Max. S. Pauli ex metallo inaurato imposuit statuã qui etiã eãdẽ colũnã incẽdio alijsq, iniurijs lesã iussit instaurari ac refici forũ in quo colũna erat eiusdẽ Antonini in Via Flaminia quod quidẽ forũ adiunctã habebat
porticũ cuius etiãnũ supsũt prope S. Stephani T. de trulo uestigia et 11. colũnæ marmoreæ ord. corint. ex 42 quibꝰ Basilica Antoniana seu potius Neptuni T. cingebatur inter hoc forũ et aquã uirg. erãt septa in quibꝰ Pop. R. ad ferenda
suffragia includebatur dicebãtur septa seu etiã ouilia qd tabulis ueluti ouilia circũ seperẽtur his adiacebat mõticulus hodie M. Citorius ita forlasse dictus qd ibi ciues citaretur ad suffragia et inde separati ab alijs deducebãt
p pontẽ ne alter alteri indicaret quibꝰ suffragia tulisset huius põtis meminit Suetonius in Caes. quẽ ex eo cõiurati deturbare ferme deliberarãt. Nõnunquã in septis uaria dabãtur spectacula et ludi Neronis ætate exibitus fuit gimni:
cus quo nudi cõfligebãt et Aug. tpẽ ludi scenici nimirũ comediæ et trag.e Vterq, Antoninus tã pius quã M. Aur.us egregius fuit Imp. ille pace hic militia insignis, ille nõ tã Imperiũ amplificare quã partũ sapiẽter tueri studuit is:
te bello clarus plurimas gentes a Romanis desciscentes perdomuit ad obsequiumq, reduxit.

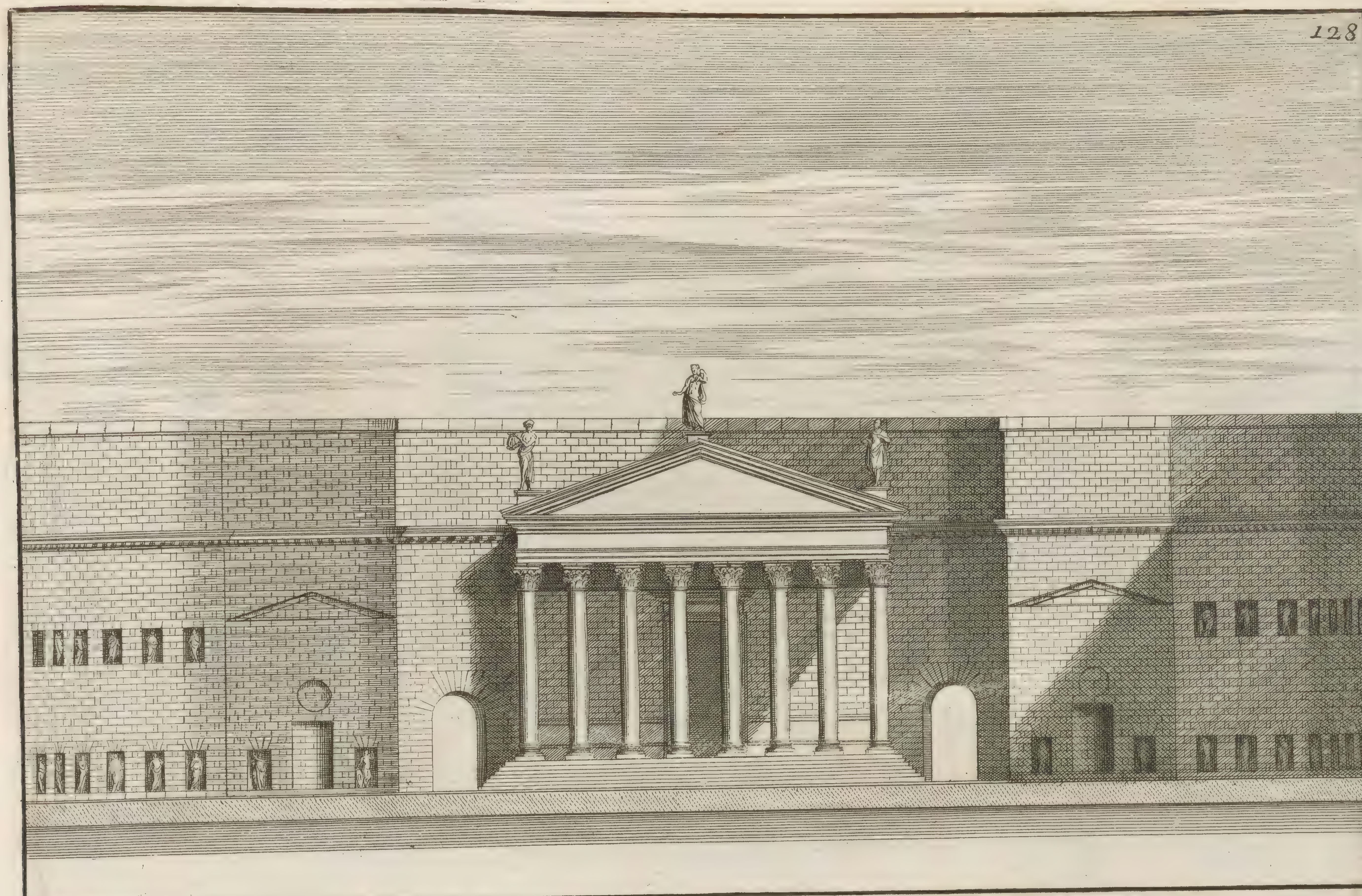

Fertur forū hoc fuisse a Traiano opera eximij architecti Apollodori cōstructū tā admirabili structura, ut quēadmodū meminit Am. Marcellinus l. 14. Constātius. Imp. Constāt. Magni filius Romā ingressus, ad inspiciendā Vrbis, de qua mira cognouerat, magnificentiā, ad forū hoc cū uenisset, obstupuisse dicatur splendorē operis, animūq, despondisse, se posse quid simile efficere; solū Traiani equū locatū in atrij medio, qui ipsū principē uehebat, imitari se uelle dicebat et posse: cui astans regalis, ait Marcellin. Hormisda, respondit gestu gentili: Ante inquit Imperator stabulū tale condi iubeto, si uales. Circum forū excurrebant porticus columnis pulcherrimis distinctæ, statuisq, eo ab Alexandro seuero collatis ex ruinis Vrbis. Dicuntur præterea fuisse hic præter equū Traiani uaria equor, simulachra ex metallo itē inaurato, trophæa quoque, scutaq, cū galeis cæ; terisq, militarib⁹ ornamētis quibus erat ascriptū inferius. Ex manubijs. In medio quoque foro quæ etiamnū hodie extat, conspiciebatur columna in qua egregio artificio exculptæ cernūtur omnes uictoriæ ac triumphi quas egregius iste Imperator ab hostibus plurimos reportauit: nam deuicta Dacia, quæ bis rebellauerat, domitis præter Hebræos re; belles, Armenis, Adiabenis, Parthis, Dacicus Adiabenicus Particus, ut post eum L. Seuerus, fuit appellatus, quod cognomen ei postea Senatus confirmauit aque expugnatis quoque Arbela Gaugamelaq, Assiriæ Vrbibus arcum in hoc eodem suo foro meruit, Optimiq, cognomen. Verum admirabili Dei prouidentia factum est ut duæ columnæ Antonini et Traiani remanserant quib⁹ duæ columnæ Ecclesiæ Petrus et Paulus Sixto V. imponerentur.

FORVM NERVÆ

Erat hoc forum retro templũ nunc S. Adriani prope forũ Romanũ iuxta uel inter forum Augusti et Cæsaris; adhuc pauca quæ extant uestigia sed nuper deiecta indi: cant porticus et ædificij: elegantiam. ostendunt autẽ porticũ fuisse eximiã columnæ ingentes striatæ opere corinthio. cælaturæ lapidũ hic quoque uisebantur artificio admi: rabili quæ ostendunt opus exactissime fuisse perfectũ. Aiunt inchoatũ fuisse a Domitiano, sed deleto eius nomine exoso, Neruæ optimi Imperatoris nomine fuisse insignitum opus. quod quidem uerosimile uidetur quod Nerua tantũ uno anno et quatuor mensibus imperauit. Nunc deiecto ueteri templo S. Petri epistilia ex marmore columnis eius tem: pli imposita ex inscriptione nominis Neruæ ostendunt ea fuisse ex hoc foro ad construendũ illud templũ a Constantino Magno translata, et fortasse etiam columnæ inde fir: ere allatæ quæ numero centum istud templũ præclaro ac longo ordine sustinebant. Hæc nr̃a adhuc ætate legebatur inscriptio IMP. NERVÆ CAESAR·AVG·PONT·MAX· TRIB·POT·II·IMP·II·PROCOS. *quod quidẽ forum pulcherrimis statuis intus et foris erat exornatum de quo scribit Spartianus*

Alia delineatio Fori **NERVÆ** *Augusti, seu potius eius Basilicæ ab Antonio Labacco ex ru:deribus, quæ etiam supersunt in Regione Vrbis, quæ Arco de Pantani uocatur, diligenter ex:arata.*

Petrus Sancti Bartolus incidit

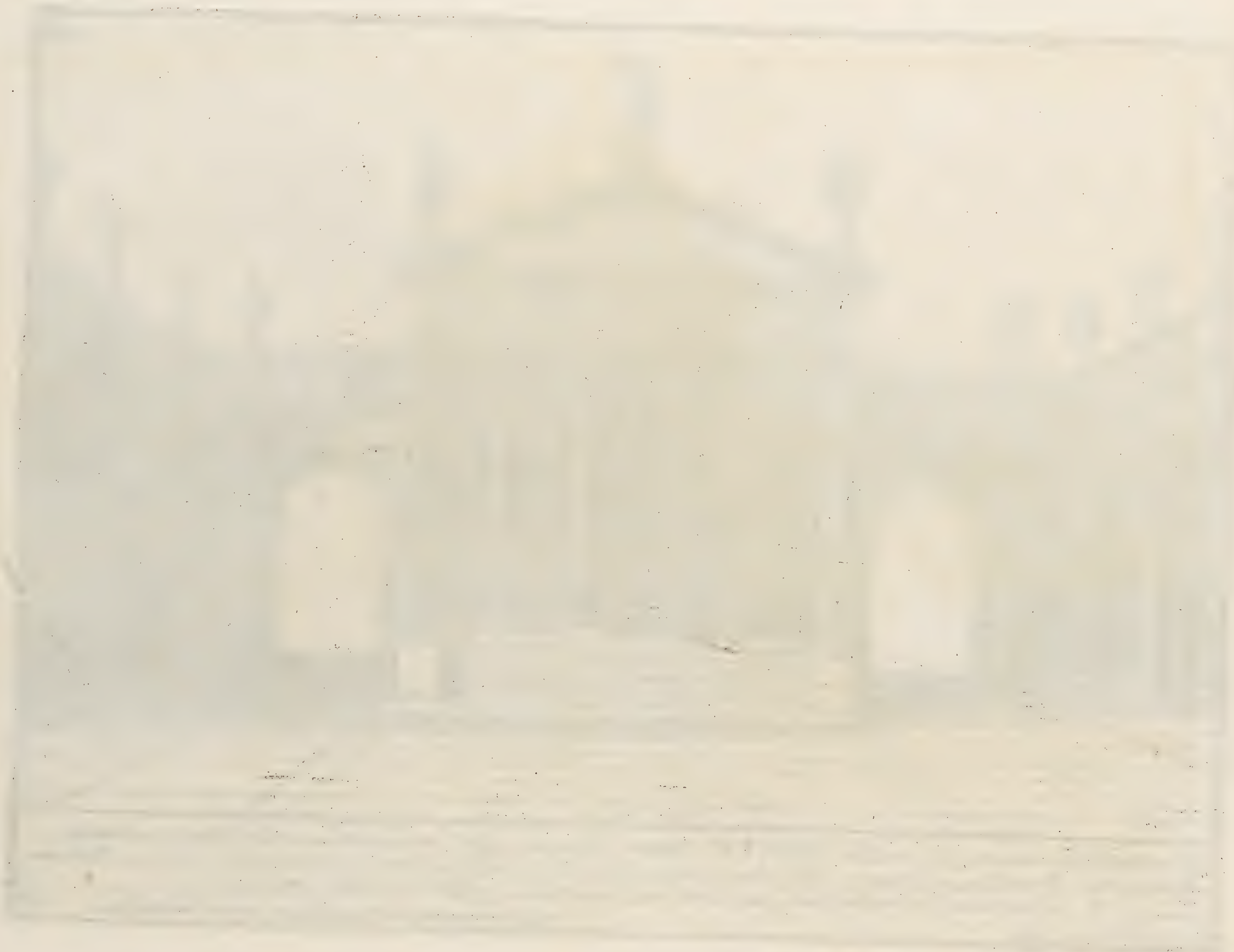
Dominicus de Rubeis Heres Io. Iacob. de Rubeis ad Templ. S.te M.e de Pace.

In eodem Foro creditur ab eruditis NERVÆ Cæsari Augusto, quod et innuere uidetur Plinius in Traiani
Panegyrico Templum à Traiano Aug. fuisse extructum. eius delineationem hic damus ab Andrea Palladio
L. 4. c. 8. ex parietinis et ruderibus, quæ fortè tunc supererant, affabrè et sedulo depictam.

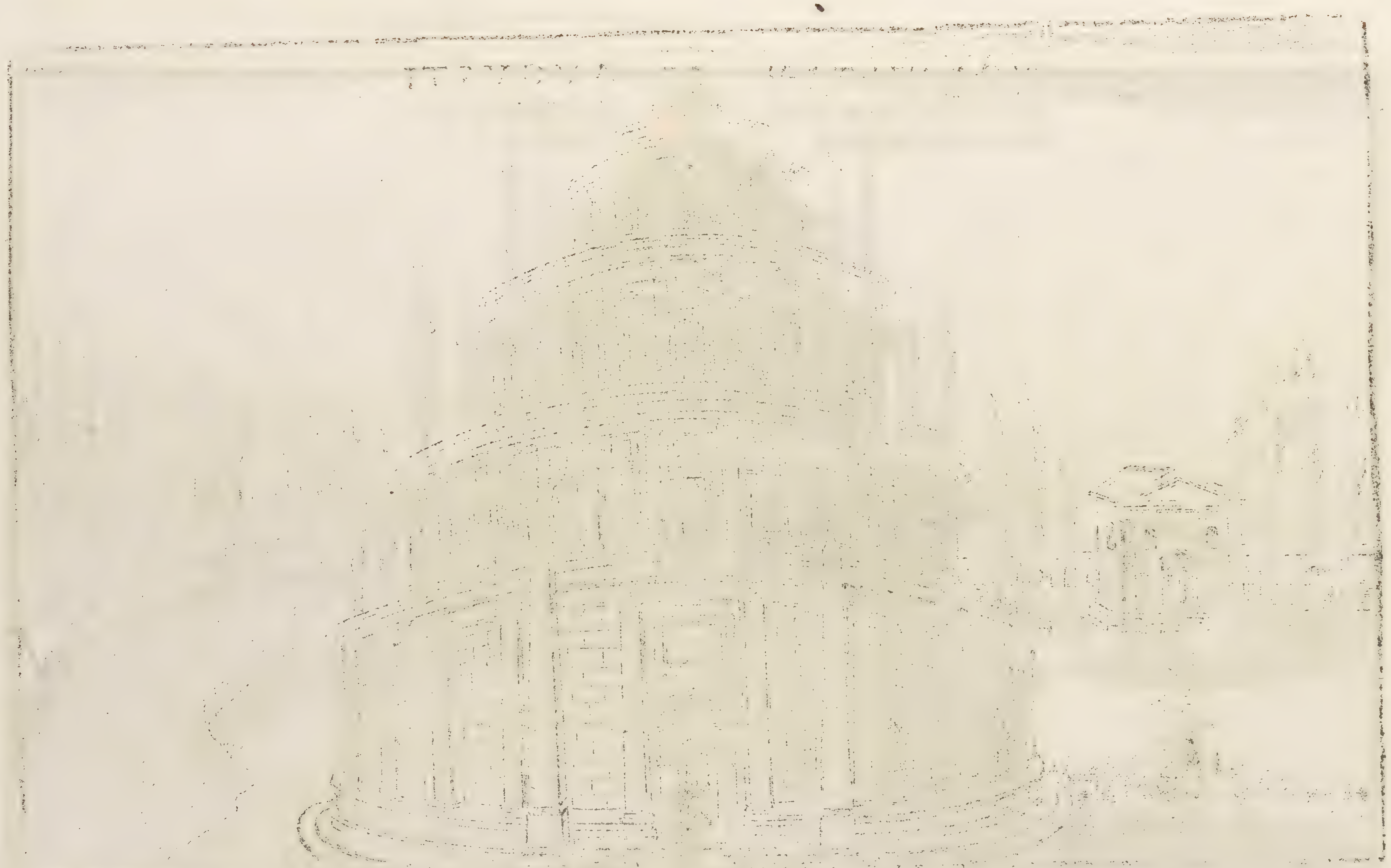
Dominicus de Rubeis Heres Io. Iacob. de Rubeis ad Templ. S.ᵗᵃ M.ᵉ de Pace

Petrus Sancti Bartolus incidit.

Mausoleũ hoc Augustus sexto suo consulatu extruxit sibi, suisq; sepulchrum, inter uiam flaminiã, et Tiberim, imitatus in hoc Mausoleũ quod Arthemisia Regi Cariæ Mausolo coniugi suo exædificauit, quod erat unum ex septem Orbis miraculis; cuius meminit Martialis in Amphitheatrũ Cæsaris lib. 1. epig. his uersib.⁹ Aëre nec uacuo pendentia Mausolea. Laudibus immodicis Cares in astra ferant. Erat autem hoc Augusti, ut ferunt, tantæ amplitudinis, ut illi non cederet quamuis eximia opera extructo: exædificatũ uero fuit ex Pario candido lapide. aiunt fuisse altum ducentos quinquaginta cubitos, et in apice sustinuisse æneam Augusti statuam. statuit hic Claudius Imp. post mortem Caligulæ Obeliscos duos, quorum unus à Sixto V. in aream Basilicæ S. Mariæ Maioris translatus, alter adhuc sub muris S. Rocchi iacet sepultus: addidisse præterea ferunt porticũ pedũ mille, hortos item, ac nemora uariæ amænitatis, et pulchritudinis, ita ut intuentium oculos tenerent, ac mirifice recrearent.

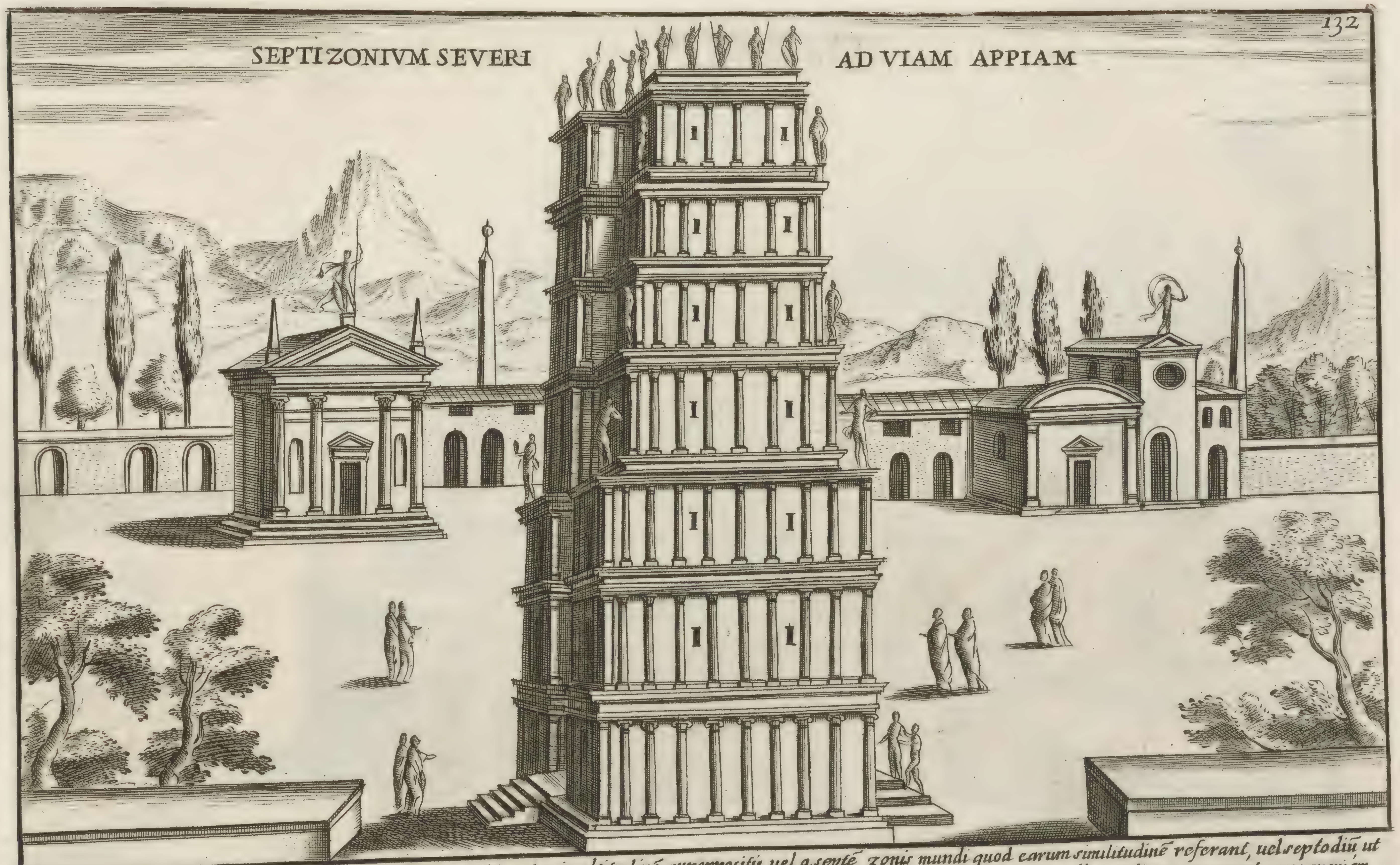
MOLES ADRIANI

Nunc Castrum S. Angeli.

Moles Ælij Adriani Imp. constructa ab eodē Mausolei instar condendis suis suorūq. Antoninor. cineribus ad ripam Tiberis addito ponte eximio qui ab eius nomine pons Aelius dicitur, opus plurimis exornatum statuis ingentes columnæ fulciebant, tribus ordinibus surgebat, primus inferior loco basis referebat figuram quadratā alter rotundam, tertius et supremus iterum quadratā opere ut firmior esset moles, dorico: huic superposita fuit Adriani statua ex ære inaurato, cuius loco peste Romæ grassante, in fastigio uisus fuit Archangelus Michael S. Gregorio et uniuerso populo supplicanti gladium sanguine infectū recondens, eoq. pestilentiam cessasse: lapis uestigiorum angeli notis insignis uisitur etiamnum in templo Aracæli. Bonifacius VIIII. redegit in fortissimam arcē Alexander VI. in meliorem et munitiorem reddidit formam perfecit demum Pius IIII. qui illam munitissimo muro circumcinxit. Adrianus hic plurima gessit memoratu digna et præter cætera recusauit triumphum sibi a senatu decretū, quod quicquā nollet de Traiani gloria detractum cui is debebatur, domuit Hebreorū pertinaciam, instaurauit Hierosolymā, compescuit Dacos a Traiano superatos, Gallos item Anglos et Hispanos, et cū audisset Xpianos innocentes in auditos condemnari rescripsit ne id fieret, nisi in leges cōperirētur deliquisse Moles hæc deiecta fuit a Gothis, sed Belisarius Dux a Iustiniano cōtra eos missus deturbauit in eosdē multas statuas et colūnas

SEPTIZONIVM SEVERI AD VIAM APPIAM

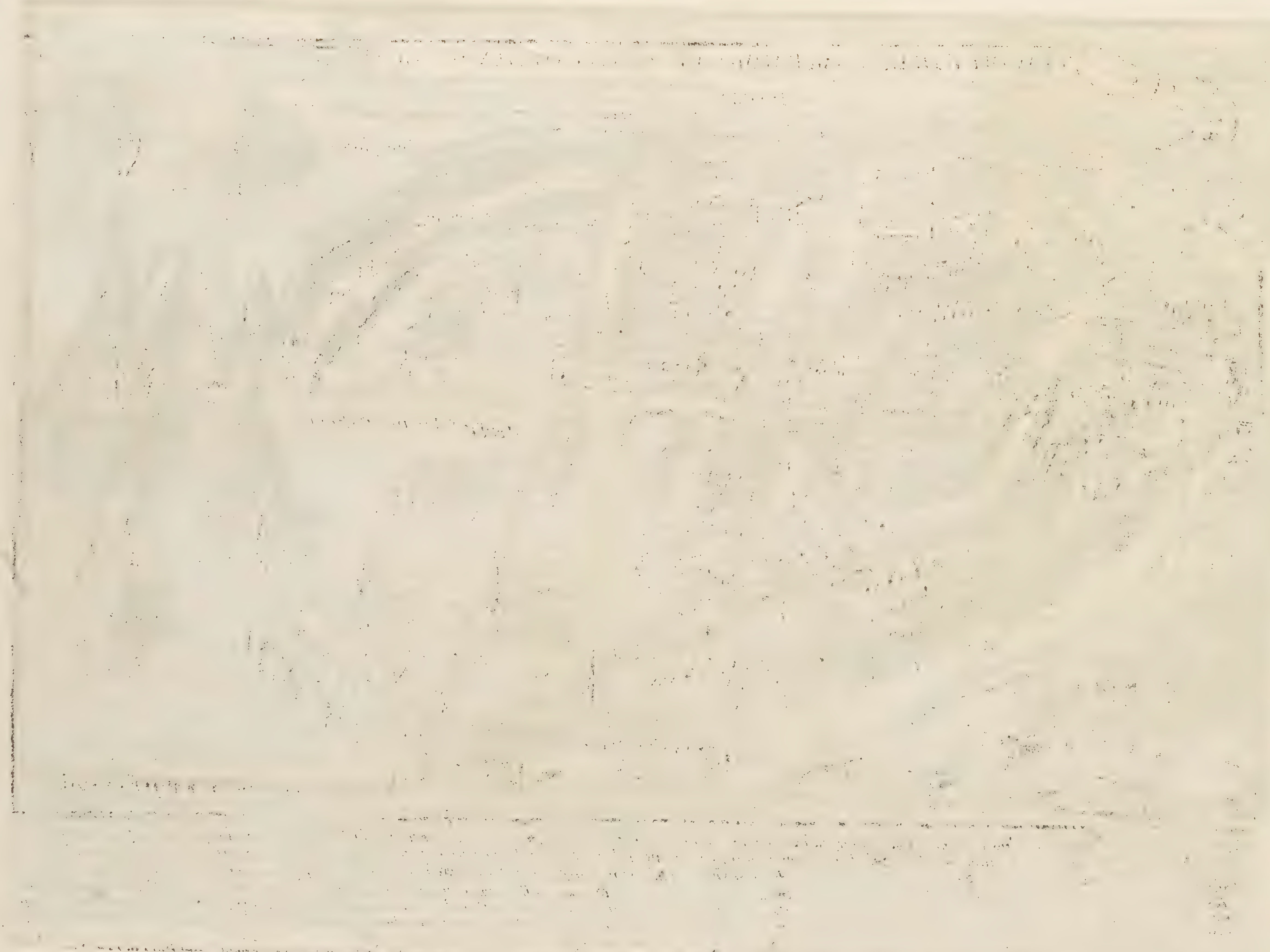
Septizonium dicitur a septem ordinibus columnar, sibi mutuo in altitudinē superpositis uel a septē zonis mundi quod earum similitudinē referant, uel septodiū ut
quibusdā placet, quod septem diuersæ uiæ in illud concurrerēt Seuerus Imperator dicitur illud extruxisse Adnostrā hanc ætatem tres adhuc ordines supererant, quos quoniam
ruinam minarentur Sixtus V. deturbandos curauit, lapidibus eius ad alia ædificia adhibitis ad quem autem usum Seuorus illud extruxerit, non constat sunt qui uolunt
ut esset quasi porticus montis Palatini Alij ad suam sepulturā iuxta uiam Appiā, ut Romam hac ex Africa ingredientibus obijceretur monumentum celebre cineribus sui
ciuis quamuis hostis suæmet huic nationi infestissimi, præcipue Leptæ patrio solo de quo etiam triumphauerat et fortasse ut suis quoque mortuus esset terrori qui:
bus uiuus fuerat. Non desunt qui uolunt a Tito fabricatū, quod is dicatur natus a Suetonio in uita prope Septizoniū et a Seuero deinde perfectū. Quidā archi:
tecturæ periti uix possunt adduci ut credant quomodo septem ordines potuerint sibi in tantam proceritatē insistere, quocirca putant dictū Septizonium
non a septē columnarū sed lapidum ordinibus qui ædificiū circum, Zonarum instar cingebant uarietas lapidum columnarum indicat ædificium hoc insigne
ex alijs ruinis ac uestigijs ædificiorū fuisse constructum, columnæ enim quædā erant porphireticæ aliæ striatæ.

Ex omnibus Romæ ueteris monumentis nullũ fere est, quod Romanorũ facultates ingeniũ et scientiã demonstraret, quã Septizonij moles illamirabilis, quã Plinius memorat, Septisoliũq. appellat, alij Septodiũ uocare nõ dubitant de cuius artificio abunde nouimus, nihil prorsũ de Autore, nonnulla de loco conijcimus. De artificio constat, quidẽ septẽ habuisse solaria cũ colũnat, totidem peristilijs septem cælestiũ zonas in terris simulacra referens unde et nomen accepit: id iuxta noui Septizonij ruinã fuisse autumant Antiquarij quæ in Sixti V. pontificatũ pueniẽs quomodo se quondam habuerit ostendebat; quã tunc temporis minitantẽ, ne qui eius spectandæ gratia ueniebant aliquando quid cladis acciperent, diruique Summus Pontifex imperauit. De Autore nulla mentio reperitur cũ de nouo nullus dubitet. Nam Elius Spartianus de Septimio Seuero testatur, cũ Septizoniũ faceret, nihil aliud cogitasse, quã ut ex Africa uenientes suũ opus cõspiceret. quod sane denouo, nõ autem de ueteri instaurato Septizonio, ut uerbũ ipsũ facete indicat intelligimus; quare de antiqui conditore nihil adhuc accepimus. locus uero (si Pyrro Ligorio habenda fides) ille dicitur, qui thermis Antonianis prope est. Huius antiqui Septizonij sacræ et profanæ literæ meminere. nam Sueton. narrat Titũ natũ esse iuxta Septizoniũ, et in Actibus Apost. scriptũ legitur, Apos. Petro ante Septisoliũ in uia noua cecidisse fasciolã e suppurato diuturno cõpede crure hoc quidẽ de ueteri nõ autẽ de illo Septimij Seueri (de quo alibi) quod tũc esse non poterat, intelligitur locus plane celebris et conspicuus ac inuidendus non ob Titi Imp. natiuitate, uerũ ob Princ. Apost. reliquias quas contigit et accepit ex plaga illa beata, quã ex caten. pro Xpi Iesu nomine ... cepis sustinuit.

Admirandū Portū Romanū Claudius Imperator construxit, qua de re Suetonius in eius uita: Portū Ostiæ extruxit circunducto dextra sinistraq; brachio, et ad introitū profūdo iā solo mole obiecta, quā quo stabilius fundaret nauē ante demersit qua magnus obeliscus ex Ægypto fuerat aduectus. cōgestisq; pilis supposuit altissimā turrim in exēplū Alexādri: ni Phari, ut ad nocturnos ignes cursū nauigia dirigeret: Traianus deinde eundē portū instaurauit. A Portu Vrbs proxima Portuen. dicta. Hic Tyberis facit paruā insulā quā riuo ex se deducto circūdat in fluitq; in mare trāsiēs iuxta Ostiā Tyberinā Insula est satis paludosa et a Procopio belli Gothici lib. 1. dicitur insula sacra inter illā et oppidū adhuc uisūtur uestigia ingētiū ædificior; et inter stirpes et cespites plurima reperiūtur lapidū ac marmorū fragmenta defossa, quos olim lapides mercatores eo mari deuexerunt aliquot etiā cernuntur iam parati ad statuas, ut deinde factas Romā asportaret. Verū fracta Romanor; potentia ibi remansere. Neque solū portus hic fuit admirabilis ob eius magnitudinē, et quod esset statio fidissima nauib', sed ob splendorē ædificior; quæ inibi ad usum ipsius portus et merciū extruxerāt erāt enim horrea et cellæ, et Palatia ad excipiēdos aduenas, legatos Pricipesq; uiros qui Romā ad obsequiū Romanis præstādū appellabāt. et hic in apposita eius delineat.ne diligēter expressa offertur nobis spectāda eius mag.na quā Pyrrus Ligorius ex antiquis monumētis numismatib' alijsq; locis et auctorib' excerpsit. Ad hūc portū cōfluebant undiq; Romā mari, ex uarijs scilicet orbis terrar; partib'.

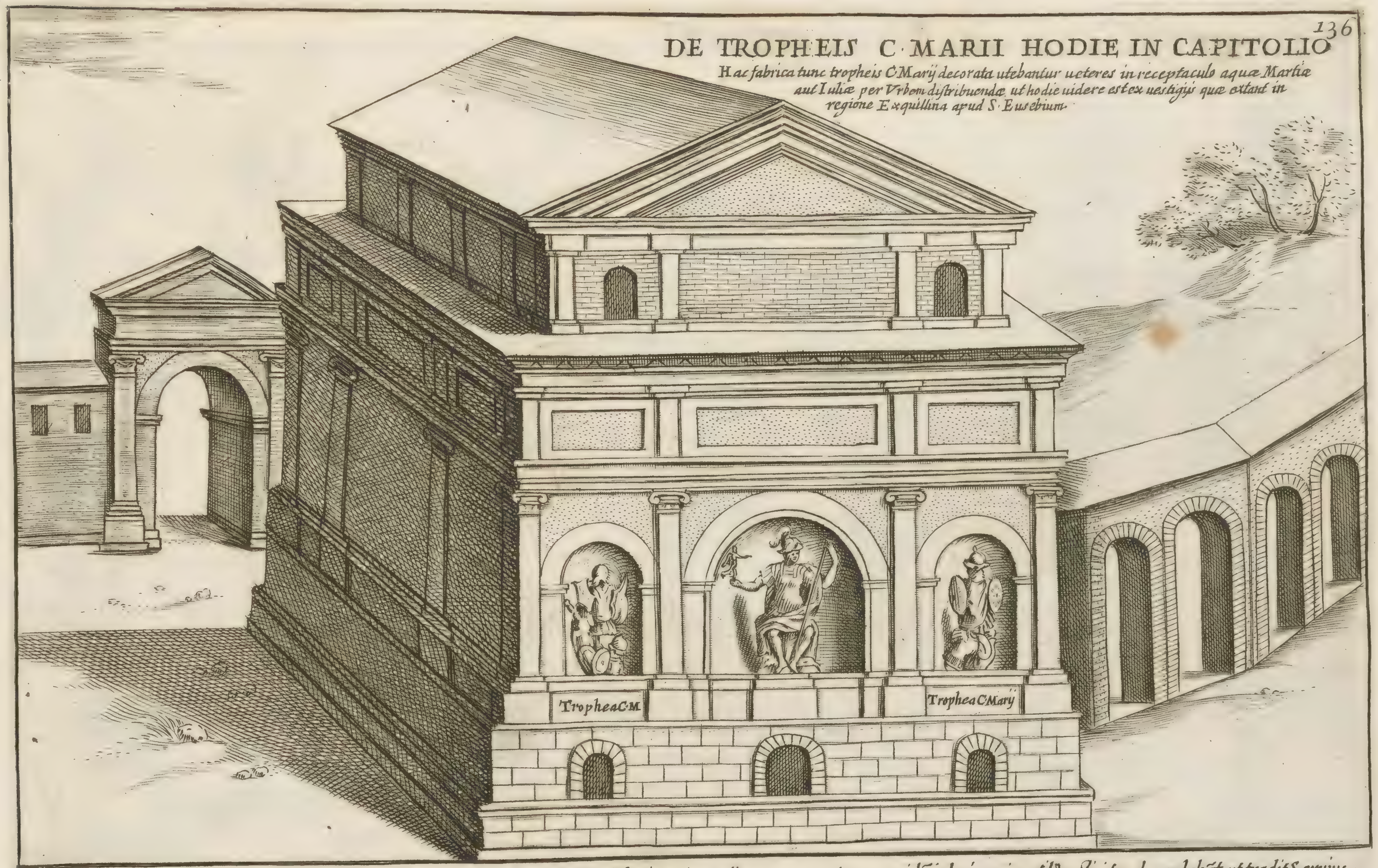

Huius adhuc cernuntur uestigia iuxta amphitheatrum Titi. dicebatur Sudans, quoniam ex ea defluebant aquæ abundantes ad reficiendos eos sitimq; eorum sedandã qui spectaculis in amphitheatro interfuerant. dicitur in eius summitate stetisse Iouis statua uel potius pila coniectura ducta ex numismatibus Titi ubi eius modi meta cernitur. erat hæc compacta e lateribus ad cognoscendum locum: uides hic ab uno latere amphitheatrum Titi ab altero Arcum Constantini.

DE TROPHEIS C·MARII HODIE IN CAPITOLIO

Hac fabrica tunc tropheis C Marij decorata utebantur ueteres in receptaculo aquæ Martiæ aut Iuliæ per Vrbem distribuendæ, ut hodie uidere est ex uestigijs quæ extant in regione Exquillina apud S. Eusebium.

Erant Romæ multis in locis trophea quæ sunt; spolia hostib' adepta, Ioui fere omnia tradita, et consecrata, quæ quidē in locis eminentib' p stipites dependebāt. ut tradit Seruius. Inter hæc autē nobilissima illa fuerunt, quib' C. Marius post suos de Iugurtha, Cymbris, et Teutonis triumphos, decoratus est, quæ olim apud templū S. Eusebij semidiruta uidebātur et Cymbrica appellātur quæ à C. Cæsare postea instaurata fuerūt, cū a Sylla fuissent disiecta teste Suetonio. ibidē in marmorib' uetustissimis ad huc apparent Galeæ et thoraces cū clipeis sculptæ nunc autem in capitolio hæc ipsa extant ante duos hinc inde equos marmoreos fuit autē C. Marius Arpinas M. T. Cice. cōpatriota humili quidē loco natus sed ob belli peritiā, animiq. magnitudinē preclarissimus. septies consulatū gessit, multa P. R. prælia sūma cū gloria et laude pugnauit, de Cynbris atq. Teutonis triumphauit ut dictū est, et de Iugurtha, quē et duos eius filios in triumpho duxit, autor est Salustius, Plutarches, Florus et alij. qui si defuissent, satis esset eiusmodi epigrāma quod uidere est in lib. Epigra. antique urbis. C. Marius P.R. TR. PL. Q. Augur TR. Mil. ex sorte Bellū cū Iugurtha Rege Numid. uel procos. gessit eum cæpit, et triūphans in Iouis ædē secundo cōsulatu ante currū suū duci iussit. III. consul absens creatus est IIII. Teutonor. exercitū deleuit V. Consul Cimbros fugauit ex Ieis et Teutonis iterū triūphauit. R emp. turbatā seditionib' et TR. PL. et prætor qui armati Capitoliū occupauerāt VI. Cos. uindicauit post LXX. annū patria p arma ciuilia pulsus armis restitutus VII. Cos factus est. De manubijs Cimbricis et Teutonicis ædem Honori et Virtuti Victor Veste triumphali calceis puniceis.

DE VRBIS COLOSSIS

Inter omnes uaslissimas statuas, quæ Romanor; priscistemporib' in urbe stabant simulacra erant Colossi dicta Græco quidē uocabulo, ab hebetando uisu si suidæ credimus, quia oculor; assendentiū eo acies deficeret, uel
si Pompeio, a colosso primo conditore, quos præter quā quod per totā urbē in fragmentis ut capite trunco manu, et pede uidere est Plinius moles pares turrib', et Martialis ambitiosa hyperbole sidereos appellauit, quod
in astra propius minari uiderētur. Horū quidē septē meminisse et collegisse nobis uisū est quos passim apud autores inuenies, utpote celebratissimos. Primus Apollinis erat in Capitolio xxx cubitor; ex Apollonia Ponti
urbe translatus. 2. Iouis in campo Martio à Claudio Cæs. dicatus, qui et propter Pompei theatri uicinia Pompeianus dicitur. 3. eiusdē Apollinis in bibliotheca templi Augusti 50. pedū a pollice, dubiū ære nobilior an pul:
chritudine. 4. in Capitolio eiusdē Iouis a Q. Seruilio cōditus, tantæ amplitudinis ut conspiciatur a latiari Ioue. 5. quē P. Lentulus in eodē Capitolio fabricari fecit. 6. Neronis a Zenodoro artifice sūmo facto. 1 2 0. pedū magni:
tudine quem ipse Nero cōstituit in domo aurea, unde et hodie Vespasiani amphitheatrū ab ipsius colossi uicinitate coliseo corrupte dicitur. de quo Martialis hic ubi sidereus propius uidet astra colossus, et subdit inuidiosa feri
radiabant atria Regis quē. ut refert Andreas Fuluius Nerone mortuo, ne ob eius fœda flagitia talis memoria remaneret, imo et cū sonitu interiret soli dicarunt, donaruntque. 7. fuit Domitiani in foro de quo Papinius. quę
s up imposito moles gemata colosso stat latū complexa forū. Hæc sunt quæ de urbis colossis collegimus. Noueris tamen studiose lector mentionē fieri de Scopæ colosso extra Vrbē ad portā Labicanā apud circū in templa
Bruti Callaici. duos etiā mōstruosę molis reperiri alterū Rhodiū soli dicatū, quē fecerat Chares Lydius. 70. cubitor; altitud.s alterū Mercurij in ciuitate Gallię Aruernis a Zenodoro factū pedū 400.

1. Anianū ea tota pars uocatur quæ lacus est Antrū ut uulgo dicitur Canū quod ingressi Canes semimortui cōcidunt: qui si in proximū lacū merguntur reuiuiscūt.
2. Astrunū uel Regia uenatio densissimi nemoris et animatiū siluestr: feracissima circuitu. 6. mill.
3. Sulfataria, olim forū Vulcani, ut dicitur altissimis sulphurarijsq. mōtib9 circūdata in cuius culmine calētes aquæ scaturientes ebulliunt. ot. Campus Phlegręus
4. Ecclesia S. Proculi olim tēplū Iouis a Calphurnio ædific.
5. Molū prope Puteolos falso creditur a Caligula substruc: ut ex inscriptione antiquiss.ª ibidē reperta patet.
6. Piscinæ ueteres ubi reperiuntur gemæ, et plur.ª antiq. mon.is ta in eo rumor aquar, exauditur, et uario artificio cameræ spectatur.
7. Mons Barbarus, olim Gaurus uini pretio copiaq. celeberrim.s nunc steriles ac passim saxosus.
8. Mons Nouus, siue Cinerū dicitur qui an. 1338 una noc: te est excitatus
9. Villa Ciceronis Academia nūcupata olim plur. portic. Ill.is
10. Lacus Lucrinus olim piscib9 laudatiss. ac latissimus: nunc uix eius uestigia apparēt.
11. Lacus Auernus ab animātib9 fœtore relictus de quo Virgil. 6 Ae.
12. Piscina mirabilis erat quædā cōserua aquæ aut castrum, ut diuideret aquam per uaria uiridaria.
13. Antrū Sibillæ Cumanæ est ad sinistrū Auerni, maximus
14. Mons Misenus plurima habet sub se antra a miseno Aeneæ tibicine ibidem mortuo nomen accepit.
15. Crypta tragonaria est à radice mōtis Miseni inter mare mo: rtuū et ins. Prochit:
16. Mercatū sabathi nūc dicit. olim Circus in quo ludi Miner. hab.
17. Centū cellæ antiquitus aquas ad hortos irrigandos asseruabāt.
18. Villa Mary et Iul. Cæs: ex antiquis uestigijs creditur esse inter mare mortuum et sinum Baiarum. ter duos altiss. montes.
19. Arcus felix dictus, siue felicis pulcherrimi artificij extat in:
20. Castrū Baiar, quo loco extat nouū præsidiū ac prope por: tū cernitur templū Dianæ et Veneris.

Finibus Putheolor, 35. Balnea continētur, ex quibus calentes aquæ uarijs ægritudinibus uti: les emanant et plurima etiam antiquorum monumenta quæ singula expressimus, ut appa: ret in hac ipsa descriptione.

Ex officina Dom.ci de Rubeis he: red. Io. Iacob. ad Templū S. Ma: riæ de Pace, cum Priuil. S. P.